

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

Cultural geography : The path of civilization in connection with
Buddhism in Mekong basin

โดย

พลตรี ดร. ณัฐ สวาสดีรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761019

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

พลตรี ดร. ณัฐ สุวาสดีรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761019

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Cultural geography : The path of civilization in connection with
Buddhism in Mekong basin

By

Major General Dr. Narat Swadrath

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiyaphum Buddhist college

B.E. 2561

Research project funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761019

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผู้วิจัย : พลตรี ดร. ณัฐ สวาสดีรัตน์

ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๑

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๒. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๓. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๔. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานใช้ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ในเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้นำชุมชน และพระภิกษุจำนวน ๒๑ รูป/คน โดยการใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย ในเชิงปริมาณเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ๔๐๐ คนจากประชากร ๘ อำเภอ ที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยวิเคราะห์ด้วยพรรณนาและสถิติอนุมาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านภาษาและวรรณกรรม พบว่าการศึกษาภาษาธรรมในท้องถิ่นต่างๆตลอดลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางมีอยู่น้อยมากและมีแนวโน้มจะหมดไป แต่พระสงฆ์ก็ยังการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอน ในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง แต่วรรณกรรมเหล่านั้นมักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน

๒. ด้านความเชื่อและพิธีกรรม พบว่าคนในลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก โดยจะแสดงออกโดยการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาแม้ว่าจะมีความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดา อารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ปะปนอยู่ด้วยก็ตาม ความเชื่อนี้ก็มักจะมีพระพุทธศาสนาเข้าไปสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ ในด้านพิธีกรรมนั้นคนในลุ่มน้ำโขงมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปบ้างตามท้องถิ่น

๓. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม พบว่าด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักทำให้เกิดพิธีกรรมที่ทำต่อๆ กันมาจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าจะได้กุศลมาก นอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางยังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่มาแต่โบราณ ในปัจจุบันเยาวชนรับเอาวัฒนธรรมการตะวันตกมาใช้และไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมมากนัก

๔. เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า พระพุทธศาสนาทั้งหินยานและมหายานเข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางหลายเส้นทาง ด้วยการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ของอาณาจักรต่างๆ พร้อมทั้งการนำเอาวัฒนธรรมด้านต่างๆ เข้ามาด้วย แต่เดิมคนในภูมิภาคนี้นับถือภูตผีอยู่ก่อนแล้ว ประชาชนจึงนำเอาพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับ ประเพณี พิธีกรรม ที่เคยนับถืออยู่ ทำให้พระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้มีลักษณะผูกพันอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก

Research Title : Cultural geography : The path of civilization in connection with Buddhism in Mekong Basin

Researcher : Major General Dr. Narat Swadrath

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chaiyaphum Buddhist College

Fiscal Year : 2561/2018

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research objective of this 4 reasons. 1. To study the Buddhist civilization and link the language and literature of Thailand in the Mekong region. 2. To study the Buddhist civilization and its associated beliefs and rituals of Thailand in the Mekong region. 3. To study the civilization and link the Buddhist traditions and culture of Thailand in the Mekong region. 4. To study and analyze the path of civilization and link the Buddhist way of life in Thailand Mekong. This research study is a hybrid, using both qualitative and quantitative. In a qualitative study of relevant documents and interviewed key informants. The monk, Professional And community leaders and a total of 21 monks/priests and interviewed Laotian 2 monks. Analysis using inductive in quantitative data collection questionnaire from a sample of 400 people from 8 districts of the Mekong River. Analysis was by descriptive and inferential statistics.

The research found that

1. Language and literature the study found that religious language in various localities, throughout central basin is minimal and tends to disappear. But the priest was also studied in order to study Pali and Buddhist teachings. In the literature, Buddhism and folk literature. Monk also be taught in a way. However, these literary societies often led by traditional forms of entertainment.

2. Beliefs and rituals found that people in the Mekong delta have faith in Buddhism is very high. It is expressed by the religious ceremony, although it is believed that the guardian angels of ancestor spirits ancestors mingled with them. This belief is often inserted into Buddhism is always. In the ritual, the people in the Mekong opinions vary somewhat according to local authorities.

3. Traditions and culture found that faith in Buddhism is the main cause of ritual, made subsequent to become a great tradition. It is considered to be charitable the traditions of Buddhism, then. People in the central basin provides a

superstition that exists in the area since ancient times. Adopting today's youth culture of the West and not paying attention to culture as much.

4. Civilization and the path to the Buddhist way of life in Thailand Mekong. Both Theravada and Mahayana Buddhism that came to many central Mekong route. From the patronage of the king of the kingdom. The introduction of cultural aspects into it. Traditionally, people in the region, respect phantoms already. The public embraced Buddhism to blend with the traditional rituals are always respected. Make Buddhism in this region are very attached to traditional beliefs are.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกรูป/คนที่ได้เมตตาชี้แนะ อำนวยความสะดวก จนทำให้การศึกษาค้นคว้าทำการวิจัยสำเร็จลุล่วง ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอกราบคารวะต่อดวงวิญญาณของพระมหาแสงมณี คชาธโร อดีตผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ผู้ล่วงลับ ที่เป็นผู้เริ่มต้นงานวิจัยเรื่องนี้เอาไว้

ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านการปฏิบัติและด้านวิชาการ อันจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้กับชุมชนต่อไป

พล.ต.ดร. ณัฐ สวาสต์รัตน์

๙ ตุลาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๒
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๒
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสาร – งานวิจัย.....	๕
๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรม.....	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรม.....	๑๗
๒.๓ ข้อมูลการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง.....	๒๕
๒.๔ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง.....	๓๕
๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	๕๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๐
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๖๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๕
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๖๘

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๙
๔.๑ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรม.....	๖๙
๔.๒ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อและพิธีกรรม.....	๗๗
๔.๓ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม.....	๘๘
๔.๔ ผลการวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง พระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง.....	๙๑
๔.๕ สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ.....	๙๕
๔.๖ สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ.....	๑๓๖
๔.๗ วิเคราะห์ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง.....	๑๓๗
๔.๘ องค์ความรู้.....	๑๔๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๔๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๔๘
๕.๒ อภิปรายผล	๑๕๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๕๙
บรรณานุกรม.....	๑๖๑
ภาคผนวก.....	๑๖๗
ผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๖๘
ผนวก ข แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	๑๗๑
ผนวก ค หนังสือตอบรับการให้สัมภาษณ์.....	๑๘๔
ผนวก ง การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๐๐
ผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๒๐๓
ผนวก ฉ ภาพการดำเนินงานวิจัย.....	๒๐๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๑๔

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตาราง ที่ ๓.๑ แสดงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๑
ตาราง ที่ ๓.๒ แสดงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญใน สปป.ลาว.....	๖๑
ตาราง ที่ ๓.๓ แสดงประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	๖๒
ตาราง ที่ ๓.๔ แสดงมาตราส่วนประเมินค่า.....	๖๔
ตาราง ที่ ๓.๕ แสดงเกณฑ์การใช้วิเคราะห์ข้อมูลของคะแนนโดยเฉลี่ย.....	๖๔
ตาราง ที่ ๔.๑ แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	๙๗
ตาราง ที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.ปากชม จ.เลย.....	๙๘
ตาราง ที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.ปากชม จ.เลย.....	๙๙
ตาราง ที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.ปากชม จ.เลย.....	๑๐๐
ตาราง ที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง ใน อ.ปากชม จ.เลย.....	๑๐๑
ตาราง ที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย.....	๑๐๒
ตาราง ที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย.....	๑๐๓
ตาราง ที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย.....	๑๐๔
ตาราง ที่ ๔.๙ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง ใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย.....	๑๐๕
ตาราง ที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย.....	๑๐๖
ตาราง ที่ ๔.๑๑ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย.....	๑๐๗
ตาราง ที่ ๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย.....	๑๐๘

ตาราง ที่ ๔.๑๓	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง ใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย.....	๑๐๙
ตาราง ที่ ๔.๑๔	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.บึงโขงหลง จ. บึงกาฬ.....	๑๑๐
ตาราง ที่ ๔.๑๕	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.บึงโขงหลง จ. บึงกาฬ.....	๑๑๑
ตาราง ที่ ๔.๑๖	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.บึงโขงหลง จ. บึงกาฬ.....	๑๑๒
ตาราง ที่ ๔.๑๗	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง ใน อ.บึงโขงหลง จ. บึงกาฬ.....	๑๑๓
ตาราง ที่ ๔.๑๘	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.บ้านแพง จ.นครพนม.....	๑๑๔
ตาราง ที่ ๔.๑๙	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.บ้านแพง จ.นครพนม.....	๑๑๕
ตาราง ที่ ๔.๒๐	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.บ้านแพง จ.นครพนม.....	๑๑๖
ตาราง ที่ ๔.๒๑	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง ใน อ.บ้านแพง จ.นครพนม.....	๑๑๗
ตาราง ที่ ๔.๒๒	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร.....	๑๑๘
ตาราง ที่ ๔.๒๓	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร.....	๑๑๙
ตาราง ที่ ๔.๒๔	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร.....	๑๒๐
ตาราง ที่ ๔.๒๕	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง. ใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร.....	๑๒๑
ตาราง ที่ ๔.๒๖	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.ขานุมาน จ.อำนาจเจริญ.....	๑๒๒
ตาราง ที่ ๔.๒๗	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.ขานุมาน จ.อำนาจเจริญ.....	๑๒๓
ตาราง ที่ ๔.๒๘	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.ขานุมาน จ.อำนาจเจริญ.....	๑๒๔

ตาราง ที่ ๔.๒๙	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง ใน อ.ชานุมาน จ.อำนาจเจริญ.....	๑๒๕
ตาราง ที่ ๔.๓๐	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.เขมราฐ จ. อุบลราชธานี.....	๑๒๖
ตาราง ที่ ๔.๓๑	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน อ.เขมราฐ จ. อุบลราชธานี.....	๑๒๗
ตาราง ที่ ๔.๓๒	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน อ.เขมราฐ จ. อุบลราชธานี.....	๑๒๘
ตาราง ที่ ๔.๓๓	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง. ใน อ.เขมราฐ จ. อุบลราชธานี.....	๑๒๙
ตาราง ที่ ๔.๓๔	แสดงผลการวิเคราะห์ ด้านภาษาและวรรณกรรม ใน ๘ อำเภอ ในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง.....	๑๓๐
ตาราง ที่ ๔.๓๕	แสดงผลการวิเคราะห์ ด้านด้านความเชื่อและพิธีกรรม ใน ๘ อำเภอ ในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง.....	๑๓๑
ตาราง ที่ ๔.๓๖	แสดงผลการวิเคราะห์ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ใน ๘ อำเภอ ในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง.....	๑๓๓
ตาราง ที่ ๔.๓๗	แสดงผลการวิเคราะห์ เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง. ใน ๘ อำเภอ ในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง.....	๑๓๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
แผนภูมิที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
แผนภูมิที่ ๓.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	๖๗
แผนภูมิที่ ๓.๒ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า.....	๖๘
แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงเส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง.....	๑๓๘
แผนภูมิที่ ๔.๒ แสดงค่าความเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องการใช้ภาษาธรรม.....	๑๓๙
แผนภูมิที่ ๔.๓ แสดงค่าความเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องการใช้วรรณกรรม.....	๑๔๐
แผนภูมิที่ ๔.๔ แสดงค่าความเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา.....	๑๔๑
แผนภูมิที่ ๔.๕ แสดงค่าความเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องพิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขง.....	๑๔๑
แผนภูมิที่ ๔.๖ แสดงค่าความเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องประเพณีทางพระพุทธศาสนา.....	๑๔๒
แผนภูมิที่ ๔.๗ แสดงค่าความเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องเยาวชนกับความใส่ใจ ในวัฒนธรรม.....	๑๔๒
แผนภูมิที่ ๔.๘ แสดงองค์ความรู้.....	๑๔๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชนชาติต่างๆ ตามลุ่มแม่น้ำโขง ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชนชาติของตนมาตั้งแต่ครั้งโบราณ พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้สร้างให้สังคมพุทธร่มเย็นเป็นสุข เป็นสถาบันหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้อาณาจักร และเป็นรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอ้ายลาว เมื่อราวปี พ.ศ. ๖๒๐ โดยพระเจ้าเม็งตักษัตริย์จีนได้นำศาสนาพุทธนิกายมหายาน หรืออาจารย์วาท มาเผยแพร่ในอาณาจักรอ้ายลาวทำให้คนไทยได้นับถือศาสนาพุทธอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาพระธรรมโดยใช้ภาษาสันสกฤต^๑ สำหรับพระพุทธศาสนานิกายหินยานหรือเถรวาทที่คนไทยเคารพนับถืออยู่ในปัจจุบันนั้นได้เริ่มเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งแคว้นมคธในอินเดียโบราณ ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลิบุตร เมื่อราว พ.ศ. ๓๐๐ และพระองค์ได้ทรงส่งพระโสณเถระ กับพระอุตตรเถระ^๒ เป็นสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ คนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ก็ได้นำเอาพระพุทธศาสนานิกายหินยานกันอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากพระปฐมเจดีย์ และพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี อันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายหินยาน

สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานบันทึกการถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อพ.ศ. ๑๘๒๒ พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์คณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ที่ทรงเลื่อมใสศรัทธาจึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาพำนัก ณ วัดอรุณราชวรวิหาร ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมา^๓

ในปัจจุบันประชากรไทยในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางกว่าร้อยละ ๙๔.๗๒ นับถือและมั่นคงในพระพุทธศาสนา^๔ อิทธิพลด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนในแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญและอุบลราชธานี จากรายงานการศาสนาประจำปี ๒๕๓๓ ปรากฏว่าเป็นท้องถิ่นที่มีวัดและสำนักสงฆ์

^๑ พิฑูร์ มลิวัลย์, **หลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๐.

^๒ นันทนา ขุนภักดี, “วิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา”, **รายงานวิจัย**, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๓๖.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๗.

^๔ กรมการศาสนา, **คู่มือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๘๐.

พระภิกษุ สามเณร สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาและประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก^๕ นอกจากนี้ยังเป็นท้องถิ่นที่มีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ ทั้งในด้านสภาพภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำโขงตอนกลางเป็นเขตแดนกั้นระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าที่หลากหลายแต่วิถีชีวิตของคนในแถบลุ่มน้ำโขงยังยึดมั่นฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

จากสภาพวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งดำเนินตามครรลองของวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถเป็นหลักในการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณ ให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลางเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

๒. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

๓. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

๔. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. ภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง มีอะไรบ้าง

๒. พิธีกรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง มีอะไรบ้าง คนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลางยังมีพิธีกรรมและความเชื่อใดหลงเหลืออยู่บ้าง

๓. ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง มีอะไรบ้าง

๔. การวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง เป็นอย่างไร

^๕ กรมการศาสนา, “การประเมินผลงานการจัดบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๓๓”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๓๕.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย ขอบเขตเนื้อหา ขอบเขตพื้นที่ ขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และขอบเขตเวลา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรม: เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อศึกษาถึงเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดต่างๆที่อยู่ริมแม่น้ำโขง โดยจะศึกษาถึงความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๓ ด้าน และศึกษาเส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ดังนี้

- ๑) ด้านภาษาและวรรณกรรม
- ๒) ด้านความเชื่อและพิธีกรรม
- ๓) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม
- ๔) วิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

๑.๔.๒ ขอบเขตพื้นที่

ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้นหากจะนับเนื่องลงมาจากต้นน้ำก็ต้องนับจากมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีนที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านพม่า ลาว ไทย กัมพูชาและไหลออกทะเลจีนใต้ที่เวียดนาม ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ๗ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยจะศึกษาจังหวัดละ ๑ อำเภอๆที่มีพื้นที่อยู่ริมแม่น้ำโขง ยกเว้นจังหวัดหนองคายจะแจกแบบสอบถาม ๒ อำเภอ ดังนี้

๑) อำเภอปากชม	จังหวัดเลย
๒) อำเภอท่าบ่อ	จังหวัดหนองคาย
๓) อำเภอโพนพิสัย	จังหวัดหนองคาย
๔) อำเภอบึงโขงหลง	จังหวัดบึงกาฬ
๕) อำเภอท่าอุเทน	จังหวัดนครพนม
๖) อำเภอเมือง	จังหวัดมุกดาหาร
๗) อำเภอขามเฒ่า	จังหวัดอำนาจเจริญ
๘) อำเภอเขมราฐ	จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๔.๓ ขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) หลังจากศึกษาหาข้อมูลจากหลักพุทธธรรม แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงนำมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตเพื่อให้ทราบถึงอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๓ ด้านตามวัตถุประสงค์

โดยการสุ่มอย่างง่าย (Random Sampling) ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งแบ่งเป็น ๓ กลุ่มคือ

(๑) พระภิกษุ	อำเภอละ ๑ รูป
(๒) ผู้ทรงคุณวุฒิ	อำเภอละ ๑ รูป/คน
(๓) ผู้นำชุมชน	อำเภอละ ๑ คน
รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น ๒๑ รูป/คน	

๒) หลังจากเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ถึงเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขง เพื่อให้ทราบถึงภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๔.๔ ขอบเขตเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๑ ถึงเดือน กันยายน ๒๕๖๒ รวมระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง หมายถึง แม่น้ำโขงตอนกลางในช่วง ๗ จังหวัดของไทย ได้แก่ จังหวัดเลย, หนองคาย, บึงกาฬ, นครพนม, มุกดาหาร, อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี

วัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบของกิจกรรมของประชาชนไทยในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ วิธีการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในลุ่มน้ำโขงตอนกลางผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมกันใช้ในกลุ่มของพวกตนซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและความเหมาะสม

อารยธรรม หมายถึง ธรรมะของผู้เจริญ หรือความสงบของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรม หรือความเจริญของสังคมในทุกด้านที่ได้สั่งสมมา

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม หมายถึง การศึกษาของพื้นที่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์รวมสาขาของภูมิศาสตร์มนุษย์และการศึกษาวัฒนธรรมของคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

เส้นทางอารยธรรม หมายถึง แนวทางของความเจริญที่สั่งสมของสังคมริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ถ่ายทอดจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่งในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

การเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา หมายถึง การถ่ายทอด ความผูกพัน ของวัฒนธรรมชาวพุทธที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงตอนกลาง

ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ภาษาพูด ภาษาเขียน และวรรณกรรม ชาดก นิทาน ของคนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

ความเชื่อและพิธีกรรม หมายถึง พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆของคนตามลุ่มน้ำโขงตอนกลาง เชื่อและประกอบพิธีสืบทอดมาแต่โบราณ

ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งดั้งเดิมต่างๆ ที่คนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

๑.๖ ทบทวนเอกสาร-งานวิจัย

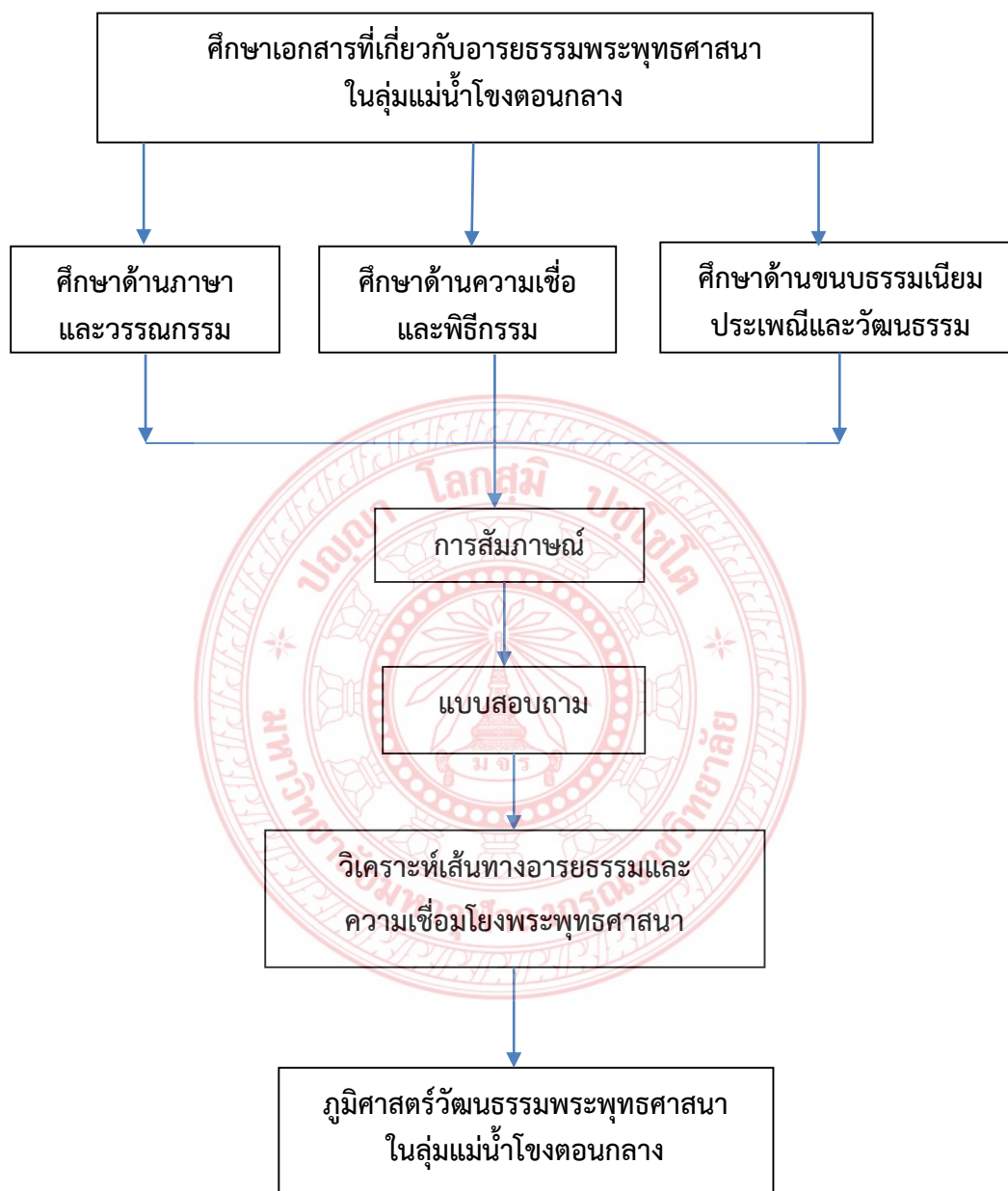
การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมและความเชื่อ ศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ทั้งนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง

๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาถึงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยการศึกษา วิเคราะห์หลักพุทธธรรม แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ วิวัฒนาการของมนุษย์ การศึกษาถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็นฐานข้อมูลในการสร้างเครื่องมือเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักถึงเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้จากผลสรุปมาวิเคราะห์วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงต่อไป

แผนภูมิที่ ๑.๑ : กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลาง
๒. ทำให้ทราบถึงเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลาง
๓. ผู้ศึกษาและผู้เกี่ยวข้องจะได้นำไปใช้เป็นข้อมูลวัฒนธรรมชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ผู้วิจัยจะนำเสนอการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาประกอบ การทำวิจัย เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น เทียบตรงตามระเบียบวิธีวิจัย เป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูลและการอภิปรายผลการวิจัย ซึ่งมีประเด็นในการศึกษาประกอบด้วย

๑. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรม
๒. แนวคิดเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรม
๓. ข้อมูลการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
๔. ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

มนุษย์มีสติปัญญา มั่นสมอง มีเหตุมีผลรู้จักคิดแยกแยะผิดชอบชั่วดี พยายามปรับตัวให้สามารถเข้ากับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้เกิดวัฒนธรรมในการดำรงชีพ ในระยะแรกๆ วัฒนธรรมของมนุษย์มีลักษณะง่ายๆ เช่นการเอาตัวรอดจากภัยธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมนุษย์เริ่มรวมกันเป็นกลุ่มก้อน สังคมมนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อใช้ควบคุมสภาพแวดล้อม ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม เพื่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นย่อมมาจากความคิดและการสร้างสรรค์อันเกิดจากประสบการณ์และปัญญาคำรู้ทั้งสิ้น

แนวคิดทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรม กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการพิจารณาพื้นที่หรือบริเวณที่มีความกลมกลืนของวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากพื้นที่โดยรอบและสามารถแยกออกจากพื้นที่ใกล้เคียงได้ อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดวัฒนธรรมขึ้นแล้วมักจะไม่ได้เกิดอย่างโดดเดี่ยว แต่จะแพร่กระจายออกไปยังพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ในหลายพื้นที่ เมื่อมีการยอมรับหรือปฏิบัติในแนวทางเดียวกันก็จัดได้ว่าพื้นที่นั้นมีลักษณะวัฒนธรรม (Culture Treat) ร่วมกัน

วัฒนธรรมเป็นสมบัติของประเทศที่แสดงความเป็นตัวเรา เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษไทยได้สั่งสมขึ้นมาจากความดีงาม ความเข้าใจอย่างมีเหตุมีผล ความมีเหตุมีผลเหล่านี้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย การทำลายวัฒนธรรมเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมจะเป็นเหตุให้วัฒนธรรมทั้งหมดล่มสลาย ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยคือหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องเฝ้าระวังป้องกันการทำลายวัฒนธรรมแม้เพียงส่วนเดียว ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม คนๆ หนึ่งอาจไม่ชอบวัฒนธรรมไทย คนๆ นั้นย่อมสามารถใช้ชีวิตอยู่ในท่ามกลางวัฒนธรรมไทยโดยใช้วัฒนธรรมอื่นได้ แต่เขาไม่มีสิทธิ์ที่จะใช้ชีวิตในแบบที่ทำลายวัฒนธรรมไทย

๒.๑.๑ ที่มาของภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

โดยธรรมชาติมนุษย์เป็นนักภูมิศาสตร์อยู่แล้ว เมื่อมนุษย์มีพัฒนาการพบเห็นสิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้นทุกวันมนุษย์ก็จะเกิดความคิดที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางพื้นที่ ซึ่งเป็นความอยากรู้อยากเห็น ในดินแดนใหม่ๆ ที่พบที่ไม่ใช่ของตน ความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาตินี้ได้รับการกระตุ้นจาก พ่อค้าที่ต้องการผลประโยชน์และจากนักล่าเมืองขึ้นที่ต้องการการยึดครองดินแดนของผู้อื่น ในสมัย กรีกและโรมัน นักปราชญ์มักสนใจถึงแหล่งที่ตั้ง ที่อาศัยและผลผลิต รวมทั้งความแตกต่างของชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ต่อมาเมื่ออาหรับแผ่อิทธิพลเข้าไปในยุโรป นักปราชญ์อาหรับที่เป็น ทั้งพ่อค้าและนักบริบทที่เดินทางจากจีนไปสู่สเปน ก็นำเสนอความรู้และทฤษฎีวิวัฒนาการมายังยุโรปด้วย

จากหนังสือวัฒนธรรมและศาสนา ของสุวรรณ เพชรนิล ได้กล่าวไว้ว่า ชนชาติไทยมี วัฒนธรรมเป็นของตนเองมาแต่อดีตนานไกล นิยมเรียกว่าชนบธรรมเนียมประเพณีบ้าง การช่างต่างๆ บ้าง มารยาทบ้าง สมบัติผู้ดีบ้าง เมื่อบัญญัติคำว่า วัฒนธรรม ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ชื่อเหล่านั้นจึง กลายเป็นส่วนประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมทั้งสิ้น ซึ่งสามารถศึกษาได้จาก ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร วรรณคดี โบราณคดีและจดหมายเหตุของชาวต่างชาติที่เคยเข้ามาพบเห็นวัฒนธรรมไทยในยุคนั้นๆ^๑

นอกจากนั้นสุชีพ ปุญญานุภาพ ได้พูดไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมวิทยา ถึงความเป็นมาของ วัฒนธรรมไทยว่า วัฒนธรรมไทยเริ่มมีการบันทึกที่เป็นหลักฐานของทางราชการครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๓ ด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ เป็นฉบับ แรก และฉบับที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ และเพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ ขึ้นใหม่ โดยยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ ทั้ง ๒ ฉบับก่อนหน้านี้ ต่อมารัฐบาลได้ตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อ ๒๙ กันยายน ๒๔๘๕ และประกาศพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ต่อมาจึงมีพระ ราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ และกฎสำนักนายกรัฐมนตรี ออกตามความใน พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ และประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ว่าด้วยวัฒนธรรมต่างๆ ตามลำดับ^๒

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยว่า งานวัฒนธรรมได้เริ่มมีการฟื้นฟู ส่งเสริมเผยแพร่กันอย่างจริงจัง ในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูล สงคราม เนื่องจากเมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนจากภัย สงครามทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้ภาวะทางศีลธรรม วัฒนธรรมของประชาชนเริ่ม เปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุง ฟื้นฟู ปลูกฝังวัฒนธรรมไทยขึ้น โดยการตรา พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับแรกขึ้นใช้บังคับเป็นกฎหมายเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ และฉบับที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ พร้อมกันนี้ก็ได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อ

^๑ สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๓.

^๒ สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามงกุฎราช วิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒-๓.

๒๙ กันยายน ๒๕๔๕ มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ในการค้นคว้า ดัดแปลง รักษา ส่งเสริม ให้คำปรึกษา และเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ^๓

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิเชียร รักการ กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย ว่า วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีที่มาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ปัจจัยทางชีวภาพ ปัจจัยทางจิต ปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สำหรับวัฒนธรรมไทย มีลักษณะโดยส่วนรวมเกิดจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้^๔

๑) ปัจจัยทางชีวภาพ เป็นลักษณะสากลที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ทั้งนี้เพราะว่า ถ้ามุษย์ไม่วิวัฒนาการมาจนมีลักษณะเช่นปัจจุบันแล้ว มนุษย์อาจไม่สามารถสร้างวัฒนธรรมนี้ขึ้นมาได้ ฉะนั้นการวิวัฒนาการทางชีวภาพจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญมาก สมอ่งที่มีคุณภาพดีเลิศ อวัยวะที่ก่อให้เกิดภาษาพูด มีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมพัฒนาการทั้งสิ้น ประกอบกับ วิถีจักรแห่งชีวิต ได้ก่อให้เกิดความเชื่อต่างๆ อันเป็นผลโดยตรงต่อพฤติกรรม เช่น ความเชื่อถือ พฤติกรรมและพิธีกรรมการตั้งท้อง การตั้งชื่อ การร่ำวงร่ายของสังขาร การมีอายุยืน ในวิถีจักรแห่งชีวิตมนุษย์ได้ก่อให้เกิดพัฒนาการทางวัฒนธรรมขึ้นทั้งสิ้น

๒) ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติภูมิประเทศลมฟ้าอากาศและทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องเพื่อนำเอาไปใช้ในการครองชีพ จึงพบว่ามนุษย์ในแถบภูเขา แถบที่ราบ มนุษย์ในเขตอากาศร้อน มนุษย์ในเขตอากาศหนาว มักจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่นในเรื่องที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องแต่งกายและความเชื่อในธรรมชาติ

๓) ปัจจัยทางจิต ร่างกายและจิตใจ ต่างก็เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ในการพิจารณาปัจจัยทางจิต อาจจำแนกได้ดังนี้

(๑) ความอยากอันสืบเนื่องมาจากกายภาพ ความอยากนี้นำไปสู่พฤติกรรมต่างๆและถ้าความอยากนั้นเกิดเป็นรูปแบบ (Pattern) มีคนประพฤติตามอย่างและถ่ายทอดต่อกันไปหลายอายุคนก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมขึ้น เช่น แบบแผนในการ ต้ม กิน ในสังคม

(๒) ความอยากพักผ่อน มนุษย์ต้องต่อสู้เพื่อช่วยตนเองตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์จึงต้องการพักผ่อน จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการพักผ่อนขึ้น เช่น จะไม่นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก การสวดมนต์ก่อนนอน เป็นต้น

(๓) ความอยากอยู่ในอุณหภูมิตามสมควร จึงเกิดธรรมเนียมให้มนุษย์คิดหาทางอยู่ในอุณหภูมิตามสมควร เช่นการสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

(๔) ความอยากทางเพศโดยธรรมชาติ ธรรมชาติจะบังคับให้มนุษย์อยากในอารมณ์ เพื่อการสืบพันธุ์สืบเชื้อสาย จึงเกิดประเพณีการแต่งงาน การครองเรือนขึ้น

(๕) ความอยากจัดในสิ่งที่ร่างกายไม่ต้องการ ความต้องการในการขับถ่าย ได้ก่อให้เกิดพฤติกรรมและเครื่องมือ เครื่องใช้ในการขับถ่าย เป็นวัฒนธรรมในการขับถ่าย

^๓ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒-๓.

^๔ วิเชียร รักการ, ผศ., วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๕-๓๘.

(๖) ปัจจัยทางสังคมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การสร้างวัฒนธรรมมีสาเหตุที่สำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาทั้งในด้านวัตถุและขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ประการที่สอง การลอกเลียนแบบวัฒนธรรมที่แพร่กระจายเข้ามา

๒.๑.๒ ความหมายของภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม คือความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นบนโลกแล้ว มนุษย์ขยายเผ่าพันธุ์ของตนออกไปยังที่ต่างๆ กระจายกระจายกันอยู่ทั่วโลก มนุษย์ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สร้างความเชื่อ ความศรัทธา เพื่อให้ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติให้ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ของตน มนุษย์ที่กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ของโลก ก็สร้างวัฒนธรรมของตนเอง ยิ่งอยู่ห่างกันมากเท่าไรความแตกต่างทางวัฒนธรรมก็มากขึ้นเท่านั้น

วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ การสร้างสม การสืบทอดและการถ่ายทอด วัฒนธรรมมีการเกิดการเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลง การเสื่อมสลาย การเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรมเกิดจากการกระทำของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงเป็นแบบฉบับของการแสดงออกทั้งด้านความรู้สึนึกคิด และการกระทำของมนุษย์เป็นระเบียบแบบแผนหรือพฤติกรรมของมนุษย์ที่ปฏิบัติต่อกันจนเป็นประเพณี หรือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมต้องยึดถือและปฏิบัติ ทั้งวัฒนธรรมด้านจิตใจและวัฒนธรรมด้านวัตถุ^๕ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่นวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่ชน เช่นวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา พจนานุกรมไทยกล่าวว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่นวัฒนธรรมการไหว้, วิถีชีวิตของหมู่คณะที่แสดงออกทางพฤติกรรมภาษาและกิจกรรมของสังคม เช่นวัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมการกิน^๖

ศาสตราจารย์ พิเศษ จ่านอง ทองประเสริฐ กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายความว่า ธรรมคือความเจริญ หรือ ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ นั้นแสดงให้เห็นว่ามีใช้ลักษณะที่อยู่กับที่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ สิ่งใดอยู่กับที่ สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า วัฒนธรรม คือ เจริญ วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ^๗ ส่วนพวงผกา คุโรวาท กล่าวว่า คำว่าวัฒนธรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต เพราะคำว่า “วัฒนธรรม” มาจากคำบาลีว่า “วทุฒน” ซึ่งแปลว่าเจริญงอกงาม คำว่า “ธรรม” มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ธรม” หมายถึงความดี^๘ ส่วนวิธาน และสนธิ์ บางยี่ขัน ให้ความหมายไว้ในหนังสือ

^๕ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

^๖ ฝ่ายวิชาการ, พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๒๑.

^๗ จ่านอง ทองประเสริฐ, ศ.พิเศษ, วัฒนธรรมไทยภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

^๘ พวงผกา คุโรวาท, ศิลปะและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๗.

ปรัชญาไทย ว่าวัฒนธรรมมีความหมายเป็น ๒ นัยคือ ความหมายทางนิตินัย ซึ่งหมายถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และความหมายในทางพฤตินัย ซึ่งจะนำไปตามที่กำหนดไว้เป็น ลายลักษณ์อักษรหรือทางที่ประพาดกัน^๙ นอกจากนี้ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ ยังกล่าวไว้ในหนังสือ มรดกทางวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า วัฒนธรรม หมายถึงวิธีการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคมแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีแนวประพฤติปฏิบัติร่วมกันมายาวนานนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^{๑๐}

“วัฒนธรรม” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Culture” คำนี้มีรากศัพท์มาจาก “Cutura” ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูก หรือการปลูกฝัง ซึ่งอธิบายได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมปณิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม^{๑๑}

พระยาอนุมานราชธน กล่าวว่า “วัฒนธรรม” คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้^{๑๒}

สุวรรณ เพชรนิล ให้ทัศนะว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นและปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ รวมถึงภาษา เครื่องมือเครื่องใช้ ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผน การดำเนินชีวิตแนวความคิดและอุดมคติต่างๆ ที่สังคมยอมรับ และอธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่รับช่วงกันมาโดยลำดับ ถ้าไม่มีวัฒนธรรม คนเราเกิดมาได้เหมือนกันแต่อาจเป็นแบบสัตว์อื่นๆเสียมากกว่าแทนที่จะเป็นมนุษย์อย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ไม่ใช่มรดกวัตถุ เราไม่นำวัฒนธรรมติดตัวมาแต่เกิด แต่เราเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรม และต้องเรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นกองทุนใหญ่ที่บรรพบุรุษได้รักษาไว้ เพราะแน่นอนแล้วว่าเป็นวิถีที่ดีงามของชีวิต^{๑๓}

๒.๑.๓ หลักการสำคัญของภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมของมนุษย์ที่ถ่ายทอดต่อกันมา ซึ่งเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ธรรมชาติ เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม และพัฒนาขึ้นใช้จนกลายเป็นระเบียบประเพณีปฏิบัติของสังคม วัฒนธรรมโดยพื้นฐานแล้วจะมีธรรมชาติเป็นเช่นเดียวกัน คือ^{๑๔}

๑) วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือไม่ใช่สัญชาตญาณ แต่เป็นผลรวมของความคิดของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

^๙ วิธาน และสนธิ์ บางยี่ขัน, ปรัชญาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖.

^{๑๐} ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ และคณะ, มรดกทางวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

^{๑๑} อานนท์ อาภาภิรม, สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๙), หน้า ๙๙.

^{๑๒} พระยาอนุมานราชธน, เรื่องวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.).

^{๑๓} สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, หน้า ๔.

^{๑๔} ชีรศักดิ์ อัครบวร, กิจกรรมการศึกษา : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓-๔๕.

แล้วรู้จักนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต นอกจากเรียนรู้จากธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังเรียนรู้วัฒนธรรมจากสังคมตนเอง จากครอบครัวเพื่อนฝูง และสถาบันทางสังคมอื่นๆ การเรียนรู้ทั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้น

๒) วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นต่อไป ไม่มีสิ้นสุด เป็นสมบัติส่วนรวมซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพชนร่วมกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์รู้จักจดจำ และศึกษาอดีต สามารถนำอดีตมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังได้ นอกจากนี้มนุษย์ยังสามารถใช้ภาษา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดประสบการณ์ต่อกัน ทำให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมรดกสู่คนรุ่นต่อไปได้

๓) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สังคมต้องยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมนั้นๆ อยู่ร่วมกันได้ การกำหนดกฎเกณฑ์ การสร้างระเบียบปฏิบัติต่างๆ ก็เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมนั้นๆ ฉะนั้นสมาชิกทุกคนจึงต้องยึดถือและปฏิบัติตามแบบฉบับของสังคมของตน

๔) วัฒนธรรมเป็นความพึงพอใจของมนุษยชาติ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เลือกที่จะปฏิบัติหรือประพฤติ เช่น การบริโภค การแต่งกาย และการสร้างที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม

๕) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บูรณาการและปรับได้ มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนไปเกี่ยวข้องและสามารถปรับวัฒนธรรมจากภายนอกให้เหมาะสมกับสังคมของตนได้ นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเป็นบูรณาการของมนุษยชาติโดยส่วนรวม การหยิบบีม การชิมชับ การหล่อหลอมวัฒนธรรม วัฒนธรรมระหว่างท้องถิ่นหรือเผ่าพันธุ์ก็เป็นธรรมชาติที่เกิดจากความต้องการของมนุษย์ด้วยกัน

๖) วัฒนธรรมสิ้นสุดหรือตายได้ มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อความผาสุกของมนุษย์เอง ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงและคงอยู่ได้ตราบเท่าที่มนุษย์หรือสังคมต้องการ วัฒนธรรมที่มนุษย์หรือสังคมไม่ต้องการเป็นวัฒนธรรมที่พบจุดจบเรียกว่า วัฒนธรรมตาย (Dead culture)

นอกจากนี้วัฒนธรรมยังทำหน้าที่ต่อสังคม โดยกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์และควบคุมให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังจะเห็นว่าวัฒนธรรมมีหน้าที่ดังนี้^{๑๕}

๑) วัฒนธรรมเป็นตัวรูปแบบสถาบัน มีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

๒) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคนจะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้นๆ

๓) วัฒนธรรมเป็นสิ่งควบคุมสังคม สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้สังคม เพราะวัฒนธรรมจะมีทั้ง ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม บรรทัดฐาน ตลอดจนผลตอบแทนในการปฏิบัติ และมีบทลงโทษเมื่อฝ่าฝืน

วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีของคนในแต่ละภูมิภาค เป็นมรดกที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน และถือปฏิบัติสร้างสรรค์ร่วมกันมา ผู้คนในแต่ละท้องถิ่นมีความภูมิใจมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรักความหวงแหนในวัฒนธรรมของตน วัฒนธรรมพื้นบ้านในแต่ละสาขาในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นแตกต่างกัน ย่อมเป็นตัวชี้สำคัญถึงวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งได้สร้างสรรค์สั่งสมและสืบทอดกันมา ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่างๆ ให้กับผู้คนในสังคม ได้แก่^{๑๖}

^{๑๕} วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๐.

^{๑๖} ประชิด สุกฤษณ์พัฒน์ และคณะ, มรดกทางวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า ๑๙-๒๑.

๑) เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดความสามัคคี เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านส่วนใหญ่มีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจหรือเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนเพื่อรวมกลุ่มรวมพลังสร้างบางสิ่งบางอย่าง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ

๒) เป็นเครื่องมือให้ความบันเทิงแก่คนในสังคม เช่น นิทาน การร้อง การฟังเพลงในโอกาสต่างๆ การละเล่น มหรสพ เป็นต้น

๓) สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นตัวกำหนด

๔) เป็นมรดกสำคัญของคนในสังคมที่ถ่ายทอดและปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ทุกคนในสังคมจึงควรช่วยกันรักษาไว้ให้ยั่งยืนต่อไป เพื่อให้คนรุ่นต่อไป ได้รู้จักตัวเองดียิ่งขึ้น และเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต

๕) เป็นเครื่องมือให้การศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิต วัฒนธรรมพื้นบ้านได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมแก่คนในแต่ละสังคมโดยตลอด โดยเฉพาะสมัยก่อนที่ยังไม่มีระบบโรงเรียนแพร่หลายเหมือนในปัจจุบัน โดยสอนให้คนประพฤติดี ละเว้นการประพฤติชั่ว รู้จักผิดชอบชั่วดี เข้าใจค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคม ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรมและ จริยธรรมต่างๆ เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความสามัคคีซึ่งทำการสอนกันรูปแบบนิทาน สุภาษิต เพลงกล่อมเด็ก

๖) เป็นเครื่องฝึกพัฒนาทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมให้เด็ก วัฒนธรรมพื้นบ้านได้มีส่วนช่วยที่สำคัญอย่างสูงสุดโดยเฉพาะกีฬา และการละเล่นของเด็ก ที่บางประเภทมุ่งเน้นให้รู้จักสังเกตใช้ไหวพริบ บางประเภทฝึกให้รู้จักการอดทนอดกลั้นอารมณ์ และบางประเภทเป็นการฝึกพัฒนาการทางสังคม

๗) เป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกัน และต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความอยู่รอด การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องสร้างกฎ ระเบียบ ขนบธรรมเนียมและประเพณีขึ้นมาเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันและกัน ช่มเหງเบียดเบียนหรือรังแกกัน

๒.๑.๔ องค์ประกอบของภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

องค์ประกอบของวัฒนธรรมโดยทั่วไปมี ๔ ประการ คือ^{๑๗}

๑) องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic objects) คือวัฒนธรรมทางด้านวัตถุมีรูปร่างที่สัมผัสจับต้องได้ เช่น บ้าน โรงเรียน ถนน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ อาวุธ ตลอดจนผลผลิตทางศิลปกรรมของมนุษย์ และสิ่งไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชา คำนวณ

๒) องค์กรการ (Association and Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎเกณฑ์ มีข้อบังคับ มีวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานไว้เป็นที่แน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมซับซ้อน เช่นสหพันธกรรมกร ลูกเสือ สภากาชาด องค์กรการสหประชาชาติ โรงเรียน หน่วยราชการ จนถึงครอบครัว โดยทั่วไปบุคคลมารวมกันเพื่อ

^{๑๗} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๓๖.

ดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่างและวัตถุประสงค์อาจจะเป็นเรื่องไม่ใหญ่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่า รวมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน หรืออาจจะเป็นเรื่องใหญ่ๆ เช่น รวมกันเพื่อป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัย

๓) องค์พิธีการ (Usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีศพ มักจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ตลอดจนพิธีการแต่งกาย การรับประทานอาหาร เช่น การแต่งกาย เครื่องแบบของทางราชการ หรือการแต่งกายเครื่องแบบเต็มยศในงานรัฐพิธีต่างๆ

๔) องค์คติ (Concept) หมายถึง ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจและอุดมการณ์ต่างๆ ตลอดจนทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่ว่ากลุ่มใดจะใช้อะไรเป็นมาตรฐานในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องวัด เช่น ความเชื่อในเรื่องการทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๘}

๑) คติธรรม (Moral) คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละ ความขยันหมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความกตัญญู ความอดทน ทำดีได้ดี

๒) เนติธรรม (Legal) คือ วัฒนธรรมทางกฎหมายรวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญพอๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓) สหธรรม (Social) คือ วัฒนธรรมทางสังคม รวมทั้งมารยาทต่างๆ ที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น มารยาทในโต๊ะอาหาร มารยาทในการติดต่อกับบุคคลต่างๆ ในสังคม

๔) วัตถุธรรม (Material) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ สะพาน ถนน

ส่วนวิชา และสนธิ บางยี่ขัน เห็นว่าองค์ประกอบของวัฒนธรรม มี ๓ ประการคือ^{๑๙}

๑) ความคิด (Ideas) หรือวัฒนธรรมทางความคิด (คติธรรม) ได้แก่ความเชื่อต่างๆ ซึ่งแสดงออกในทางศาสนา วรรณคดี สุภาษิต หรือคติชาวบ้าน เป็นต้น จะเห็นได้จากคนไทยนับถือศาสนาที่สอนเรื่องโลกนี้โลกหน้าและจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนานั้น โดยเฉพาะคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อทำบุญก็จะตั้งปณิธานว่า “นิพพานปจฺจโย โหตุ ขอให้การทำบุญนี้เป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน” อาศัยศาสนาเป็นหลักดังกล่าวนี้วรรณคดี สุภาษิต หรือคติชาวบ้านของไทย จึงมักจะอิงหลักธรรมอยู่เสมอ วรรณคดีมักจะสอดคล้องกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือกรรมสนองกรรม

๒) ปทัสถาน (Norms) วัฒนธรรมทางระเบียบ ประเพณี (นิติธรรมและสหธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็นวิถีประชา จารีต กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ กฎ กติกา ซึ่งอ้างอิงหลักศาสนา เช่นการลงโทษตามกฎหมายอาญาโบราณมักจะอิงตำราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ต่อมาจึงมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับกฎหมายของอารยประเทศ ส่วนวิถีประชาและจารีตก็ดำเนินตามแนวศาสนาเป็นพื้น

^{๑๘} ณรงค์ เสียงประชา, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : พิกษ์อักษร, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙-๒๐.

^{๑๙} วิชา และสนธิ บางยี่ขัน, ปรัชญาไทย, หน้า ๙๒-๙๓.

ประเพณีของสังคมต่างๆ เช่น การทำขวัญเด็ก การแต่งงาน การปลูกบ้าน ฯ ก็นับว่าพระพุทธรูปศาสนาทั้งสิ้น

๓) วัตถุ (Material) หรือวัฒนธรรมทางวัตถุ(วัตถุธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็นผลิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมโบราณล้วนแต่เกี่ยวกับศาสนา เช่นการหล่อพระพุทธรูป การสร้างโบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ต่อมาจึงขยายวงกว้างออกไปถึงการสร้างปราสาทราชวัง การสร้างอนุสาวรีย์ การสร้างบ้านทรงไทย เป็นต้น ซึ่งต้องการให้เหมือนกับวิมาน หรือปราสาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนา

ความคิดที่ว่าวัฒนธรรมไทยมีรากฐานมาจากพระพุทธรูปและการนับถือผีนั้น ในปัจจุบันเป็นความจริงเพียงครึ่งเดียว เพราะวัฒนธรรมโดยรากฐานดังกล่าวกำลังเสื่อมโทรมลงเพราะการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของการนำประเทศให้เป็นสมัยใหม่ ซึ่งเริ่มขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ยังทำได้ไม่ทันการณ์และไม่มีทิศทางที่ชัดเจนพอ แต่ในเวลาเดียวกันนั้นวัฒนธรรมอย่างตะวันตกไม่ว่าจะเป็นเยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส หรือสหรัฐอเมริกาได้หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็วและแรงขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะในยุคที่สหรัฐอเมริกาต่อต้านคอมมิวนิสต์และโลกแบ่งเป็น ๒ ค่าย เผชิญหน้ากันอยู่ในภาวะสงครามเย็น ซึ่งเป็นยุคที่สหรัฐอเมริกามีนโยบายขยายความเป็นอเมริกันไปยังประเทศต่างๆ เพื่อให้นิยมและเป็นอเมริกัน ประเทศไทยตกเป็นทาสการค้าตามนโยบายดังกล่าวของสหรัฐอเมริกา ทั้งในด้านการศึกษา การโฆษณาชวนเชื่อ เศรษฐกิจ และความเป็นสังคมวัตถุนิยมที่ฟุ้งเฟ้อ วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ทั้งขัดกับพระพุทธรูปศาสนาและเป็นคู่แข่งที่สำคัญ วัฒนธรรมดังกล่าวใช้วิทยาศาสตร์และประชาธิปไตยเป็นตัวตั้ง ตามด้วยเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการทุ่มเทเงินตราเข้ามาในประเทศเพื่อการสงครามและการโฆษณาชวนเชื่อ ความสุขทางกายและทรัพย์สินเงินทอง กลายเป็นจุดหมายและคุณค่าของชีวิตอันตรงข้ามกับพระพุทธรูปศาสนาที่เน้นคุณค่าทาง จริยและความสุขสงบทางใจ ชีวิตที่เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม^{๒๐}

๒.๑.๕ กระบวนการทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

เมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการจนกระทั่งเกิดวัฒนธรรมในสังคมของตนเองแล้ว วัฒนธรรมจะเป็นตัวนำให้มนุษย์ปรับตัวให้ผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลสูงกว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดกระบวนการทางวัฒนธรรม ดังนี้^{๒๑}

๑) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม วัฒนธรรม คือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ นั่นก็หมายความว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้โดยผ่านการถ่ายทอด การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ กาที่พ่อแม่สอนลูก ผู้ใหญ่สอนผู้น้อย ผู้มาก่อนสอนผู้มาทีหลัง เป็นต้น โดยที่ต้องยอมรับในเบื้องต้นถึงลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมว่าเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

๒) การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น เป็นการรับวัฒนธรรมจากสังคมข้างเคียงที่สอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่และไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคม จนในที่สุดก็จะแยกไม่ออกว่าวัฒนธรรมส่วนใดเป็น

^{๒๐} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **มนัทัศน์วัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๕-๖.

^{๒๑} บ้านจอมยุทธ, **ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย**, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : [https:// www.baanjomuyut.com/library/thai_culture_custom/index.html](https://www.baanjomuyut.com/library/thai_culture_custom/index.html) (๑๗ ธ.ค. ๒๕๖๒).

ของเดิม วัฒนธรรมส่วนใดรับมาจากสังคมอื่น การรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมา ในระยะแรก อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการยืมวัฒนธรรม แต่เมื่อนานๆเข้า การยืมก็จะกลายเป็นการรับวัฒนธรรม

การยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรม นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งอยู่ในกระบวนการทางวัฒนธรรม ที่นักวิชาการกลุ่มหนึ่งนำโดย Franz Bosa แห่งมหาวิทยาลัย โคโลัมเบีย เรียกว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม” กล่าวคือ เป็นการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรม จุดศูนย์กลางของสังคมหนึ่งและขยายวงกว้างออกไปยังชุมชนอื่นหรือสังคมอื่น

๓) การผสมกลืนกลายทางวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกันที่เรียกว่า การสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่ อบรมสั่งสอนลูก (Enculturation) ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เป็นการที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นและเกิดการปรับตัววัฒนธรรมให้เข้ากัน (Acculturation) โดยที่มีการละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตัวเองบางส่วน และทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม และทำให้เอกลักษณ์เดิมเปลี่ยนไป บางครั้งใช้ความหมายของการผ่อนปรนเข้าหากัน

๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

วัฒนธรรมพื้นบ้านมีประโยชน์ในด้านต่างๆ คือ^{๒๒}

๑) ด้านการศึกษา วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นความรู้ในด้านต่างๆ อย่างกว้างขวางที่มรดกที่บรรพบุรุษได้สะสมตกทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นที่ควรศึกษาและสืบทอด เพราะการศึกษาเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ เพื่อนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

๒) ด้านเศรษฐกิจ เมื่อท้องถิ่นมีคนมากขึ้น ความต้องการอุปโภค บริโภคก็ย่อมมีมากขึ้น ทำให้มีการเพิ่มผลผลิตเพื่อสนองความต้องการของคน ก่อให้เกิดการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนสินค้าและความต้องการของคนแต่ละท้องถิ่นขึ้น ตลอดจนทำให้เกิดการท่องเที่ยวซึ่งเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

๓) ด้านการปกครอง ท้องถิ่นที่มีคนพูดภาษาเดียวกัน มีศาสนาเดียวกัน หรือมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ย่อมจะทำให้เกิดการสื่อสารทำความเข้าใจกันได้ง่าย ปัญหาในการปกครองก็มีน้อย ประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นนั้นเป็นไปด้วยความราบรื่น และมีความสงบสุข

๔) วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางสังคม สังคมจะอยู่ได้ก็เพราะสังคมนั้นๆมีแนวประเพณี ปฏิบัติที่สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการที่คนในสังคมสามารถรวมตัวกันได้นั้นก็เนื่องจากมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกันทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมซึ่งเป็นแนวทางที่อยู่ร่วมกันอย่างถ้อยถ้อยอาศัย อันเป็นผลทำให้สร้างมรดกสืบทอดกันต่อมา

๒.๑.๗ สรุป

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและความแตกต่างด้านพื้นที่ของวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นทั้งในด้านภูมิทัศน์,ด้านนิเวศวิทยา,การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการบูรณาการทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

^{๒๒} ประชิด สุกณะพัฒน์ และคณะ, มรดกทางวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า ๒๑-๒๒.

(cultural diversity) เป็นความเชื่อที่ค่อนข้างตรงกันในหมู่นักมานุษยวิทยาว่ามนุษย์มีกำเนิดในทวีปแอฟริกาเมื่อประมาณ ๒ ล้านปีมาแล้ว จากนั้นได้เริ่มกระจายตัวไปทั่วโลก ประสบความสำเร็จในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ที่แตกต่างหลากหลาย และบ่อยครั้งที่ต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภัยพิบัติร้ายแรงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศทั้งในระดับพื้นถิ่นและระดับทั่วโลก สังคมที่แยกจากห่างกันที่เกิดขึ้นในที่ต่างๆ ของโลกมีความแตกต่างกันชัดเจน และความแตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมยังคงมีความต่อเนื่องสืบมาถึงปัจจุบัน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรม

มนุษย์สร้างอารยธรรมของตนขึ้นมาเพื่อเป็นรากฐานของความเจริญ อารยธรรมคือสิ่งที่ดีงาม ฉะนั้นสังคมมนุษย์จึงลอกเลียนแบบและนำสิ่งที่ดีงามจากชุมชนอื่นมาสู่ชุมชนของตน แล้วปรับปรุงอารยธรรมนั้นๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของชุมชน ให้ชุมชนของตนมีความเจริญขึ้นทั้งทางจิตใจและทางร่างกาย การสืบทอด ถ่ายทอดทางอารยธรรมระหว่างชุมชนหนึ่งสู่อีกชุมชนหนึ่ง จากเผ่าพันธุ์หนึ่งไปสู่อีกเผ่าพันธุ์หนึ่งเหล่านี้ เป็นการสืบทอดของอารยธรรม เป็นเส้นทางอารยธรรมจากต้นทางสู่ปลายทาง ที่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปบ้าง แต่ก็มีรากเหง้าที่เหมือนกันคล้ายคลึงกัน

๒.๒.๑ ที่มาของเส้นทางอารยธรรม

การตั้งถิ่นฐานในแหล่งอารยธรรมโลกสมัยโบราณ เกิดขึ้นจากอารยธรรมเมโสโปเตเมีย อารยธรรมอียิปต์โบราณ อารยธรรมอินเดียโบราณ อารยธรรมจีนโบราณ ต่อจากนั้นเป็นอารยธรรมที่เกิดขึ้นบริเวณริมฝั่งทะเล คือ อารยธรรมกรีกโบราณ และมาสิ้นสุดที่อารยธรรมโรมันโบราณ อารยธรรมเหล่านี้ถือเป็นแหล่งเชื่อมสัมพันธ์และมีการติดต่อแลกเปลี่ยนกัน ที่สำคัญยังเป็นรากฐานความเจริญให้แก่ดินแดนทั้งในโลกตะวันออกและตะวันตกในปัจจุบัน

อารยธรรมตะวันออก เป็นอารยธรรมเก่าแก่ที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งอารยธรรมตะวันออกสมัยโบราณ ได้แก่ อารยธรรมเอเชียใต้ ประกอบด้วย อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ อัฟกานิสถาน เนปาล และศรีลังกา ซึ่งมีอินเดียเป็นแหล่งอารยธรรมหลัก อารยธรรมเอเชียตะวันออก ประกอบด้วย จีน เกาหลี และญี่ปุ่น ซึ่งมีอารยธรรมจีนเป็นแม่แบบของอารยธรรมในแถบนี้ อารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือดินแดนที่อยู่ระหว่างอินเดียและจีน ประกอบด้วย ไทย พม่า กัมพูชา ลาว เวียดนาม มาเลเซีย และประเทศต่างๆ ในหมู่เกาะ อารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอารยธรรมที่รับเอาอารยธรรมจากอินเดียและจีนผสมผสานกับอารยธรรมของตนเองที่มีอยู่ก่อนแล้ว ขณะเดียวกันรับเอาอารยธรรมเปอร์เซียและอาหรับที่มาร่วมกับพ่อค้าที่เดินเรือมาค้าขายด้วย

จักรพงษ์ คำบุญเรือง^{๒๓} ได้กล่าวไว้ใน กลุ่มชาติพันธุ์ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ว่าดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขงเป็นที่กำเนิดของอาณาจักรใหญ่น้อย มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบทั้งความกลมกลืนทาง ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

^{๒๓} จักรพงษ์ คำบุญเรือง, บทบาทด้านวัฒนธรรมของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวัน จังหวัดเชียงใหม่. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail> (๑๗ ธ.ค. ๒๕๖๒).

ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง ช่วงระหว่างประเทศไทย ประเทศสหภาพพม่า ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงสังคม วัฒนธรรมมีตั้งแต่อดีตกาล บริเวณแห่งนี้เป็นที่กำเนิดของอาณาจักรใหญ่น้อย มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

สังคมวัฒนธรรมในกลุ่มอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ส่วนใหญ่มีพัฒนาการมาจากรัฐในหุบเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงมีที่ราบแทรกอยู่เล็กน้อย และกระจุกกระจายอยู่ตามแอ่งต่างๆของหุบเขา ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดนครรัฐ (City state) ที่แยกตัวกันอยู่ แต่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างเอกภาพระหว่างนครรัฐ เพื่อพัฒนาไปสู่อาณาจักรใหญ่ แต่ถึงกระนั้นก็มีนครรัฐบางแห่งสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นอาณาจักรได้ เช่น อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง ในขณะที่หัวเมืองต่าง ๆ ตอนบนของทั้งสองอาณาจักร ได้แก่ เชียงตุง เชียงรุ่ง รวมทั้งเมืองอื่น ๆ ไม่สามารถรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่พัฒนาให้เป็นอาณาจักรได้

ขอบเขตศิลปวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง มีอาณาเขตกว้างขวาง ทั้งนี้ได้รวมพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง (แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน) พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกก (แอ่งเชียงราย) พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง (พะเยา) และพื้นที่ราบลุ่มน้ำป็น (เชียงตุง) โดยใช้แม่น้ำโขงเป็นแกนหลัก และศึกษาการรับวัฒนธรรมรวมทั้งการแพร่กระจายวัฒนธรรมในกลุ่มเมืองและอาณาจักรต่าง ๆ

ภูมิปัญญาต่าง ๆ ในแถบอนุภูมิภาคแห่งนี้ ได้มีการพัฒนาการทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องชัดเจน โดยการพัฒนาที่มีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย สิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง แต่ยังคงความมีอัตตาลักษณ์ (Identity) ความเป็นตัวตน (Self) ความเป็นชนชาติ (Ethnicity) ที่เหนียวแน่นด้วยคุณธรรม ความเชื่อดั้งเดิม รวมกับการรับเอาพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

สิ่งเหล่านี้ส่งผลถึงวิถีชีวิตทั้งดงาม มีระเบียบของชีวิตที่ชัดเจนและมีการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่สื่อถึงความเชื่อและค่านิยมดังกล่าว ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมทั้งหลายได้ผ่านกระบวนการวิวัฒนาการจนกลายมาเป็นแอ่งอารยธรรมลุ่มน้ำโขงที่ทรงคุณค่าอารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขงมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ยาวนานมากกว่า ๑,๐๐๐ ปี ก่อเกิดศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและสุนทรีย์ภาพที่มีอัตตาลักษณ์ ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองระหว่างรัฐต่อรัฐ เมืองต่อเมือง ชุมชนต่อชุมชน บนความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และเครือญาติที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนเป็นเอกภาพบนความหลากหลาย ในดินแดนที่เป็นแอ่งอารยธรรมที่เรียกว่า "ลุ่มน้ำโขง"

วิวัฒนาการของศิลปวัฒนธรรม ก่อให้เกิดอารยธรรมที่หลากหลายก็เพราะเหล่าชาติพันธุ์ต่างๆ ในดินแดนลุ่มน้ำโขงที่ประกอบด้วย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรขอม และระดับรัฐน้อยใหญ่อีกมาก กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปะ และวัฒนธรรมต่างๆ อย่างสืบเนื่องยาวนาน กลุ่มคนเหล่านี้ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไท อันได้แก่ ไทยวน ไทลาว ไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ ไทดำ ไทแดง เป็นหลัก รวมถึงกลุ่มคนมอญ เขมร จีนและชนเผ่าต่าง ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ไทเหล่านี้ก็สามารถแยกแยะได้ด้วยภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แม้จะไม่ชัดเจนนัก แต่จะมี

เอกลักษณ์แตกต่างกับกลุ่ม มอญ เขมร จีนและชนเผ่าต่าง ๆ อย่างชัดเจน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทั้งหลายยังคงสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ปัจจุบันสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่ก่อกำเนิดอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ทว่าท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการแบ่งเขตรัฐชาติต่างๆ ในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง และกระแสความผกผันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้วิวัฒนาการทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ไม่เด่นชัดและอ่อนด้อยลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ถูกปิดกั้นด้วยอำนาจรัฐและลัทธิทางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเป็นรัฐชาติและอาณาจักรจะสูญสิ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ในกลุ่มชนต่าง ๆ ก็ยังมีผู้คนบางคนและบางชุมชนที่สามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองและยังสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็ง

๒.๒.๒ ความหมายของอารยธรรม

อารยธรรม (Civilization) โดยทั่วไปอาจหมายถึงความเจริญทางวัฒนธรรม แต่สำหรับทางด้านประวัติศาสตร์ อารยธรรมอาจหมายถึงการศึกษาความซับซ้อนของระบบสังคม เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบสังคมนั้น ๆ โดยมุ่งเน้นให้เห็นถึงเหตุปัจจัยการเกิดและการล่มสลายของอารยธรรมนั้น รวมถึงอิทธิพลของอารยธรรมนั้นต่ออารยธรรมอื่นๆ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของอารยธรรม ไว้ว่า ความสงบสุขของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรมและกฎหมาย ความเจริญเนื่องด้วยองค์การของสังคม เช่น การเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรม, ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดี

อารยธรรม : ความสงบสุขของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรมและกฎหมาย : ความเจริญของสังคมที่ชีวิตจากการเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ เป็นต้น, ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดี^{๒๔}

อารยธรรม โดยปกติแล้วจะมีความหมายโดยนัยถึง อารยธรรมมนุษย์ ดังนั้น องค์ประกอบต่างๆ ในสังคมมนุษย์ ก็คือวัฒนธรรม นั่นเอง แต่คำว่า อารยธรรม อาจนำไปใช้ในด้านอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ อาทิ อารยธรรมต่างดาว ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าหาความซับซ้อนของระบบสังคมของสิ่งมีชีวิตทรงภูมิปัญญานอกโลก เป็นต้น สำหรับบทความนี้จะหมายถึง อารยธรรมโลก หรือ อารยธรรมมนุษย์ เป็นสำคัญ

คำว่า “อารยธรรม” เป็นคำที่มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Civilization” มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ Civitas หมายถึง City หรือ นคร โดยเหตุผลที่ใช้คำนี้เนื่องมาจากแหล่งอารยธรรมของโลกส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นในนครขนาดใหญ่ๆ คำว่า “อารยธรรม” เป็นคำที่มีความหมายหลายประการตามความเข้าใจและการตีความของแต่ละคน ซึ่งในที่นี้ให้ความหมายแบบง่ายๆ ว่า ความเจริญในด้านต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ และเป็นความเจริญที่สูงกว่าวัฒนธรรมขั้นพื้นฐาน^{๒๕}

^{๒๔} ฝ่ายวิชาการ, พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยสมบูรณ์, หน้า ๑๒๘๓.

^{๒๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อารยธรรมมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐ (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐), หน้า ๕.

จากความหมายของอารยธรรมจะเห็นได้ว่า โดยทั่วไปมักหมายถึงประเด็นของความเจริญหรือดีในแง่ต่าง ๆ ของสังคม โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ส่วนลักษณะความไม่เจริญหรือไม่พัฒนาทางวัฒนธรรม จะเรียกในทางกลับกันว่า อนารยธรรม อันแปลว่า ไม่มีอารยธรรม แต่สำหรับทางด้านประวัติศาสตร์ อารยธรรมจะศึกษาความซับซ้อนของระบบสังคม กล่าวคือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างในสังคมแม้ว่าจะทำให้สังคมดีขึ้นหรือแย่ลงก็ตาม โดยมุ่งเน้นให้เห็นถึงเหตุปัจจัยการเกิดและการล่มสลายของอารยธรรมนั้น รวมถึงอิทธิพลของอารยธรรมนั้นต่ออารยธรรมอื่นๆ

๒.๒.๓ หลักการสำคัญของอารยธรรม

ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดอารยธรรม ๖ ประการ คือ^{๒๖}

๑. สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษย์ขึ้น สังคมในสมัยโบราณเป็นสังคมเกษตรกรรม ธรรมชาติจึงมีอิทธิพลเหนือมนุษย์ แหล่งอารยธรรมหลายแห่งแสดงให้เห็นว่าบทบาทของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มีผลต่อความเจริญทางอารยธรรมอย่างมาก การที่มนุษย์เลือกที่จะตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่เหมาะสม จะช่วยให้มนุษย์เกิดการพัฒนาถึงการสร้างบ้านแปลงเมืองได้ ดังนั้นปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์จึงก่อให้เกิดการสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษย์ขึ้น

๒. ระบบการเมืองการปกครอง เมื่อมนุษย์สร้างบ้านแปลงเมืองเป็นหลักแหล่งและมีขนาดใหญ่ขึ้น ทำให้เกิดการสร้างกฎ ระเบียบขึ้นในสังคมของตน ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขในสังคม ในยุคแรกๆ อาจไม่สลับซับซ้อนนัก แต่เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้นจำเป็นต้องพัฒนาระบบการเมืองการปกครองให้เหมาะสมกับสังคมด้วย การปกครองจึงมีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและสถานการณ์ในขณะนั้น

๓. การเจริญทางเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์อารยธรรม ในสมัยโบราณเทคโนโลยีของมนุษย์ยังไม่ยุ่งยากและซับซ้อนนัก แต่เมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยเฉพาะการเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องการที่จะเรียนรู้ธรรมชาติในทุกๆ ด้าน จึงทำให้เกิดอารยธรรมใหม่ๆ ขึ้น

๔. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การรวมตัวกันเป็นสังคมของมนุษย์เป็นการสร้างวัฒนธรรมของตนขึ้น การสร้างสรรค์และพัฒนาวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้น จนทำให้เกิดเป็นอารยธรรมของสังคม

๕. การขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคมมนุษย์แต่ละสังคมจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างคนต่างสังคม เมื่อสังคมเจริญขึ้นจึงมีการติดต่อสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทางการค้า จนถึงการแลกเปลี่ยนทางความรู้ แลกเปลี่ยนของสังคมที่มีความแตกต่างทางอารยธรรม ทำให้เกิดการแพร่กระจายอารยธรรมจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง

๖. ความเชื่อและศาสนา มนุษย์ต้องการความมั่นคงทางจิตใจ ศาสนาเป็นผลจากความต้องการทางจิตใจ การแสดงออกทางความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาของมนุษย์ ศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตใจของมนุษย์มีความเข้มแข็งขึ้น ในเวลาต่อมาศาสนาทำให้เกิดพิธีกรรม ประเพณี ระเบียบแบบแผน และข้อบังคับ ทำให้เกิดงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรมฯ ขึ้นอย่างมากมาย

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๔.

๒.๒.๔ องค์ประกอบของอารยธรรม

องค์ประกอบของอารยธรรมมนุษย์นั้น ก็คือวัฒนธรรม อันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น วัฒนธรรมที่เราจะมาศึกษาความสัมพันธ์กันในการศึกษาอารยธรรม ได้แก่

สังคม หมายถึง ลักษณะการอยู่ร่วมกัน เช่น การแบ่งหน้าที่ การทำงาน การแบ่งชนชั้น การรวมกลุ่ม ความขัดแย้ง เป็นต้น หรือยกตัวอย่างสถานการณ์ อาทิ ความสามารถในการด้านเกษตรกรรม ความสามารถในการจัดสรรแรงงาน การจัดการระบบเมือง จึงกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าอารยธรรมอาจใช้รวมความถึงการประสบความสำเร็จของมนุษย์และการขยายถิ่นฐาน

เศรษฐกิจ หมายถึง ลักษณะการแลกเปลี่ยนหรือการจัดสรรทรัพยากร อาทิ การสร้างกิจกรรมการผลิต การจำหน่าย หรือการบริโภค การกำหนดระบบเงินตรา เป็นต้น

ศิลปะ หมายถึง วัตถุวัฒนธรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงสถานภาพของสังคมมนุษย์นั้นๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และหลักฐานที่ดีในการศึกษาอารยธรรมในสังคมมนุษย์นั้น อาทิ จิตรกรรม วรรณกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

การเมืองการปกครอง หมายถึง การจัดระเบียบสังคมหรือการจัดการอำนาจอธิปไตย อาทิ การออกกฎหมาย การรักษาอำนาจการเมือง การรวมกลุ่ม การทำสงคราม เป็นต้น

ปัญญาความคิด หมายถึง ลักษณะการทำความเข้าใจกับสิ่งต่างๆ อาทิ การสร้างระบบความรู้ การสร้างความเชื่อ วิทยาศาสตร์และความรู้ทางเทคโนโลยี การสร้างทฤษฎีต่างๆ เป็นต้น

๒.๒.๕ ความเชื่อมโยงทางอารยธรรม

ในสมัยโบราณเมื่อคนเดินทางไปยังถิ่นต่างๆและต้องการบันทึกข้อมูลไว้ นอกจากเขียนเล่ารายละเอียดแล้ว มักจะมีการทำแผนที่โดยกำหนดจุดต่างๆบนเส้นทางด้วยการสังเกตสิ่งที่ขนาดใหญ่มีลักษณะพิเศษ หรือมีจุดสังเกตอื่นๆแล้ววางจุดนั้นลงบนเส้นทางในแผนที่ กำหนดทิศและระยะทางเวลาเดินทาง ตัวเขาหรือคนอื่นๆก็อาจเดินทางตามแผนที่ได้ ในแผนที่โบราณนั้น ที่ใดมีคน สัตว์ หรือพืชอะไร ก็มักลงรูปไว้ในแผนที่ด้วย เมื่อเรามีแผนที่โลก ประเทศ หรือท้องถิ่น และมีการกำหนดจุดที่เป็นสถานที่ลงไว้ เราจึงอาจใช้แผนที่นั้น ทำแผนที่เฉพาะทางได้ แบบเดียวกับคนโบราณ เช่น แผนที่ทรัพยากร แผนที่เศรษฐกิจ แผนที่ประชากร สุดแต่ต้องการบันทึกหรือแสดงข้อมูลเรื่องใด ก็นำข้อมูลลงในแผนที่เกิดเป็นแผนที่เฉพาะเรื่อง ซึ่งนำมาใช้งานได้ตามต้องการ^{๒๗}

ชุมชนโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับเอาอารยธรรมอินเดียจากพ่อค้า นักปราชญ์ และนักบวชจากชมพูทวีป ทำให้อารยธรรมอินเดียที่แพร่เข้ามาในระยะแรกๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครอง หรือราชสำนักทั้งสิ้น โดย ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวถึงอารยธรรมและวัฒนธรรมอินเดียในดินแดนแถบนี้ว่ามีลักษณะ^{๒๘} ดังนี้

- ๑) คติการมีกษัตริย์ตามแบบฮินดู และแบบพุทธ
- ๒) การใช้ภาษาสันสกฤตในการบันทึกเรื่องราว และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ
- ๓) การรับวรรณกรรม ทั้งที่รับจากวรรณกรรมที่เป็นมหากาพย์เรื่องรามายณะ มหาภารตะ ปุราณะ รวมถึงวรรณกรรมอื่นๆ

^{๒๗} ปรีชา ช่างขวัญยืน, มโนทัศน์วัฒนธรรม, หน้า ๘๑.

^{๒๘} วรณยุพา สนิทวงศ์ และคณะ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๓.

๔) การมีกฎหมายแบบธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการปกครอง

อารยธรรมอินเดียทางใต้เป็นอารยธรรมที่แพร่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากที่สุด เป็นที่น่าสังเกตว่าอารยธรรมอินเดียแพร่ขยายออกไปกว้างขวางมากกว่าอารยธรรมจีน แม้ว่าชาวพื้นเมืองในแถบนี้จะติดต่อทางการค้าและการทูตกับจีนมาตั้งแต่มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑-๒ แล้วก็ตาม^{๒๙}

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเจริญ ทางด้านสังคม ศาสนา และประเพณี มาก่อนที่จะได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมจากแหล่งอื่น จากหลักฐานที่มีอยู่สะท้อนให้เห็นความเจริญเหล่านี้ได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านสังคม สังคมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสตรี กล่าวคือมีการสืบทอดสายทางฝ่ายหญิง ในขณะที่เดียวกันในบางสังคมสตรีก็มีความสำคัญมากพอๆกับบุรุษ^{๓๐}

๒) ศาสนา สังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โบราณ นับถือวิญญาณ ภูตผีปีศาจ ซึ่งเชื่อว่าทุกสิ่งในธรรมชาติมีพลังชีวิต เช่นการบูชาพระแม่โพสพ แม่ธรณี เทพเจ้าแห่งพื้นดินเพื่อให้การเกษตรสมบูรณ์

๓) ประเพณี ประเพณีส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับความตาย

๔) ภาษา คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีภาษาพูดของตนเองก่อนที่จะรับเอาอารยธรรมจากภายนอก นักวิชาการสันนิษฐานว่าภาษาที่ใช้ของคนในแถบนี้มี ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกสันนิษฐานว่า ภาษาของคนในแถบนี้มีลักษณะเป็นคำโดด^{๓๑} และอีกกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า เป็นภาษาคำติดต่อ คือมีการเติมคำทั้งข้างหน้า การเติมกลาง และการเติมท้าย

๒.๒.๖ อาณาจักรโบราณบนเส้นทางอารยธรรมลุ่มน้ำโขง

จากหลักฐานทางโบราณคดีและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าดินแดนตามลุ่มแม่น้ำโขงมีอาณาจักรที่สถาปนาขึ้นโดยได้รับอารยธรรมจากอินเดีย

พูนิน เจนละ และเขมรสมัยพระนคร อาณาจักรพูนินมีอาณาเขตอิทธิพลอยู่บริเวณแม่น้ำโขงตอนล่าง และบริเวณที่ราบลุ่มทะเลสาบเขมร ครั้งหนึ่งเมืองหลวงของอาณาจักรพูนินอยู่ที่เมือง “วยาธปุระ” ใกล้ๆ ภูเขาบาพนมในกัมพูชา กับเมือง “ออกแก้ว” ปากแม่น้ำโขงในประเทศเวียดนาม พูนินรับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดียโดยตรง ทั้งระบบกษัตริย์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศิลปกรรม

จามปา จีนเรียกอาณาจักรนี้ว่า “ลินยี่” หลักฐานจากจารึกจามสมัยโบราณทำให้ทราบว่าชนชาติจามเป็นเผ่ามลายู^{๓๒} มีศูนย์กลางอยู่ทางตอนใต้ของเมืองเว้ ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน จามปาได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดีย พระนามของกษัตริย์จามปาก็สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของอารยธรรมอินเดีย คือมีคำว่า “วรมัน” ต่อท้าย ยอร์ช เซเดส์กล่าวว่าจามปาอาจได้รับอารยธรรม

^{๒๙} สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐, (กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐.

^{๓๐} กาญจณี ละอองศรี, ความเจริญของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนได้รับอิทธิพลอินเดียและจีน, ในอารยธรรมตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๒.

^{๓๑} อรพินท์ ปานนาค และคณะ, อารยธรรมตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕๕.

^{๓๒} สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๗.

อินเดียโดยตรงทางทะเล หรืออาจผ่านเพื่อนบ้านที่ได้รับอารยธรรมอินเดียมาก่อน โดยศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาสำคัญของอาณาจักร เริ่มตั้งแต่สถาปนาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ แต่หลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ พุทธศาสนาจึงเริ่มรุ่งเรืองในอาณาจักรจามปา^{๓๓}

อาณาจักรโคตรบูรณ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ มีศูนย์กลางอยู่ที่นครพนม มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนถึงดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เรื่องราวของอาณาจักรโคตรบูรณปรากฏอยู่ใน “ตำนานอุรังคธาตุ” ที่กล่าวถึงความเป็นมาของชุมชนในอาณาจักร และประวัติการสร้างพระธาตุพนม อาณาจักรโคตรบูรณได้รับอิทธิพลจากอินเดีย มีการปกครองโดยกษัตริย์นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทตามแบบทวารวดีและมีความเชื่อพื้นเมืองเรื่องนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการบูชาพญานาค ศาสนสถานที่สำคัญของอาณาจักร คือ พระธาตุพนม

อาณาจักรอีสานปุระ หรืออาณาจักรขอม เจริญรุ่งเรืองในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ รุ่งเรืองขึ้นในสมัยพระเจ้าอีสานวรมัน เรื่องราวของอาณาจักรอีสานปุระหรือเจนละ ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุจีนราชวงศ์ต่างๆ และในบันทึกของราชทูตจีน ชื่อ โจว ต้ากวน เขียนบันทึกเรื่องราวของอาณาจักรเจนละ ชื่อ “บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเจนละ” สมัยพระเจ้าวรมันที่ ๗ เป็นยุคที่อาณาจักรขอมเป็นปึกแผ่นและเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวิทยาการสูงสุด มีการสร้างศาสนสถานเป็นปราสาทหินขนาดใหญ่ขึ้นหลายแห่ง เช่น ปราสาทนครธม ปราสาทตามพรหม ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น อาณาจักรขอมได้เผยแพร่อารยธรรมไปยังรัฐที่อยู่ใกล้เคียงหลายด้าน ทั้งด้านการปกครอง ได้แก่ การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ ระบบขุนนางการปกครองแบบจตุสดมภ์และกฎหมายพระธรรมศาสตร์ ด้านศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระพุทธศาสนานิกายอักษรวาทหรือมหายาน ดังจะเห็นได้จากโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น ปราสาทหิน เทวรูปพระโพธิสัตว์ ศิวลึงค์ พระพุทธรูปปางนาคปรก ความเชื่อเรื่องพญานาค เป็นต้น

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ^{๓๔} ได้กล่าวถึงนครรัฐต่างๆ ทางตะวันออกของแหลมทองว่า จากการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในหนังสือผูก เรื่องนิทานอุรังคธาตุ นี้ จะเห็นได้ว่าประชาชนพลเมือง ในอาณาบริเวณที่มีส่วนร่วม หรือมีบทบาทในการร่วมสร้าง พระอุรังคธาตุ ครั้งนั้น และระยะเวลาใกล้เคียงกัน มีการปกครองกันแบบนครรัฐ (City State) ดังต่อไปนี้

๑) นครจุฬานีพรหมทัต อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ในพงศาวดารโยนก ได้แก่ แคว้นต่งเกีย มีอาณาเขตคลุมถึงดินแดนสิบสองจุไทย เมื่อพระยาจุฬานีพรหมทัต ผู้ร่วมสร้างพระอุรังคธาตุ ล่วงลับไปแล้ว พระยาปุตตจุฬนีผู้เป็นโอรสได้ครองเมืองแทน และได้มาบูรณะพระธาตุร่วมกับพระยาสุมิตะธรรมวงสา แห่งมะรุขะนคร กษัตริย์วงศ์โคตรบูรณด้วย

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒.

^{๓๔} จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ประวัติบางเรื่อง เกี่ยวกับภาคอีสาน”, ใน “มูลมรดกชนชาติอีสาน” จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระยอธกแก้วพุทธชินนโรสสกลมหาสังฆปาโมกข์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งราชอาณาจักรลาว, (กรุงเทพมหานคร : (ม.ป.ป.) ,๒๕๒๘, หน้า ๒๒-๒๓.

๒) นครอินทปัตถะ อยู่ทิศใต้นครศรีโคตรบูร ได้แก่วัฒนภูมิขุชาสมัยโบราณ เมื่อพระยาอินทปัตถ์ ผู้ร่วมสร้างพระอุรังคธาตุล่องลับไปแล้ว พระยาจุลอินทปัตถ์ ผู้อนุชาได้ครองเมืองแทน และต่อมาได้ร่วมงานบูรณะพระธาตุอีก ในขณะพระชนม์ได้ ๑๓ ขวบเคยมาร่วมในงานสร้างอุบมุงบรรจุพระบรมธาตุที่ภูเก้าพร้าวด้วย

๓) นครหนองหานหลวง อยู่บริเวณหนองหาน สกลนคร มีพระยาสุวรรณภิงคารเป็นผู้ครอง ได้ทรงสร้างพระธาตุเชิงชุมสมรอยพระพุทธรูป และพระมหาลีพระนามว่าพระนางนารายณ์เจงเวง ได้สร้างพระธาตุนาเวงใกล้เมืองสกลนคร เพื่อบรรจุพระอุรังคธาตุ แต่ไม่สมประสงค์ จึงได้แต่พระอังคารบรรจุไว้

๔) นครหนองหานน้อย ตั้งอยู่ถัดจากหนองหานหลวงไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ได้แก่บริเวณหนองหานกุมภวาปี มีพระยาคำแดง ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับผู้ครองนครหนองหานหลวงเป็นเจ้าครองนคร

ผู้ครองนครหนองหานทั้งสองนี้ ได้ต้อนรับขบวนนำพระบรมธาตุมาครั้งแรก และได้มาร่วมก่อสร้างจนสำเร็จ เมื่อทั้งสององค์ล่องลับไปแล้ว เกิดน้ำท่วมใหญ่จนหนองหานทั้งสองมีน้ำนองไหลลัดถึงกัน ประชาชนทั้งหลายอพยพหนีน้ำไปอยู่ห้วยเก่าคดเก่าเลี้ยว บริเวณที่ตั้งเมืองเวียงจันทน์

๕) นครศรีโคตรบูร เป็นแคว้นที่ประดิษฐานพระอุรังคธาตุ เดิมตั้งอยู่ใต้ปากเซบั้งไฟ ซึ่งไหลตกน้ำโขง ตรงข้ามธาตุพนม ครั้นพระเจ้าศรีโคตรบูรล่องลับไปแล้ว พระยานันทเสน พระอนุชาขึ้นครองนครแทนต่อมาเป็นเวลา ๑๓ ปี พระองค์ได้ร่วมสร้างพระอุรังคธาตุ เป็นครั้งแรก เมื่อทิวังคตแล้วก็มี การย้ายนคร ไปตั้งอยู่ทางเหนือของพระธาตุ ชื่อว่ามະรุกษะนคร

๖) นครกุนทะ หรือ อโยธยา บางท่านสันนิษฐานว่าอยู่ภาคกลาง อาจเป็นบริเวณ ศรีสัชนา ลัยก็ได้ แต่ถ้าวิเคราะห์ดูตามท้องเรื่องของนิทานอุรังคธาตุแล้ว อาจจะเป็นบริเวณพระธาตุหนองสามหมื่น อำเภอเกษตรสมบูรณ์ เพราะอยู่ใกล้เขาพระยาผ่อ ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวเนื่องกัน

๗) นครสาเกต หรือ ๑๐๑ ประตุ (สิบเอ็ดประตู) ตั้งอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ด มีพระยาสุริยวงศา ครอง ครั้นทิวังคตแล้วบ้านเมืองแตกสลาย ประชากรอพยพไปอยู่ทางจังหวัดหนองคาย

๒.๒.๗ สรุป

ถ้าจะอนุมานเอาแม่น้ำโขงเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคนี้แล้วจะเห็นได้ว่า บริเวณลุ่มน้ำโขงเป็นที่ตั้งชุมชนขนาดใหญ่มาตั้งแต่โบราณแล้ว ชุมชนเหล่านี้ติดต่อค้าขาย มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติทั้งเจ้าผู้ครองนคร จนถึงประชาชนธรรมดาที่มีความผูกพันกันทางสายเลือด ดังนั้นการสืบทอดอารยธรรมจึงเป็นไปได้ง่าย โดยเฉพาะการยอมรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจและนำมาเป็นเครื่องกำหนดแนวทาง วิถีชีวิต จึงคล้ายกับว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาจัดระเบียบสังคมให้มีระเบียบเรียบร้อย ข้อกำหนดทางศาสนาที่ประชาชนยึดถือปฏิบัติกลายเป็นข้อบังคับวิถีสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ในภูมิภาค ไทย-ลาวในปัจจุบันหลายทิศทาง โดยเฉพาะจากทางทิศใต้ของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นทางอารยธรรมจากอินเดีย ที่ติดเอาศาสนาพราหมณ์เข้ามาด้วย การแบ่งชั้นวรรณะอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ศาสนาพราหมณ์ได้รับการยอมรับจากราชสำนักและชนชั้นสูง ในขณะที่พระพุทธศาสนาแพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป ถึงอย่างไรก็ตามทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ก็ผสมผสานกลมกลืนกับศาสนาผีที่มีอยู่ในลุ่มน้ำโขงแต่เดิมแล้วอย่างแทบจะแยกไม่ออก

๒.๓ ข้อมูลการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

ความเชื่อและศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนในแถบนี้ ก่อนที่ชุมชนในภูมิภาคจะรับเอาศาสนามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตนั้น ความเชื่อดั้งเดิมมีส่วนสำคัญในการกำหนดแบบอย่างการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอยู่ก่อนแล้ว

ก่อนรับเอาอารยธรรมด้านศาสนาจากภายนอกนั้น ผู้คนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยมีแนวคิดสำคัญว่าธรรมชาติ เทวดา และอารักษ์ ล้วนเป็นส่วนที่ผูกติดยึดโยงถึงกัน กล่าว เทวดาและอารักษ์อาศัยอยู่ตามต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา หากมีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ผิดปกติไปจากปกติ ก็ล้วนเกิดจากเทวดา อารักษ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้ทำ อีกทั้งผู้คนในแถบนี้มีความพยายามที่จะสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งการเซ่นไหว้ การบูชา การทำพิธีกรรมตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจมีการฆ่าสัตว์ หรือฆ่ามนุษย์เพื่อบัตร์พลีแก่ธรรมชาติ รวมถึงภูตผี^{๓๕}

การเซ่นไหว้หรือการทำพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนมุ่งหมายให้แก่สิริมงคลแก่กลุ่มชน อีกทั้งเป็นการบูชาหรือการติดต่อกลับอำนาจเหนือธรรมชาติ นอกจากนี้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังเคารพและบูชาบรรพบุรุษ โดยมีพิธีกรรมในการบูชาบรรพบุรุษ ทั้งยังมีความเชื่อเรื่องความตายและชีวิตหลังความตาย โดยนิยมปลูกศาลไว้ในที่สูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการบูชาภูเขา อเล็กซานเดอร์ แห่งโรตส์ มิซันนารีนการเยซูด ได้กล่าวว่า “ ความกตัญญูที่คนในสังคมแสดงต่อวิญญาณ รวมถึงเครื่องบูชาที่มีมากกว่าสิ่งใด ผู้คนมีความเชื่อและมีความพยายามที่จะเลือกสถานที่ที่เหมาะสม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สำหรับใช้เป็นสถานที่ฝังศพ^{๓๖}”

๒.๓.๑ ที่มาของการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ตามความเชื่อเรื่องธรรมชาติ เทวดา อารักษ์ ภูตผี และชีวิตหลังความตายเป็นวัฒนธรรมทางความคิดที่สำคัญ แม้ภายหลังดินแดนแถบนี้ได้รับศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวิถีทางสังคมแล้ว แต่ดูเหมือนว่าแนวคิดดังกล่าวไม่ได้จางไปจากวิถีชีวิต โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชนบทจะมีความเชื่อดังเดิมนี้อยู่อย่างชัดเจน

หลัง พ.ศ. ๕๐๐ สองฝั่งโขงมีคนตั้งหลักแหล่งเป็นบ้านเมืองกระจายกระจาย นับถือศาสนาผี ที่มีมาแต่เดิม โดยยกย่องผู้หญิงเป็นใหญ่ในพิธีกรรม ช่วงเวลานั้นตำนานมหาวงศ์พงศาวดารลังกาเล่าว่า ศาสนาพุทธ-พราหมณ์จากอินเดียกำลังแพร่เข้ามาถึงบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา เริ่มกระจายเข้าสู่ดินแดนภายในสุวรรณภูมิ บริเวณสองฝั่งโขง-ชี-มูล ของอีสาน แล้วกระจายถึงสองฝั่งโขงเหนือสุดถึงเวียงจันทน์ และหนองคาย นครพนม ตะวันออกสุดถึงปลายน้ำมูล ชี ทางจังหวัดยโสธร-จังหวัดอุบลราชธานี

คนพื้นเมืองบริเวณสองฝั่งโขงและอีสานนับถือศาสนาผีอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่ยอมรับนับถือศาสนาพุทธ-พราหมณ์ ที่เข้ามาใหม่ เลยถูกเรียกจากชาวชมพูทวีป(อินเดีย-ลังกา) ว่า “นาค” แล้วมีใน

^{๓๕} นิโคลาส ทาร์ลิง, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, (กรุงเทพมหานคร : ปรีณโชน จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓๐.

^{๓๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อารยธรรมมนุษย์, หน่วยที่ ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐), หน้า ๓๖.

นิทานว่าต้องปะทะขัดแย้งกันระหว่าง กลุ่มคนเผยแผ่ศาสนาจากชมพูทวีปกับคนพื้นเมือง เรียก “ปราบนาค”^{๓๗}

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง แม้ไม่ทราบแน่ชัดว่าศาสนาพุทธเข้ามาถึงดินแดนแถบนี้ตั้งแต่เมื่อไร แต่ก็ยืนยันได้ว่าพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ได้รับการยอมรับนับถือมากกว่านิกายหินยาน ภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาหมดความสำคัญไปจากอินเดียแล้ว แต่ก็ปรากฏว่าศาสนาพุทธยังแพร่หลายในดินแดนแถบนี้มากขึ้น ผู้นับถือพระพุทธศาสนามักจะนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วยเช่นกัน^{๓๘} หลักฐานที่ยืนยันได้ว่าพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนในแถบนี้ก็คือการค้นพบจารึกที่เป็น “คาถาเยธมมา” (หัวใจของพระพุทธศาสนา) กระจายอยู่ตามบริเวณต่างๆ ของอาณาจักรโบราณ

หลัง พ.ศ. ๑๐๐๐ บริเวณอีสานสองฝั่งโขงถึงนครพนมอยู่ในเขตเจนละ ที่มีเขตอิทธิพลอยู่บริเวณ โขง-ชี-มูล ที่จังหวัดอุบลราชธานี ต่อเนื่องถึงนครพนม, อำนาจเจริญ, ยโสธร, ร้อยเอ็ด กับดินแดนทางเทือกเขาพนมดงรัก ต่อจากนั้นขยายเครือข่ายกว้างขวาง ถึงจำปาสักในลาวแล้วแผ่ไปถึงทะเลสาบในกัมพูชา แล้วค่อยๆ รั่ววัฒนธรรม ทวารวดีที่รุ่งเรืองอยู่ทางที่ราบลุ่มเจ้าพระยาภาคกลาง บริเวณเมืองอุทอง (จ.สุพรรณบุรี) – เมืองนครชัยศรี (จ.นครปฐม) กับเมืองละโว้ (จ.ลพบุรี) – เมืองมโหสถ (จ.ปราจีนบุรี) นี่เองทำให้ดินแดนอีสานเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นบ้านเมืองอย่างเต็มที่เพราะได้รับอารยธรรมจากอินเดียที่แพร่ผ่านบ้านเมืองที่อยู่ใกล้ทะเลเข้ามาสองทางคือ

๑) จากบ้านเมืองทางทิศตะวันออก (เวียตนาม) และปากแม่น้ำโขงทางทิศใต้ (กัมพูชา)

๒) จากบ้านเมืองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (ไทย)

พระพุทธศาสนาได้แพร่กระจายไปบริเวณอุดรธานีและหนองหานหลวงที่สกลนครก่อน หลังจากนั้นกลุ่มชนในเขตหนองหานหลวงขยับขยายเข้าไปในเขต อ.ธาตุพนม (จ.นครพนม) แล้วผสมผสานกับกลุ่มชนต่างเผ่าพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นๆ เช่น ทางเหนือและทางตะวันออกของแม่น้ำโขง รัฐเจนละเติบโตขึ้นจากผู้นำคนสำคัญคนหนึ่งนามว่า จิตรเสนะที่ยกย่องนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยมีศาสนาผีเป็นพื้นฐานดั้งเดิมอยู่ด้วย แต่มีความแตกต่างคือ ศาสนาพราหมณ์เป็นที่เคารพนับถือของชนชั้นสูง ศาสนาพุทธเป็นที่เคารพนับถือของสามัญชน ส่วนศาสนาผีมีผสมผสานอยู่ในทุกกลุ่ม^{๓๙}

ลักษณะสำคัญของแม่น้ำโขงคือ มีตลิ่งที่สูงชันมากทั้งสองฝั่ง ไหลเลี้ยวเลาะไปตามไหล่เขา กระแสน้ำจะไหลจากทางเหนือลงสู่ทางใต้ตลอดทั้งปี ระดับน้ำในฤดูฝนกับฤดูแล้งจะมีความแตกต่างกันอย่างมาก ความเร็วของกระแสน้ำขึ้นอยู่กับแต่ละฤดูกาล ดินในแม่น้ำโขงเป็นดินทราย มีเกาะแก่งน้อยใหญ่กว่าหนึ่งร้อยแห่งเรียงรายตลอดแม่น้ำ การที่แม่น้ำโขงไหลผ่านประเทศต่างๆ หลายประเทศ เช่นเดียวกับแม่น้ำดานูบในยุโรป ทำให้บางคนเรียกว่าแม่น้ำนานาชาติ และทำให้ได้รับการขนานนามว่าแม่น้ำดานูบตะวันออก สัตว์น้ำขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญและพบได้เฉพาะในแม่น้ำโขง ได้แก่ ปลาบึก

^{๓๗} สุจิตต์ วงษ์เทศ, นครพนม มาจากไหน?, (กรุงเทพมหานคร : ชนนิยม, ๒๕๕๖), หน้า ๕๒-๕๓.

^{๓๘} สุวรรณ สัจจวิวัฒธรรม และคณะ, อารยธรรมตะวันออกและตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๓.

^{๓๙} สุจิตต์ วงษ์เทศ, นครพนม มาจากไหน?, หน้า ๕๖-๕๗.

แม่น้ำโขงไหลมาสู่ประเทศไทยจุดแรกที่สามเหลี่ยมทองคำในอำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของแล้วไหลเข้าไปในแผ่นดินลาวที่อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ผ่านหลวงพระบาง และไหลออกจากประเทศลาวอีกครั้งที่ปากแม่น้ำเหือง อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย แม่น้ำโขงกลายเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทยกับลาวยาวกว่า ๘๐๐ กิโลเมตร ผ่านจังหวัดเลย หนองคาย บึงกาฬ ที่แม่น้ำไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก ผ่านนครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ที่ไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ แล้วไหลเข้าลาวอีกครั้งที่ บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แล้วเข้าสู่ประเทศลาว ก่อนที่จะไหลไปสู่ประเทศกัมพูชา ที่ หมู่บ้านอินนัง ทางภาคเหนือของกัมพูชา ไหลผ่านจังหวัดสตึงแตรง กระแจะ กัมปงจาม และพนมเปญ จากนั้นจึง ไหลเข้าเขต ประเทศเวียดนามที่ หมู่บ้านวินฮือ แล้วไหลออกสู่ทะเลจีนใต้

๒.๓.๒ ความเชื่อมโยงทางอารยธรรมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

แหล่งอารยธรรมสำคัญๆ ของโลกมักเริ่มต้นที่ลุ่มแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำสินธุ (อารยธรรมอินเดียโบราณ) แม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส (อารยธรรมเมโสโปเตเมีย) แม่น้ำฮวงโห(อารยธรรมจีน) เป็นต้น เมื่อพิจารณาลุ่มน้ำสำคัญๆบนแหลมสุวรรณภูมิ พบว่า ด้านตะวันตกมีแม่น้ำอิรวดีและแม่น้ำสาละวิน ตรงกลางของสุวรรณภูมิเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งลุ่มน้ำทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นแหล่งอารยธรรมของมอญ ถัดไปทางฟากตะวันออกเป็นแม่น้ำโขง ตอนล่างและทะเลสาบใหญ่เป็นแหล่งอารยธรรมของขอม แต่ลุ่มน้ำโขงตอนเหนือจำปาสักขึ้นไปจรดเชียงรุ่ง และเลยขึ้นไปจนถึงเมืองหนองแส เป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูล “ไทย-ลาว” ขณะที่ลุ่มน้ำแดงทางฟากตะวันออกสุดของสุวรรณภูมิเป็นแหล่งอารยธรรมของ “ชนชาติไท” ที่นักประวัติศาสตร์ไทยสายชาตินิยมให้ความสำคัญในการศึกษาน้อยมาก

ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ยอมรับอย่างเป็นทางการจากอดีตจนถึงปัจจุบันว่า อาณาจักรน่านเจ้า (อ้ายลาวหนองแส พ.ศ. ๑๑๙๒ – ๑๘๒๓) เป็นอาณาจักรที่เป็นบรรพบุรุษของคนลาว แม้แต่ตำราวิชาประวัติศาสตร์ของไทยก่อนหน้านี้ ก็ยอมรับเช่นกันว่า น่านเจ้าเป็นบรรพบุรุษของไทย เพิ่งจะมายกเลิกไปเมื่อราวสามสิบปีที่ผ่านมาเอง เรื่องราวของขุนบรม หรือ ขุนบรมราชาธิราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งของน่านเจ้า จีนเรียกว่า ฟี่ ล่อ โกะ ครองราชย์ พ.ศ. ๑๒๗๒-๑๒๙๓ กลายมาเป็นตำนานเล่าขานของคนลาวสืบต่อมากระทั่งบัดนี้ เนื่องจากน่านเจ้าต้องทำสงครามขัดแย้งกับจีนเป็นระยะๆมิได้ว่างเว้น ขุนบรมเล็งการณ์ไกลเพื่อวางรากฐานระยะยาวให้กับน่านเจ้า จึงส่งโอรส ๗ องค์ แยกย้ายกันเดินทางไปสร้างบ้านแปลงเมืองทางตอนใต้ของน่านเจ้า จนกลายมาเป็นต้นธารอารยธรรมลุ่มน้ำโขงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ดังมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

ขุนลอ โอรสองค์โต ครองเมือง ขวา ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น เชียงทอง และหลวงพระบาง ภายหลังเมื่อขุนบรมสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๒๙๓ ขุนลอได้กลับมาครองราชย์ ณ หนองแส นครหลวงของอาณาจักรน่านเจ้า (ทางการจีนเรียกว่า โกะ ล่อ ผง) เชื้อสายขุนลอได้ปกครองเมืองขวาต่อเนื่องมาอีก ๒๓ องค์ จนกระทั่งถึงรัชสมัยของ พระเจ้าฟ้าขุมจึงสถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๖

ขุนคำผิง ครองเมืองโยนก(เชียงแสน) สร้างอาณาจักรโยนกเชียงแสน หรือ โยนกนาคนคร ขึ้นที่บริเวณลุ่มน้ำกก (สาขาของแม่น้ำโขง) สืบทอดเชื้อสายมาจนถึง ขุนเจือง (ประสูติพ.ศ. ๑๖๑๗) ซึ่งกลายมาเป็นตำนานพื้นบ้าน “ท้าวสูง ท้าวเจือง” ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวตามลุ่มน้ำโขง เชื้อสายรุ่นต่อๆ มาของขุนเจือง คือ พญาจำเมือง ได้ครองอาณาจักรพะเยาและเป็นสหายของพ่อขุนรามคำแหง

เชื้อสายของขุนคำผ่องค์หนึ่งเชื้อเจ้าสิริไชยเชียงแสน ครองเมืองไชยปราการ ราว พ.ศ. ๑๗๓๑ ถูกกองทัพมอญเข้าโจมตี(เข้าใจว่าเป็นมอญจากหริภุญชัย) จึงรวบรวมกำลังพลเคลื่อนมาทางใต้แล้วตั้งมั่นที่เมืองแปบ หรือ ไตรตรังษ์ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เชื่อว่าอยู่ที่กำแพงเพชรซึ่งเป็นที่มาของตำนานท้าวแสนปม โอรสของเจ้าสิริไชยเชียงแสน คือพระเจ้าอุทอง หรือ ได้ขึ้นมาเป็นใหญ่ในเมืองละโว้ และอโยธยาศรีรามเทพนคร จนได้ร่วมมือกับราชวงศ์สุพรรณบุรีก่อตั้งอาณาจักรอโยธยา เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ “ขุนเม็งราย” เชื้อสายอีกองค์หนึ่งของขุนคำผ่อง ได้ก่อสร้างเมืองเชียงรายเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ และยกทัพเข้ายึดครองอาณาจักรหริภุญชัยได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ หลังจากนั้นจึงสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นในปีเดียวกัน

ขุนอิน หรือ ขุนจ้าวอิน เดินทางไกลกว่าใครเข้าสู่ใจกลางสุวรรณภูมิ ซึ่งต่อมาเชื้อสายรุ่นหลังๆ ของขุนอิน เติบโตจนได้ครองครองเมืองล้านเพีย (อโยธยา) นี่เป็นประเด็นที่สามารถตั้งสมมติฐานกันเล่นๆ ว่า เชื้อสายของขุนอินที่ได้ครองศรีอยุธยา นั้น เป็นวงศ์สุพรรณบุรี หรือวงศ์อุทอง อันเป็นเรื่องที่จะต้องสืบค้นกันต่อไป

ส่วนโอรสองค์อื่นๆ ของขุนบรม ขุนกม ครองเมืองคำม่วน ต่อมาคืออาณาจักรโคตรบูรณ ขุนเจือง ครองเมืองพวน (เชียงขวาง) ซึ่งเป็นเมืองเอกของลาวจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน ขุนผาล้าน ครองสิบสองปันนา ถิ่นฐานของชนชาติไทแถบเมืองแถน (เปียนเตียนฟู)

แม้ว่า “ตำนานขุนบรม” เป็นเพียงตำนานพื้นบ้านเล่าขานสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น อาจมีการเติมแต่งสีสันเข้าไปเพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับบรรพชน นี่เป็นเรื่องธรรมดาของตำนานทุกๆ เรื่องที่สร้างกันขึ้นมา แต่เมื่อพิจารณาแกนหลักของเรื่องจะพบว่าเกิดการเคลื่อนย้าย (ไม่ใช่อพยพ) ของชนชาติไทย-ลาว จากเมืองหนองแส ลงมาทางใต้เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อีกทั้งยังมีตำนานพื้นบ้านรุ่นหลังๆ บอกเล่าเรื่องราวสอดคล้องกับ “ตำนานขุนบรม” เช่น ตำนานอรัญธธาตุ ท้าวฮุ่ง-ท้าวเจือง เป็นต้น ดังนั้นจึงไม่ควรปฏิเสธตำนานพื้นบ้านไปเสียทั้งหมด เพราะอย่างน้อยก็สามารถนำมาประกอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่ออธิบายเรื่องราวในประวัติศาสตร์ได้

๒.๓.๓ บทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทุกๆ ด้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีผลต่อชาวโลกเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อการดำเนินชีวิตด้วย

สมพร เทพสิทธา^{๔๐} ให้ความเห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่โบราณกาลกว่า ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ได้ทรงบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา จนพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความรัก สามัคคีในหมู่ชนชาวไทย ที่สำคัญคือชาวไทยประมาณร้อยละ ๙๐ นับถือศาสนาพุทธ มี

^{๔๐} สมพร เทพสิทธา, “การอภิปรายเครื่องชี้ภาวะสังคมในด้านคุณธรรม”, ใน **บทความทางวิชาการ คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ**, รวบรวมโดย สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (กรุงเทพมหานคร : สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘) : ๓๙-๔๐.

พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธศาสนาได้สร้างเอกลักษณ์และคุณธรรมอันดีงามแก่คนไทย เช่น ความเมตตา ความกตัญญูกตเวที ความสุภาพอ่อนโยน ความประนีประนอมกัน อีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานที่สำคัญของศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีของไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรมได้ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศของพระมหากษัตริย์และผู้ปกครอง หลักธรรมเรื่องศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ และฆราวาสธรรม ๔ ได้ใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้สังคมของเรามีความสงบเรียบร้อย ประเทศชาติมีความมั่นคงก้าวหน้า

พิฑูร มลิวัลย์^{๔๑} ให้ทัศนะว่า พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนไทย ซึ่งชาติไทยได้มีความเจริญรุ่งเรือง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบันก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาในพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนไทยให้รักสงบ มีความเสียสละ แก่กล้า อดทน รอบรู้ รู้ฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก^{๔๒} ได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนา สรุปเป็นรายชื่อได้ดังนี้

๑) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือศาสนาพุทธ วิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมทั้งลักษณะนิสัยและมารยาทของคนไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา

๒) พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและพระมหากษัตริย์ไทยในระยะหลังจะทรงผนวชเพื่อศึกษาธรรมะตามพระราชประเพณีทุกพระองค์ นอกจากนี้ พระราชประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมของไทยก็เป็นพิธีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วย

๓) พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย ซึ่งวัฒนธรรมไทยทั้งด้านศิลปะขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาวรรณกรรม เป็นต้น ล้วนมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา

๔) รัฐบาลไทยให้การส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนา โดยการนับศักราชเป็นพุทธศักราช (พ.ศ.) กำหนดให้วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นวันหยุดราชการ และมีสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสถานที่ราชการ

๕) พระพุทธศาสนาเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมในสังคมไทย ประเทศไทยมีวัดและสำนักสงฆ์ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ มีปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน โบราณวัตถุและโบราณสถานในประเทศจำนวนมาก

ดุสิต โสภิตา^{๔๓} ให้ความเห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศของชาวพุทธ เพราะชาวพุทธเป็นผู้ตั้งประเทศมาแต่เริ่มแรก ในประวัติศาสตร์ชาติไทยได้บ่งบอกชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา

^{๔๑} พิฑูร มลิวัลย์, พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑-๔.

^{๔๒} วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก, หนังสือเรียนสังคมศึกษาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔-๒๑.

ประจําชาติไทยมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์พร้อมกับตั้งประเทศไทย เราจะอ่านตำราเล่มไหนก็มีหลักฐาน พิสูจน์ให้รู้ความจริงเช่นนั้น ซึ่งหลักฐานที่พิสูจน์ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจําชาติไทยนั้นมีอยู่มากมาย ฉะนั้นพระพุทธศาสนากับชนชาติไทยจึงกลมเกลียวเป็นอันเดียวกันมาตลอดโดยไม่ขาดตอน แม้แต่น้อย

สาโรช บัวศรี^{๔๔} ให้ทัศนะว่าทุกวันนี้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของประชาชน ส่วนในสาขาการศึกษานั้น หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีคำสอนและข้อปฏิบัติที่คัดสรรมาจากคำสอนพระพุทธองค์ ซึ่งนำเสนอในลำดับที่จัดเรียงไว้อย่างดี ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักสูตรได้ปลูกฝังค่านิยมศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการเล่าเรียนหนังสือทีเดียว ส่วนในอีกแง่มุมหนึ่ง ตามประเพณีนั้นเยาวชนไทยต้องบวชอย่างน้อยสามเดือน เพื่อให้เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ พิธีพุทธศาสนามีการเน้นเป็นพิเศษในงานสมาคมสำคัญของชีวิตชาวไทย เช่นพิธีการแต่งงาน พิธีอุปสมบท งานปีใหม่ และงานรัฐพิธีต่างๆ ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือพระพุทธศาสนาผูกพันอย่างลึกซึ้งกับชีวิตทั่วไปของประชาชนชาวไทย นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาหรือปรัชญาที่สำคัญเพียงอย่างเดียวในประเทศไทย ไม่เหมือนกับโลกตะวันตก ที่ซึ่งปรัชญาและจิตวิทยาต่างๆมีมากมาย ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นที่พึ่ง ซึ่งอาจทำให้ได้มาซึ่งแนวคิดในเชิงปรัชญาและหลักจิตวิทยาแบบพื้นบ้าน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๔๕} ได้อธิบายและให้เหตุผลความสำคัญของพระพุทธศาสนาสรุปได้ดังนี้

๑) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ ๙๕ ของคนไทยทั้งประเทศจากคนไทยทั้งหมด ๖๕ ล้านคน

๒) พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ชีวิตของคนไทยผูกพันแนบแน่นอยู่กับพระพุทธศาสนา ฉะนั้นวงจรชีวิตของคนไทยจึงได้รับอิทธิพลและได้รับการถ่ายทอดมาจากพระพุทธศาสนาทุกด้าน เช่นแนวคิด ประเพณีต่างๆ เช่น ตั้งชื่อ โกนผมไฟ แต่งงาน และประเพณี วัฒนธรรมอื่นๆ อีกมากมาย

๓) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย เมื่อคนไทยถือศาสนาเดียวกันแล้ว กิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา คนไทยก็ต้องทำร่วมกัน ในปีหนึ่งๆมีเทศกาลมากมาย และนอกจากนี้จุดหมายสูงสุดในทางศาสนาก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

๔) พระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่ช่วยดำรงรักษา เสรีภาพในการนับถือศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้คนเชื่อหลักเหตุผล เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวพุทธไทยจึงเป็นคนมีเหตุผล

^{๔๓} ดุสิต โสภิตา, *ทำไมรัฐธรรมนูญไม่บัญญัติคุ้มครองให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๔๔} สาโรช บัวศรี, *ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๗-๗๘.

และมีใจกว้างในการนับถือศาสนาของตน และมีใจกว้างที่ใครจะนับถือศาสนาอะไร หรือศาสนาอื่นจะมาเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทย คนไทยก็ให้เสรีภาพเต็มที่ เป็นต้น

๕) พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติไทย เป็นที่เข้าใจในหมู่คนไทยมาตลอดว่า ประเทศไทยมี ๓ สถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เท่านั้นและคำว่าศาสนาในที่นี้ก็คือพระพุทธศาสนา นั่นเอง แม้แต่ธงไตรรงค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาติก็มี ๓ สี คือ สีแดง สีน้ำเงินและสีขาว สีขาวนั้นก็หมายถึงพระพุทธศาสนา

๖) พระพุทธศาสนาสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่รักความเป็นอิสระเสรี คนไทยนั้นโดยลักษณะนิสัยแล้ว เป็นชนชาติที่รักความเป็นอิสระเสรีภาพมากที่สุดชาติหนึ่งในโลก ด้วยพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและอิสระเสรีในการนับถือ จึงเหมาะสมเข้ากับชนชาติไทยอย่างยิ่ง

๗) พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอกลักษณ์ของชาติไทย คนไทยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนามาก เช่น เป็นคนมีเมตตา กรุณา มีความยึดหยุ่น ประสานประโยชน์และไม่ชอบความรุนแรง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยในที่สุด

๘) พระพุทธศาสนาเป็นมรดกและเป็นคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย เรื่องนี้มีให้เห็นอยู่เต็มเมือง อันได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมเป็นของอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๙) พระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางการพัฒนาชาติไทย ในการพัฒนาประเทศ วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และพระสงฆ์เป็นผู้ชี้ทางและนำในการพัฒนาด้วย และในการพัฒนานั้นมีทั้งการพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆ กันด้วย

๑๐) พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งของดีมีค่า ที่ชนชาติไทยมอบให้แก่อารยธรรมของโลก ศิลปวัฒนธรรมที่พัฒนาจนเป็นเอกลักษณ์ของไทยนั้น รากฐานที่แท้จริงมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งดังกล่าวทั้งหมดได้กลายเป็นอารยธรรมโลกในที่สุด

สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทและความสำคัญ ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่ครั้งบรรพกาล ที่ได้ก่อตั้งชาติไทยมาจนถึงปัจจุบันโดยมิได้ขาดตอน หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทุกด้าน และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ หลักธรรมคำสอนเหล่านั้น ได้ช่วยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตประจำวัน อันยังผลให้สังคมมีความสงบสุขร่มเย็นด้วย

สำหรับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้รับการสืบทอดมาหลายทางด้วยกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอาณาจักรล้านช้างไม่ติดทะเลจึงทำให้พระพุทธศาสนาค่อยๆถูกเผยแผ่มาจากเวียดนามบ้าง จากไทยบ้างที่สำคัญมีหลักฐานว่าลาวได้รับพระพุทธศาสนาจากราชสำนักกัมพูชา ทำให้พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับนับถือและมั่นคงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา รศ.ดร.ดาร์รตัน เมตตาริกานนท์^{๔๖} กล่าวว่าไว้งานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาว ที่ได้เขียนขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงสมัยก่อนลาวจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมหลายเล่ม ได้แก่งานของ ยอร์ช เซเดส์ “ชนชาติต่างๆในแหลมอินโดจีน” (พ.ศ.๒๕๒๕) งานของเซเดส์เล่มนี้เน้นศึกษาถึงอารยธรรมของรัฐต่างๆในแหลมอินโดจีน โดยเฉพาะช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ยกเว้นภาคสุดท้ายที่มีการนำเสนอประเทศ

^{๔๖} ดาร์รตัน เมตตาริกานนท์, รศ.ดร., ประวัติศาสตร์ลาว หลายมิติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๗.

ต่างๆหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ในส่วนของลาวได้เน้นเนื้อหาในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ เมื่อเขมรได้ครอบครองลุ่มน้ำโขงไปจนถึงเมืองเวียงจันทน์ซึ่งอยู่ทางภาคเหนือ และ ณ ที่นั้นได้พบแผ่นศิลาจารึกของโรงพยาบาลที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สร้างขึ้น นับแต่นั้นมาเขมรรักษาอาณาเขตของตนไว้ได้ถึงครึ่งศตวรรษ และพึงยอมสละเมื่อได้มีการตั้งราชอาณาจักรล้านช้างขึ้น เขตแดน มองว่าการที่สุโขทัยอ่อนแอและยอมอ่อนน้อมต่ออยุธยา มีส่วนเกื้อกูลให้มีการตั้งราชอาณาจักรล้านช้างได้ ทั้งนี้โดยพระเจ้าฟ้ารุ่งซึ่งลี้ภัยอยู่ที่นครวัดและได้รับการอุปถัมภ์จากกัมพูชา ได้ประกาศพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ที่เมืองเชียงตุงเชียงทอง(หลวงพระบาง)

๒.๓.๔ ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

พระพุทธศาสนาในจีน

ตามตำนานฝ่ายจีนเล่าไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศจีนตั้งแต่ พ.ศ. ๓๒๖ แต่ตามที่ปรากฏหลักฐานในทางราชการค้นได้ว่าเมื่อ พ.ศ. ๖๐๘ พระจักรพรรดิถังตี้ แห่งราชวงศ์ฮั่น ทรงส่งคณะทูต ๑๘ คนไปสืบศาสนาที่เมืองโซตาน^{๔๗} (ปัจจุบันอยู่ในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลซินเจียงในประเทศจีน ในสมัยโบราณโซตานเคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอินเดีย และพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่โซตานตั้งแต่ พ.ศ. ๓๒๖) หลังจากนั้น ๒ ปีคณะทูตก็กลับมายังประเทศจีน พร้อมด้วยพระภิกษุ ๒ รูป คือ พระภิกษุปะมาตังคะ กับพระธรรมรักษะ และคัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง พระภิกษุทั้ง ๒ รูปได้มาพำนักอยู่ ณ วัดม้าขาว แห่งนครโลยาง (ลกเอี้ยง) และได้แปลพระคัมภีร์เป็นภาษาจีนหลายคัมภีร์

ในสมัยพระเจ้าไวตี้ ราชวงศ์จิ้น มีพระภิกษุชาวเอเชียกลางชื่อโฝเถอดเตง นำหลักธรรมนิยามนตรยานมาเผยแพร่และมีการบวชพระภิกษุณี พ.ศ. ๙๔๒ ในรัชกาลพระเจ้าอานตี้ หลวงจิ้น ฟาเหียน ออกจาริกไปสืบพระพุทธศาสนาในชมพูทวีป พ.ศ. ๑๐๖๓ พระโพธิธรรมจาริกจากอินเดียตั้งพระพุทธศาสนานิกายฉวน(ญี่ปุ่น เรียก เซน) ในรัชกาลพระเจ้าจวนตี้ พระภิกษุอินเดียชื่อปรมิตจาริกมาเผยแพร่ภิกษุธรรมลักษณะ

ปี พ.ศ. ๑๑๓๒ ในรัชกาลพระเจ้าถังไท่จง พระถังซัมจั๋ง(เหียนจิ่ง หรือฮุยวน) ออกจาริกไปสืบศาสนาในชมพูทวีป และกลับจีนในปี พ.ศ. ๑๑๘๘

พระพุทธศาสนาในไทย

พ.ศ. ๒๑๘ พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งพระโสณะ และพระอุตตระนำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ในรัชสมัยพระเจ้ามิ่งตี้ของจีน ได้ทรงส่งทูตสันถวไมตรีมายังขุนหลวงเม้ากษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรอ้ายลาว คณะทูตได้นำพระพุทธศาสนาไปด้วย ทำให้ราษฎรหันมานับถือพระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๑๓๐๐ กษัตริย์ศรีวิชัย เรื่องอำนาจ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จึงทำให้พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเผยแพร่เข้ามาทางภาคใต้ของไทย

พ.ศ. ๑๕๕๐ กษัตริย์กัมพูชา ได้รับเอาพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจากศรีวิชัย ทรงมีอำนาจเหนือดินแดนภาคอีสานจนถึงภาคกลางของไทย ทรงตั้งเมืองละโว้เป็นศูนย์กลางอำนาจในการ

^{๔๗} อำนวย วีรวรรณ, ดร., พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๕๓.

ปกครองดินแดนแถบนี้ ทำให้ประชาชนในอำนาจของกษัตริย์กัมพูชาซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทอยู่ก่อนแล้ว หันมานับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานด้วย แต่มหายานสมัยนี้ปนเปผลมกับศาสนาพราหมณ์มาก ทำให้มีพระสงฆ์ทั้ง ๒ นิกาย

พ.ศ. ๑๖๙๖ พระเจ้าปราชญ์พราหมหาราชของลังกาทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจนเจริญรุ่งเรืองทั้งการศึกษาและการปฏิบัติ ทำให้พระสงฆ์จากประเทศต่างๆเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและบวชแปลงใหม่ แล้วกลับมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบ้านเมืองของตน พระสงฆ์ไทยได้ไปศึกษาพระธรรมวินัยเช่นนี้แล้วกลับมาเผยแผ่พระศาสนาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๑๘๒๐ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงได้ยืมกิตติศัพท์ของพระสงฆ์ลังกาวงศ์แล้วอาราธนา พระมหาเถระสังฆราช จากนครศรีธรรมราชเข้ามาพำนัก ณ วัดอรุณฤๅก ในกรุงสุโขทัย ในพ.ศ. ๑๙๐๔ พระเจ้าลิไท ทรงอาราธนา พระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกา นามว่า สมณะ เข้ามาสู่อาณาจักรสุโขทัย ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๓ พระเจ้ากือนาธรรมิกราช กษัตริย์ล้านนา ได้ทรงทูตมายังพระเจ้าลิไท ทูลขออาราธนาพระสังฆราชสมณะเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำพระบรมสารีริกธาตุไปยังล้านนาด้วย

พระพุทธศาสนาในลาว

พ.ศ. ๑๘๕๙ พญาสุวรรณคำผาง กษัตริย์ องค์ที่ ๒๒ ของอาณาจักรล้านช้าง เจ้าฟ้าจ๋มซึ่งเป็นหลานปู่ของพญาสุวรรณคำผาง ได้พลัดพรากไปพำนักอยู่กับพระภิกษุชื่อ พระมหาปาสมันตเถระ ในอาณาจักรเขมร เมื่อเจริญวัย พระเถระได้นำไปฝากเป็นมหาดเล็กในราชสำนักของพระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร เจ้าฟ้าจ๋มรับราชการเป็นที่โปรดปราน ถึงกับได้รับพระราชทานพระราชธิดาชื่อพระนางแก้วเกงยา เป็นชายา ต่อมาโปรดให้เจ้าฟ้าจ๋มไปครองล้านช้าง ในสมัยนั้นชาวล้านช้างได้นับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานที่ผ่านมาจากจีนแล้ว แต่ถึงสมัยเจ้าฟ้าจ๋มความเชื่อในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเริ่มเสื่อมลง ราษฎรทั่วไปนับถือผีสง เทวดา ทำให้มีการประดิษฐานพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่นำมาจากอาณาจักรกัมพูชาขึ้นใหม่ พระเจ้าฟ้าจ๋มทรงส่งคณะทูตไปยังกัมพูชา กษัตริย์กัมพูชาทรงส่งคณะพระภิกษุสงฆ์ มีพระมหาปาสมันตเถระ ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระเจ้าฟ้าจ๋ม และพระมหาเทพลังกา พร้อมด้วย นักปราชญ์ ช่าง และบริวารจำนวนมากพร้อมพระพุทธรูปปางห้ามญาติชื่อ “พระบาง” และพระไตรปิฎกกับศาสนวัตถุอื่นๆไปพระราชทานแก่พระเจ้าฟ้าจ๋ม

พ.ศ. ๒๐๙๑ ในสมัยพระเจ้าโพธิสารทรงมีพระมรดาเป็นเจ้าหญิงของล้านนา ต่อมาเมื่อ กษัตริย์สิ้นพระชนม์ ทรงส่งพระโอรสไปครองอาณาจักรล้านนา ทรงพระนามว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ต่อมาเมื่อพระเจ้าโพธิสารสิ้นพระชนม์ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้กลับมาครองล้านช้าง ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตมาที่หลวงพระบางด้วย

พระพุทธศาสนาในพม่า

จากการที่พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งพระโสณะ และพระอุตตระ มาประกาศศาสนาในสุวรรณภูมินั้น ปราชญ์บางท่านสันนิษฐานว่า ทั้งสองรูปขึ้นฝั่งประกาศศาสนาที่เมืองสะเทิม ในพม่า ต่อมาพบคำจารึกเป็นภาษาบาลีในภาคใต้ของพม่า ว่าในพุทธศตวรรษที่ ๖ มีการสั่งสอนพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในพะโค ต่อมาศิษย์พระวสุพัฑ์ ได้นำพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมาเผยแผ่ ทำให้มหายานและเถรวาทเจริญคู่กันมาหลายศตวรรษ

ใน พ.ศ. ๙๔๖ พระพุทธโฆษาจารย์ ได้เดินทางจากลังกามาแควที่เมืองสะเทิมพร้อมกับนำเอาพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ มาด้วย มีหลักฐานเชื่อได้ว่า ชาวมอญฮินดู หรือ ตะเลง ในเมืองพะโค (หงสาวดี) เมืองสะเทิม (สุธรรมวดี) และถิ่นใกล้เคียงรวมเรียกว่า รามัญประเทศได้นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท พอถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมืองสะเทิมก็กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้

ในสมัยพระเจ้าอโนรุธ กษัตริย์เผ่ามรัมมะทางตอนเหนือเดิมนับถือพระพุทธศาสนาแบบตันตระ มีพระชาวตะเลงชื่อพระธรรมทรรศี ทำให้พระเจ้าอโนรุธเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ทรงมีพระราชสาส์นไปขอคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากกษัตริย์สะเทิม แต่ไม่ได้รับการยินยอม จึงทรงกรีธาทัพตีสะเทิมได้ ทรงนำ พระไตรปิฎก ๓๐ จบ วัตถุเคารพและพระภิกษุชาวตะเลงบรรพบุรุษ ๓๒ ช้างมาพுகาม ทำให้พุกามผู้ชนะรับเอาวัฒนธรรมตะเลงมาเกือบทั้งหมด ต่อมาทรงแต่งศาสนทูตไปลังกา และนำพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์มาจากลังกา ๓ จบ

พระพุทธศาสนาในกัมพูชา

ดินแดนที่เป็นกัมพูชาในปัจจุบัน มีประวัติสืบเนื่องมายาวนาน ในยุคแรกคืออาณาจักรฟูนันมีราชธานีอยู่ที่ยารปุระ ชาวฟูนันนับถือผีสงเทวดา แต่ราชสำนักและคนชั้นสูงนับถือศาสนาฮินดูนิกายไศวะ ในตอนปลายกษัตริย์ฟูนันพระนาม เกาณตินยะชัยวรมัน ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาททำให้ประชาชนนับถือพุทธศาสนาตามเป็นจำนวนมาก แต่ศาสนาฮินดูกับศาสนาพุทธก็เจริญรุ่งเรืองคู่กันมาจนสิ้นยุคฟูนัน

อาณาจักรเจนละอยู่บริเวณภาคใต้ของลาวและตอนเหนือของกัมพูชา เจนละเคยเป็นเมืองขึ้นของฟูนันมาก่อน ต่อมาก็กำลังเข้มแข็ง ครอบงำฟูนัน และฟูนันเสื่อมอำนาจลง

ในสมัยพระเจ้าอโนรุธมหาราชของพม่า ได้ยกทัพมาตีเมืองสะเทิมได้ แผ่ขยายอาณาเขตเข้าครอบครองล้านนา ลงมาถึงลพบุรี อำนาจของพระเจ้าอโนรุธแผ่ไปถึงที่ใด พุทธศาสนาเถรวาทแบบพุกามก็แผ่ไปถึงที่นั่น^{๔๔}

พ.ศ. ๑๗๒๔ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ขึ้นครองราชย์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนในนิกายมหายานที่มีศรัทธาแรงกล้า ในต้นรัชกาล ตรงกับสมัยพระเจ้าปراجรมพามหาราชแห่งประเทศลังกาซึ่งศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรืองมากจนเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาพระพุทธศาสนา พระภิกษุมอญรูปหนึ่งชื่อ ฉปตะ ได้เดินทางจากพม่าไปลังกาตั้งแต่นั้นยังเป็นสามเณร ศึกษาเล่าเรียนอยู่ ๑๐ ปี เมื่ออุปสมบทแล้วจึงกลับพม่าพร้อมกับพระภิกษุต่างชาติอีก ๔ องค์ องค์หนึ่งชื่อพระตามลันทะ ซึ่งว่ากันว่าเป็นโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และทำให้พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วทั่วคาบสมุทรอินโดจีน

พระพุทธศาสนาในเวียดนาม

อาณาจักรจัมปา เป็นอาณาจักรของพวกจาม มีวัฒนธรรมคล้ายฟูนัน ในจดหมายเหตุของจีนได้บันทึกไว้ว่าพวกจีนได้ขนเอาคัมภีร์พระพุทธศาสนาไปจากเมืองหลวงของจามจำนวน ๑,๓๕๐ เล่ม ซึ่งแสดงว่าพระพุทธศาสนาคงเจริญในอาณาจักรจัมปาแล้ว

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๑๗.

หลวงจีนอึ้งจิ้ง ซึ่งเดินทางไปสืบทอดศาสนาที่อินเดียได้เขียนบันทึกไว้เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๒๑๔-๑๒๒๘ ดินแดนจัมปา (จีนเรียก หลินอี้) นับถือศาสนาพุทธ โดยทั่วไปชาวจัมปานับถือนิกาย อารยสัมมิตีเยะ

พ.ศ. ๒๒๖๓ กษัตริย์จามซึ่งถูกอัมมรุกรานมานาน ก็พาราษฎรอพยพหนีอัมมรุกรานเข้าไปใน ดินแดนเขมรในปัจจุบัน ชาวจามส่วนใหญ่ถูกกลืนทั้งเชื้อชาติและวัฒนธรรม ส่วนพวกที่ไม่ได้อพยพ ตามยังคงอยู่ในดินแดนจามปัจจุบันคือชาวเวียดนามที่นับถือพุทธศาสนาหายานที่สัมพันธ์สืบเนื่องกับ จีนและมีวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากจีน ส่วนจามเองกลายมาเป็นพวกนับถือศาสนาอิสลาม

๒.๓.๕ สรุป

เส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนา จากอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิ โดยเฉพาะในลุ่มน้ำโขง นั้น ปรากฏว่ามีการแพร่กระจายอารยธรรมโดยทางทะเลเป็นส่วนมาก เมืองที่อยู่ชายฝั่งทะเลจะรับเอา อารยธรรมอินเดียที่มากับพ่อค้าก่อนเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปจากชายฝั่ง อารยธรรมที่นำมาสู่สุวรรณภูมิเมื่อ ผู้ยอมรับนับถือมากขึ้น ก็จะเริ่มเข้าสู่ดินแดนภายในทวีป โดยเฉพาะอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ เข้ามาแทนที่และผสมผสานกับการถือลัทธิผีของชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขง การเข้ามาของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีเหตุผลมากกว่า ทำให้มีอิทธิพลเหนือลัทธิผี แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าลัทธิผีจะหายไปจากลุ่ม แม่น้ำโขงเลยทีเดียว แต่การผสมกลมกลืนที่มีศาสนาพุทธเป็นแกนนำด้านจิตใจทำให้สังคมในชุมชน ตามลุ่มแม่น้ำโขงมีการช่วยเหลือเกื้อกูล เกิดความสามัคคี สร้างบุญสร้างกุศล ก่อให้เกิดความสงบสุข มาจนถึงปัจจุบัน

๒.๔ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

ลุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่บนผิวโลกที่รับน้ำฝนที่ตกลงมาแล้วไหลรวมกันในแม่น้ำลำธาร หรือ แอ่งรับน้ำในพื้นที่แล้วรวมกันไหลออกที่จุดใดจุดหนึ่ง^{๔๔} แม่น้ำโขงมีต้นกำเนิดมาจากการละลายของ หิมะบนภูเขาลูกสูง ส่วนหนึ่งของเทือกเขาหิมาลัยบนที่ราบสูงทิเบต เขตจังหวัดหยู่ชู่ มณฑลฉิงไห่ ประเทศจีน โดยมีแม่น้ำจากคูและแม่น้ำอาคุไหลมารวมกัน มีชื่อเรียกเป็นภาษาของไทลื้อ ซึ่งเป็นชน ชาติที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขงอย่างหนาแน่นในดินแดนสิบสองปันนาว่า “แม่น้ำล้านช้าง” คนจีนทั่วไป เรียกว่า “แม่น้ำหลานซาง” มีความหมายว่า เป็นแม่น้ำที่ไหลเชี่ยวกราก ไหลลงทางตอนใต้ของ ประเทศจีนมาเป็นเส้นเขตแดนระหว่างพม่ากับลาว จนจรดดินแดนของไทยที่สามเหลี่ยมทองคำ แล้ว จึงไหลเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ไทย-ลาว แล้ววกเข้าไปในดินแดนของประเทศลาว ผ่านหลวงพระบาง แล้วเริ่มมาเป็นเส้นแบ่งเขตประเทศไทย-ลาวอีกครั้งที่จังหวัดเลย ผ่านหนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี เป็นระยะทาง ๑,๕๒๐ กิโลเมตร รวมความยาวทั้งสิ้น ๔,๘๘๐ กิโลเมตร ยาวเป็นอันดับ ๑๐ ของโลก ครอบคลุมพื้นที่รับน้ำในลุ่มน้ำ ๗๙๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๔๙๖,๘๗๕ ล้านไร่แล้วเข้าไปในดินแดนลาวตอนใต้ ก่อนจะเข้าไปในประเทศเขมรแล้วจึงไหล ออกทะเลจีนใต้ที่เวียดนาม

^{๔๔} กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ภาพถ่ายดาวเทียมกับอุทกภัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑-๒๓.

ตามตำนานได้กล่าวถึงการประดิษฐานพระพุทธรูปในดินแดนลุ่มน้ำโขงตอนล่างโดย พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กัณโฑภาสเถระ)^{๕๐} ให้ความเห็นว่า สมัยท้ายปัจฉิมโพธิกาล พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์เป็นปัจฉาสมณะ ได้เสด็จจากเขตนันทวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี มายังเปื้องบูรพาทิศ เสด็จประทับที่ตอยันนทกัณฐี (อยู่หลวงพระบาง) โปรดสัตว์ตามลุ่มน้ำโขงและประทับรอยพระบาทมาโดยลำดับ มีพระบาทบัวบก (อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี) พระบาทโพธิ์นันทโพธิ์ (อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตรงข้ามอำเภอโพธิ์ชัย) พระบาทเวินปลา (อยู่เหนือบ้านสำราญ อำเภอเมืองนครพนม) แล้วเสด็จมาประทับที่ภูกำพร้าว (พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม) ไตรัมไม้รัง (พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต) จากนั้นเสด็จมายังเมืองหนองหานหลวง (จังหวัดสกลนคร) ประทับที่ภูน้ำรอดเชิงชุม (พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร) และประทับเหยียบส้นพระบาททับซ้อนลงที่แผ่นศิลาที่มีรอยพระบาทของอดีตพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว ๓ พระองค์ คือ พระกุกสันธะ พระโกนาคมะ และพระกัสสปะ ในกาลเวลาเดียวกันนี้ พระเจ้าสุวรรณภิงคาร แห่งเมืองสกลทวาปี หนองหานหลวง ก็ได้ทะนุบำรุงรอยพระพุทธรูปและสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อมา

ครั้นในกาลต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงแล้ว ๘ ปี พระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ได้อัญเชิญพระอัฐิธาตุ มาประดิษฐานไว้ ณ ภูกำพร้าว (พระธาตุพนม) และให้พระอรหันต์กลับไปอัญเชิญพระอังคารหรือเถาถ่านจากที่ถวายพระเพลิง ณ กรุงกุกสินารานคร มาบรรจุไว้ ณ พระธาตุนารายางเวง (อำเภอเมืองสกลนคร) และพระธาตุภูเพ็ก (อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร) เพื่อให้เป็นที่สักการบูชาแก่ชาวเมืองสืบมาเท่าวันนี้

พระเทพรัตนโมลี^{๕๑} กล่าวว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่ภูกำพร้าว พญาอินทร์เสด็จเข้าเฝ้าและทูลถามถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับ ณ ภูกำพร้าว พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อปรินิพพานแล้ว สาวกทั้งหลายย่อมนำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ ณ ภูกำพร้าว เมื่อเรตถาคตปรินิพพานไปแล้ว พระมหากัสสปเถระผู้เป็นสาวกจะเป็นผู้นำเอาพระธาตุของเรามาบรรจุไว้เช่นเดียวกัน ตรัสแล้วทรงปรารภถึงเมืองศรีโคตรบูร และเมืองมรุกขนคร จากนั้นเสด็จไปเมืองหนองหานหลวง เทศนาโปรดพระยาสุวรรณภิงคารและพระนางเทวี ประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่นั้นแล้วเสด็จกลับสู่พระเชตะวันและนิพพานที่กุกสินารานคร ซึ่งในกาลต่อมาพระมหากัสสปเถระเจ้าพร้อมพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ในส่วนพระอัฐิธาตุ มาประดิษฐานไว้ ณ ภูกำพร้าว ครั้นพญาเมืองทั้ง ๕ มอบเวนสิ่งของเป็นพุทธบูชา และตั้งความปรารถนาสำเร็จแล้ว พระมหากัสสปพร้อมพระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ องค์ กลับกรุงราชคฤห์ โดยทางอากาศ

^{๕๐} พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กัณโฑภาสเถระ), **ประวัติพระธาตุเชิงชุม**, ในประวัติองค์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (สกลนคร : บริการงานพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๔.

^{๕๑} พระเทพรัตนโมลี (แก้ว อุทุมมามาลา ป.ธ.๖), **ประวัติย่อพระธาตุพนม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : เทพรัตน์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๗-๑๖.

๒.๔.๑ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงด้านภาษาและวรรณกรรม

สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล^{๕๒} ได้กล่าวถึงภาษาถิ่นในวัฒนธรรมไทยว่าภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาที่ใช้พูดกันในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือภาคอีสาน โดยทั่วไปอาจเรียกภาษาไทยถิ่นอีสานว่า “ภาษาลาว” ภาษาไทยถิ่นอีสานในประเทศไทยเป็นสำเนียงอีสาน นอกจากสำเนียงอีสานแล้ว ยังมีภาษาถิ่นอีสานสำเนียงหลวงพระบาง และสำเนียงเวียงจันทน์ในลาว ด้วย สำหรับภาษาถิ่นอีสานสำเนียงอีสานที่พูดกันในแต่ละจังหวัดอาจมีความแตกต่างกันในเรื่องเสียงหรือคำศัพท์ที่แตกต่างกันไป ซึ่งอาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆได้ เป็นภาษาไทยถิ่นอีสานตอนเหนือ ซึ่งใช้พูดกันในจังหวัด หนองคาย สกลนคร เลย มุกดาหารและนครพนม และภาษาไทยถิ่นอีสานตอนกลาง ใช้พูดกันในจังหวัด ชัยภูมิ อุตรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และยโสธร และภาษาไทยถิ่นอีสานตอนใต้ ใช้พูดกันในจังหวัด บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และนครราชสีมา

ภาษาไทยอีสานมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน สำหรับภาษาเขียนมีตัวอักษรใช้ในการบันทึกเรื่องราว ศาสนา และภูมิปัญญา อาจกล่าวได้ว่าอักษรที่ใช้บันทึกในภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นอักษรที่ใช้เมื่อสมัยอาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ตัวอักษรที่ใช้บันทึกภาษาไทยถิ่นอีสาน มีดังนี้

๑) อักษรธรรมอีสาน หรืออักษรธรรมล้านช้าง เป็นอักษรที่มีลักษณะคล้าย และได้รับอิทธิพลและสืบทอดมาจากอักษรธรรมล้านนา^{๕๓} อักษรธรรมอีสานใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระธรรมคัมภีร์ จึงถือเป็นอักษรชั้นสูง อักษรศักดิ์สิทธิ์ ตัวอักษรชนิดนี้หากใช้ในประเทสลาวจะเรียกว่า ตัวธรรมลาว แต่หากใช้ในภาคอีสานก็เรียกว่า อักษรธรรมอีสาน แต่ทั้งหมดเป็นตัวอักษรชนิดเดียวกัน

สาเหตุที่เชื่อว่าอักษรธรรมอีสานได้รับอิทธิพลและสืบทอดมาจากอักษรธรรมล้านนานั้นเพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สามารถยืนยันได้ชัดเจนโดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้าง (รวมถึงภาคอีสานบางส่วน) และอาณาจักรล้านนา ในสมัยราชวงศ์มังรายราชทั้งทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสายเลือดแห่งเจ้าผู้ครองอาณาจักรทั้งสองกล่าวคือในสมัยพระเจ้าวิสุทธาราช แห่งอาณาจักรล้านช้างได้ฟื้นฟูและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์โดยได้รับการสืบทอดมาจากเชียงใหม่และมีพระเถระผู้ใหญ่จากล้านช้างมาศึกษาพระธรรมวินัยจากล้านนาด้วย ต่อมาในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช (โอรสของพระเจ้าวิสุทธาราช) ได้เสกสมรสกับพระราชธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่และในสมัยเดียวกันนี้ พระเจ้าโพธิสาลราชสาละราชไดขอพระเทพมงคลเถระและบริวารพร้อมทั้งคัมภีร์ พระไตรปิฎกจากเชียงใหม่มาเผยแผ่ที่ล้านช้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๖ อีกด้วย ต่อมาในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระโอรสของพระเจ้าโพธิสาลราชและเจ้าหญิงเชียงใหม่ ได้เสด็จไปครองเมืองเชียงใหม่อยู่ระยะหนึ่งเพราะเมืองเชียงใหม่ไม่มีผู้สืบราชวงศ์ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๐๙๓) เมื่อพระเจ้าโพธิสารราชสวรรคต จึงเสด็จกลับไปครองอาณาจักรล้านช้าง และในการกลับมาครั้งนี้ พระองค์ทรงนำพระแก้วมรกตและนำเอาพระธรรม คัมภีร์วรรณคดีนักปราชญ์ราชบัณฑิตตลอดถึง ช่างฝีมือกลับมา

^{๕๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย, หน่วยที่ ๓, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕-๓๘.

^{๕๓} ธวัช ปุณโณทก, อักษรโบราณอีสาน : อักษรวิทายอักษรตัวธรรมและไทยน้อย, (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔ .

ล้านช้างด้วย ฉะนั้นตัวอักษรล้านนาที่ใช้กันแพร่หลายในอาณาจักรล้านนาในขณะนั้นน่าจะได้นำเข้ามา มีบทบาทต่ออาณาจักรล้านช้างมากขึ้นตามลำดับในระยะแรกๆ อักษรทั้ง ๒ อาณาจักรนี้เป็นอักษรแบบเดียวกันเพราะนำอักษรธรรมล้านนามาใช้ในอาณาจักรล้านช้างช่วงต้นๆ ดังปรากฏในศิลาจารึกที่พบในภาคอีสานและล้านช้างเช่น จารึกฐานพระพุทธรูปวัดสีสะเกดเวียงจันทน์, จารึกฐานพระพุทธรูปพระประธาน ในพระอุโบสถวัดพระธาตุพนม, จารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา เป็นต้น

๒) อักษรไทยน้อย เป็นอักษรสกุลไทย เพราะมีรูปสัณฐานตัวอักษร และอักขระวิธีการเขียนเหมือนอักขระวิธีอักษรไทย แม้ว่าอักษรไทยน้อยจะมีลักษณะและมีวิธีการเขียนอักขระวิธีอักษรธรรมเข้ามาบ้าง แต่อักษรไทยน้อย ก็จัดเป็นอักษรที่ใช้อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ที่อาศัยอยู่ลุ่มแม่น้ำโขง อักษรไทยน้อยใช้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นคติทางโลก เช่น กฎหมาย วรรณกรรม นิทาน

ภาษาไทยถิ่นอีสานที่สะท้อนวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานมีหลากหลาย ในที่นี้จะกล่าวถึง ฃญา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นเครื่องมือในการสืบสาน ฃญา เป็นศิลปะการใช้สำนวนโวหารที่มีสาระชวนคิด มีลักษณะคล้ายภาษิตคำพังเพย หรือเป็นถ้อยคำหลักแหลมชวนฟัง นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ฃญายังอาจเป็นโวหารเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาวด้วย ลักษณะ ฃญาที่เด่นชัดคือ มีเนื้อหาแสดงถึงความรู้ของผู้พูด และมีรูปแบบวิธีการพูดที่มีความงามทางภาษา เช่น การใช้คำสัมผัสคล้องจอง ทั้งเสียงสระและเสียงพยัญชนะ ฃญา มี ๓ ประเภท แต่ละประเภทใช้ในจุดมุ่งหมายและโอกาสต่างกัน ดังนี้

๑) ฃญาภาษิต เป็นถ้อยคำที่กล่าวเพื่อสอนใจ หรือเปรียบเปรยให้คิดคล้ายกับภาษิต เรื่องราวที่นำมาผูกขึ้น มักอิงคำสอนทางศาสนา กฎเกณฑ์สังคม หรือจารีตประเพณีที่ดีงาม ตัวอย่าง เช่น

ใต้หม่ออย่าลืมแจ้วผักแพว ได้กินถั่วเงิน ถั่วคำ อย่าลืมกระเบียนฮ้าง

(ได้สิ่งใหม่แล้วอย่าลืมสิ่งเก่า : ใต้หม่อแล้วอย่าลืมน้ำพริกผัก(แพว : ผักชนิดหนึ่ง) ได้กินสำหรับเงินสำหรับทอง ก็อย่าลืมสำหรับกระดังเก่าๆ)

๒) ฃญาอวยพร เป็นฃญาที่ใช้พูดอวยพรในโอกาสต่างๆ ส่วนใหญ่มักเป็นคำอวยพรของผู้อาวุโสที่พูดเพื่อเป็นสิริมงคลในพิธีบายศรีสู่ขวัญ แต่งาน หรือในโอกาสพิเศษต่างๆ เนื้อหาของฃญาอวยพรจะเป็นคตินิยมของคนแต่ละวัยแต่ละอาชีพ เช่น

ฃญาอวยพรพิธีสู่ขวัญ

ผูกเบี่ยงซ้ายให้ขวัญเจ้ามา

ผูกเบี่ยงขวาให้พระเจ้าอยู่

ฝ่ายเส้นนี้มีคำแทน

นำมาผูกแขนผะฮวนเจ้า

อย่ามีศรีศร่าโตเจ้าอย่าหม่นหมอง

คุณพระพุทธรูปพระธรรมหลายล้านไหลต้อต้นประสงค์

เจ้านอนหลับให้ได้เงินหมื่น

เจ้านอนตื่นให้ได้เงินแสน

แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ

โทษร้ายอย่าพาน มารร้ายอย่าเบียด

๓) ฃญาเกี้ยว หรือเรียกว่าฃญาเครือ เป็นการใชถ้อยคำตอบโต้กันเชิงเกี้ยวพาราสี ทักทาย ปราศรัย หรืออาลัย โดยมากเป็นฃญาที่หนุ่มสาวที่มีความรู้ใช้ตอบโต้กัน ถ้อยคำที่นำมาใช้ร้องตอบโต้กัน อาจมาจากวรรณคดีหรือนิทานพื้นบ้าน บางครั้งอาจเป็นการผูกเรื่องขึ้นใหม่ ในขณะที่ยังร้องตอบโต้กันได้ เช่น

อย่าให้เสียแสงอายเดินทางหิวหอด คือ อย่างม้ายากน้ำเดือนห้า หอดหิว คับบ่กระนาอาย
เห็นสิตายม่อระเม่ง เห็นสิตายหอดแห่งหิวน้ำหอดแสง

พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงแบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือ พระพุทธศาสนาฝ่าย
หินยาน หรือเถรวาท และพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หรืออาจารย์วาท ในด้านภาษาและ
วรรณกรรมนั้น มีผู้ให้แนวคิดไว้หลายท่าน ดังนี้

เมื่อคนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระสมณทูต
มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ราว พ.ศ.๓๐๐ ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎกอันจารึก
หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีนั้น คนไทยก็ได้ศึกษาภาษาบาลีในหลักธรรมคำ
สอนนั้นๆ ดังนั้นภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน จึงได้แก่ภาษาบาลีนั่นเอง

พัฒน์ เพ็งผลา^{๕๔} เห็นว่าตามที่พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ นิกาย คือนิกายเถรวาทหรือ
หินยาน กับนิกายอาจารย์วาท หรือมหายานนั้น พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท จัดเป็นนิกายแรกที่
เก่าแก่และดั้งเดิม ที่รับสืบทอดมาจากพระอริยเถระทั้งหลาย ผู้รวบรวมและร้อยกรองพระธรรมวินัย
ให้เป็นพระไตรปิฎก ซึ่งใช้ภาษาบาลีบันทึกคำสอนพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พระไตรปิฎก” แม้พระ
เถระทั้งหลายในนิกายนี้ ในเวลาแต่งคัมภีร์หรือวรรณคดีพระพุทธศาสนาในยุคหลังพระไตรปิฎก ก็
ล้วนแต่แต่งด้วยภาษาบาลีทั้งสิ้น ส่วนพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้น เกิดขึ้นหลังนิกายเถรวาท
พระพุทธศาสนานิกายนี้ใช้ภาษาสันสกฤต บันทึกคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งภายหลังได้แปลกลับไปเป็น
ภาษาของชนชาติอื่นๆ ตามเดิม

ภาษาที่ใช้ในพระไตรปิฎกนั้นคือภาษาบาลีซึ่งแบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ^{๕๕}

๑) คาถา คือคำประพันธ์ร้อยกรองที่ส่วนมากต้องการ ครุ ลหุ บางที่ต้องตัดต่อคำ เพื่อ
ความไพเราะและการสะดวกในการออกเสียง ปัจจุบันเรียกว่า คณะฉันท คาถาหรือคำร้อยกรองมี
ปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎก คำสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนมากเป็นประเภทร้อยกรองหรือคติพจน์สั้นๆ
เช่น ธรรมบท (บทแห่งธรรม) ล้วนเป็นคาถาทั้งสิ้น ไม่มีร้อยแก้วเจือปนเลย

๒) ร้อยแก้ว คือลักษณะภาษาที่ไม่มีหลักบังคับแบบร้อยกรอง ใช้คำเรียงกันเข้าตามหลัก
ไวยากรณ์ให้ความหมายตามต้องการเป็นใช้ได้ เพราะร้อยแก้วมีในพระไตรปิฎกด้วย นักปราชญ์
ส่วนมากมีความเห็นว่า บทร้อยแก้วในพระไตรปิฎกนั้นเดิมเข้าไปภายหลัง โดยพระธรรมสังคาคหา
จารย์ผู้รวบรวมพุทธพจน์ เช่น เวม เม สุตฺ เอกิ สมยิ ภควา สาวตถิยิ แปลว่าข้าพเจ้าได้สดับมาอย่าง
นี้ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี เป็นต้น

นอกจากนั้น พัฒน์ เพ็งผลา ยังได้กล่าวถึงการแบ่งยุคของภาษาและวรรณกรรมทาง
พระพุทธศาสนาว่า ถ้ายึดลักษณะ รูปแบบประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์กำหนด สามารถ
แบ่งได้เป็น ๗ ยุค ดังนี้^{๕๖}

^{๕๔} พัฒน์ เพ็งผลา, **ประวัติวรรณคดีบาลี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), บทนำ.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๒.

๑) ยุคพระธรรมวินัย หมายถึงยุคพุทธกาล เป็นยุคที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงประกาศคำสั่งสอนของพระองค์ ที่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง พระพุทธพจน์บ้าง แก่พุทธบริษัททั้งหลาย ยุคนี้เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จนถึงพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน รวม ๔๕ ปี

๒) ยุคพระไตรปิฎก หมายถึง ยุคที่สาวกองค์สำคัญของพระพุทธเจ้า เช่นพระมหากัสสปเถระ ได้ประชุมสงฆ์รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัย ให้เป็นหมวดหมู่ซึ่งมีรูปแบบเดียวกัน เรียกว่า สังคายนาย ยุคนี้เริ่มตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน จนถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ รวมถึงผลการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ด้วย ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ ในยุคนี้ไม่ได้เขียนพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่จดจำด้วยมุขปาฐะ (จำปากเปล่า) เท่านั้น

๓) ยุคหลังพระไตรปิฎก หมายถึง ยุคที่สาวกได้แต่งคัมภีร์อธิบาย ขยายความในพระไตรปิฎก ให้พิสดารออกไป เพื่อความเข้าใจง่าย ในยุคนี้แบ่งออกไปอีกดังนี้

(๑) ยุคอรรถกถา หมายถึง ยุคที่พระอรรถกถาจารย์ แต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบายข้อความในพระไตรปิฎก ผู้แต่งหนังสือในลักษณะนี้ เรียกว่าพระอรรถกถาจารย์ หนังสือหรือคัมภีร์อรรถกถาที่แต่งขึ้นก่อนพระพุทธโฆษาจารย์ (พ.ศ. ๙๕๙)

(๒) ยุคฎีกา หมายถึง ยุคที่มีการแต่งอธิบาย ขยายความในคัมภีร์อรรถกถา บางทีก็แก้คำ แก่ความหมาย ในคัมภีร์อรรถกถาด้วย ผู้แต่งคัมภีร์ชนิดนี้เรียกว่า ฎีกาจารย์ ยุคนี้เริ่มประมาณ พ.ศ. ๑๕๘๗

(๓) ยุคอนุฎีกา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบาย ขยายความในคัมภีร์ หรือหนังสือฎีกาอีกชั้นหนึ่ง (แต่งเรียกว่า อนุฎีกาจารย์)

๔) ยุคปกรณ์พิเศษ หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบายธรรมะในพระพุทธศาสนา ไม่ได้อธิบายคัมภีร์เล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ หนังสือปกรณ์พิเศษ เกิดขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน ผู้แต่งอยู่ในยุคต่างๆ กัน เช่น มลिनทปฺปหา วิสุมิสมรรค เป็นต้น การแบ่งยุคนี้ไม่สู้ชัดเจนนัก

๕) ยุคโยชนา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบาย ขยายคำ ความหมายในคัมภีร์เดิมให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น หนังสือโยชนาสมันตปาสาทิกา แต่งอธิบายขยายข้อความหรือคำยากๆ ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ของพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น

๖) ยุคไวยากรณ์บาลี หมายถึง ยุคที่มีการแต่งหนังสือหลักไวยากรณ์บาลีขึ้น เช่น คัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น เกิดขึ้นในยุคหลังพระพุทธโฆษาจารย์

๗) ยุคพจนานุกรม หมายถึงยุคที่มีการแต่งรวบรวมคำบาลีไว้เป็นเล่ม เพื่อสะดวกในการค้นคว้า การแบ่งยุคนี้ เหมือนยุคปกรณ์พิเศษ กล่าวคือไม่สู้ชัดเจนนักในการแบ่งยุคของยุคนี้

พิฑูร มลิวลย์ และไสว มาลาทอง^{๕๗} แสดงความเห็นเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาว่า คนไทยในอาณาจักรอัยลาว ได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติเป็นครั้งแรกในราว พ.ศ. ๖๒๐ ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หรืออาจารย์วาท ที่พระเจ้าเม่งตี้ กษัตริย์จีนนำเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรอัยลาว โดยใช้ภาษาสันสกฤตในการศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

^{๕๗} พิฑูร มลิวลย์ และไสว มาลาทอง, **หลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๐.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป^{๕๘} กล่าวถึงประเภทวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่ามีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับผู้จัดแบ่งว่าจะนำไปอธิบายในแง่ใด เช่นอธิบายในเชิงประพันธ์ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ คัมภีร์(ร้อยแก้ว) ปद्य(ร้อยกรอง) และวิมลีส(ระคนกัน) ถ้าอธิบายพุทธพจน์แบ่งเป็น ๙ ส่วน คือ สุตตะ เคยยะ เป็นต้น และถ้าอธิบายเนื้อหาสาระของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาทั้งหมดก็แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ วรรณกรรมบาลีสายพระธรรมวินัย และวรรณกรรมบาลีที่มีได้อยู่ในสายพระธรรมวินัย วรรณกรรมบาลีสายพระธรรมวินัยนั้น ได้แก่พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นที่รวมของวัจนะต่างๆ การสาธกหรืออธิบายปัญหาทางปรัชญาประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

ธวัช ปุณโณทก^{๕๙} กล่าวถึงวรรณกรรมพระพุทธศาสนาว่า มี ๒ ประเภท คือ

๑) วรรณกรรมชาดก หรือชาดกนอกนิบาต ที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กลวิธีตามแบบการประพันธ์ชาดก ซึ่งมีลักษณะดังนี้

(๑) ปรรวชาดก คือ กล่าวให้ความรู้ว่าเป็นเรื่องที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ และสาเหตุที่จะทรงเล่าถึงอดีตชาติ เช่น เกิดฝนโบกพรพร

(๒) เนื้อเรื่อง คือ อดีตชาติที่พระพุทธองค์ต้องเกิดเพื่อใช้หนี้กรรมและบำเพ็ญบารมีต่างๆ เช่น ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา ฯลฯ (ทศบารมี)

(๓) ประชุมชาดก คือ ตอนท้ายเรื่องจะกล่าวถึงตัวละครต่างๆในเรื่อง ที่จะกลับชาติมาเกิดใหม่ (ถือชาติ) เป็นพระพุทธองค์ พระนางยโสธรา พิมพา หรือเป็นพุทธบิดา มารดา ฯลฯ

(๔) ประพันธ์ด้วยภาษาบาลี (คาถาบาลี) แทรกอยู่ทั่วไป เพื่อให้เห็นว่ามีโครงเรื่องอยู่ในคัมภีร์บาลีนั่นเอง

๒) วรรณกรรมตำนานพระพุทธศาสนา ได้แก่ประวัติการสืบพระพุทธศาสนาในดินแดนแหลมทองและล้านช้าง ซึ่งเนื้อหาสาระของเรื่อง กล่าวถึงตำนานพุทธเจดีย์สำคัญในภาคอีสาน ล้านช้าง และล้านนา

๒.๔.๒ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์^{๖๐} กล่าวว่า ความเชื่อในภาษาสันสกฤตใช้คำ ศรัทธา และในภาษาบาลีใช้คำ สัทธา ว่าโดยทั่วไปหมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเลื่อมใสในพระธรรม ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งที่ดีงามและในการทำดี ไม่ลุ่มหลง ตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก

ธวัช ปุณโณทก^{๖๑} กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจ

^{๕๘} ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, วรรณกรรมศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๗๔-๗๕.

^{๕๙} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๓-๒๔๗.

^{๖๑} ธวัช ปุณโณทก, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐.

เหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง

รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปัญญกรัศ^{๒๒} กล่าวว่าไว้ว่าความเชื่อเป็นปรากฏการณ์นามธรรมที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ความเชื่ออยู่กับมนุษย์มานานเท่ากับการที่มนุษย์มีความรู้สึกนึก และคิด ความไม่รู้ต่อการแสวงหาคำตอบที่ตนสงสัยไม่ได้ หรือแม้เมื่อสามารถหาคำตอบที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุ มีผล แต่มนุษย์ก็ยังมีความเชื่อ ความเชื่อมีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา ความเชื่อมีความยิ่งใหญ่ต่อการก่อสร้างสังคม ตั้งแต่ระดับเล็กระดับครอบครัวไปจนถึงสังคมระดับประเทศและระดับนานาชาติ เกิดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ต่างสร้างสรรค์ปรุงแต่ง

นอกจากนั้น**รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปัญญกรัศ**^{๒๓} ยังให้สมมุติฐานที่ก่อให้เกิดความเชื่อ ว่ามีความหมายถึงการก่อเกิด หรือสาเหตุที่ทำให้สรรพสิ่งเกิดมีขึ้น ความเชื่อเป็นผลของเหตุที่เกิดขึ้นตามความคิดและจินตนาการว่าน่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ สมมุติฐานจึงมีสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเชื่อขึ้น ๑๐ ลักษณะ สรุปได้ดังนี้ คือ

๑) ความเชื่อเกิดจากความต้องการของมนุษย์ : มนุษย์ต้องการความปลอดภัย ต้องการความสุขและพ้นจากเภทภัย มนุษย์เชื่อว่าอำนาจเหนือสิ่งธรรมชาติเป็นผู้บันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆขึ้น จึงหาวิธีการติดต่ออำนาจเหนือสิ่งเหนือธรรมชาติ ด้วยการวิงวอนและพัฒนาไปสู่พิธีกรรมต่างๆ

๒) ความเชื่อเกิดจากความไม่รู้ : ในยุคสมัยที่มนุษย์ยังไม่มีความรู้ และยังไม่สามารถหาเหตุผลได้ ในสิ่งต่างๆ รอบตัว จึงเกิดความเชื่อต่างๆ นานา โดยคิดว่าเป็นเช่นนั้น เช่นนี้ จินตนาการกลายเป็นความเชื่อขึ้น

๓) ความเชื่อเกิดจากความกลัว : มนุษย์มีความกลัวเป็นพื้นฐาน ความกลัวเป็นความรู้สึกว่าตนเองไม่ต้องการพบหรือประสบสิ่งต่างๆ ที่ไม่ดีที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวหรือคนที่อยู่ใกล้ตัว จึงจินตนาการความเชื่อต่างๆ ที่อาจจะส่งผลไม่ดีแก่ตัว

๔) ความเชื่อเกิดจากการนับถือลัทธิศาสนา : ศาสนาเป็นลัทธิความเชื่อที่มีผลต่อมนุษย์ คำสอนของศาสนาเป็นสิ่งที่ศาสนิกต้องเชื่อ เมื่อเชื่อแล้ว จึงถือปฏิบัติและประพฤติตนให้เป็นคนดี ละความชั่ว ตามคำสอนของศาสนา

๕) ความเชื่อเกิดจากความศรัทธา : ความศรัทธาเป็นความเลื่อมใสต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อเกิดศรัทธาแล้วย่อมเชื่อและพร้อมที่จะสรรค์สร้างสิ่งดีงามต่างๆและนำไปใช้หรือปฏิบัติตาม

๖) ความเชื่อที่เกิดจากคำสั่งสอน : คำสั่งสอนของศาสดา พระ ผู้นำศาสนา บิดามารดา ครู อาจารย์ นักปราชญ์ เป็นผู้แสดงความรอบรู้ในสรรพสิ่ง แล้วทำหน้าที่อบรมสั่งสอน บุคคลจึงเกิดความเชื่อ และนำความรู้ คำสั่งสอนไปใช้ให้เกิดประโยชน์

^{๒๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย, หน่วยที่ ๒, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๑๓.

๓) ความเชื่อที่เกิดจากพลังอำนาจของจิตวิญญาณ : พลังอำนาจของจิตวิญญาณ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิญญาณ โลกหลังความตาย อาจดลบันดาลให้เกิดสิ่งดี หรือไม่ดีก็ได้ มนุษย์จึงจินตนาการความเชื่อเกี่ยวกับพลังอำนาจเหล่านั้น

๔) ความเชื่อที่เกิดจากความแปลกประหลาด : สิ่งแปลกประหลาด เป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดความฉงน แม้บางเรื่องไม่มีสาระ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเชื่อได้

๕) ความเชื่อเกิดจากความมั่นใจในความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร อำนาจไสยศาสตร์ : ความมั่นใจในอำนาจของความศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร ไสยศาสตร์ ก่อให้เกิดความเชื่อต่างๆ เพราะมนุษย์มีความมั่นใจว่าอำนาจต่างๆนั้นสามารถช่วยเหลือให้มนุษย์ได้ตามที่ต้องการ

๑๐) ความเชื่อที่มีรากฐานมาจากศาสนาพราหมณ์ : ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่มีความเชื่อจำนวนมาก เมื่อคนไทยรับความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ จึงทำให้ความเชื่อต่างๆ เป็นสิ่งที่อยู่ในความคิดของคนไทย

บุปผา บุญทิพย์^{๖๔} ให้ความหมายของความเชื่อ ว่า ความเชื่อ หมายถึง ผลที่มนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาเป็นจำนวนหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดี ผลร้าย มนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น ต่อมาจึงได้มีพิธีต่างๆขึ้น เพื่อบูชา เช่นสรวงพระผู้เป็นเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น ต้องมีผู้บันดาลให้เกิด เช่น ฝนตก แดดออก ฯ มนุษย์จึงตั้งเทพประจำสิ่งนั้นขึ้น ความเชื่อต่างๆหลายอย่างเสื่อมไปเพราะวิทยาการใหม่เข้ามา มนุษย์จึงเข้าใจความจริงมากขึ้นและหาเหตุผลพิสูจน์ได้ นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงประเภทของความเชื่อว่า อาจแบ่งได้เป็น ๒ พวกใหญ่ๆ คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล กับความเชื่อที่ไร้เหตุผล แต่ถ้าจะแบ่งโดยละเอียดเป็นหมวดๆ ก็ได้ ๑๕ ประเภท ดังนี้^{๖๕}

- ๑) ความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกิด การตาย
- ๒) ความเชื่อที่เกี่ยวกับโชคลาง
- ๓) ความเชื่อที่เกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน
- ๔) ความเชื่อที่เกี่ยวกับฤกษ์ยาม
- ๕) ความเชื่อที่เกี่ยวกับเวทย์มนต์ คาถา เครื่องราง ของขลัง เสน่ห์และไสยศาสตร์
- ๖) ความเชื่อที่เกี่ยวกับการดูลักษณะดีชั่วของคน และสัตว์
- ๗) ความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- ๘) ความเชื่อที่เกี่ยวกับเคล็ดและการแก้เคล็ดต่างๆ
- ๙) ความเชื่อที่เกี่ยวกับมงคลและอัปมงคล
- ๑๐) ความเชื่อที่เกี่ยวกับจำนวนนับ จำนวนเลขต่างๆ
- ๑๑) ความเชื่อที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- ๑๒) ความเชื่อที่เกี่ยวกับยากลางบ้าน
- ๑๓) ความเชื่อที่เกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติใหม่ ภพใหม่
- ๑๔) ความเชื่อที่เกี่ยวกับอาชีพร

^{๖๔} บุปผา บุญทิพย์, คติชาวบ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๖.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๙-๑๖๘.

๑๕) ความเชื่อเบ็ดเตล็ดนอกเหนือจาก ๑๔ ประเภทข้างต้น

ดนัย ไชโยธธา^{๖๖} กล่าวว่า ความเชื่อของมนุษย์ได้วิวัฒนาการตามความก้าวหน้าของสังคม ซึ่งมีลักษณะการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนา ที่มีระบบและเหตุผลมากขึ้น จัดเป็นระดับได้ดังนี้

- ๑) ความเชื่อในธรรมชาติ
- ๒) ความเชื่อในคติถือผีสาว เทวดา
- ๓) ความเชื่อในวิญญูณบรรพบุรุษ
- ๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์
- ๕) ความเชื่อในพระเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่ง
- ๖) ความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว
- ๗) ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์

มนุษย์นับถือธรรมชาติ เพราะมนุษย์กลัวภัยที่เกิดจากธรรมชาติที่ตนไม่อาจป้องกันได้ และภัยนั้นสร้างความเดือดร้อน หวาดกลัว ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของมนุษย์ ที่มีวิวัฒนาการก้าวตามความเจริญของสังคมในความเชื่อนั้นมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลมากกว่า

คนที่อาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำโขงก็จะผูกโยงความเชื่อที่ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติเข้ากับศาสนาพุทธที่ตนเคารพนับถือ ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและให้เกิดความมั่นใจว่าตนสามารถอยู่กับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา มีคำที่ใช้คือ สัทธา ซึ่งหมายถึงความเชื่อ ความเชื่อที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนาท่านแสดงไว้ ๔ อย่างคือ

- ๑) เชื่อในพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ตรัสรู้จริง
- ๒) เชื่อในบาป-บุญ ว่ามีจริง
- ๓) เชื่อในผลของบาปว่ามีจริง
- ๔) เชื่อว่าบาป บุญเป็นของตนจริง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาว่า ท่านแสดงไว้ในหมวดธรรมคือ พละ ๕ เวสาร์ชชกรณธรรม ๕ อริยวัฑฒิ ๕ สัทธรรม ๗ และอริยทรัพย์ ๗ ซึ่งสรุปใจความได้ว่า เชื่อในคุณของพระพุทธเจ้าว่ามีจริง เชื่อในคุณและโทษของกรรมว่ามีจริง ไตรตรองโดยแยบคายแล้ว จึงปลงใจเชื่อในคุณของความดีและเห็นโทษของความชั่ว เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และเชื่ออย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ท่านยังได้แสดงประเภทของความเชื่อหรือศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วยว่า มี ๔ ประเภท ดังนี้^{๖๗}

๑) กัมมสัทธา (เชื่อกรรม, เชื่อการกระทำ, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตนเป็นเหตุ

^{๖๖} ดนัย ไชโยธธา, **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙-๖๓.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

ปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่วางเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ ด้วยการกระทำ มิใช่อ่อนนอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น)

๒) วิปากสัทธา (เชื่อวิปาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือเชื่อว่ากรรมที่ทำ แล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว)

๓) กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบ เสวยวิบากกรรมเป็นไปตามกรรมของตน)

๔) ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็น สัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือ เราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภุทธธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่ พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง)

เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อนั้น ในทางพระพุทธศาสนาสอนไม่ให้เชื่ออย่างมกมาย ไม่มีเหตุผล การ เชื่อจะต้องใคร่ครวญ พิจารณาให้รอบคอบ ซึ่งท่านกล่าวไว้ใน กาลามสูตรกึ่งขานีฐาน ๑๐^{๖๘} (หมายถึง วิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ ที่ตรัสไว้ในกาลามสูตร)

๑) มา อนุสสเวน (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา)

๒) มา ปรมปราย (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆกันมา)

๓) มา อิติกราย (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ)

๔) มา ปิฎกสมปทาเนน (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์)

๕) มา ตกกเหตุ (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรก)

๖) มา นยเหตุ (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน)

๗) มา อาการปริวิตกเกณ (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล)

๘) มา ทิฏฐินิฆมานกขณติยา (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว)

๙) มา ภพพรูปตาย (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้)

๑๐) มา สมโณ โน ครุติ (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา)

ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

สูตรนี้ ในบาลีเรียกว่า เกสปุตติยสูตร ที่ชื่อกาลามสูตร เพราะทรงแสดงแก่ชนเผ่ากาลามะแห่ง วรรณะกษัตริย์ ที่ชื่อเกสปุตติยสูตร เพราะพวกกาลามะนั้นเป็นชาวเกสปุตตนิคม

ในเรื่องของกฎแห่งกรรม **พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต)**^{๖๙} ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนา สอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็น คนสัตว์ หรือสิ่งของ เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เป็นวัตถุ หรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดา แห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านี้มองด้วยสายตาของมนุษย์ เรียกว่า กฎธรรมชาติ เรียกในภาษาบาลีว่า นิยาม แปลว่า กำหนดอันแน่นอน ทำนองหรือแนวทางที่แน่นอน

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๒.

^{๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีปัจจัยอย่างนั้นๆ แล้ว ก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้นๆ แน่แน่นอน

กฎธรรมชาติหรือนิยามนั้น แม้จะมีลักษณะทั่วไปอย่างเดียวกันทั้งหมด คือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย แต่ก็อาจแยกประเภทออกไปได้ตามลักษณะอาการจำเพาะที่เป็นแนวทางหรือเป็นแบบหนึ่งของสัมพันธ์ อันจะช่วยให้กำหนดศึกษาได้ง่ายขึ้น เมื่อว่าตามสายความคิดของพระพุทธศาสนา พระอรรถกถาจารย์แสดงกฎธรรมชาติ หรือนิยามไว้ ๕ อย่าง คือ

๑) อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ ฤดูกาล ฝนตกฟ้าร้อง การที่ดอกบัวบานกลางวันหุบกลางคืน การที่ดินน้ำปุ๋ยช่วยให้ต้นไม้งาม การที่คนไอหรือจาม การที่สิ่งทั้งหลายผุพังเปื่อยเน่า เป็นต้น แนวความคิดของท่านมุ่งเอาความผันแปรที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิจาก

๒) พืชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ หรือที่เรียกกันว่า พันธุกรรม เช่น หลักความจริงที่ว่าพืชเช่นใดก็ให้ผลเช่นนั้น พืชมะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น

๓) จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่ออารมณ์(สิ่งเร้า) กระแทกประสาท จะมีการรับรู้เกิดขึ้น จิตจะทำงานอย่างไร คือมีการไหวแห่งภวังคจิต ภวังคจิตขาดตอน แล้วมีอาวัชชะ แล้วมีการเห็น การได้ยิน ฯลฯ มีสัมปฏิจฉันนะ สันติระณะ ฯลฯ หรือเมื่อจิตที่มีคุณสมบัติอย่างนี้เกิดขึ้น จะมีเจตสิกอะไรบ้าง ประกอบได้ หรือประกอบไม่ได้ เป็นต้น

๔) กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์คือกระบวนการก่อการกระทำและการให้ผลของการกระทำ หรือพูดให้จำเพาะลงไปอีกว่ากระบวนการแห่งเจตจำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปเป็นอันสอดคล้องสมกัน เช่น การทำดี มีผลดี การทำชั่ว มีผลชั่ว เป็นต้น

๕) ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่าสิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ธรรมตาของมนุษย์มีอายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพไม่เที่ยง ถูกปัจจัยบีบคั้นและไม่เป็นอัตตา ดังนี้ เป็นต้น

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งทางด้านดีและด้านร้าย ถ้าความเชื่อเป็นความเชื่อที่ไม่เบียดเบียนผู้ใด และเป็นความเชื่อที่ไม่มั่งงาย การกระทำที่เกิดขึ้นจากความเชื่อนั้นจะเป็นมงคลแก่ชีวิตและสังคม ประโยชน์ที่เกิดจากความเชื่อที่มีเหตุผลไม่มั่งงาย **ผาสุก มุทฺธเมธา**^{๗๐} กล่าวว่า ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า เทวดา นางฟ้า พระภูมิเจ้าที่ จึงสร้างศาลเจ้า เทวรูป และศาลพระภูมิขึ้นไว้บูชา ซึ่งทำให้เกิดงานศิลปกรรมขึ้น หากกล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของความเชื่อมีดังนี้

๑) เกิดงานศิลปกรรมขึ้น

๒) เกิดบทสวด อ้อนวอน สรรเสริญ สดุดี

๓) เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรม

^{๗๐} ผาสุก มุทฺธเมธา, คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๘-๕๙.

- ๔) เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี
- ๕) ทำให้เกิดความมั่นใจที่จะกระทำและไม่กระทำ

เพ็ญศรี ตึก และคณะ^{๗๑} ได้พูดถึงประโยชน์ของความเชื่อว่า มีดังนี้

- ๑) ทำให้เกิดความมั่นใจ
- ๒) ทำให้เกิดพลัง
- ๓) ทำให้เกิดการสร้างสรรค์
- ๔) ทำให้เกิดความสามัคคี
- ๕) ทำให้เกิดรูปธรรม
- ๖) เป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
- ๗) ทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
- ๘) ทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

๒.๔.๓ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า ขนบ หมายถึงแบบอย่าง แบบแผน ระเบียบ ส่วนคำว่า ธรรมเนียม หมายถึง ประเพณี แบบแผน แบบอย่าง และประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ดังนั้นขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี เมื่อนำมารวมกันเป็น ขนบธรรมเนียม ประเพณี จึงหมายถึง แบบอย่างที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี ที่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้ว อันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าฝ่าฝืนก็ไม่ว่าผิดหรือชั่ว

พระยาอนุมานราชธนู^{๗๒} กล่าวว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบทอดกันมา ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบ ก็ผิดประเพณี หรือจารีตประเพณี

สุวรรณ เพชรนิล^{๗๓} ได้กล่าวว่า ประเพณีมี ๓ ประเภท

๑) จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่บรรพชนได้ถือประพฤติกันมาแต่อดีตกาล ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ถือว่าเป็นความผิด ส่วนใหญ่เป็นหลักศีลธรรมของสังคม ที่สังคมถือว่ามีความสำคัญแก่ส่วนรวม ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ เช่น หลักกตัญญูกตเวทิต์ที่ถูกควมมีต่อบิดามารดา เมื่อท่านแก่เฒ่าชรา เป็นหน้าที่บุตรธิดาจะพึงเลี้ยงดู ถ้าบุตรธิดาคนใดละเลย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ทอดทิ้งให้ท่านลำบาก ทุกข์ยาก สังคมก็จะลงโทษ บุตรธิดาว่าเป็นคนอกตัญญู ผู้ที่ถูกสังคมลงโทษก็จะมีใครคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น

^{๗๑} เพ็ญศรี ตึก และคณะ, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๗๑.

^{๗๒} พระยาอนุมานราชธนู, ขาดิ-ศาสนา-วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

^{๗๓} สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

๒) ขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบกันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่น ระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบ กฎ กติกา ประจําต่างๆ ที่พระภิกษุ สามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา การล่วงละเมิด ขนบประเพณี แล้วแต่สถาบัน จะพิจารณาโทษ ตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้

๓) ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบแบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นผิดถูกชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตามๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรมธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกริยามารยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

พระมหาปรีชา ปริญาโน^{๗๔} ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเพณีอีสานว่า ประเพณีโบราณไทยอีสาน ได้แก่ “ฮีตสิบสอง” อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ๑๒ อย่าง คือ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี่ บุญพระเวส บุญสงฆ์ บุญบั้งไฟ บุญซำฮะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา และบุญกฐิน

บุปผา บุญทิพย์^{๗๕} กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีประจําถิ่นของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

๑) ประเพณีการฟ้อนผีผีเม้ง

(๑) การฟ้อนผีเม้ง เป็นการฟ้อนรำเพื่อสังเวยผีบรรพบุรุษ มักทำกันในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน พวกที่ฟ้อนรำจะต้องอยู่ในตระกูลเดียวกัน โรงพิธีสร้างปรา(ผาม)ไว้ที่ลานบ้าน ที่ปราจัดเครื่องเช่นต่างๆวางไว้บนร้าน ถัดไปมีผ้าโสร่งและเครื่องแต่งตัวสำหรับผู้ฟ้อนนั่งทับ กลางปราผูกผ้าขาวห้อยยาวลาดพื้นปรก ในวันทำพิธี อธิฐานขอให้ผีบรรพบุรุษคุ้มครองให้อยู่สุขสบาย ประกอบอาชีพเจริญก้าวหน้า แล้วเข้าทรง และรำฟ้อน โดยหญิงออกรำก่อนตามจังหวะตีกลอง

(๒) การฟ้อนผีเม้ง ก็จะมีการรำฟ้อนเช่นกัน แต่ที่แตกต่างกันก็คือจะต้องมีกระบอกใส่น้ำปลาร้า(บอกฮ้า)ด้วย

๒) ประเพณีการแอ้วสาว เป็นประเพณีของภาคเหนือโดยเฉพาะ ถือเป็นประเพณีที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้รู้จักกัน สามารถเลือกคู่ครองได้อย่างเสรี โดยมีพ่อแม่คอยดูแล

๓) ประเพณีดำหัว เป็นประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส ทำพิธีในวันสงกรานต์ คือในวันพญาวัน หรือปากปี จะมีการสงฆ์พระพุทธรูปและพระเจดีย์ แล้วรดน้ำผู้ใหญ่ในตอนบ่าย

๔) ประเพณีบุญข้าวจี่ เป็นประเพณีของภาคอีสาน ทำกันในเดือน ๓ ในวันทำบุญข้าวจี่ชาวบ้านจะออกไปรวมกันที่วัด ทำบุญถวายข้าวจี่ แล้วฟังเทศน์ หลังจากนั้นนำข้าวจี่ส่วนหนึ่งไปเลี้ยงผีปู่ตา เป็นการเซ่นไหว้ตามประเพณีที่ทำกันสืบๆ ต่อมา

^{๗๔} พระมหาปรีชา ปริญาโน, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (อุบลราชธานี : ไม่ปรากฏ, ๒๕๓๐), หน้า ๕๗.

^{๗๕} บุปผา บุญทิพย์, คติชาวบ้าน, หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

๒.๔.๔ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรม

นงเยาว์ ชาญณรงค์^{๗๖} ให้ความหมายด้านพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรม คือแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ในสังคม ที่คนในสังคมนั้นๆ ได้ยึดถือปฏิบัติตามกันมา เกิดจากความเชื่อต่างๆ ในศาสนา หรือในลัทธิความเชื่อ อันเป็นผลที่เกิดตามหลักศาสนา หรือผู้ก่อตั้งศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ที่เป็นส่วนในพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่า ราชพิธี เป็นต้น เพราะพฤติกรรมทางความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำเนินพิธีกรรมอย่างมาก โดยถือว่าเป็นปทัสถานของสังคมนั้นๆ ให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางกำหนดการดำเนินชีวิต

อมรา พงศาพิชญ์^{๗๗} กล่าวถึงพิธีกรรมว่า พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ในสมัยก่อนที่จะมีการวิเคราะห์พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ประชาชนแทบทุกคนจะคิดว่า พิธีกรรมทางศาสนาก็คือศาสนา อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับหมวดหมู่ของพิธีกรรมนั้น จัดได้เป็น ๔ หมวด ได้แก่

- ๑) พิธีกรรมเกี่ยวกับบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบ้านผีเรือน ผีปู่ย่าตายาย
- ๒) พิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต มีพิธีการเกิด พิธีแต่งงาน พิธีบวช เป็นต้น
- ๓) พิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูก
- ๔) พิธีกรรมเกี่ยวกับเพื่อรักษาโรค

ทวี ผลสมภพ^{๗๘} กล่าวว่า พิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณสืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า วิญญาณไม่ตาย หรือวิญญาณไม่สูญ ทำให้บุตรหลานของคนตาย คิดว่าญาติที่ตายไปคงกินอาหารเหมือนครั้งที่มีชีวิตอยู่ ความคิดดังกล่าวก่อให้เกิดพิธีกรรม ในการนำอาหารและเครื่องบริโภครองอื่นๆ ใส่ลงไปในหลุมฝังศพ โดยหวังว่าวิญญาณจะได้กินหรือใช้สอยในขณะหิว ต่อมาพิธีกรรมดังกล่าวได้เปลี่ยนมาให้เป็นประจำปี พิธีกรรมเช่นนี้ ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดีย เรียกว่า “พิธีสารท” พิธีสารทของอินเดียตกอยู่ประมาณเดือน ๑๒ ของไทย เทศกาลนี้ชาวอินเดียโบราณเชื่อว่า ท่านยมบาลจะปล่อยผีให้กลับมายังโลกมนุษย์ เพื่อกินอาหารที่ญาตินำมาให้ คนไทยเราก็มองถึงวิญญาณของบรรพบุรุษเช่นกัน เมื่อมารับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ก็ปฏิบัติตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอน คนไทยเราไม่ว่าจะทำบุญอะไร เวลาไหน เมื่อพระท่านฉันเสร็จแล้ว ก็จะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องทุกคนที่ตายไปแล้ว แม้ถึงกระนั้น ในปีหนึ่งคนไทยเราก็จะสร้างโอกาสเฉพาะสำหรับทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษของตน วันนั้นก็คือวันสงกรานต์ คนไทยก็จะนำอัฐิของบรรพบุรุษไปบังสุกุล แล้วก็นำอาหารไปถวายพระ พร้อมอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษของตน

^{๗๖} นงเยาว์ ชาญณรงค์, ศาสนากับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔.

^{๗๗} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน่วยที่ ๑-๖, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗๓-๒๗๔.

^{๗๘} ทวี ผลสมภพ, ปรัชญาศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๔๖-๔๗.

ดร.ตินาร์ บุญธรรม^{๗๙} ได้กล่าวไว้ว่า การนับถือของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมสุโขทัย อันเป็นผลจากบทบาทความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของพระมหากษัตริย์ มีส่วนทำให้บ้านเมืองสงบเป็นพลังก่อให้เกิดเอกภาพในสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ ความเป็นเอกภาพของสังคมพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย ยังมีเหตุผลสำคัญมาจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการกำหนด “ศาสนพิธี” ทางพระพุทธศาสนาขึ้นในราชอาณาจักร เป็นแบบแผนสำหรับราษฎร หลักฐานการจารึกสะท้อนให้เห็นว่า ในสังคมสุโขทัยนั้น มีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาที่พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระยารามราช และพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงจัดขึ้นเป็นประจำนั้นมี ๗ พิธีกรรม คือ

๑) พิธีสัมพัจฉรฉินท์ หรือ พิธีตรุษสุคติ จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๔ โดยพระมหากษัตริย์จะทรงอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพุทธปริตรเป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน

๒) พิธีวิสาขบูชา ในวันเพ็ญเดือน ๖ เพื่อรำลึกถึงวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า พิธีนี้พระมหากษัตริย์จะเสด็จไป “นบพระ” คือนมัสการพระพุทธปฏิมาองค์สำคัญของแผ่นดิน คือ พระศรีศากยมุนีในวัดพระมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย พระอัฐฐารศในวิหารบนยอดเขาในเขตอรัญญิก หรือพระพุทธชินราช พระชินสีห์ และพระศาสดาที่นครสองแคว มีการตามประทีปโคมไฟเป็นพุทธบูชา ฝูงชนทุกหมู่เหล่ารักษาศีลและฟังธรรม

๓) พิธีการต่าง ๆ ในเทศกาลเข้าพรรษา ในเดือน ๘ ไปจนถึงออกพรรษาในเดือน ๑๑ มีการหล่อเทียนพรรษา สำหรับไปจุดถวายบูชาพระรัตนตรัยตามวัดต่างๆ รวมทั้งการถวายเครื่องสักการะคือพุ่มเทียน นอกจากนี้ราษฎรยังรักษาศีลฟังธรรมในระหว่างพรรษาด้วย

๔) พิธีกวนข้าวทิพย์ ในเดือน ๑๐ เพื่อนำไปถวายเป็นอาหารพิเศษสำหรับพระสงฆ์

๕) ประเพณีการนมัสการรอยพระพุทธบาท ตามธรรมเนียมอย่างชาวลังกา

๖) พิธีกฐิน หลังการออกพรรษาในเดือน ๑๑

๗) พิธีจองเปรียง ในเดือน ๑๒ หลังเทศกาลกฐิน คือการจุดโคมและตามประทีปเพื่อบูชาพระจุฬามณีในดาวดึงส์พิภพ

เสรี พงศ์พิศ^{๘๐} กล่าวถึงพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวบ้านทางภาคอีสานว่า ชาวบ้านดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับการผลิตทางเกษตรเป็นหลัก พิธีกรรมเกือบจะทั้งหมด จึงเกี่ยวข้องกับข้าว นับแต่การเตรียมการปลูกข้าว โดยขอเวทดาฟ้าดินให้ส่งฝนมาให้ (พิธีบุญบังไฟ) ถ้าแล้งก็จะมีพิธีขอฝนแบบรบเร้าให้หนักขึ้น (พิธีแห่นางแมว หรือทำรูปลิงค์ไปไว้ตามทุ่งนา) เริ่มเตรียมไถแรก (พิธีเลี้ยงปูตา หรือบุญบ้าน เลี้ยงตาแสด และพิธีแสดนา) พอข้าวสุกเกี่ยวข้าวก็ทำบุญ (บุญคุณลาน บุญกุ่มข้าวใหญ่) เป็นต้น

พระมหาปรีชา ปริญาโน^{๘๑} กล่าวถึงพิธีกรรมโบราณไทยอีสานว่า ไทยอีสานโบราณได้กำหนดชีวิตขึ้นสำคัญไว้ ๔ ครั้ง คือ การเกิดครั้งแรก บวชครั้งแรก กินดอง (แต่งงาน) ครั้งหนึ่ง และ

^{๗๙} ตินาร์ บุญธรรม, พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕), หน้า ๗๔-๗๕.

^{๘๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐๕-๓๐๖.

^{๘๑} พระมหาปรีชา ปริญาโน, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๒.

ตายครั้งหนึ่ง เมื่ออายุผ่านมาถึงขั้นนั้นๆจะต้องมีการทำพิธี พิธีที่ทำในระยะนั้นๆ เรียกว่าพิธีประจำชีวิต การทำพิธีก็เพื่อหวังผลให้เกิดความสวัสดิมงคล

๒.๔.๕ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรม จริยธรรม

ด้านคุณธรรม

คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี คุณธรรม มาจากคำว่าคุณ และธรรม คุณ หมายถึง ความดีที่มีอยู่ในสิ่งนั้นๆ ความเกื้อกูล เช่นรู้คุณ ส่วนคำว่า ธรรม หมายถึง คุณความดี เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกัน เป็น คุณธรรม จึงหมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดีงาม การกระทำที่ทำให้เกิดความดีงาม และอุปนิสัยอันดีงามที่เป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดี

บรรจง ชูสกุลชาติ^{๕๒} ให้ทัศนะว่า คุณธรรม คือสภาพความดีทั้งหลายซึ่งฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลและเป็นคุณสมบัติที่มีอาจหาได้ในสัตว์โลกชนิดอื่นนอกจากมนุษย์ จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติโดยเฉพาะ

กิริติ บุญเจือ^{๕๓} อธิบายว่า คุณธรรม เป็นความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงข้ามกับกิเลส (Vice) ซึ่งได้แก่ความเคยชินในการประพฤติผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ความประพฤติแต่ละครั้งสืบเนื่องมาจากคุณธรรมหลายอย่าง และเมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งแล้ว คุณธรรมอื่นๆ มักจะพลอยได้ไปด้วย และในทำนองเดียวกัน การปล่อยตัวให้กิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งเข้าเกาะกุม ก็จะทำให้พลอยมีกิเลสอีกหลายๆ อย่างติดตัวโดยอัตโนมัติ

วศิน อินทสระ^{๕๔} เห็นว่า คุณธรรม คือ นิสัยอันดีงาม ซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากการพยายาม และความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าศรัทธาเป็นคุณธรรมที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเบื้องต้น เพื่อให้ชีวิตมีหลักยึดไว้อ่อน และศรัทธาจะถูกแทนที่โดยปัญญาทั้งหมดในขั้นสุดท้าย เพราะปัญญานั้นถือเป็นคุณธรรมสูงสุด

นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า จะต้องปลูกฝังความมีศรัทธา ประสาทะ เป็นเบื้องต้น และยึดถือปฏิบัติตามในแบบแผนความประพฤติ ซึ่งตั้งอยู่ในคุณงามความดี ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

- ๑) ไม่เบียดเบียน ประทุษร้ายต่อคนและสัตว์
- ๒) มีเมตตากรุณา
- ๓) ไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- ๔) ไม่พูดปด ไม่ยุยงให้แตกร้าง ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเหลวไหล
- ๕) มีความประพฤติดี ในความสัมพันธ์ทางครอบครัวและเพศ
- ๖) เว้นสิ่งเสพติด มีสติสัมปชัญญะ

^{๕๒} บรรจง ชูสกุลชาติ, ทัศนะในการปลูกฝังและสร้างเสริมคุณธรรม, ในคู่มือการพัฒนาคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

^{๕๓} กิริติ บุญเจือ, ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์ สำหรับผู้เริ่มเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๗๙.

^{๕๔} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ทองกราว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๖.

๗) มีความละเอียดและความเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว

๘) มีความอดทน อดกลั้น

๙) มีความกตัญญูทเวท

๑๐) มีความซื่อสัตย์ สุจริต

๑๑) ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้ผ่องใส

๑๒) เชื้อกฏแห่งกรรม เช่นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ในด้านคุณลักษณะทางคุณธรรมของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการและมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน กรมการศาสนา^{๘๕} ได้กำหนดไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) มีระเบียบวินัย

๒) มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม

๓) มีความขยันหมั่นเพียร ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาอาชีพ

๔) มีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

๕) รู้จักคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ วิวิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

๖) กระตือรือร้นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย รัก เทิดทูนชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

๗) มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

๘) รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ

๙) มีความภาคภูมิใจ และรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรของชาติ

๑๐) มีความเสียสละ เมตตา อารี กตัญญูทเวท กัลยาณมิตรและสามัคคี

ด้านจริยธรรม

พระธรรมปิฎก^{๘๖} กล่าวว่า จริยธรรม เป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ครอบคลุมถึงศีลธรรม การฝึกอบรมจิต การปลูกฝังวางรากฐานคุณธรรมในจิตใจ และการสร้างญาณทัศนะต่างๆ ที่เป็นเรื่องปัญญาภวณานในขั้นสูง หากมองในแง่ไตรสิกขา ก็คือ มีทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ครบตลอด

ดวงเดือน พันธุนาวิน^{๘๗} เห็นว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางด้านสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตทางพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ ด้วยลักษณะและพฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมจะมีคุณลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมนั้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังคมชื่นชอบ ไม่ใช่ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม

นอกจากนั้น ดวงเดือน พันธุนาวิน ยังอธิบายลักษณะทางจริยธรรมว่า แบ่งออกได้เป็น ๔ ลักษณะคือ

^{๘๕} กรมการศาสนา, **หลักและวิธีการจัดจริยศึกษา และหัวข้อจริยธรรมสำหรับใช้อบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษา (ฉบับทดลอง)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๑), หน้า ๑.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก, **การพัฒนาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙๓.

^{๘๗} ดวงเดือน พันธุนาวิน, **จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

๑) ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับ กฎ ระเบียบ ข้อห้าม ทางสังคมและศาสนา ว่าสิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ ซึ่งสมาชิกในสังคมต้องการเรียนรู้

๒) ทศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึกรับชอบ ไม่ชอบ ในลักษณะและพฤติกรรมต่างๆ มาก น้อยเพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น มีความหมายกว้างขวางกว่าความรู้เชิงคุณธรรม เพราะทศนคตินั้น รวมทั้งความรู้และทศนคติเข้าด้วยกัน

๓) พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ยอมรับ เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น หรือดเว้นพฤติกรรมที่ฝ่าฝืน กฎเกณฑ์ ค่านิยม ในสังคมนั้นๆ การโกงสิ่งของ เงินทอง การโกหก หลอกลวง การลักขโมย เป็นต้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญ มาก ทั้งนี้เพราะการกระทำที่ดีหรือเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม

๔) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการตัดสินใจเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์นั้น เหตุผลเชิงจริยธรรมช่วยให้ทราบเหตุปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล และเป็นเครื่องชี้ให้เห็นพัฒนาการด้านจริยธรรมของบุคคลนั้นๆ ว่าอยู่ในขั้นใด เพราะพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของคนเราที่กระทำอย่างเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน อาจมีเหตุผลเชิงจริยธรรมคนละอย่าง คนละระดับได้

ส่วนการส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรม นั้น **ดวงเดือน พันธุมนาวิน^{๔๘}** กล่าวว่า มี ๓ วิธี คือ

๑) การให้ความรู้ขั้นสูงขึ้น ซึ่งเป็นวิธีฝึกฝนเด็ก ซึ่งใช้หลักเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต่ำให้สามารถใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไป

๒) การอบรมทางศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีของผู้นับถือศาสนาพุทธ ที่เป็นโอกาสให้ชาวบ้านโดยเฉพาะเพศชายมีโอกาสเข้ารับการอบรมทางพุทธศาสนา

๓) การให้แสดงบทบาทสมมติ โดยให้เด็กแสดงบทบาทเป็นตัวละครในเรื่องที่มีปัญหาขัดแย้งทางจริยธรรม จะเป็นเครื่องช่วยให้เด็กมีความผูกพันใกล้ชิดกับปัญหาของตัวเองในเรื่อง เหมือนกับเป็นปัญหาของตนเอง

๔) การใช้กลุ่มให้เกิดการคล้ายตาม การแสดงเหตุผลทางจริยธรรม เพื่อเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้น อาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กวัยรุ่นจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่าง และคล้ายตามลักษณะของเพื่อนไปได้ง่าย

๕) การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่างๆ ให้ผู้ถูกทดลองเห็น จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะให้ผู้ถูกทดลองทำพฤติกรรมนั้นๆ ตามแบบได้

๒.๔.๖ สรุป

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของวิถีชีวิตคนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมานานมากแล้ว มากจนจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมของคนแถบลุ่มน้ำโขง เป็นประเพณี วัฒนธรรมพุทธที่อาจเชื่อมกับความเชื่อในลัทธิผี และความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเหล่านี้ผสมผสานอยู่ในชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำโขง แม้ในปัจจุบันการสื่อสารที่รวดเร็วทำให้วัฒนธรรมภายนอกหลั่งไหลเข้ามาในพื้นที่ เยาวชนสามารถรับวัฒนธรรมเหล่านั้นเอาไว้ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรม

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖-๓๗.

พุทธเริ่มจะเลือนหายไปบ้าง สังคมสมัยใหม่มองว่าหลายสิ่งหลายอย่างในวัฒนธรรมเก่าเป็นสิ่งล้าหลัง ไม่ให้ความสนใจใฝ่หา เช่น อักษรธรรม อักษรไทยอีสาน วรรณกรรมพื้นบ้าน พิธีกรรม ความเชื่อ เริ่มจางหายไปจากสังคม และไม่มีผู้สืบทอด จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายหากจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมเหล่านี้จะหายไปจากวิถีชีวิตของคนแถบลุ่มน้ำโขง

๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับองค์กรแห่งความสุข (Happy Organization) ความสุข โดยทั่วไปหมายถึง ประสบการณ์ และความรู้สึกที่บุคคลสามารถบริหารจัดการได้อย่างสม่ำเสมอตามความปรารถนาในภาพรวมจนเกิดได้จริง และทำให้บุคคลนั้นเกิดความยินดี และอิ่มเอมใจ ทั้งนี้ต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนรวมถึงคุณภาพ “ความสุข” (Quality of Happiness) สามารถประเมินได้จากตัวชี้วัดทางสังคมระดับบุคคล ซึ่งเป็นการวัดจากระดับของความพึงพอใจ ความหวัง และความสุขของสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งประสบการณ์ และความรู้สึกของคนทำงานที่ต้องการให้ตนเป็นที่ยกย่อง และยอมรับจากคนทั่วไป การได้ ทำงานในที่ทำงานที่มั่นคง มีความก้าวหน้า การเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาอย่างทั่วถึง การมีผู้บังคับบัญชาที่มี ความเมตตา และกรุณา การมีเพื่อนร่วมงานที่จริงใจการได้รับสวัสดิการที่พอเพียง และการได้รับความปลอดภัยจากการทำงาน ถ้าคนทำงานได้รับสิ่งต่างๆ ดังกล่าวอย่างบ่อยครั้งและต่อเนื่อง คนทำงานก็จะทำงานอย่างมีความสุข

ประเภทขององค์กรแห่งความสุข องค์กรโดยทั่วไปมีรูปแบบการสร้างความสุขที่เป็น “อัตลักษณ์” หรือมีเอกลักษณ์ของการสร้างความสุขที่เป็นแบบเฉพาะขององค์กร ซึ่งบุคคลทั่วไปสามารถสัมผัส และรับรู้ได้ โมเดลองค์กรแห่งความสุขนี้ จำแนกองค์กรเป็น 3 ประเภท ดังนี้

๑) องค์กรที่เน้นความเรียบง่ายได้ดุลยภาพ (Simplified organization) เป็นองค์กรที่มีสไตล์การบริหารจัดการที่เน้นความเรียบง่าย ประหยัด สมถะ ระมัดระวัง และมีสไตล์การจัดการแบบอนุรักษ์นิยม (Conservative) องค์กรประเภทนี้จะไม่ประกอบกิจการแบบหวือหวา ไม่บริหารงานตามกระแส แต่เน้นจังหวะการก้าวเดินทางธุรกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป มีกลยุทธ์ทางธุรกิจที่เหมาะสมตามอัตภาพของตนเององค์กรประเภทนี้ เน้นสร้างความมั่นคงและความต่อเนื่องภายในองค์กร โดยเฉพาะการส่งเสริมความสามัคคีการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นทีม การสร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบ “ครอบครัวเดียวกัน” และค่านิยมการทำงานแบบ “ทุกข์สุขร่วมกัน” โดยมีแนวคิดการบริหารจัดการให้บุคลากรมีความสุขทั้งทางกาย จิตใจ และทางจิตวิญญาณองค์กรประเภทนี้ เชื่อว่า ถ้าพนักงานมีความสุขอย่างเรียบง่าย และได้สมดุลทั้งทางกายภาพ และทางจิตใจแล้วจะทำให้ศักยภาพ และผลผลิตของพนักงานดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ผลการประกอบการดีขึ้นด้วย

๒) องค์กรที่เน้นการสร้างสรรค์ (Creative Organization) เป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่นสูง กระฉับและมอบหมายอำนาจในการทำงาน เน้นผลลัพธ์ของงานมากกว่าการควบคุมกระบวนการ ให้ความสำคัญต่อการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการทำงานเพื่อกระตุ้นบุคลากรให้เกิดความสร้างสรรค์ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารความรู้ทั้งที่เป็นความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit knowledge) และความรู้แบบแนบเนียน (Tacit knowledge) เป็นองค์กรที่ไม่พยายามควบคุมบุคลากรด้วยกฎระเบียบหรือข้อบังคับ แต่จะสร้างค่านิยม และวัฒนธรรมการให้เกียรติให้ความเคารพและความเชื่อมั่นในตัวพนักงานว่าเป็นผู้มีความสามารถ มีศักยภาพสูง และมีวินัยแห่งตน สามารถใช้ความ

สร้างสรรค์ในการทำงานจนสำเร็จลุล่วงได้อย่างงดงาม เปรียบประดุจดังศิลปินที่ทำงานศิลปะ องค์กรที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ทั้งในระดับเล็ก ระดับกลาง และระดับใหญ่ เป็นองค์กรในภาคธุรกิจที่มีการแข่งขันที่เข้มข้นในระดับสูง เช่น ธุรกิจด้านเทคโนโลยีธุรกิจ แฟชั่น หรืออาจเป็นหน่วยงานพิเศษที่ต้องใช้ความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน และความคิดสร้างสรรค์ของพนักงานในระดับสูง เช่น งานวิจัยค้นคว้า งานทดลองทางวิทยาศาสตร์ ฯลฯ

๓) องค์กรที่เน้นความยั่งยืน (Sustainable Organization) เป็นองค์กรที่เจ้าของและผู้บริหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ก่อตั้งองค์กรมีปณิธานความมุ่งมั่นที่มีใช้เพียงแค่ประกอบกิจการการค้า การผลิตสินค้าอุตสาหกรรม หรือการบริการเพื่อให้ได้กำไร หล่อเลี้ยงความอยู่รอดขององค์กรเท่านั้น แต่ยังมีชีวิตทัศน์ หรือปรัชญาการดำเนินชีวิตที่ทรงคุณค่า รวมทั้งมีโลกทัศน์ หรืออุดมการณ์ค่านิยมในการดำเนินธุรกิจที่ดีเน้นความสมดุลระหว่างองค์กรกับ สังคม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ให้มีความสำคัญต่อการสร้างความเติบโตขององค์กรอย่างมั่นคง ยั่งยืน บนพื้นฐานของการบริหารจัดการอย่างมีธรรมาภิบาล (Good corporate governance) ยึดมั่น การพัฒนาและรักษาคุณภาพของสินค้าและบริการ รวมถึงถ้อยมั่นต่อความรับผิดชอบต่อธุรกิจที่มีต่อ สังคมอีกทั้งสร้างสรรค์วัฒนธรรมองค์กรในการหล่อหลอมให้พนักงานเชื่อมั่น และปฏิบัติตามอุดมการณ์ ขององค์กร

ทฤษฎีค่านิยมของ Locke (Locke's Value Theory) เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่สำคัญต่อเรื่องความพอใจในงาน โดยมีแนวคิดหลักที่ว่า ความพึงพอใจในงานขึ้นอยู่กับผลที่บุคคลได้รับจากการทำงานว่าตรงกับที่ต้องการมากน้อยเพียงไร เช่น รางวัล โดยความพอใจตามทัศนะทฤษฎีของ Locke ก็คือ ส่วนต่างระหว่างผลตอบแทนซึ่งควรได้จากการทำงานกับผลที่ผู้นั้นต้องการจะได้ ซึ่งก็คือ ยังมีส่วนต่างกันมากเพียงไร ก็ยังมีความพอใจน้อยลงเพียงนั้น นอกจากนี้ทฤษฎีค่านิยมของ Locke ยังมีความเห็นว่า ถ้าผู้บริหารต้องการทำให้พนักงานเกิดความพึงพอใจ ก็ต้องเอาใจใส่ในการปรับเปลี่ยนแต่ละประเด็นที่เกี่ยวกับการทำงานให้สอดคล้องกับแต่ละบุคคลซึ่งแตกต่างกัน เช่น พนักงานที่ให้ความสำคัญด้านโอกาสการได้เลื่อนตำแหน่ง ผู้บริหารก็จำเป็นต้องใช้วิธีการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านต่างๆ ที่จำเป็นกับตำแหน่ง ผู้บริหารก็จำเป็นต้องใช้วิธีการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านต่างๆ ที่จำเป็นกับตำแหน่งใหม่ให้กับผู้นั้น พร้อมกับให้โอกาสได้มีประสบการณ์การเรียนรู้โดยตรงกับงานนั้น ก็จะมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้นั้นเกิดความรู้สึกพึงพอใจในงานมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีของ Locke ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความพอใจในงานเกิดจากหลายปัจจัย ด้วยเหตุนี้วิธีที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้พนักงานเกิดความรู้สึกพึงพอใจก็คือ จะต้องพยายามค้นหาว่าพนักงานต้องการอะไร และถ้าอยู่ในวิสัยพอที่จะทำได้ ก็ให้รีบดำเนินการทันที

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยของนักวิจัยหลายๆท่าน หลายๆสถาบันที่ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง งานวิจัยเหล่านี้มีการค้นคว้าอย่างหลากหลายในเรื่องของ ภาษา วรรณกรรม ความเชื่อ ความศรัทธา จารีต ประเพณี ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และแนวคิดในการจรรโลงสิ่งต่างๆเหล่านี้ให้คงอยู่กับลำน้ำโขงตลอดไป

๒.๖.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

ศิริพร สิริวิพัทธ์^{๘๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่านักเรียนส่วนมากไม่เคร่งครัดในการรักษาศีล ๕ ในชีวิตประจำวันมากนัก โดยเฉพาะศีลข้อ ๑ และข้อ ๔ ในเทศกาลสำคัญทางศาสนา นักเรียนส่วนมากมักจะทำบุญตักบาตรและบริจาคเงินหรือสิ่งของอยู่เสมอ ในด้านการสวดมนต์ไว้พระนั้น นักเรียนหญิงจะให้ความสนใจมากกว่านักเรียนชาย และนักเรียนมีความสนใจน้อยมากในการอ่านหนังสือธรรมะ ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่นักเรียนได้รับมาจากวัดและโรงเรียน ส่วนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวมไม่แตกต่างกัน แต่ความเชื่อเรื่องบาป-บุญ มีความแตกต่างกัน โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔, มัธยมศึกษาปีที่ ๕ และมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาโดยรวมแตกต่างกัน โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ สำหรับความเชื่อในพระพุทธรูป พุทธสาวก กรรม นิพพาน นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔, มัธยมศึกษาปีที่ ๕ และมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีความเชื่อไม่แตกต่างกัน โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ มีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

พรสวัสดิ์ เพชรแดง^{๙๐} ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องบาปบุญในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ได้รับความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จากโรงเรียนและวัด มีการทำบุญตักบาตรอยู่เสมอ แต่ไม่ค่อยเคร่งครัดในศีล ๕ โดยเฉพาะศีลข้อ ๑ และข้อ ๔ การเข้าร่วมฟังธรรม หรือกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนายังมีน้อย และทำการสวดมนต์ไหว้พระตามประเพณีเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีความคิดเห็นในการทำบุญว่า จะช่วยให้ตนมียศศักดิ์ ทรัพย์สิน และบริวารมากกว่าคนอื่น ๆ และมีหน้าที่ในสังคม ส่วนความหมายของพระพุทธศาสนานั้น นักเรียนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจไม่ถูกต้องนัก จึงคิดว่าพระพุทธศาสนาไม่ค่อยมีความสำคัญต่อสังคม เพราะเป็นตัวถ่วงความเจริญของประเทศชาติ ในเรื่องความเชื่อเรื่องบาปบุญ ในพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัย โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย และอาชีพของบิดา มารดาแตกต่างกัน ความเชื่อเรื่องบาป บุญก็แตกต่างกัน

คุณธรรม จริยธรรม

ธวัช โพธิกุล^{๙๑} ศึกษาเรื่อง คุณธรรม ๔ ประการ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน มีคุณธรรมด้านการรักษา

^{๘๙} ศิริพร สิริวิพัทธ์, “การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗). หน้า ๒๕๐.

^{๙๐} พรสวัสดิ์ เพชรแดง, “ความเชื่อเรื่องบาปบุญในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๘). หน้า ๑๔๖.

^{๙๑} ธวัช โพธิกุล, “คุณธรรม ๔ ประการ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๘). หน้า ๑๐๒.

สัจจะ อยู่ในระดับปานกลาง ผู้บริหารที่มีอายุน้อย มีคุณธรรมด้านการรู้จักข่มใจตนเองและด้านความเสียสละอยู่ในระดับดี และด้านความอดทนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านการรักษาสัจจะของผู้บริหารที่มีอายุน้อยอยู่ในระดับต่ำ แต่ผู้บริหารที่มีอายุมากอยู่ในระดับค่อนข้างดี สำหรับผู้บริหารที่มีวุฒิสูงและวุฒิต่ำ มีคุณธรรมด้านข่มใจตนเองและด้านความเสียสละอยู่ในระดับดี ด้านความอดทนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านการรักษาสัจจะ ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาสูงมีในระดับต่ำ ผู้บริหารที่มีอายุต่างกัน มีคุณธรรมในด้านการรักษาสัจจะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านการรู้จักข่มใจตนเอง ด้านความเสียสละและด้านความอดทนไม่แตกต่างกัน

ฉลวยศรี มีใจเย็น^{๙๒} ได้ศึกษาทดลอง การใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวที ของเด็กชั้นประถมปีที่ ๕ พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอน โดยการแสดงบทบาทสมมติมีการพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวที แตกต่างจากนักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สมใจ สุริยกุล^{๙๓} ได้ศึกษาและทดลอง การสร้างบทเรียนสื่อผสมในวิชาจริยศึกษาชั้นประถมปีที่ ๕ ในอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิมสูงขึ้นกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

ระพิน ชูชื่น^{๙๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์ส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ในวันสำคัญทางศาสนา กับโรงเรียน และกิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การจัดนิทรรศการในวันสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะวันวิสาขบูชา

เรณู ภูมิประดิษฐ์^{๙๕} ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึกสมาธิกับนักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนวัดทรงธรรม จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า นักเรียนที่ฝึกสมาธิให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนที่ฝึกสมาธิ หลังที่ฝึกสมาธิแล้วให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าก่อนฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนที่ฝึกสมาธิมีความคิดเห็นต่อการฝึกสมาธิในเชิงบวก โดยมีนักเรียนที่เห็นด้วยต่อการฝึกสมาธิ ร้อยละ ๘๐.๑๖

^{๙๒} ฉลวยศรี มีใจเย็น, “การใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวที ของเด็กชั้นประถมปีที่ ๕”, *ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๖). หน้า ๑๑๑.

^{๙๓} สมใจ สุริยกุล, “การสร้างบทเรียนสื่อผสมในวิชาจริยศึกษาชั้นประถมปีที่ ๕ ในอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง”, *ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓). หน้า ๑๐๔.

^{๙๔} ระพิน ชูชื่น, “การศึกษามหาบัณฑิตของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโท*, (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓). หน้า ๙๒.

^{๙๕} เรณู ภูมิประดิษฐ์, “การเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึกสมาธิกับนักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนวัดทรงธรรม จังหวัดสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๔). หน้า ๑๖๔.

นิตยา ศรีจันง^{๙๖} ได้วิจัยถึง ผลของการปรึกษากลุ่มต่อการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของนักเรียนวิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนจริยธรรมเชิงพุทธภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

๒.๖.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับแม่น้ำโขง

ปกรณ สິงตี^{๙๗} ได้ทำการวิจัยเรื่อง โครงการศึกษาเอกลักษณ์ลุ่มน้ำโขง สู่งานออกแบบภายใน ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแม่น้ำโขง พบว่า เทศกาล ประเพณี วัฒนธรรม เป็นความเชื่อ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ คือ บูชามังกร นาค สงกรานต์ ลอยกระทง แข่งเรือ โดยทั้งหมดนั้นจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับฤดูกาล มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติจึงต้องการพลังของธรรมชาติช่วยดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ จึงเกิดความเชื่อการบูชาแม่น้ำเพื่อที่จะช่วยให้ความหวังนั้นเป็นจริง เทศกาล ประเพณี วัฒนธรรม จึงถูกแบ่งตามความหมายของความเชื่อเป็นการขอน้ำและขอบคุณน้ำ เมื่อเปรียบเทียบกับเดือนนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่ก็คล้ายตามกันกับฤดูร้อนและฤดูฝน เช่นเมื่อถึงฤดูร้อน มนุษย์ต้องการน้ำมาใช้ดำรงชีวิต ต้องการความอุดมสมบูรณ์ จึงเกิดความเชื่อและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำเพื่อขอน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์ แปรสภาพเป็นฟังก์ชันแนวคิดแบบการรับ-ส่งการออกแบบแปลนของโครงการ จึงนำรูปแบบรับและส่ง มาวางสู่ตัวอาคาร

ผลการศึกษา จากความเชื่อและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ ในรูปแบบตัวแทนตัวกลางของมนุษย์สู่ธรรมชาติ เกิดการ เชื่อมโยง ส่งต่อ ส่งผ่าน ซึ่งนำมาใช้เป็นแนวคิดหลักของงานออกแบบ

ปฐม หงส์สุวรรณ และคณะ^{๙๘} ได้ทำการวิจัยเรื่อง แม่น้ำโขง: ตำนานปรัมปราและความสัมพันธ์กับชนชาติไท, ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์ของตำนานของแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไทออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑) ความสัมพันธ์กับการกำเนิดภูมิทัศน์และธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย ตำนานอธิบายเหตุว่าด้วยการกำเนิดสรรพสิ่งและแม่น้ำ ทั้งนี้ตำนานว่าด้วยการกำเนิดแม่น้ำโขงนั้น สามารถจำแนกออกเป็น ๖ แบบเรื่อง ได้แก่ แบบเรื่องแถบตัดเครือข่ายน้ำ แบบเรื่องศึกพญานาคสองสหาย แบบเรื่องเหล่านาคสามัคคี แบบเรื่องสามสาวพี่น้องตามหารัก แบบเรื่องกำพร้าห้าพี่น้องทะเลาะกัน และแบบเรื่องร่องลากลิ้งค์ยักษ์จึงคังดังแดง นอกจากนี้ยังมีตำนานว่าด้วยลักษณะภูมิศาสตร์และภูมินามตำนานว่าด้วยสรรพชีวิต ธรรมชาติและสถานที่สำคัญ รวมทั้งตำนานกอนหิน แหล่งเกลือ และแร่ทองคำ

๒) ความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน การผลิตและอาหาร ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีการตั้งถิ่นฐาน วิธีการจับปลาและพืชพันธุ์ วิธีปลากบิกและความเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์

๓) ความสัมพันธ์กับพิธีกรรมความเชื่อและพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตพื้นบ้านแบบดั้งเดิม อันได้แก่การเลี้ยงผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ บุรุษผู้สร้างแปลงแม่น้ำโขง

^{๙๖} นิตยา ศรีจันง, “การปรึกษากลุ่มต่อการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของนักเรียนวิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘). หน้า ๙๘.

^{๙๗} ปกรณ สິงตี, “โครงการศึกษาเอกลักษณ์ลุ่มน้ำโขง สู่งานออกแบบภายในศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแม่น้ำโขง”, *วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔). หน้า ๑๒๒.

^{๙๘} ปฐม หงส์สุวรรณ และคณะ, “แม่น้ำโขง: ตำนานปรัมปราและความสัมพันธ์กับชนชาติไท”, *รายงานวิจัย*, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๖.

การเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าท่าผู้ดูแลรักษาแม่น้ำโขง รวมถึงความและพิธีกรรมวิถีพุทธแบบพื้นบ้านและการใช้ตำนานเพื่อสร้างความหมายว่าด้วยสายน้ำแห่งพระพุทธเจ้า

๔) ความสัมพันธ์กับมิติว่าด้วยร่างกาย เพศ การเมือง และชาติพันธุ์ ประกอบด้วย การวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพสะท้อนตำนานแม่น้ำโขงในมุมมองเรื่องร่างกาย เรื่องเพศ และมุมมองเรื่องชาติพันธุ์ ซึ่งพบว่ามิต้องลักษณะความขัดแย้งและการผสมผสานทางชาติพันธุ์

ในการวิเคราะห์ภาพสะท้อนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านเรื่องเล่าตำนานแม่น้ำโขงของกลุ่มชนชาติไทนี้ สามารถทำให้มองเห็นและเข้าใจบทบาทของการเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ดั้งเดิมและเป็นภูมิปัญญาคนไท ที่แสดงให้เห็นพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในการต่อรองเพื่อสร้างคุณค่าให้กับธรรมชาติ นั่นคือ “แม่น้ำโขง” ตามวิธีคิดในมิติทางวัฒนธรรม รวมทั้งยังเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมระหว่างตัวตนของมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งมีความโยงใยอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติเช่นกัน

โสภี อุณหะยา^{๙๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่พรมแดนไทย-ลาว: จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต พบว่าพื้นที่ชายแดนที่ไม่อาจให้คำนิยามแน่ชัดลงไปได้ ขึ้นอยู่กับบริบทที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาความเชื่อ อำนาจผลประโยชน์ การปะทะปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนซึ่งมีการให้ความหมายของพื้นที่ชายแดนดังต่อไปนี้ พื้นที่ชายแดนคือพื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาแต่อดีตกาล บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิมและหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่จัดระเบียบความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์ อันเป็นจารีตฮัตคองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข ปัจจุบันพื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ผลประโยชน์ทางการค้าและการท่องเที่ยวที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นวงจรต่อเนื่องเชื่อมโยง พึ่งพาอาศัยกัน มีปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ และพื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่คนอพยพ คนไร้สัญชาติ คนไร้รัฐที่ต่อสู้ดิ้นรนรอคอยความหวังที่จะได้รับสิทธิเช่นมนุษย์ทั่วไปพึงมี และพื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่สัมพันธ์ของเครือข่ายที่ผูกพันกันมานาน เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อื่นๆ ซึ่งนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม โดยมีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ด้วยงานประเพณี พิธีกรรมตามฮัตคองที่ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ด้วยการค้าและการท่องเที่ยวที่ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน เชื่อมโยงสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์ระบบเครือข่าย สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์นำไปสู่ความสัมพันธ์อื่นๆ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม

^{๙๙} โสภี อุณหะยา, “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่พรมแดนไทย-ลาว : จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต”, *รายงานวิจัย*, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๖.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๒) เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรมและความเชื่อของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๓) เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๔) เพื่อวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) เริ่มด้วยการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากนั้นจึงนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ และสร้างแบบสอบถามเพื่อทำการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อการวิจัยจำนวน ๔๐ ข้อ แจกแบบสอบถามโดยการสุ่มอย่างง่าย (Random Sampling) แต่ละข้อจะมี Scale ให้เลือกตอบ ๕ ระดับ คือ เห็นด้วย มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เมื่อได้ข้อมูลจากแบบสอบถามแล้ว จึงนำมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่อไป

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคลากรที่มีบทบาทในการดำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีความรู้เกี่ยวกับภาษา วรรณคดีพื้นบ้าน มีความศรัทธาในเรื่องความเชื่อดั้งเดิมและเชี่ยวชาญในพิธีกรรมต่างๆในแถบลุ่มน้ำโขง จำนวน ๗ จังหวัด ได้แก่จังหวัดเลย, จังหวัดหนองคาย, จังหวัดบึงกาฬ, จังหวัดนครพนม, จังหวัดมุกดาหาร, จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดๆ ละ ๓ รูป/คน โดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่มประกอบด้วย

พระภิกษุ, ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้นำชุมชน รวม ๒๐ รูป/คน และพระภิกษุของ สปป.ลาว อีก ๒ รูป รวม ๒๒ รูป/คน คือ

ตารางที่ ๓.๑ แสดงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ลำดับ	จังหวัด	อำเภอ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ			รวม
			พระภิกษุ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ผู้นำชุมชน	
๑	เลย	เชียงคาน	๑	๑	๑	๓
๒	หนองคาย	รัตนวาปี	๑	๑	๑	๓
๓	บึงกาฬ	บึงโขลงหลง	๑	๑	๑	๓
๔	นครพนม	ท่าอุเทน	๑	๑	๑	๓
๕	มุกดาหาร	เมือง	๑	๑	๑	๓
๖	อำนาจเจริญ	ขามเฒ่า	๑	๑	๑	๓
๗	อุบลราชธานี	เขมราฐ	๑	๑	-	๒
รวม	๗	๗	๗	๗	๖	๒๐

ตารางที่ ๓.๒ แสดงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในฝั่ง สปป.ลาว

ลำดับ	แขวง	เมือง	บ้าน	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ			รวม
				พระภิกษุ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ผู้นำชุมชน	
๑	บรีคำไซ	ปากกะดิง	ขอนแก่น	๑	-	-	๑
๒	สวันเขต	ไซโพทอง	โพ้นธาตุ	๑	-	-	๑
รวม	๒	๒	๒	๒	-	-	

๓.๒.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์และจัดทำเป็นแบบสอบถามประชาชนในพื้นที่การวิจัยทั้ง ๗ จังหวัดๆละ ๑ อำเภอ ยกเว้นจังหวัดหนองคาย ทำการศึกษา ๒ อำเภอ เนื่องจากพื้นที่ห่างไกลกันมาก และให้ครอบคลุมในเรื่องอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม, ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ, ด้านขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และศึกษาวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาใน

วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงโดยผู้วิจัยจะทำการวิจัยเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในข้อมูลเชิงประจักษ์

กลุ่มตัวอย่างมาจากการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรของ Taro Yamane

$$n = \frac{N}{1+N[e]^2} \quad \text{ค่าความคาดเคลื่อน ๕ \% ดังนี้}$$

ประชากรใน ๘ อำเภอ ๗ จังหวัด ตามลุ่มแม่น้ำโขง รวมทั้งสิ้น ๑,๑๒๗,๔๒๓ คน^๑
กลุ่มตัวอย่างศึกษาประกอบด้วย

ตารางที่ ๓.๓ แสดงประชากร กลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	จังหวัด	อำเภอ	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
๑	เลย	เชียงคาน	๓๘,๑๖๙	๕๐
๒	หนองคาย	รัตนวาปี	๓๘,๗๓๙	๕๐
๓	หนองคาย	ท่าบ่อ	๔๑,๗๕๖	๕๐
๔	บึงกาฬ	บึงโขงหลง	๒๗,๗๙๑	๕๐
๕	นครพนม	บ้านแพง	๔๓,๖๖๔	๕๐
๖	มุกดาหาร	เมือง	๗๙,๐๕๗	๕๐
๗	อำนาจเจริญ	ชานุมาน	๓๘,๔๓๐	๕๐
๘	อุบลราชธานี	เขมราฐ	๓๑,๔๗๓	๕๐
รวม	๗	๘	๓๐๘,๓๑๗	๔๐๐

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คือ

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview Form)
๒. แบบสอบถาม (Questionnaire)

^๑ ข้อมูลที่ทำการการปกครองจังหวัด, สํารวจ ณ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์

เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Structured In-depth Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามโดยมีขั้นตอน ลักษณะและการตรวจสอบเครื่องมือดังนี้

๓.๓.๑.๑ ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์

- ๑) ศึกษาหลักการ ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือ
- ๓) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย
- ๔) ดำเนินการสร้างเครื่องมือภายใต้กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ที่กำหนด
- ๕) ดำเนินการจัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้การศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๑.๒ ลักษณะแบบสัมภาษณ์

- แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบเจาะลึกแบ่งคำถามออกเป็น ๖ ตอนคือ
- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 - ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม
 - ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรมและความเชื่อ
 - ตอนที่ ๔ คำถามเกี่ยวกับอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม
 - ตอนที่ ๕ คำถามเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
 - ตอนที่ ๖ เป็นคำถามปลายเปิดให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็น

๓.๓.๒ แบบสอบถาม

๓.๓.๒.๑ ขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม

- ๑) ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ หลักการ ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือ
- ๓) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย
- ๔) สร้างเครื่องมือภายใต้กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ที่กำหนด
- ๕) นำเครื่องมือที่ได้ไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัย เพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
- ๖) ดำเนินการจัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้จัดการการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๓.๓.๒.๒ ลักษณะแบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ที่กำหนด นำเครื่องมือที่ได้ตรวจสอบแล้วไปทดลองใช้ (try out) กับประชาชนที่มีใช้กลุ่มตัวอย่างที่บ้านหนองปลาไหล หมู่ ๒๐ ตำบลจุมพล อำเภอนาทม จังหวัดหนองคาย จำนวน ๓๐ ตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น แบบสอบถามแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ และที่อยู่ ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ส่วนที่ ๒ เกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

ตอนที่ ๑ ด้านภาษาและวรรณกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ

ตอนที่ ๒ ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ จำนวน ๑๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม จำนวน ๑๐ ข้อ

ตอนที่ ๔ เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๐ ข้อ

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรม เป็นคำถามปลายเปิด (Open-Ended Question) โดยใช้การวัดแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๔ แสดงมาตราส่วนประเมินค่า

ระดับความเห็น	คะแนน
เห็นด้วยมากที่สุด	๕
เห็นด้วยมาก	๔
เห็นด้วยปานกลาง	๓
เห็นด้วยน้อย	๒
เห็นด้วยน้อยที่สุด	๑

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) (Mean) ดังนี้

ตารางที่ ๓.๕ แสดงเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลของคะแนนโดยเฉลี่ย

ระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ความหมาย
๔.๕๐ - ๕.๐๐	กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับภาวะผู้นำชุมชนมากที่สุด
๓.๕๐ - ๔.๔๙	กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับภาวะผู้นำชุมชนมาก
๒.๕๐ - ๓.๔๙	กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับภาวะผู้นำชุมชนปานกลาง
๑.๕๐ - ๒.๔๙	กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับภาวะผู้นำชุมชนน้อย
๑.๐๐ - ๑.๔๙	กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับภาวะผู้นำชุมชนน้อยที่สุด

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วม ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้น เน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยง พระพุทธศาสนา ด้านต่างๆ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับพระเถระนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนามาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่นแนวคิด หลักการ ความเป็นมา การอนุรักษ์ เส้นทาง ความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา

๒) การสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้นำชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการของการเข้าถึง ภาษา วรรณคดี พิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ดังนั้นจึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline)

๒) แบบสอบถาม เพื่อการวิเคราะห์ภาษา วรรณคดี พิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่กำหนดไว้ในอำเภอต่างๆที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ผู้วิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง โดยใช้ตัวแทนในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ ด้วยการนัดหมายไว้ล่วงหน้า

๒) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระเถระนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนามาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่นแนวคิด หลักการ ความเป็นมา การอนุรักษ์ เส้นทาง ความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา

๓) การแจกแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อให้สามารถมองเห็นภูมิศาสตร์วัฒนธรรมพุทธในภูมิภาคแม่น้ำโขงได้

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ตามลำดับขั้น ดังนี้

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ด้วยเทคนิค ๖ C (Technique Analysis)

๓) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูล ที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้

(๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยไดมานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือการตรวจสอบแหล่งข้อมูลแหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่

ก. แหล่งเวลา ถ้าเวลาต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่

ข. แหล่งสถานที่ ถ้าสถานที่ต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่

ค. แหล่งบุคคล ถ้าบุคคลให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมอยู่อีกหรือไม่

(๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยลงไปเก็บแต่ละครั้งจะแตกต่างกันอย่างไร ในกรณีที่ไม่นั่นใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนตัวให้มีหลายคนขึ้น

(๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าถ้าใช้แนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกัน มากน้อยเพียงใด

(๔) การตรวจสอบสามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกต ควบคู่กับการซักถามพร้อมกัน นั่นก็คือการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วยนั่นเอง

(๕) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยต่างๆ มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรม และตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค คอนเทนท์ อนาลิซิส (Content Analysis : ๖'C)^๒

๑. Concept กำหนดมโนทัศน์ : ผู้วิจัยกำหนดประเด็นการวิเคราะห์ ที่เน้นความคิดรวบยอด

๒. Content สารเนื้อหา : สารสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วสรุปประเด็นสำคัญ

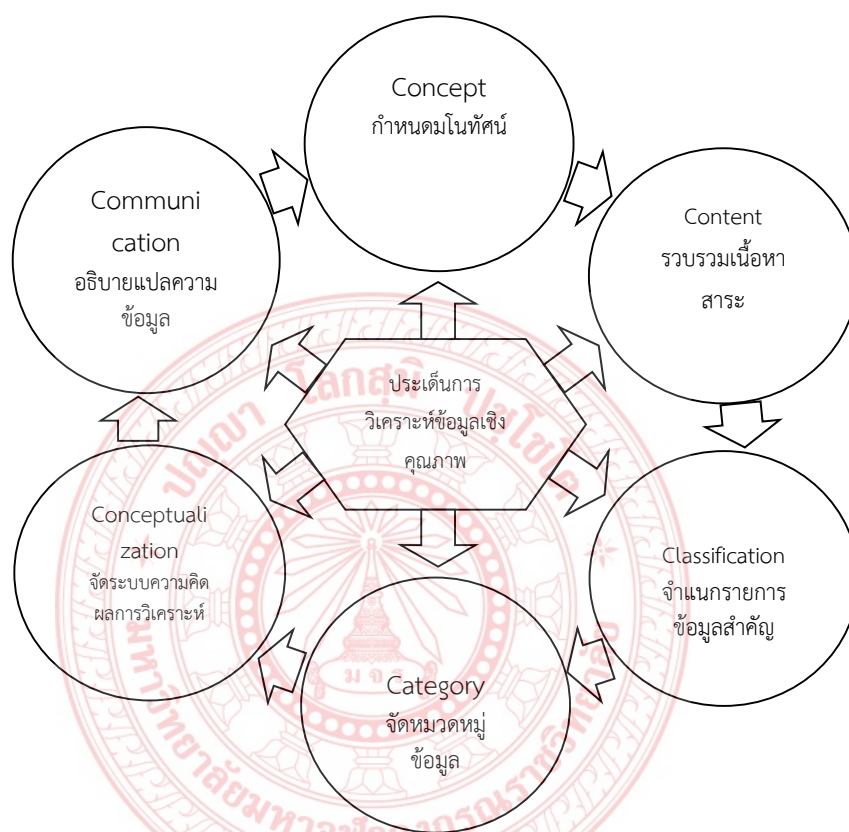
๓. Classification การวิเคราะห์จำแนกกลุ่มข้อมูล : นำข้อมูล ๒ ข้อ มาเป็นข้อมูลสำคัญในการจำแนกกลุ่มหรือระบุประเด็นสำคัญ

๔. Category สังเคราะห์จัดหมวดหมู่ข้อมูล : นำข้อมูลใน ๓ ข้อ มาจัดหมวดหมู่สรุปเนื้อหาใหม่

^๒ นภัทร์ แก้วนาค, “เอกสารประกอบการบรรยายเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ”, (อยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), (อัสสัมชัญ).

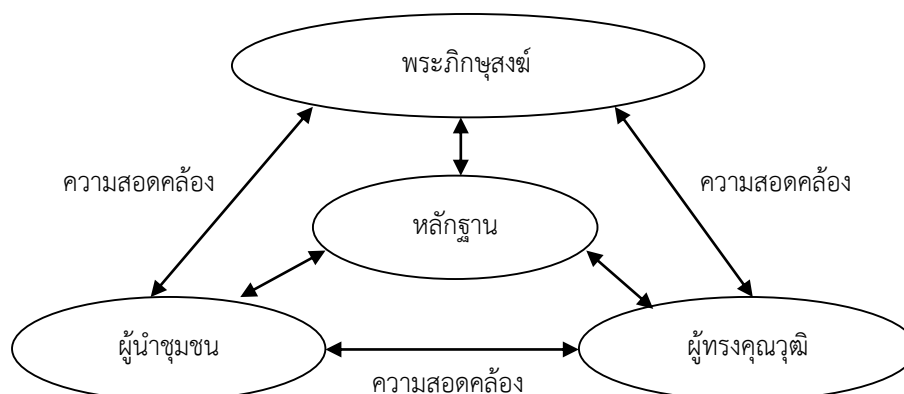
๕. Conceptualization การจัดกรอบความคิด การสรุปเนื้อหา : การจัดทำกรอบความคิดของการสังเคราะห์ข้อมูล

๖. Communication การสื่อความหมาย : สื่อความหมายของกรอบแนวคิดโดยการแปลตีความข้อมูล อธิบายความหมาย

แผนภูมิที่ ๓.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technic) ด้วยหลักการวิเคราะห์ความสอดคล้อง การได้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันหรือการสร้าง ความเชื่อถือได้ ทางคำตอบจากการมีหลักฐาน ร่องรอย (Evidence Based) ของการวิจัย ๒ อย่างขึ้นไป

แผนภูมิที่ ๓.๒ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า^๓

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์กับสังคมต่อไป

^๓ N.K. Denzin, *The research act* (2nd ed.), (New York : Mc Graw-Hill, 1978), p. 390.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม, ด้านความเชื่อและพิธีกรรม, ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม และเพื่อวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงด้วย ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ดังนี้

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

๔.๑ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมพบว่า

คนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ก็มีอักษรที่ใช้กันมาตั้งแต่โบราณ เรียกกันว่า อักษรโบราณอีสาน ซึ่งในปัจจุบันยังมีหลงเหลือให้เห็นบนศิลาจารึก ส่วนใหญ่จะเป็นจารึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในสมัยเมืองพระนคร ซึ่งเป็นวัฒนธรรมขอม โบราณสถานที่ขอมสร้างขึ้น ก็จะบันทึกเป็นภาษาขอมโบราณซึ่งพัฒนามาจากอักษรปัลลวะ

ในสมัยวัฒนธรรมไทย-ลาว พบว่าจารึกต่างๆจะเป็นตัวหนังสือธรรม หรืออักษรธรรม รวมทั้งอักษรไทน้อย ภาษาถิ่นอีสาน ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท อักษรธรรมที่จารึกบนใบลานจะเป็นวรรณกรรมอีสาน ที่เป็นทั้งชาดกและนิทานต่างๆ มีผู้ที่เคยบวชเรียนและภิกษุบางรูปสามารถอ่านภาษาเหล่านี้ได้ แต่ในปัจจุบันหาผู้สืบทอดได้ยากมาก อักษรธรรมจึงค่อยๆหมดความสำคัญลง กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น

๔.๑.๑ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาพบว่า

มนุษย์มีความต้องการในการติดต่อ สื่อสารและเพื่อสื่อความหมายกับผู้อื่นในเผ่าพันธุ์ของตน ชนชาติต่างๆจึงมีภาษาพูดภาษาเขียนเป็นของตนเอง เพื่อแบ่งบอกถึงความเป็นพวกเดียวกัน เป็นชนเผ่าเดียวกัน สื่อความหมายที่จะบอกถึงความต้องการของตนให้ผู้อื่นได้รับทราบ

ภาษาเขียนพัฒนามาจากภาษาพูด ภาษาเขียนทำหน้าที่จดจำคำบอกเล่าจากคำพูดมาเป็น การบันทึกลงบนหิน บนไม้ บนใบลาน ภาษาเขียนบอกถึงความเป็นชาติ มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เป็นความผูกพันในการเป็นเจ้าของภาษา บางครั้งก็รับเอาวัฒนธรรมทางภาษาของชาติที่เจริญกว่า มาพัฒนา ปรับปรุง ประยุกต์ใช้กับภาษาดั้งเดิมของตนให้สละสลวยงดงามและสมบูรณ์ขึ้น จากการ สัมภาษณ์เชิงลึก สามารถแบ่งการใช้ภาษาออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

๑) ภาษาธรรมและภาษาบาลี

อักษรธรรมอีสานพัฒนามาจากอักษรขอมโบราณ นิยมใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระธรรมคัมภีร์ต่างๆ เป็นต้น ในประเทศไทยพบที่จารึกวัดสุวรรณหูหา อำเภอ

สุวรรณคูหา จังหวัดอุดรธานี ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. ๒๑๐๖ และที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่พบบริเวณเมืองหลวงพระบาง ลงศักราช ตรงกับ จ.ศ.๘๘๙ หรือ พ.ศ. ๒๐๗๐

ภาษาที่ใช้ในพระพุทธรูปศานานอกจากจะเป็นภาษาของประเทศนั้นๆ แล้ว ในลุ่มแม่น้ำโขงมีการใช้ภาษาบาลีและสันสกฤตกันอย่างกว้างขวาง ภาษาบาลีนั้นใช้ในการศึกษาเล่าเรียนและเผยแผ่พระศาสนาในฝ่ายหินยานหรือเถรวาท ส่วนภาษาสันสกฤตนั้นใช้ในการเผยแผ่พระศาสนาในลัทธิมหายานหรืออักษริยวาทที่มีมาแต่เดิม ผลจากการสัมผัสภาษณ์พบว่า คนไทยตามลุ่มแม่น้ำโขงมีความรู้ในภาษาบาลีและสันสกฤตแตกต่างกัน พระภิกษุ สามเณร ได้เรียนรู้ภาษาบาลีจากการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งจากแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งการเรียนรู้จากการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ส่วนนักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ภาษาบาลีจากมหาวิทยาลัยในประเทศ พบว่ามีบางคนที่ได้เรียนภาษาบาลีมาจากสำนักเรียนตามวัดใหญ่ที่เปิดสอนบาลีศึกษาให้กับฆราวาสด้วย แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังได้เรียนรู้ภาษาบาลีจากในหนังสือสวดมนต์ ไหว้พระที่มีคำแปล หากมีการไหว้พระสวดมนต์ ทำวัตรเช้าเย็น บ่อยครั้งจะสามารถจดจำคำแปลนั้นได้ทำให้เกิดประโยชน์ แต่ผู้ไหว้พระสวดมนต์ด้วย สำหรับภาษาสันสกฤตในปัจจุบันมีผู้รู้ผู้ศึกษาน้อยมากจะมีบ้างเฉพาะพระภิกษุที่ได้เรียนภาษาสันสกฤตมาจากต่างประเทศหรือเรียนจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศ

พระครูสุทธิภักตรคุณ^๑ ให้ความเห็นว่า พระภิกษุ สามเณร และญาติโยมส่วนน้อยที่สนใจได้รู้ได้ศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีจากตำราบาลีไวยากรณ์ หนังสือเรียนนักธรรม หนังสืออัมมปัทมฐกถา ส่วนนักเรียนทั่วไปได้เรียนภาษาบาลีบ้าง ที่มีแทรกอยู่ในหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และมีการหัดอ่านหัดเขียนภาษาบาลีแต่ก็ไม่ได้เน้นจริงจังมากมายนัก นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนทั่วไปก็ได้อ่านภาษาบาลีจากบทสวดมนต์ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และอื่นๆ ส่วนใหญ่ก็จะมีพระนำสวด มีญาติโยมบางส่วนที่ท่องได้ สวดได้ แต่แปลไม่ได้ไม่มีความหมาย สวดเป็นนกแก้วนกขุนทอง แต่ก็ยังดีที่ทำให้จิตตั้งมั่น ยึดมั่นศรัทธา มั่นคงในพระพุทธศาสนา **พระอธิการธีระ ฐิตสีโล^๒** ให้ข้อมูลว่าภาษาธรรมเคยมีการศึกษาเล่าเรียน แต่ในปัจจุบันพระเณรกลับมาศึกษาภาษาบาลีกันเกือบทั้งหมดเพราะการอ่านเขียนที่คุ้นเคยจะทำให้ศึกษาได้ง่ายกว่าภาษาธรรม รวมทั้งไม่เห็นประโยชน์จากการใช้ภาษาธรรมด้วย

พระราชภาวนาโสภณ^๓ ได้อธิบายในเรื่องการนำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตมาใช้ประโยชน์ว่า พระภิกษุ สามเณรและนักเรียน นิสิต นักศึกษา ได้นำภาษาบาลี สันสกฤตที่ได้เล่าเรียนมา ไปใช้ในการอ่านบทสวดมนต์ ไหว้พระ อาราธนาศีล อาราธนาธรรม รวมทั้งใช้ในการสอบธรรมสนามหลวง โดยพระภิกษุ สามเณร จะสอบนักธรรมตรี, โท, เอก ส่วนนักเรียน นิสิต นักศึกษาและบุคคลทั่วไปจะสอบธรรมศึกษาตรี, โท และเอก เช่นกัน แนวโน้มมีจำนวนผู้สมัครสอบมากขึ้นทุกปี ซึ่งถือเป็นนิมิตหมายที่ดีแสดงให้เห็นว่าภาษาบาลีมีผู้ให้ความสนใจและให้ความสำคัญมากขึ้น ในเรื่องหนังสือ คนปัจจุบันนี้อาแต่ความสะดวก และความเจริญทำให้ความรู้ต่างๆ มีให้อ่านมีให้ศึกษา

^๑ สัมภาษณ์ พระครูสุทธิภักตรคุณ, เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๒ .

^๒ สัมภาษณ์ พระอธิการธีระ ฐิตสีโร, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้วศรีบุญเรือง บ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^๓ สัมภาษณ์ พระราชภาวนาโสภณ วิ, เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, เจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยาราม พระอารามหลวง, ต.เชกา อ.เชกา จ.บึงกาฬ, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒.

มากมาย จนคนทุกวันนี้ลืมนั่งหา คือลืมแสวงหาความรู้เก่าๆ แสวงหาวิทยาการใหม่ๆ อักษรธรรมจึงไม่มีใครแสวงหาเอามาศึกษาและปล่อยให้กลายเป็นอดีตไป ในเรื่องการใช้ภาษาบาลีในประเทศสปป.ลาว นั้น **พระอาจารย์เคนคำ ไชยสอน**^๔ กล่าวว่า พุทธศาสนิกชนชาวลาวยังให้ความสนใจเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาว สนใจทำบุญและศึกษาพระธรรม มีจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในช่วง ปีสองปีมานี้ ในด้านการศึกษาของพระภิกษุ สามเณรในฝั่งลาวก็มีหลายรูปหลายองค์ที่ข้ามไปศึกษาที่ฝั่งประเทศไทย ใน สปป.ลาว ยังมีการศึกษาอักษรธรรม หรือที่เรียกกันว่า อักษรล้านช้าง โดยศึกษาสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น พระอาจารย์จะสอนให้กับพระเณรที่สนใจศึกษา แต่ก็มีไม่มากนัก และไม่แน่ใจว่าภาษาล้านช้างจะสืบทอดกันได้ยาวนานแค่ไหน ปัจจุบันเจ้าเมืองปากกระดิ่งได้ให้นโยบายว่าให้พระเณรได้เรียนภาษาธรรมหรือภาษาล้านช้าง ไว้ใช้เทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน คนส่วนใหญ่ก็ไม่อยากเรียนภาษาธรรมแล้ว อยากเรียนตัว (หนังสือ) ลาวมากกว่า

ในด้านการถ่ายทอดบอกสอนภาษาธรรมนั้น **พระครูโพธิวรการ**^๕ เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม กล่าวว่าในสมัยโบราณมีการสอนภาษาธรรมตามวัดต่างๆ เป็นการสอนตัวต่อตัวหรือจะมากก็มีลูกศิษย์ไม่เกิน ๑๐ รูป บางครั้งก็จะมีพระจากฝั่งลาวข้ามมาเรียนด้วยก็มี แต่เมื่อระบบการปกครองเปลี่ยนไป การเดินทางข้ามไปมาไม่สะดวกจึงทำให้พระทั้งสองฝั่งขาดการติดต่อไปช่วงหนึ่ง สอดคล้องกับ **หลวงปู่บอนตา กันตะวะโล**^๖ เจ้าอาวาสวัดป่าชัยมงคล บ้านซอนขว้าง เมืองปากกระดิ่ง แขวงบริคำไซ สปป.ลาว ที่กล่าวว่า จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๕๑๘ ทำให้คณะสงฆ์ฝั่งลาวยุติบทบาทลง รวมทั้งการกวาดขันของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองของลาวห้ามไม่ให้พระไทยข้ามไปอยู่ในวัดของลาว จึงเป็นเหตุให้พระผู้มีพรรษาของลาวที่อ่านเขียน ได้เรียนภาษาธรรมมาก่อน ถ่ายทอดภาษาธรรมให้กับพระเณร มาจนทุกวันนี้

๒) ภาษาถิ่นและคำผญา

คนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงใช้ภาษาประจำชาติของตนเป็นภาษาราชการ ได้ศึกษาภาษาพูดภาษาเขียนในโรงเรียนอย่างกว้างขวางสามารถใช้ได้อย่างคล่องแคล่วในคนหนุ่มคนสาว แต่ในผู้สูงอายุไม่นิยมใช้ภาษากลาง คนไทยตามลุ่มแม่น้ำโขงยังนิยมใช้ภาษาถิ่นหรือภาษาอีสานในการติดต่อสื่อสารกันทั้งในครอบครัว และในชุมชนของตน แต่สำหรับคนต่างถิ่นที่ใช้ภาษากลาง คนหนุ่มสาวจะสามารถตอบโต้เป็นภาษากลางได้ดี แต่ผู้สูงอายุมักใช้ภาษาถิ่นในการสนทนามากกว่าจะใช้ภาษากลาง

(๑) ภาษาถิ่นหรือภาษาอีสานนั้น ภาษาพูดของคนอีสานในแต่ละท้องถิ่นนั้นจะมีสำเนียงที่แตกต่างกันออกไป ตามสภาพทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ในแห่งมีชนเผ่าดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นๆ ก็จะมีสำเนียงที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและยังคงรักษาเอกลักษณ์นั้นไว้ トラบจนปัจจุบันเช่นชาวภูไทในจังหวัดมุกดาหารและนครพนม ถึงแม้ชาวอีสานจะมีภาษาพูดที่มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น แต่ในภาษาอีสานก็มีสิ่งหนึ่งที่ยังคงมีความคล้ายกันก็คือ ลักษณะของคำและ

^๔ สัมภาษณ์ พระอาจารย์เคนคำ ไชยสอน, เจ้าอาวาสวัดเจติยาราม (ธาตุโพธิ์) บ้านโนนธาตุ เมืองไชยโพทอง แขวงสุวรรณเขต สปป.ลาว., ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูโพธิวรการ, เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^๖ สัมภาษณ์ หลวงปู่บอนตา กันตะวะโล, เจ้าอาวาสวัดป่าชัยมงคล บ้านซอนขว้าง เมืองปากกระดิ่ง แขวงบริคำไซ สปป.ลาว, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ความหมายต่างๆ ที่ยังคงสื่อความถึงกันได้ทั่วทั้งภาค ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวอีสานต่างท้องถิ่นกันสามารถสื่อสารกันได้เป็นอย่างดี จึงพอสรุปได้ว่าภาษาที่คนในท้องถิ่นต่างๆ ใช้กันก็ล้วนเป็นภาษาอีสานทั้งสิ้น ถึงแม้จะเป็นภาษาที่มีความแตกต่างกันบ้าง แต่ก็มีรากศัพท์ในการสื่อความหมายที่คล้ายคลึงกัน

ภาษาเขียนในอดีตใช้อักษรธรรมล้านช้างหรือตัวธรรม สำหรับบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะหรือพระพุทธศาสนา และเขียนด้วยอักษรไทน้อยหรือตัวลาวเดิม ซึ่งเป็นอักษรลาวล้านช้างโบราณ มีความแตกต่างกับอักษรลาวในประเทศลาวในปัจจุบันเล็กน้อย สำหรับเรื่องราวทางโลกจะใช้อักษรลาวล้านช้าง หรือตัวลาวหรืออักษรไทน้อย ในปัจจุบันนิยมใช้อักษรไทยสำหรับเขียนบันทึกเรื่องราวต่างๆ ทั้งในทางโลกและทางธรรม เนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านตัวอักษรธรรมและอักษรลาวออก แต่ความนิยมในการเขียนบันทึกเป็นภาษาถิ่นไม่ค่อยได้รับความนิยมนัก โดยส่วนใหญ่ภาษาเขียนในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยจะใช้อักษรไทยและบันทึกเป็นภาษาไทยกลางเป็นหลักแทน

(๒) คำผญา เป็นคำกลอนที่ใช้คล้องจองกันทั่วไปทุกถิ่นในลุ่มแม่น้ำโขง แม้ปัจจุบันจะลดน้อยลงไปมากแต่ก็ยังมีการใช้กันประปราย พ่อดม เคนฐาน^๗ กล่าวถึงผญาว่า น่าจะเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่แสดงไหวพริบในการใช้คำ ตอบโต้สั่งสอนเป็นคำกลอนที่ไพเราะใช้กันทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว หนังสือพจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้ความหมายว่า ผญา หมายถึง ภาษิตคำคมอีสาน คำผญามีหลายแบบ ตัวอย่าง

ผญาคำสอน เช่น

กินเข้าโต อย่าโศกมเพ็น

แปลว่า กินข้าวของเราเอง อย่าไปพูดเรื่องของผู้อื่น

หมายถึง อย่าไปพูดเรื่องผู้อื่น

ผญาเกี้ยว เช่น

ซางมาติละแหลงเว้า เอาเลามาปลูก

บ่แมนเชื้อชาติอ้อย กินได้กะบ่หวาน

แปลว่า อย่ามาแกล้งพูด เหมือนเอาต้นเลามาปลูก มันไม่ใช่อ้อยกินไปก็ไม่หวาน

หมายถึง เป็นคำต่อว่าต่อขานคนรักที่เหมือนจะแกล้งทำ

ผญาเปรียบเปรย เช่น

อัดสะจันใจกุง กุมกินปลาบึกใหญ่

ปลาชีวไล่สวบแซ่ หนีไปลื้ออยู่หลิบหิน

แปลว่า ประหลาดใจที่กุงรุมกินปลาบึก ปลาชีวไล่กินจระเข้ จนนจระเข้ต้องหนีไปหลบ

อยู่ในซอกหิน

หมายถึง การรวมกันจะทำให้เกิดพลังในการที่จะต่อสู้กับผู้มีอำนาจเหนือกว่าได้

^๗ สัมภาษณ์ นายดม เคนฐาน, ข้าราชการบำนาญ/อดีตสมาชิกสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

หลวงปู่บอนตา กันตะวะโล^๔ อธิบายถึงการใช้คำผญาในฝั่งประเทศ สปป.ลาวว่า มีใช้กันหลากหลายโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์แถบเมืองปากกะดิง ที่เจ้าบพเจ้ากลอนก่อนจะเทศน์ให้ญาติโยม ฟังมักจะขึ้นคำผญาสอนใจ และมีสวดแทรกแทบจะตลอดการเทศน์ ลักษณะการใช้คำผญาก็ใช้วิธี จดจำจากผู้อื่น แล้วแต่ความชอบของแต่ละคน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ชอบเพราะในคำผญามีคติธรรม สอดแทรกอยู่เสมอ ส่วนผญาชาวบ้านจะต่างจากผญาของพระที่ชาวบ้านมักจะมีคำหยาบปนอยู่ด้วย ผญาคำสอนของพระค่อนข้างจะเป็นคติธรรมล้วนๆ

๔.๑.๒ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านวรรณกรรม พบว่า

วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงเป็นวัฒนธรรมร่วมกันของคนแถบลุ่มแม่น้ำโขงมาตั้งแต่สมัยอดีต ฉะนั้นจึงมีลักษณะร่วมกันอยู่มากทางด้านวรรณกรรม ตัวอักษร ในการสืบทอดวัฒนธรรมทาง วรรณกรรมและตัวอักษรนั้น พบว่า อาณาจักรล้านช้างได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรล้านนา เชียงใหม่ในสมัยราชวงศ์มังราย และได้เคยมีการสืบทอดวัฒนธรรมจากล้านนาไปล้านช้าง ดังปรากฏ หลักฐานในพงสาวดารล้านช้างและพงสาวดารโยนก ได้กล่าวตรงกันว่า ในสมัยพระเจ้าโพธิสารราช แห่งล้านช้าง (พ.ศ. ๒๐๖๓-๒๐๙๓) ได้ส่งราชทูตมาขอพระไตรปิฎก ๖๐ คัมภีร์ไปล้านช้าง และ พระเทพมงคลเถระพร้อมทั้งบริวารจากล้านนา สมัยพระเมืองแก้วได้ไปเผยแพร่พระธรรมในราชอาณาจักรล้านช้างใน พ.ศ. ๒๐๖๖ ซึ่งในครั้งนั้นวรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาเจริญรุ่งเรืองมาก วรรณกรรมเหล่านั้นได้ถูกนำไปเผยแพร่ในราชอาณาจักรล้านช้างด้วย รวมทั้งในแพร่กระจายใน ดินแดนของภาคอีสาน ดังนั้นจึงพบว่าวรรณกรรมอีสานจำนวนมากมีเนื้อหาคล้ายกับวรรณกรรม ภาคเหนือ เช่น จำปาสีต้น นางผมหอม สิ้นไซ และสิ้นทอง เป็นต้น วรรณกรรมอีสานมีจำนวนมาก ทั้ง จำนวนเรื่องและสำนวน บางเรื่องอาจมีทั้งสำนวนกลอนลำที่แต่งเป็นโคลงสาร และสำนวนเทศน์ที่แต่ง เป็น ฮ่าย (ร่ายยาว) การจัดประเภทวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานไม่นิยมยึดรูปแบบของฉันทลักษณ์เป็น เกณฑ์ แต่ให้ความสำคัญกับการเสนอเนื้อหาสาระมากกว่า เพราะวรรณกรรมอีสานจะประพันธ์เป็น โคลงสาร หรือที่เรียกตามภาษาถิ่นว่าเป็นกลอนลำเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการจัดประเภทของวรรณกรรม อีสานจึงจัดตามเนื้อหาสาระของวรรณกรรม เช่น วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน นิทาน คำสอน และวรรณกรรมเบ็ดเตล็ด

๑) วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

(๑) วรรณกรรมชาดกนิบาต หรือชาดกนอกนิบาต การดำเนินเรื่องตามแบบการ ประพันธ์ชาดก มักจะอ้างว่าเป็นเรื่องที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า อดีตชาติของพระพุทธองค์ ที่ต้องประสูติมาเพื่อใช้หนี้กรรมและบำเพ็ญบารมีต่างๆ วรรณกรรมชาดกนิบาตนี้จะมีคาถาบาลีแทรก อยู่ทั่วไป

(๒) วรรณกรรมตำนานพุทธศาสนา ได้แก่ ประวัติการสืบทอดพุทธศาสนาในดินแดน แหลมทองและล้านช้าง ซึ่งเนื้อหาสาระของเรื่องกล่าวถึงตำนานพุทธเจดีย์สำคัญในภาคอีสาน ล้านช้าง

^๔ สัมภาษณ์ หลวงปู่บอนตา กันตะวะโล, เจ้าอาวาสวัดป่าชัยมงคล บ้านขอนแก่น เมืองปากกะดิง แขวงบรีคำไซ สปป.ลาว, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

และล้านนา เช่น ตำนานอุรังคธาตุ อุรังคนิทาน พื้นธาตุพนม (ตำนานพระธาตุพนม) พระมาลัยเลียบโลก (การสืบศาสนาในดินแดนแหลมทอง) ชินธาตุ สังฆอมธาตุ (กล่าวถึงกำเนิดโลก จักรวาล การสืบศากยวงศ์ และการเผยแผ่ศาสนา) เขตุน หรือเสตุน (การสืบทอดพุทธศาสนาบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง) ปุจฉาพยากรณ์ (เป็นการถาม-ตอบหลักธรรมตามแนวพุทธทำนาย) สมาสสงสาร (หลักธรรม การดำเนินชีวิตตามแนวพุทธ) พื้นเมือง (การเผยแผ่พุทธศาสนาในภาคอีสานและล้านช้าง) มูลสถาปนา หรือปฐมฐาปนา (การกำเนิดโลก จักรวาลตามแนวความคิดท้องถิ่นปู่สังกะสาย่าสังกะสี) ปฐมกัปป์ ปฐมกัลป์ (การกำเนิดโลกและสรรพสิ่ง ตามแนวคิดพุทธศาสนา) ปฐมมูล (กำเนิดโลกและสรรพสิ่งตามแนวคิดท้องถิ่นปู่เยอเยอกับแม่โพสพ) กาลนับมือน้อย (การสิ้นสุดศาสนาใน พ.ศ. ๕๐๐๐ และกัลยยุค ตามแนวพุทธทำนาย)^๙

พระครูสุทธิภักตรคุณ^{๑๐} กล่าวว่าวรรณกรรมที่พระภิกษุสงฆ์นิยมนำมาเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ พระเวสสันดร, ท้าวสีทัน, ท้าวคันธนาม ซึ่งสอดคล้องกับ**พระหนูกัน นรินโร**^{๑๑} กล่าวว่าวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดและนำมาเทศน์เสมอคือ ฆะเหวด หรือพระเวสสันดร ต้นฉบับดั้งเดิมเป็นภาษาบาลี มี ๑๐ เรื่อง เรียกว่า ทศชาติ **พระครูลัญจวิณญาณกร**^{๑๒} ได้อธิบายในเรื่องนี้ว่า เรื่องพระเวสสันดร หรือพระเจ้าสิบชาติ ในเขตจังหวัดเลยยังมีการเทศน์อย่างกว้างขวาง นอกจากนั้นยังมีการเรื่องอื่นอีกมาก เช่น พระเจ้าเลียบโลก ท้าวสีทัน เป็นต้น ในฝั่งประเทศลาวเมื่อประมาณ ๔-๕ ปีก่อนยังมีชาวลาวข้ามแม่น้ำโขงมานิมนต์พระไทยไปเทศน์มหาชาติที่วัดในฝั่งลาว ซึ่งพระลาวก็เทศน์ในเรื่องนี้เช่นกัน แต่สังเกตดูว่าพระลาวท่านเทศน์จากใบลานที่จารเป็นภาษาธรรมหรือภาษาล้านช้าง ในปัจจุบันทราบว่าทางการลาวสั่งห้ามไม่ให้พระลาวข้ามมาฝั่งไทย จึงขาดการติดต่อกันมาหลายปีแล้ว

พระอธิการธีระ ฐิตสีโล^{๑๓} ได้เล่าถึงชาตกรเรื่องท้าวสีทันว่าได้ฟังชาตกรเรื่องนี้มาจากพระลาวตั้งแต่เป็นเณร ทำให้เชื่อว่าชาตกรนี้น่าจะแพร่มาจากล้านช้าง เนื้อเรื่องคล้ายเรื่องพระสุธน มโนราของภาคกลางแต่มีสำนวนและรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง และเชื่อว่าท้าวสีทันคือชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นยังมีการเทศน์เรื่องพญาคันคาก ในฤดูแล้งตามความเชื่อว่าเทศน์แล้วจะมีฝนตกลงมา เป็นต้น

^๙ ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพ : โอเดียนสโตร์. ๒๕๒๕), หน้า ๖๖-๖๘.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิภักตรคุณ, เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระหนูกัน นรินโร, เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ ต.ดอนเข อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูลัญจวิณญาณกร, เจ้าอาวาสวัดลัญจวิณ/เจ้าคณะตำบลพิชัย เขต ๒, ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระอธิการธีระ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้วศรีบุญเรือง บ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

๒) วรรณกรรมที่เกี่ยวกับคตินิยม

ธวัช ปุณโณทก^{๑๔} กล่าวว่า จากการศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานและล้านช้าง พบว่ามีโครงสร้างเนื้อเรื่องร่วมกันเกือบทุกเรื่อง โดยเฉพาะวรรณกรรมที่รับอิทธิพลมาจากนิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมคติธรรม นอกจากนี้ยังพบว่าเนื้อเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่นหนึ่งๆ ได้แพร่กระจายไปสู่ท้องถิ่นอื่นอีกด้วย เช่น สังข์ทอง มโนห์รา สังข์ศิลป์ชัย ฯลฯ ซึ่งจะพบว่าเกือบทุกภาคมีวรรณกรรมทั้งสามเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะเนื้อเรื่องในปัญญาชาดก (ภาคอีสานและล้านช้าง เรียกว่า "พระเจ้าห้าสิบชาติ") แพร่กระจายไปทุกภูมิภาคอย่างทั่วถึง แม้ว่าบางภูมิภาคจะมีไม่ครบทั้ง ๕๐ เรื่อง วรรณกรรมพื้นบ้านเหล่านี้ก็คือ นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นั่นเอง การที่พบวรรณกรรมท้องถิ่นในหลายภูมิภาคมีลักษณะคล้ายคลึงกัน สะท้อนให้ว่าค่านิยมสังคมไทยใกล้เคียงกัน และยังสะท้อนให้เห็นว่าทุกภูมิภาคใช้วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นสื่อในการสอนจริยธรรม ศีลธรรม คติเตือนใจ แง่คิดคำสอนตามความศรัทธาทางศาสนา โดยเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ชาตินี้ชาติหน้า และกรรมดีกรรมชั่ว เพื่อให้ผู้อ่าน ผู้ฟังได้ยึดเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องครองธรรม

วรรณกรรมคำสอน ในภาคอีสานมีวรรณกรรมประเภทนี้เป็นจำนวนมากและค่อนข้างจะโดดเด่นอยู่ในความสนใจของประชาชน โดยพบว่า หมอลำมักจะนำมาเล่าในที่ประชุมชนอยู่เนืองๆ โดยเฉพาะเรื่องราวที่มีเนื้อหาสอนใจ สอนแนวปฏิบัติของบุคคลในครอบครัวและสังคม การดำเนินเรื่องมักเป็นเทศนาโวหารตลอดเรื่อง ไม่มีตัวละคร เช่นเดียวกับโคลงโลกนิติ หรือสุภาษิต เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นคำสอนแนวประพฤติปฏิบัติ โดยยึดคติธรรมทางพุทธศาสนาและจารีตท้องถิ่น เช่น ธรรมดาสอนโลก ฮิตสิบสองคองสิบสี่ พระยาคำกองสอนไพร่ อินทนิยานสอนลูก ท้าวคำสอน กาพย์ปู่สอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ กาพย์ย่าสอนหลาน ยอดคำสอน สาส์นสมคิด กาลนับมื่อส่วย ลีปสุญ หรือลอบสุญ และ สิริจันโทวาทคำสอน เป็นต้น

ในวรรณกรรมที่เป็นคติธรรม **พระราชภาวนาโสภณ^{๑๕}** ให้ความรู้ในบึงกาฬยังมีพระที่เทศนาสั่งสอนที่เป็นคติธรรมอยู่หลายเรื่อง เช่นอินทนิยาน ที่เน้นการสอนลูกสาวให้มีความประพฤติดี มีจริยธรรม เพื่อให้รู้จักประพฤติปฏิบัติดี อินทนิยานสอนลูกสาวในเรื่องการเลือกคู่ครอง การเป็นกุลสตรี รู้จักเข้าวัดฟังธรรม

เรื่องเสียวสวาสดี เป็นคำสอนเกี่ยวกับการรักษาศีล ๕ ศีลแปด เป็นเรื่องของกรรมที่จะต้องมีการชดใช้กรรมที่ตนกระทำ โดยยกเป็นนิทานเป็นเรื่องๆ ไป

สิริจันโทวาท เป็นโอวาทของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันโท) ท่านได้พรรณนาหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น ฆราวาสธรรม มาแต่งเป็นกาพย์กลอนอย่างไพเราะน่าอ่านน่าฟัง รวมทั้งนำเอาพญามาประกอบด้วย

๓) วรรณกรรมที่เป็นนิทาน

วรรณกรรมนิทานหรือนิทาน ในอดีตวรรณกรรมนิทานหรือนิทานเปรียบประหนึ่งเป็นมหรสพของชาวอีสานทั่วไป โดยใช้เล่าในที่ประชุมชน เช่น ใช้จันเหือนดี (งานศพ) หมอลำใช้เล่าเป็นมหรสพ

^{๑๔} ธวัช ปุณโณทก, “มรดกของภาคอีสานตอนกลางและอีสานตอนใต้”, (มหาสารคาม : เครือข่ายการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาไทย, ๒๕๕๓). (อัคราณา).

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระราชภาวนาโสภณ วิ., เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, เจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยาราม พระอารามหลวง, ต.เชกา อ.เชกา จ.บึงกาฬ, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒.

เช่น "ลำพูน" หรือ "ลำเรื่อง" เป็นต้น นอกจากนี้พระภิกษุยังนำมาเทศน์ให้อุบาสกอุบาสิกาฟังในระหว่างเข้าพรรษาที่เรียกว่า "เทศน์ไตรมาส" การที่นิทานเป็นที่สนใจของชาวบ้านอย่างมากดังกล่าว จึงเป็นแรงบันดาลใจให้กวีได้สร้างสรรค์ผลงานที่เป็นวรรณกรรมนิทานจำนวนมาก เพราะนิทาน นอกจากจะให้ความสนุกสนานบันเทิงใจแล้ว ผู้ประพันธ์ยังได้สอดแทรกจริยธรรมและคติสอนใจอยู่ในเนื้อเรื่อง รวมทั้งอุปนิสัยของตัวละครที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามแนวพื้นบ้านเชิงพุทธศาสนา นิทานที่สำคัญ ๆ และแพร่กระจายในภาคอีสาน ได้แก่ จำปาสีตัน นางผมหอม สิ้นไซ ท้าวสีทน ไก่แก้ว การะเกด นกจอกน้อย ปลาแดกปลาหมอ พระลักพระลาม นางแดงอ่อน ท้าวผาแดง นางไอ่ ท้าวขูลู-นางอ้อ สุวรรณสังข์ เป็นต้น

พ่อดม เคนฐาน^{๑๖} ปราชญ์ชาวบ้านรัตนวาปี และ**หลวงปู่พระครูโพธิ์วรการ**^{๑๗} ได้กล่าวว่า ชาวบ้านยังมีการสืบทอดนิทานพื้นบ้านกันอยู่ แต่ส่วนใหญ่จะออกมาในรูปความบันเทิงด้วยการถ่ายทอดของหมอลำ เช่น เรื่องสังสินไซ ซึ่งมีเนื้อหาตื่นเต้น ผจญภัย **นายพร คำชนะ**^{๑๘} กล่าวว่า ชาวบ้านโดยเฉพาะเด็ก ๆ นิยมฟังลำเรื่องสินไซ ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว นอกจากนั้นนิทานที่นิยมเล่าขาน คือเรื่องท้าวการะเกด เป็นเรื่องสนุกสนานไม่แพ้เรื่องท้าวสินไซ หมอลำมักนิยมนำไปปรับเป็นการแสดงให้เกิดความสนุกสนาน ผ่องด้วยคติธรรม โดยเฉพาะความดีที่เอาชนะความชั่วได้เสมอ

พ่อสุรจิตต์ จันทรสาขา^{๑๙} ได้เล่าว่านิทานพื้นบ้านของกลุ่มชนตามลุ่มแม่น้ำโขงที่นิยมเล่าสืบต่อกันมาอีกเรื่องหนึ่งก็คือเรื่องท้าวกำกาดำ เป็นเรื่องที่สอนให้เห็นถึงความสามารถ ความกตัญญู รู้คุณ ไม่มองเฉพาะหน้าตา การเล่ามักจะประกอบเสียงแคน และบทกวีที่ไพเราะ

เรื่องท้าวขุนทิง เป็นนิทานพื้นบ้านของชาวลุ่มน้ำโขงอีกเรื่องหนึ่งที่นิยมเล่าขาน เป็นเรื่องของกษัตริย์หนุ่มชื่อขุนทิงได้เสด็จประพาสป่าจนถึงบึงใหญ่ ได้พบรักกับธิดาพญานาค จึงลงไปอยู่เมืองบาดาล ๒ ปี ต่อมาเมืองมนุษย์เกิดฝนแล้งเพราะธิดาพญานาคไม่มาเล่นน้ำ ทำให้ธิดาพญานาคขึ้นมาเล่นน้ำกับนาคหนุ่ม ๆ ขุนทิงเกิดความหึงหวงเลยหนีกลับเมือง

ในเรื่องเหล่านี้มักจะมีเจ้าเมือง มียักษ์ มีนาค มีครุฑ มีฤาษี เข้ามาเป็นผู้ดำเนินเรื่อง สิ่งที่น่าสนใจก็คือความกตัญญูที่ต่อผู้มีพระคุณ

สรุป ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมพบว่า

๑. ด้านภาษา

๑.๑ ภาษาธรรม ลดน้อยลงไปมากจนแทบไม่มีผู้ใดสนใจศึกษา ผู้รู้ภาษาธรรมยังมีหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเป็นพระที่มีอายุและพรรษาสูง ที่มีจำนวนเหลือน้อยแล้ว แต่ท่านเหล่านี้ก็พร้อมจะ

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายดม เคนฐาน, ข้าราชการบำนาญ/อดีตสมาชิกสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ. หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วรการ, เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายพร คำชนะ, ผู้นำชุมชนบ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสุรจิตต์ จันทรสาขา, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร/รองประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๒.

ถ่ายทอด เพียงแต่หาผู้สนใจเรียนไม่ได้ อาจจะเป็นเพราะเห็นว่าภาษาธรรมเป็นภาษาโบราณไม่มีความนิยมและนำมาใช้ประโยชน์ได้น้อย ภาษาธรรมน่าจะค่อยๆ หดไป

๑.๒ ภาษาบาลี มีเรียนกันทั่วไปโดยเฉพาะในวัดใหญ่ๆ ตั้งแต่ระดับอำเภอขึ้นไป การเรียนการสอนมีหลายระดับตามความสนใจของผู้เรียน รวมทั้งความเข้มงวดของเจ้าอาวาสด้วย ปัจจุบันมีพระผู้สนใจศึกษาเดินทางไปศึกษาต่อในสำนักเรียนในกรุงเทพจำนวนมาก ภาษาบาลียังมีพระภิกษุสามเณร รวมทั้งฆราวาสจำนวนหนึ่ง ให้ความสนใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นแนวทางในพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๓ ภาษาถิ่น ภาษาถิ่นอีสานซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ทั่วไปตลอดลำน้ำโขง แม้จะต่างสำเนียงกันบ้าง ประชาชนยังใช้ภาษาถิ่นมากกว่าร้อยละ ๗๐ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท ภาษาไทยสำเนียงภาคกลางชาวบ้านจะใช้ในการติดต่อราชการและการสื่อสารกับคนต่างถิ่นเท่านั้น

๑.๔ คำผญา เป็นคำกลอนสั้นๆ ที่คนในลุ่มแม่น้ำโขงจะใช้กันในสมัยโบราณ ในปัจจุบันคำผญาเริ่มหายไปจากสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จะมีผู้สูงอายุจะใช้บ้างแต่ก็น้อยมาก

๒. ด้านวรรณกรรม

๒.๑ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ไບล่านที่จารเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาหลายแห่งถูกเก็บเอาไว้เพื่อดูแลรักษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม นับว่าเป็นเรื่องดี แต่ก็ทำให้ขาดข้อมูลทางการศึกษา ซึ่งน่าจะมีการทดแทนด้วยการจัดพิมพ์เอาไว้ทดแทนเพราะในปัจจุบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนายังมีความจำเป็นต้องใช้ การจัดพิมพ์ทดแทนไบล่านน่าจะเกิดประโยชน์ต่อการศึกษา มากกว่าให้ผู้สนใจออกไปค้นหาตามแหล่งความรู้นอกวัด

๒.๒ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับคติธรรม การถ่ายทอดคติธรรมคงเหลืออยู่แต่การเทศนาของพระสงฆ์สู่ญาติโยมในวันสำคัญเท่านั้น ดังนั้นพระสงฆ์บางแห่งจึงหาโอกาสที่จะนำคติธรรมมาถ่ายทอดสู่ประชาชน ในชนบทการถ่ายทอดทางคติธรรมมักจะผนวกมากับความบันเทิงในรูปของหมอลำ หมอเพลง เป็นส่วนใหญ่

๒.๓ วรรณกรรมที่เป็นนิทาน ในปัจจุบันสื่อมีความสำคัญมาก เพราะรวดเร็ว น่าติดตามและรับได้ง่าย นิทานพื้นบ้านก็เริ่มเลือนหายไปจากชุมชน จะมีอยู่บ้างตามสื่อวิทยุประจำถิ่น หรือการนำเสนอโดยหมอลำ แต่เยาวชนมักไม่ค่อยสนใจเท่าที่ควร นอกจากนั้นในภาครัฐก็ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้นัก

๔.๒ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมพบว่า

๔.๒.๑ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อพบว่า

ความเชื่อ เป็นความรู้สึกที่ยึดมั่น นับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอำนาจ มีพลังเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เกิดความมั่นใจและอบอุ่นใจว่าอำนาจพิเศษนั้นช่วยปกป้องคุ้มครอง ความปลอดภัย และมีความสวัสดิภาพให้แก่ตน จึงน้อมนำมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผลจากการศึกษาของผู้วิจัย โดยการสัมภาษณ์ พบว่า ความเชื่อจำแนกเป็นประเภทได้ ๒ ประเภท คือ ความเชื่อในพระศาสนา และความเชื่อในไสยศาสตร์ มีรายละเอียดดังนี้

๑) ความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อในพระศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ และพิธีขอฝน **พระครูสุทธธิภักตรคุณ**^{๒๐} ให้ความเห็นว่า ตามกฎแห่งกรรม หากคนเรายังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร และนรก สวรรค์ ก็เชื่อว่ามีอยู่จริงถ้าไม่มีใครเชื่อเรื่องเหล่านี้ก็คงไม่มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล และบำเพ็ญสมาธิภาวนา หรือหากเป็นเรื่องเหลวไหล ผู้เฒ่าผู้แก่คงไม่สอนลูกหลาน ในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครอยากไปสู่สวรรค์ก็ต้องหมั่นสร้างบุญกุศล ทำคุณงามความดี ลด ละเลิกอบายมุข โลก โกรธ หลง ไม่ให้มี **นายพร คำชนะ**^{๒๑} ให้ข้อมูลว่า เชื่อว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ มีจริงและคนเราจะต้องเวียนว่ายตายเกิดจริง ผู้เฒ่าผู้แก่จะสั่งสอนลูกหลานอย่างนี้มาโดยตลอด ให้ความเชื่อสัตย์ สุจริต ให้ทำแต่ความดี ถ้าทำไม่ดีจะได้สิ่งที่ไม่ดี ทำกรรมใดไว้ กรรมนั้นจะตามมาสนอง ไม่ช้าก็เร็วในชาตินี้ไม่ต้องรอให้ถึงชาติหน้า

พระราชภาวนาโสภณ^{๒๒} สรุปใจความได้ว่า ในงานทำบุญต่างๆ ที่ได้นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ในทำพิธีก่อนที่พระสงฆ์จะกลับวัด เป็นธรรมเนียมจะต้องประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่เจ้าภาพและผู้มาร่วมทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคล ให้อยู่เย็นเป็นสุข หรือแม้ไม่มีพิธีทำบุญ อาจจะมีฝันร้ายหรือประสบอุบัติเหตุ รถล้ม ก็จะไปให้พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ให้เพื่อความสบายใจ หายจากความวิตติ อุบัติอันตราย แม้คนที่ประสบโชคเคราะห์ก็โปรดน้ำมนต์เหมือนกันเพื่อรับโชค

พ่อดม เคารุณ^{๒๓} กล่าวว่า แยกกลุ่มแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ไม่ค่อยประสบภาวะฝนแล้ง แม้จะมีอยู่บ้างก็ได้อาศัยการสูบน้ำด้วยกำลังไฟฟ้าจากแม่น้ำโขงมาช่วยในการเกษตร พื้นที่แม่น้ำโขงแถบหนองคาย แม่น้ำจะกว้างและลึกจึงไม่ค่อยมีปัญหา แต่ก็มีอยู่ครั้งหนึ่งเกิดฝนทิ้งช่วงนานเกือบเดือน พระสงฆ์ที่วัดได้พาทำพิธีขอฝนโดยจัดพิธีเจริญพระพุทธมนต์ สวดพระคาถาพญาปลาแก้ว และเทศน์นิทานชาดก ที่ศาลากลางบ้าน แต่ไม่มีพิธีแห่นางแมว ฝนก็มีเค้าว่าจะตกหนัก

พระครูโพธิวรการ^{๒๔} กล่าวว่าในช่วงออกพรรษาชาวนครพนมจะมีประเพณีไหลเรือไฟ หรือไหลเฮือไฟ เป็นประเพณีของชาวบ้านตามลำน้ำโขง โดยเฉพาะแถบจังหวัดนครพนม จะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษานิยมปฏิบัติกัน ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ริมฝั่งแม่น้ำนันทามหานที โดยเชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าเสด็จไปฝั่งแม่น้ำนันทามหานที ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมเทศนาโปรดพญานาคที่เมืองบาดาลและพญานาคได้ทูลขอพระพุทธองค์ประทับรอยพระพุทธบาทไว้

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสุทธธิภักตรคุณ, เจ้าอาวาสวัดศรีสมังค์ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายพร คำชนะ, ผู้นำชุมชนบ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระราชภาวนาโสภณ วิ., เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, เจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยาราม พระอารามหลวง, ต.เชกา อ.เชกา จ.บึงกาฬ, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายดม เคารุณ, ข้าราชการบำนาญ/อดีตสมาชิกสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวรการ, เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ณ ริมฝั่งแม่น้ำนัมทามหานที และต่อมาบรรดาเทวดา มนุษย์ ตลอดจนสัตว์ทั้งหลายได้มาสักการะบูชา รอยพระพุทธรูป นอกจานี้ประเพณีไหลเรือไฟยังจัดขึ้นเพื่อการบวงสรวงพระธาตุจุฬามณี การระลึกถึงพระคุณของแม่น้ำโขง ขอขมาลาโทษแม่น้ำโขงที่ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูล เป็นต้น

เรือไฟ ทำด้วยท่อนกล้วย ไม้ไผ่หรือวัสดุที่ลอยน้ำมีโครงสร้างเป็นรูปร่างต่างๆ ตามต้องการ เมื่อจุดไฟใส่โครงสร้าง เปลวไฟจะลุกเป็นรูปร่างตามโครงสร้างนั้น "ไหลเรือไฟ" เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ พุทธศาสนิกชนอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดนครพนม ยึดถือปฏิบัติ สืบทอด กันมาแต่ครั้งโบราณ ประเพณีการไหลเรือไฟ บางที่เรียกว่า "ล่องเรือไฟ" "ลอยเรือไฟ" หรือ "ปล่อยเรือไฟ" ซึ่งเป็นลักษณะ ที่เรือไฟเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ

ประเพณีการไหลเรือไฟจะเป็นประเพณีที่คาบเกี่ยวระหว่างเดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ ส่วนมากนิยมทำกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พอถึงวันงานชาวบ้าน พระภิกษุ สงฆ์และสามเณร จะช่วยกันทำเรือไฟ เพื่อไปลอยที่แม่น้ำ ในช่วงเช้าจะมีการประกอบพิธีกรรม โดยการไปทำบุญตักบาตร มีการถวายภัตตาหารเพลแล้ว เลี้ยงญาติโยมที่มาในช่วงบ่าย มีการละเล่น ต่างๆ เพื่อความสนุกสนาน รวมทั้งมีการร่ายเป็นการฉลองเรือไฟ พอประมาณ ๕-๖ โมง เย็น หรือ ตอนพลบค่ำ มีการสวดมนต์รับศีลและฟังเทศน์ ชาวบ้าน จะนำของกิน ผ้า เครื่องใช้ ขนม ข้าวต้ม มัด กล้วย อ้อย กล้วย พลุ บุหรี่ ฯลฯ ใส่ลงในกระทงบรรจุไว้ในเรือไฟ ถึงเวลาประมาณ ๑๙-๒๐ นาฬิกา พอตอนค่ำก็จุดไฟในเรือ ลากไปกลางแม่น้ำโขงแล้วปล่อยให้เรือลอยไปเรื่อยๆ โดยยังมีการ ควบคุมเรืออยู่แต่พอพ้นเขตหมู่บ้าน ก็จะมีคนมาเอาสิ่งของในเรือไปจนหมด

จังหวัดที่ทำพิธีกรรมไหลเรือไฟได้แก่ จังหวัดหนองคาย บึงกาฬ เลย อุบลราชธานี และ นครพนม แต่ในปัจจุบันมีการจัดงานที่นครพนมเป็นงานใหญ่ อำเภอต่างๆริมแม่น้ำโขงที่เคยจัดก็ต้อง ไปจัดรวมที่ตัวจังหวัด

หลวงปู่เคนคำ ไชยสอน^{๒๕} ได้เล่าถึงความเชื่อที่มีมาแต่ครั้งโบราณว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จ มาโปรดสัตว์ในแถบกลุ่มแม่น้ำโขง โดยมีหลักฐานความเชื่อจากตำนานเก่าๆ เช่น ตำนานพระธาตุอิงฮัง ตำนานโพธิ์ธาตุ ตำนานหนองหานหลวง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีรอยพระพุทธรูปให้เห็นหลายแห่ง ตลอดกลุ่มแม่น้ำโขง

๒) ความเชื่อในไสยศาสตร์

ความเชื่อในไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสะเดาะเคราะห์ และฤกษ์ยาม ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ครั้งโบราณ เป็นความเชื่อในเรื่องผีสิง นางไม้ เทวดาอารักษ์ ผีบ้านผีเรือน ผีปู่ย่าตายาย บางอย่างก็ค่อยๆ เลือนหายไป แต่บางอย่างยังรอการพิสูจน์ อยู่ก็มี ความเชื่อเหล่านี้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อในเรื่องผีบางครั้งก็นำมาผนวก เข้ากับพระพุทธศาสนา

นายพร คำชนะ^{๒๖} เล่าถึงผีเสื้อให้ฟังว่า ทุกบ้านทุกหลังคาเรือนจะมีผีบรรพบุรุษ หรือที่ เรียกว่า ผีเสื้อ คอยคุ้มครองปกป้องรักษาอยู่ หากคนในบ้านทำผิดประเพณี ผีเสื้อก็จะลงโทษให้เจ็บ

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระอาจารย์เคนคำ ไชยสอน, เจ้าอาวาสวัดเจติยาราม (ธาตุโพ้น) บ้านโพธิ์ธาตุ เมืองไชยโพทอง แขวงสวันนะเขต สปป.ลาว, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายพร คำชนะ, ผู้นำชุมชนบ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ใช้ได้ป่วย การผัดผีเรือนมีหลายประการ เช่น การลวงละเมิดหญิงจะสมยอมหรือไม่ก็ตาม ตั้งแต่จับมือ ถือแขนเป็นต้นไป การที่เขย หรือ สะใภ้ ทำกริยาไม่งาม บนเรือน หรือ การจัดงานพิธีต่างๆโดยไม่บอกกล่าวผีบ้านผีเรือน เหล่านี้ถือว่า “ผัดผี” ผู้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเรือน ต้องทำพิธีขอขมาผีเรือนด้วยของเช่น ไห้ว ได้แก่ เหล้า ๑ ไห ไก่ต้มสุก ๑ ตัว พร้อมขันไหว้ ชันห้า(ดอกไม้และเทียน อย่างละ ๕ คู่) ชันแปด (ดอกไม้และเทียน อย่างละ ๘ คู่) และเงินจำนวนหนึ่งก็ได้ พระอธิการธีระ ฐิตสีโล^{๒๗} กล่าวว่า ชาวบ้านเชื่อว่าผีปูดจะทำให้การทำไร่ไถนาได้ผล จึงทำให้แต่ละหมู่บ้านตั้งศาลปูดของตนเอง เมื่อตั้งขึ้นแล้วจึงมีพิธีเลี้ยงผีปูดเป็นประจำทุกปี ประมาณกลางเดือน ๖ ซึ่งเป็นช่วงเริ่มทำนา พิธีกรรมก็จะเริ่มในตอนเช้าเครื่องเซ่นประกอบด้วย ไก่ต้มสุก และสุรา เป็นหลัก มีพ่อจำเป็นผู้นำกล่าวทำพิธี ปัจจุบันซื้อพ่อบัวผัน จูมา เมื่อเลี้ยงเสร็จ จะนำอาหารใส่กระทงใบตองลงลอยในแม่น้ำโขง ตอนเย็นจะมีการฟ้อนผีฟ้า โดยแม่หมอบประจำหมู่บ้านจะยกขนา (ยกพื้นสูง) และชาวบ้านจะมาฟ้อนกันที่นี่

ผีปูด ชาวอีสานแถบลุ่มแม่น้ำโขงจะมีความเชื่อว่าทุกหมู่บ้านจะมีผีบรรพบุรุษ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านทุกคน นายอินปัน อินทะจร^{๒๘} กล่าวว่าสมัยก่อนแทบทุกหมู่บ้านในภาคอีสานจะมี “ดอนปูด” ซึ่งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน โดยมีความเชื่อว่าดอนปูดเป็นที่อยู่อาศัยของผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน ปูด หมายถึง วิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ปู่เป็นวิญญาณทางพ่อ ตา เป็นวิญญาณทางแม่ ผีปูดผีปูดามีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรง ศาลปูด หรือตูปูด เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษของหมู่บ้าน พระครูลัญจวิวันคุณากร^{๒๙} เล่าว่าคนในหมู่บ้านจะปลูก ตูบ หรือ ห่อ ให้ผีปูดอาศัยซึ่งอาจจะมูบปั้นแทนหรือไม่มีก็ได้ โดยถือว่าเป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะรุกร้าหรือตัดต้นไม้แสดงวาทะบายคายไม่ได้ ดังนั้น ดอนปูด จึงเป็นกลายเป็นป่าขนาดเล็กๆ และเป็นพื้นที่ป่าสงวนของคนในชุมชนไปในตัว คนอีสานมีความเชื่อเรื่องผีปูดมานานแล้ว ถือว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ความเชื่อดังกล่าวได้ยังลึกลงไปจิตสำนึกของลูกหลานในชุมชน และถือปฏิบัติติดต่อกันอย่างเคร่งครัดตลอดมา ผีปูดเป็นผู้รักษาหมู่บ้านให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งยังมีการบำหรือขอพรในกรณีต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านที่มาบ่าจะมีตั้งแต่เด็กนักเรียน จนถึงผู้สูงอายุทุกเพศทุกวัย การบนบานจะมีหลายอย่างเช่น การขอพรให้ตนเองประสบความสำเร็จ ในด้านการเรียน คำขาย หรือในการเดินทาง โดยหากสิ่งที่ตนเองบนนั้นประสบความสำเร็จ ก็จะมีการแก้บนตามที่ได้กล่าวไว้ เช่น การบ่า ด้วยหัวหมู เป็ด ไก่ น้ำแดงหรือเหล้า หากเป็นเรื่องใหญ่ก็อาจจะถึงขั้นมีการแสดงงมโหรสพรพ เช่น หมอลำ หรือภาพยนตร์ เลย์ทีเดียว นอกจากนี้ในทุกๆ เดือน ๖ ไทย จะมีการทำบุญเลี้ยงผีปูดเป็นประจำทุกปี โดยพิธีกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การบ่าหรือการเซ่นไหว้ต่างๆต้องผ่าน **เฒ่าจ้ำหรือจ๊า** ซึ่งเป็นผู้ติดต่อทางจิตกับผีปูด ในกรณีที่มีคนในชุมชนทำในสิ่งที่สมควร ผีปูดจะแสดงให้เห็นโดยการไปสิง หรือเข้าเฒ่าจ้ำ เฒ่าจ้ำจะมีการสั่นแล้วพูดอะไรออกมาชัดเจนว่า ใครทำอะไรผัดผีปูด ให้รีบแก้ไขโดยการนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบอกกล่าวเพื่อขอขมา

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระอธิการธีระ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้วศรีบุญเรือง บ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายอินปัน อินทะจร, ผู้ใหญ่บ้านสงาว ต.พิชัย อ.ปากชม จ.เลย, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูลัญจวิวันคุณากร, เจ้าอาวาสวัดลัญจวิวัน/เจ้าคณะตำบลพิชัย เขต ๒, ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๒.

พิธีเลี้ยงศาลปู่ตาหรือชาวบ้านเรียกว่าพิธีเลี้ยงบ้าน จะทำกันในวันพุธแรกของเดือน ๖ (ก่อนจะมีพิธีเลี้ยงศาลปู่ตา ๑ เดือน ชาวบ้านจะนำไปปล่อยบริเวณป่าใกล้ๆ ศาลปู่ตา เพื่อให้ไก่เหล่านั้นมาเป็นบริวาร) เฒ่าจ้ำจะประกาศให้ลูกบ้านเตรียมข้าวปลาอาหาร และให้อาหญาคามัดแทนวัว ควาย เป็ด ไก่ และคน ให้ครบตามจำนวนของแต่ละครอบครัว โดยนำไปรวมกันบริเวณพิธีที่ดอนปู่ตา จากนั้นเฒ่าจ้ำก็จะเป็นผู้นำประกอบพิธีเลี้ยงทวยดินฟ้าอากาศรวมทั้งเหตุเภทภัยที่อาจเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน หลังเสร็จพิธีดังกล่าวชาวบ้านก็จะแบ่งข้าวปลาอาหารไปกินเพื่อเป็นสิริมงคล

๓) ความเชื่อในแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายหลัก มีขนาดใหญ่หล่อเลี้ยงผู้คนทั้งสองฝั่งมานานเท่าอนัน ในฤดูแล้งแม่น้ำโขงลดปริมาณน้ำลงทำให้เกิดเกาะแก่งทำให้ประชาชนได้ปลูกพืชทำกิน ในฤดูฝนน้ำที่หลากมาจากทางเหนือจำนวนมาก น้ำขุ่นล้นฝั่งล้นตลิ่ง น้ำที่เชี่ยวกรากทำให้แม่น้ำโขงมีอำนาจ มีพลัง นำกลัวและน่าเกรงขาม จินตนาการของคนสองฝั่งโขง ทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธา และเคารพบูชา แม่น้ำโขงที่เคยให้ความร่มเย็นในหน้าแล้ง สิ่งต่างๆ เหล่านี้คงหลอมรวมกันขึ้นเป็นความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในแม่น้ำโขง ความเชื่อนี้ได้ถูกถ่ายทอดบอกเล่าสืบต่อๆ กันมาแล้วหลายร้อยปี และความเชื่อความศรัทธานี้ยังฝังแน่นอยู่กับคนในลุ่มน้ำโขงจนถึงปัจจุบัน

พญานาค-เงือก

นาคหรือพญานาคล้วนมีส่วนร่วมในตำนานอย่างชัดเจน เช่น ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า แม่น้ำโขงเกิดจากการแทรกตัวของพญานาค นอกจากนี้ยังรวมถึงบั้งไฟพญานาค โดยมีตำนานว่าในวันออกพรรษาหรือเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พญานาคแห่งแม่น้ำโขงต่างขึ้นชมยินดี จึงจุดบั้งไฟถวายการเสด็จกลับของพระพุทธเจ้าจนกลายเป็นประเพณีทุกปี และเนื่องจากเชื่อว่าพญานาคเป็นเจ้าบาดาล เป็นผู้ให้กำเนิดน้ำ ดังนั้นเมื่อชาวนาจะทำพิธีแรกไถนา จึงต้องดูวัน เดือน ปี และทิศที่จะป้ายหน้าควายเพื่อไม่ให้ควายลากไถไปในทิศที่ทวนเกล็ดนาคไม่อย่างนั้นการไถนาจะเกิดอุปสรรคต่างขึ้น

สำหรับบั้งไฟพญานาคที่พุ่งขึ้นจากแม่น้ำโขง สู่อท้องฟ้าในวันออกพรรษา เป็นลูกไฟ สีแดงอมชมพู ไม่มีเสียงไม่มีควัน ไม่มีเปลว ขึ้นตรง ไม่โค้งและตกลงมาเหมือนลูกไฟทั่วไป จะดับกลางอากาศจะเกิดขึ้นในเขตตั้งแต่ บริเวณ อ่างปลาบึก, วัดหินหมากเป้ง อำเภอสหัสขันธ์, ท่าน้ำวัดหลวง ตำบลวัดหลวง เรื่อยลงไปจนถึง เขตบ้านน้ำเป เขตอำเภอรัตนวาปี แต่ก่อนจะเห็นเกิดขึ้นเฉพาะทำน้ำวัดหลวง, วัดจุมพล, วัดไทย และทำน้ำวัดจอมนาง อำเภอน้ำโพนพิสัยแต่ทุกวันนี้จะเห็นเกิดที่บ้านน้ำเป, บ้านท่าม่วง, ตาลชุม, ปากคาด และ แก่งอาฮง จังหวัดบึงกาฬ ทั้งนี้ สังเกตได้ว่า ลูกไฟนี้หากขึ้นกลางโขงจะเบนเข้าหาฝั่ง หากขึ้นใกล้ฝั่งจะเบนออกกลางโขง ลูกไฟนี้จะขึ้นเฉพาะวันออกพรรษาเท่านั้น แต่ถ้าหากวันพระไทยไม่ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ของลาว ลูกไฟนี้ก็จะไม่ขึ้น แต่หากปีไหนที่วันออกพรรษาดตรงกันทั้งไทย และลาว ลูกไฟนี้จะขึ้นมาก นอกจากนี้มีความเชื่อกันว่าในเขตอำเภอน้ำโพนพิสัย มีเมืองบาดาลอยู่ใต้พื้นดินและเป็นทางออกสู่เมืองมนุษย์ เรียกว่า เป็นเมืองหน้าด่านจึงมีบั้งไฟพญานาคเกิดขึ้นเป็นประจำที่นี้ ส่วนเมืองหลวงนั้นอยู่ที่ แก่งอาฮง จังหวัดบึงกาฬ ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะที่แก่งอาฮง จะเป็นที่แม่น้ำโขงลึกที่สุด

ถ้าจะกล่าวว่าพญานาคคือเจ้าแห่งแม่น้ำโขงก็คงจะไม่ผิด เพราะมีความเชื่ออย่างแนบแน่น ตั้งแต่จังหวัดเลยจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี ในพื้นที่จังหวัดเลย พระครูสัญญาวันคุณากร^{๓๐} กล่าวว่า ประชาชนตลอดลุ่มน้ำโขงโดยเฉพาะแถบจังหวัดเลย มีความเชื่ออย่างมากกว่าพญานาคมีอยู่จริงใน แม่น้ำโขง เมื่อประมาณ ๘ ปีที่ผ่านมา กลางดึกเวลาประมาณเที่ยงคืน ท่านได้ยินเสียงดังสนั่นคล้าย เสียงระเบิดหรือเสียงฟ้าผ่า ท่านและพระในวัดออกมาดูพบว่าสะพานคอนกรีตบนถนนเลียบบแม่น้ำโขง ระหว่าง อ.สังคัมกับ อ.ปากชม เป็นสะพานข้ามห้วยที่ไหลลงแม่น้ำโขงและอยู่หน้าวัดที่สร้างมาได้ไม่นานหักพังลง รุ่งเช้าชาวบ้านทำการทรงเจ้า จึงทราบว่าเป็นฝีมือพญานาค ในแม่น้ำโขง ตรงบ้านสงาว ต.พิชัยมีดอนใหญ่กลางแม่น้ำโขงชื่อดอนไผ่ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของพญานาคตาเดียว เมื่อ ๘ ปี ก่อน (พ.ศ.๒๕๕๔) มีคนลาว ๔ คนล่องเรือหาปลาใกล้ๆ ดอนไผ่ อยู่ๆ เรือก็ล่ม หนีรอดขึ้นฝั่งได้ ๒ คน ชาวบ้านช่วยกันดำน้ำค้นหาศพ แต่หาได้เพียง ๑ ศพ อีกคนหนึ่งหายไปขณะดำน้ำไปเจอปลา ขนาดใหญ่มากคาดว่าจะเป็นปลาบึกก็เลยเลิกการค้นหาศพ ความเชื่อนี้ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาวจะมีความ เชื่อมคล้ายๆ กัน

ในจังหวัดหนองคาย พระครูสุวรรณรัตนสุนทร^{๓๑} และนายคม เคนฐาน^{๓๒} กล่าวว่า คนหนองคายกว่า ร้อยละ ๙๐ มีความเชื่อว่าพญานาคมีอยู่ในแม่น้ำโขงจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลุ่ม แม่น้ำโขงที่ไหลผ่านหนองคายมีสถานที่ที่เชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่ของพญานาคมากมาย มีเรื่องเล่าต่อกัน มาว่า ในสมัยพุทธกาลพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จโปรดสัตว์มาถึงฝั่งโขง ได้มีพญานาค ๒ ตนได้ อาราธนาให้พระพุทธรูปเจ้าพักณภัตตาคารที่ริมแม่น้ำโขง โดยพญานาคกวาดเอาดินพูนขึ้นเป็นโพธิ (เนินดิน) ถวายพระพุทธรูปได้ประทับ นาคตนหนึ่งได้เนรมิตให้ตนเองมีหัวเป็นช้างเพื่อสูบเอาแม่น้ำ โขงมาให้พระพุทธรูปเจ้าทรงสรอง ต่อมาบริเวณนี้ได้สร้างเป็นวัดขึ้นทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว ฝั่งลาวชื่อวัด พระบาทโพธิ์สนั่น ฝั่งไทยชื่อวัดราชโพธิ์เงิน ตำบลโพธิ์แพ่ง อำเภอรัตนวาปี

ที่วัดพระธาตุบังพวน มีสระพญานาค ที่มีตำนานเล่าขานกันมาตั้งแต่สมัยล้านช้าง ว่าเมื่อ พระมหาเทพหลวงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ที่องค์พระธาตุ มีเหตุการณ์ประหลาด เกิดขึ้นคือมีน้ำผุดขึ้นมาตลอดเวลา ซึ่งเชื่อว่าน้ำที่ผุดขึ้นมานี้เป็นพญานาคที่เฝ้ารักษาพระธาตุ จึงได้ ชักชวนกันขุดบ่อรอบๆ เพื่อเก็บน้ำไว้และปั้นรูปพญานาคเจ็ดเศียรไว้ น้ำในบ่อนี้เคยใช้ในราชพิธีทั้ง อาณาจักรล้านช้างและอาณาจักรไทย

ที่วัดถ้ำศรีมงคล บ้านดงต้อม ต.ผาตั้ง อ.สังคัม จ.หนองคาย มีถ้ำแห่งหนึ่งเรียกว่าถ้ำเพียงดิน เชื่อว่าเป็นเส้นทางไปยังเมืองพญานาค มีเรื่องเล่ากันต่อๆมาว่าพระธุดงค์ชาวลาวได้ใช้ถ้ำนี้ธุดงค์ลอด ใต้แม่น้ำโขงมาฝั่งไทย โดยใช้เวลาเดินทาง ๙ วัน ๙ คืน มีนิทานปรัมปราเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ธิดา พญานาคได้ใช้ถ้ำนี้เดินทางจากเมืองบาดาลมาโลกมนุษย์ ต่อมาได้พบกับเจ้าชายในเมืองมนุษย์ เมื่อ

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสัญญาวันคุณากร, เจ้าอาวาสวัดสัญญาวัน/เจ้าคณะตำบลพิชัย เขต ๒, ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร, เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี ต.โพธิ์แพ่ง อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายคม เคนฐาน, ข้าราชการบำนาญ/อดีตสมาชิกสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ถึงวันออกพรรษาดิฉันก็ต้องกลับเมืองบาดาล เจ้าชายสะกดรอยตามมาจึงรู้ว่าภรรยาของตนเป็น นาคจึงได้ขอตัดขาดจากกันที่ถ้ำแห่งนี้

มีตำนานเล่าขานถึงเมืองหลวงของพญานาค เชื่อกันว่าตั้งอยู่ใต้แม่น้ำโขงบริเวณหน้าวัดไทย อำเภอน้ำโพธิ์ ต่อมาเจ้าอาวาสวัดไทยได้นิมนต์ว่ามีหญิงชายร่างกายสีดามานิมนต์ให้ท่านสร้าง ถาวรวัตถุแทนเมืองบาดาลไว้ที่วัดของท่าน

จังหวัดบึงกาฬ ที่วัดอาฮงศิลาวาส ตำบลโคสี อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ บริเวณหน้าวัดถือ ว่าเป็นสะดือแม่น้ำโขง เพราะในฤดูน้ำหลากประมาณ เดือน กรกฎาคม ถึงเดือนกันยายน คนโบราณ เคยใช้เชือกผูกหินหย่อนลงวัดระดับความลึกของแม่น้ำโขง วัดได้ ๙๘ วา หรือ ๑๙๖ เมตร ในฤดูแล้ง ประมาณ เดือน มีนาคม ถึงเดือนเมษายน วัดได้ ๔๕-๕๐ วา หรือ ๙๐-๑๐๐ เมตร เป็นที่อาศัยของ ปลาบึกจำนวนมาก ในฤดูน้ำหลาก กลางดึกของ วันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ จะได้ยินเสียงดังมาก จากลำน้ำโขงบริเวณนี้ เหมือนมีคนมาเล่นน้ำ ประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง ผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อว่า เป็นเสียงของ ปลาบึกออกมาผสมพันธุ์กัน และในวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ จะมีลูกไฟที่เรียกว่าบั้งไฟพญานาค ขึ้นจำนวนมาก เพราะบริเวณนี้ว่ากันว่าเป็นเมืองหลวงของพญานาค **พระราชภาวนาโสภณ เจ้าคณะ จังหวัดบึงกาฬ**^{๓๓} เล่าว่าในสมัยท่านเป็นเด็ก คนริมฝั่งโขงไม่ค่อยพูดกันเรื่องพญานาคที่อยู่ในแม่น้ำโขง คงเล่าขานกันเฉพาะเรื่องเงือก ที่ว่ามีอยู่ในแม่น้ำโขงมีอำนาจทำให้คนที่ลงน้ำตายได้ ส่วนเรื่อง พญานาคมีเรื่องพูดโจษขานกันในระยะสิบกว่าปีมานี้เอง เรื่องบั้งไฟพญานาค มีมานานแล้วตามห้วย หนองคลองบึงก็ขึ้น สมัยก่อนก็จะมีแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ชวนกันหิ้วตะกร้าหมากไปนั่งดูลูกไฟที่ริมโขงไม่ แดกตื่นเหมือนทุกวันนี้

ในจังหวัดนครพนม **พระครูโพธิ์วิการ**^{๓๔} กล่าวถึงพญานาคว่าคนแถวนี้เชื่อเรื่องพญานาค มาก (ร้อยละ ๗๐) เมื่อก่อนคนเชื่อเงือกมากกว่าพญานาค เคยได้ยินเรื่องพญานาคในหนังสือ คติธรรมบ้าง หนังสือนิยายเก่าๆ บ้าง ในแม่น้ำโขงหรือห้วยหนองคลองบึงจะมีแต่เงือกที่มาทำให้คน ตาย ตอนสมัยเป็นหนุ่มอายุ ๑๕-๑๖ (หลวงปู่พระครูโพธิ์วิการ) ตาพวง มีลูกแก้วอยู่ ๒ ลูก ถึงเวลา ร้อนก็ร้อนมากๆ จนจับไม่ได้ ถึงเวลาเย็นก็เย็นมากๆ เช่นกัน จะขว้างจะโยนไปไหนก็กลับมาบ้าน เหมือนเดิมทุกครั้งไป วันหนึ่งตาพวงกับเมียไปที่ลำห้วย ขณะที่เมียตาพวงยืนอยู่ริมน้ำ อยู่ๆ ก็ล้มคว่ำ หน้าลงไปในน้ำ ตาพวงกระโดดไปช่วยก็หาไม่เจอ ไปตามคนมาช่วยก็หาไม่เจอ อธิฐานให้ลูกแก้วช่วย หากก็ไม่เจอ จนกระทั่งมีผู้มีอาคมดำน้ำไปหาจึงพบว่าเมียตาพวงไปซัดอยู่กับรากไม้ใต้น้ำถึงแก่ ความตาย ซึ่งคนสมัยนั้นโจษจันกันว่าเป็นฝีมือของเงือก ตาพวงโกรธลูกแก้วมากที่ไม่สามารถช่วยเมีย ตนเองได้ จึงขว้างลูกแก้วลงไปในแม่น้ำโขง ตะโกนว่าช่วยกันไม่ได้ก็ไม่ต้องมาอยู่ด้วยกัน จากนั้น ลูกแก้วก็ไม่กลับมาอีกเลย **นายอภิวัฒน์ ราชนาวิ**^{๓๕} กล่าวว่า เงือกน่าจะเป็นปลาเวิน ซึ่งมีขนาดใหญ่

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระราชภาวนาโสภณ วิ., เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, เจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยาราม พระอารามหลวง, ต.เชกา อ.เชกา จ.บึงกาฬ, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิการ, เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายอภิวัฒน์ ราชนาวิ, ผู้ใหญ่บ้านดอนแพง หมู่ ๗ ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม , ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ในสมัยก่อนมีชุมชนในแม่น้ำโขง หลวงปู่บอนตา กันตะวโล^{๓๖} คนในฝั่งลาวมีความเชื่อเรื่องพญานาคมากเหมือนคนไทย คนลาวเชื่อว่านาคแปลงตัวเป็นคนได้ มีคนเล่าว่าเห็นคนแปลกหน้าเดินมาไม่พูดกับใคร เห็นเดินลงแม่น้ำโขงแล้วหายไปก็มี

ความเชื่อเรื่องพญานาคในจังหวัดมุกดาหารพ่อสุรจิตต์ จันทรสาขา^{๓๗} กล่าวว่าเดิมมาคนมุกดาหารไม่ได้มีความเชื่อเรื่องพญานาคมากมายนัก แทบจะไม่มีใครกล่าวขานถึงเลย จะมีสิ่งที่น่ากลัวในลำน้ำโขงก็คือเงือก โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลากจะมีข่าวจากบ้านโนนหมูป่านนี้ว่าเงือกมาเอาคนไป แล้วก็คน พญานาคเพียงจะมีการพูดถึงและให้ความสำคัญก็เมื่อประมาณสิบกว่าปีมานี้เอง ซึ่งแตกต่างจากพระครูสุทธิภทรคุณ^{๓๘} ที่กล่าวว่าคนมุกดาหารจะเชื่อเรื่องพญานาคในลำน้ำโขงกันกว่า ๙๐ % จะมีแต่คนสมัยใหม่ที่ไม่เชื่อเรื่องเหล่านี้ พญานาคปรากฏให้เห็นบ่อยๆแม้ตอนสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เสาสะพานต้นหนึ่งไปทับปากถ้ำพญานาคเข้าทำให้การก่อสร้างต้องชะงักไปต่อเมื่อมีการบวงสรวงขอขมาจึงก่อสร้างต่อได้ปัจจุบันที่ห้วยสะพานมีศาลปู่พญานาค แม่น้ำโขงช่วงนี้ห้ามลอยอังคารเด็ดขาดนางศุภกร รูปดี^{๓๙} กล่าวว่าเสริมว่านอกจากนั้นในมุกดาหารยังมีความศรัทธาในพญานาคถึงขนาดสร้างรูปเคารพไว้ที่แก่งกะเบาสวยงามมาก เป็นพญานาคสีขาวอยู่ริมแม่น้ำโขงชื่อ พญาศรีภุชงค์มุกดานาคราช และที่ภูมโนรมย์ มีผู้คนศรัทธาไปกราบไหว้มาก เป็นพญานาคสีน้ำเงินเข้ม และเป็นพญานาคที่มีขนาดยาวที่สุด ชื่อพญาศรีมุกตามหาหมณี นิลปาลนาคราช ที่นี้เมื่อไหวพญานาคแล้วชาวบ้านนิยมนำผ้าแดงไปผูกติดต้นไม้รอบๆพญานาคด้วย

๔.๒.๒ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรมพบว่า

พิธีกรรมเกิดขึ้นจากความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบยอมต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ มีการกราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครอง ต่างจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง รูปแบบความเชื่อ ทางศาสนานั้นมีอยู่สองแบบ คือ ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ ตามคำสั่งสอนของศาสดาและศาสนาแบบชาวบ้าน ศาสนาชาวบ้านนั้น เป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่น คือพุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผี คติ ความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพ การกระทำของบุคคลและสังคม มนุษย์ผู้ฉลาดนำคติความเชื่อเหล่านี้ไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคม พิธีกรรมแยกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภทคือ

๑. พิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

๒. พิธีกรรมตามความเชื่อ

^{๓๖} สัมภาษณ์ หลวงปู่บอนตา กันตะวโล, เจ้าอาวาสวัดป่าชัยมงคล บ้านขอนแก่น เมืองปากกะดิง แขวงบริคำไซ สปป.ลาว, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายสุรจิตต์ จันทรสาขา, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร/รองประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิภทรคุณ, เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นางศุภกร รูปดี, ประธานชุมชนศรีประเสริฐ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๒.

จากการผสมกลมกลืนระหว่างหลักศาสนาพุทธกับความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นทำให้พิธีกรรมตามหลักศาสนาพุทธนั้นเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้ผิดแผกแตกต่างจากพุทธบัญญัติที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งพิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติเป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ ส่วนพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ กำหนดขึ้นโดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนาและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี หลัก ปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีหลักการปฏิบัติ ๔ ประการ คือ ๑) ความถูกต้อง ตามพุทธบัญญัติ ๒) คำนึงถึงความเหมาะสม ๓) คำนึงถึงความประหยัด และภาวะทางเศรษฐกิจ ๔) คำนึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า

ในด้านคุณประโยชน์ของพิธีกรรม มี ๓ ประการ คือ

- ๑) มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์
- ๒) ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม
- ๓) ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการสร้างสมวัฒนธรรมคงอยู่ต่อไป

๑) พิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

อาจารย์ธงชัย สิงอุดม^{๔๐} กล่าวถึงประชาชนในจังหวัดเลยยังมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก ดูได้จากการปฏิบัติตามหลักพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่นการตักบาตรข้าวเหนียว คนจังหวัดเลยทำกันมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันที่อำเภอเชียงคานกลายเป็นจุดเด่นสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่เคยตักบาตรข้าวเหนียวหรืออาจจะไม่เคยตักบาตรด้วยข้าว ทำให้เกิดความแปลกใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวกลายเป็นจุดขายของอำเภอเชียงคานแต่ก็ยังมีดีเป็นการน้อมคนเข้าสู่พระศาสนา บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าควรถวายเป็นทานก่อนตักบาตร และอุทิศส่วนกุศลหลังเสร็จจากการใส่บาตรทุกครั้ง **อาจารย์ศุภกร สุวรรณรินทร์**^{๔๑} ได้พูดถึงการสวดมนต์ในวัดว่าที่จังหวัดหนองคายวัดส่วนใหญ่จะเปิดให้ญาติโยมเข้ามาสวดมนต์พร้อมกับพระสงฆ์ที่จำพรรษา โดยพุทธศาสนิกชนจะนั่งอยู่รอบๆ โบสถ์ ถือว่าได้บุญใหญ่ การสวดมนต์ไหว้พระก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นการฝึกอบรมจิตใจของผู้สวดและผู้ฟังให้มีสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน นายพร กล่าวว่าชาวบ้านโดยเฉพาะที่อำเภอบึงโขงหลง ยังยึดมั่นในการเข้าวัดฟังธรรม รวมทั้งการเวียนเทียนในวันสำคัญ จะมีประชาชนแต่ละคุ้มแต่ละบ้าน ตามปกติแล้วในวันพระชาวบ้านจะหยุดทำงาน เพราะตอนเช้าจะต้องไปวัดถวายอาหารฟังพระธรรมเทศนา บ่ายก็จะเตรียมตัวอาบน้ำไปวัดเมื่อพระตักบาตรเสร็จเป็นสัญญาณให้ไปชุมนุมกันที่วัด พระผู้เป็นประธานสงฆ์จะเทศน์เรื่องเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เสร็จแล้วหัวหน้าคณะสงฆ์จัดรูปเทียนทุกคนจุดตาม พนมมือพร้อมดอกไม้ หันหน้าไปทางโบสถ์ หรือเจดีย์ กล่าวคำถวายดอกไม้ ธูป เทียนบูชาพระรัตนตรัย เดินแถวด้วยอาการประนมมือถือดอกไม้ธูปเทียน ไปทางขวามือของสถานที่ที่จะเวียนเทียน การเวียนในรอบที่ ๑ ให้ระลึกถึงพระพุทธ รอบที่ ๒ ให้ระลึกถึงพระธรรม และในรอบที่ ๓ ให้ระลึกถึงพระสงฆ์ เสร็จแล้วเข้าไปประชุมพร้อมกันในโบสถ์หรือในวิหาร เพื่อนท้าวตักสวดมนต์ และ

^{๔๐} สัมภาษณ์ ธงชัย สิงอุดม,รศ.ดร., รองศาสตราจารย์., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อ.เมือง จ.เลย, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๔๑} สัมภาษณ์ คุณศุภกร สุวรรณรินทร์, อดีตครูโรงเรียนบ้านกอนาง ต.กอนาง อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

นำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบูชาตามสถานที่ที่เตรียมไว้ นอกจากนั้น พระอธิการธีระ ฐิตสีโล^{๔๒} กล่าวว่า ในสมัยเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีก่อน เมื่อคนแก่หรือคนป่วยใกล้จะถึงแก่กรรม ญาติๆจะเอาดอกไม้ใส่มือให้ และบอกผู้ใกล้จะหมดลมว่าให้เอาดอกไม้นี้ไปไหว้พระพุทธเจ้า ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ท่องนะโมๆไว้ จนหมดลมหายใจ ถือว่าผู้ถึงแก่ความตายนั้นจะเป็นสุข ได้ขึ้นสวรรค์ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ในปัจจุบันคนเจ็บก็จะนำส่งโรงพยาบาลและไปตายที่นั่น พิธีกรรมดังกล่าวก็หายไป จะมีบางแห่งบางที่ ญาติจะนิมนต์พระไปสวดต่ออายุให้กับคนเจ็บมากๆ ที่โรงพยาบาล วัตถุประสงค์ก็เปลี่ยนไปจากการ เน้นให้พบกับความสุขหลังการตายด้วยการยึดพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง กลับเป็นการสวด เพื่อให้มีอายุยืนต่อไป แทนที่จะให้พระสอนในเรื่องการจากไปตามธรรมชาติอย่างมีความสุข

พระครูโพธิวรการ^{๔๓} กล่าวถึงว่าพิธีทอดกฐินถือเป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งตามหลักศาสนาที่คน ตามลุ่มแม่น้ำโขงยึดถือปฏิบัติ นำผ้าไปถวายแด่พระสงฆ์อยู่จำพรรษาครบไตรมาสและสงฆ์จะมอบผ้า ดังกล่าวให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งผู้มีความสมบัติอันเหมาะสม ถือว่าได้บุญกุศลมาก การถวายสังฆทาน หมายถึง ทานที่ถวายแก่สงฆ์โดยมิได้เจาะจงสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง เป็นการถวายทานที่ได้บุญมาก เพราะ เป็นการถวายทานแก่พระสงฆ์ด้วยจิตบริสุทธิ์ นอกจากนั้นการอุสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุ

๒) พิธีกรรมตามความเชื่อ

พิธีล่ำปลาบึก

การล่ำปลาบึกในลำน้ำโขงยังพอมิให้เห็นอยู่บ้างแต่เป็นการล่าที่ไม่ได้มีพิธีรีตองเหมือนในสมัย โบราณ ตามปกติการล่ำปลาบึกจะมีการล่าตั้งแต่ทางเหนือ ถึงจังหวัดเลย และจะทำเป็นพิธีกรรมกัน จริงๆ จังๆ ตั้งแต่อำเภอสังขุม อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอท่าบ่อ เลยลงไปถึงอำเภอโพนพิสัย อำเภอ รัตนวาปี แต่ได้อำเภอเมืองบึงกาฬลงไปจะไม่ล่ำปลาบึก

อาจารย์ศุภกร สุวรรณรินทร์^{๔๔} กล่าวว่าในจังหวัดหนองคายมีเทศกาลล่ำปลาบึก ในพื้นที่ อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอสังขุม โดยจะล่าในพื้นที่ที่เรียกว่า อ่างปลาบึก ซึ่งอยู่บริเวณบ้านผาตั้ง อำเภอสังขุม ที่หาดบ้านปากม่วง ตำบลกองนาง อำเภอศรีเชียงใหม่และที่ตำบลกองศรี อำเภอศรี เชียงใหม่ เป็นหลัก เมื่อประมาณ ๔๐ ปีก่อน ในการจับครั้งหนึ่งจะจับได้ถึง ๕๐ ตัวก็มี การล่าจะเริ่ม ในเดือน ตุลาคมถึงธันวาคม บางพื้นที่เชื่อกันว่าจะล่าปลาบึกได้เฉพาะวันขึ้น ๑๓ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ (เมษายน) เพียง ๓ วันเท่านั้น ไม่ได้ทำตลอดระยะเวลาสามเดือน พิธีจะเริ่มขึ้นเมื่อแต่ละ หมู่บ้านจะจัดเรือยาวพายทวนน้ำขึ้นไปอ่างปลาบึก ในวันทำพิธีจะมีชาวบ้านทั้งสองฝั่งโขงพายเรือมา ชุมนุมกันมากมาย หนุ่มสาวจะมีการพูดจาหยอกล้อ เกี้ยวพาทันได้อย่างอิสระ ไม่ถือโทษโกรธกัน เพราะเชื่อกันว่ามาแต่โบราณว่าถ้าไม่พูดจាកันอย่างนั้น ผีบรรพบุรุษจะไม่ให้ปลา

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระอธิการธีระ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้วศรีบุญเรือง บ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวรการ, เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๔๔} สัมภาษณ์ คุณศุภกร สุวรรณรินทร์, อดีตครูโรงเรียนบ้านกองนาง ต.กองนาง อ.ท่าบ่อ จ. หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

จากการบอกเล่าของนายชาติชาย สุวรรณพัฒนา^{๔๕} ว่าการจับปลาบึกจะมีพิธีบวงสรวงเจ้าที่เจ้าทาง มี อาหารคาวหวาน ดอกไม้ธูปเทียน น้ำลงแพใหญ่ ปล่อยลอยในลำน้ำโขง ก่อนที่พรานปลาบึกจะลงเรือใช้วอนลากโดยปล่อยชายวอนข้างหนึ่งให้ลอยไปตามน้ำ ปลาอีกข้างหนึ่งผูกติดกับเรือไว้ วอนชนิดนี้ใช้เชือกเส้นใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า “นาม” ปัจจุบันประเพณีนี้ได้เลือนหายไปแล้ว

พิธีกรรมต่อแม่น้ำโขง

อาจารย์ธงชัย สิงอุดม^{๔๖} เล่าว่าผู้คนตามลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดต่างๆจะมีประเพณีทำบุญเพื่อขอขอบคุณแม่น้ำโขงที่ได้ให้ชีวิตและให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ทุกคนที่ได้ใช้แม่น้ำโขงตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีเหล่านี้อาจแตกต่างกันไปบ้างแต่ก็มีวัตถุประสงค์เดียวกัน พระครูลัญจิวินคุณากร^{๔๗} กล่าวถึงการสืบทอดแม่น้ำโขงของจังหวัดเลย ว่า ช่วงเช้าพระสงฆ์จะสวดเจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ให้ศีลให้พร เป็นเสร็จพิธีสงฆ์ ต่อไปก็เป็นพิธีพราหมณ์ โดยมีพราหมณ์แต่งชุดขาวเป็นเจ้าพิธี ชาวบ้านจะแห่พาขวัญ มีข้าวตอกดอกไม้เครื่องไหวบูชาต่างๆ โดยเฉพาะรูปพญานาคที่ผู้คนเชื่อว่าสิงสถิตอยู่ในแม่น้ำโขงตั้งเป็นหัวใจของงาน จากนั้นพราหมณ์จะอ่านโองการบอกกล่าวถึงการขอขมาต่อแม่น้ำโขง ในสิ่งที่ผู้คนได้ทำล่วงเกินลงไป เช่นทั้งสิ่งสกปรกลงแม่น้ำโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ การทำพิธีขอขมาก็เพื่อให้เทพแลนผู้รักษาแม่น้ำโขงอันกำเนิดมาจากสุทธะธะนาได้ให้อภัยในสิ่งที่คนริมฝั่งน้ำได้ทำล่วงเกินลงไป และขอให้ผู้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขง จงช่วยกันรักษาแม่น้ำโขงให้ใสดังแก้วมณี ขอให้เทพแลนผู้รักษาแม่น้ำโขงให้การคุ้มครองคนริมฝั่งโขง ขอให้ปลาได้ขึ้นไปวางไข่ในที่ต้นน้ำได้ตามปกติ เพื่อให้เกิดประโยชน์กับคนริมแม่น้ำโขงในระยะยาวต่อไป

สรุป ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

๑. ความเชื่อ

๑.๑ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ประชาชนตามลุ่มแม่น้ำโขงยังมีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาในระดับสูง เชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ และเชื่อในเรื่องกรรมที่ผู้กระทำการกรรมใดไว้ผู้นั้นต้องได้รับกรรม เชื่อในการทำบุญตามเทศกาลต่างๆซึ่งเป็นการทำบุญเพื่อน้อมเคารพและบูชาต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑.๒ ความเชื่อในทางไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน บางความเชื่อจะนำไปผูกโยงกับพระพุทธศาสนาก็มี ความเชื่อที่คล้ายกันตลอดแนวลุ่มแม่น้ำโขงก็มี เช่นการไหว้ผีปู่ตา การเลี้ยงผีฟ่อนผีฟ้า

๑.๓ ความเชื่อในแม่น้ำโขง นอกจากจะเชื่อว่าแม่น้ำโขงคือแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ให้คุณให้โทษกับชาวบ้านได้แล้ว หลายแห่งยังมีความเชื่อว่ามีสมัญญะพญานาค พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาโปรดสัตว์ในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง และทรงประทับรอยพระพุทธบาทไว้หลายแห่ง ดังนั้นการบูชาพระพุทธเจ้าใน

^{๔๕} สัมภาษณ์ คุณศุภกร สุวรรณรินทร์, อดีตครูโรงเรียนบ้านกอนาง ต.กอนาง อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ธงชัย สิงอุดม, รศ.ดร., รองศาสตราจารย์., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อ.เมือง จ.เลย, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูลัญจิวินคุณากร, เจ้าอาวาสวัดลัญจิวิน/เจ้าคณะตำบลพิชัย เขต ๒, ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๒.

บางครั้งจะใช้แม่น้ำโขงเป็นสื่อให้บรรลุตามปรารถนา เช่น การไหลเรือไฟ การลอยกระทง การก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

๒. พิธีกรรม

๒.๑ พิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนริมฝั่งแม่น้ำโขงยังยึดมั่นและประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่นการเทศน์มหาชาติจะหยุดงานประจำเพื่อเข้าวัดฟังธรรมแต่เช้า การจัดสถานที่ประกอบด้วยกล้วย อ้อย เพื่อสร้างบรรยากาศในการเทศน์ บางแห่งจะมีกิจกรรมของนักเรียนจัดขบวนแห่ชุก กัณฑ์ ชาลี ด้วย

๒.๒ พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นความเชื่อมาแต่โบราณที่จะมีพิธีบรรเทาทุกข์ เช่นการเรียกขวัญให้ผู้เจ็บป่วยหรือกระทบกระเทือนทางจิตใจ การสวดวิญญูให้พรเพื่อการเป็นสิริมงคล ความเชื่อบางอย่างจะนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวพันด้วย เช่นการทำบุญเลี้ยงพระ การรดน้ำมนต์การเจิม และการเสกเป่า เป็นต้น

๔.๓ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมพบว่า

ภาคอีสานมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูง อาณาเขตด้านเหนือและตะวันออก มีแม่น้ำโขงกั้นอาณาเขตไทย ลาว การสืบสานวัฒนธรรมมีมาแต่โบราณด้วยการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมเหล่านี้ไม่ได้เลือนหายไปจากภูมิภาคนี้เพียงแต่คนในท้องถิ่นรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาตามความรวดเร็วของสื่อ ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ได้มีการสนองตอบอย่างเต็มที่ แม่น้ำโขง หรือระบอบการปกครองไม่ได้แบ่งแยกวัฒนธรรมไทย-ลาว มากนัก จึงมองเห็นความผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมอยู่น้อย เช่นวัฒนธรรมการทอผ้า วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้านที่เกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น ลำพระเวส (พระเวสสันดร), ฟ้อนผีฟ้า ลำบายศรี เป็นต้น ลำเพื่อความบันเทิง เช่นลำกลอน ลำเรื่อง และวัฒนธรรมอื่นๆ

๔.๓.๑ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาผ่านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า

ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขงในบางพื้นที่โดยเฉพาะชนบทยังรักษาขนบธรรมเนียมเอาไว้ได้ พระอธิการธีระ ฐิตสีโล^{๘๘} กล่าวว่าในปัจจุบันเห็นว่าวัยรุ่นเข้าวัดมากขึ้นกว่าเดิมส่วนมากก็จะนุ่งผ้าถุงแต่งกายมิดชิด ผู้ชายวัยรุ่นเข้าวัดก็มีแต่ก็ไม่มากนัก พระครูโพธิ์วรการ^{๘๙} ให้ความเห็นว่าขนบธรรมเนียมที่ดั่งามมั่นก็หมดไป การถูกเนื้อต้องตัวของหนุ่มสาวถือเป็นเรื่องธรรมดา พ่อแม่ก็เห็นเป็นเรื่องธรรมดาไม่ว่ากล่าวอะไร ทำให้เกิดเรื่องไม่ดีไม่งามให้ได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ

พระมหาทินกร อิสสุโร^{๙๐} พูดถึงประเพณีว่า เยาวชนรับสื่อที่มีอยู่อย่างแพร่หลายได้เร็วมาก การเลียนแบบเอาอย่างทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทย กลายเป็นความเชื่อซ้ำ ไม่

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระอธิการธีระ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้วศรีบุญเรือง บ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วรการ, เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระมหาทินกร อิสสุโร, ปธ.๙, เจ้าคณะอำเภอขามุนาม/เจ้าอาวาสศรีบุญเรือง ต.ขามุนาม อ.ขามุนาม จ.อำนาจเจริญ, ๒๖ กันยายน ๒๕๖๒.

ทันสมัยรวมทั้งไม่มีการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ทำให้ประเพณีของไทยถูกผสมกลมกลืนไปอย่างน่าเสียดายและประเพณีบางอย่างก็หายไปไม่มีการปฏิบัติกันแล้ว **นางศุภกร รูปดี**^{๕๑} ที่จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงจะมีพิธีตักบาตรเทโวฯหลังเทศกาลออกพรรษาเหมือนสถานที่อื่นทั่วไปแล้ว ประเพณีสำคัญของที่นี่คือ ส่องเฮือ หรือการแข่งขันเรือยาวเชื่อมสัมพันธ์มิตรเมืองคู่แฝด ระหว่างจังหวัดมุกดาหาร กับแขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว ส่วนมากจะจัดประมาณเดือนตุลาคมที่ทำน้ำเขื่อนริมฝั่งโขงตลาดอินโดจีน โดยก่อนการแข่งขันเรือยาวทุกครั้ง คนที่นี่จะมีพิธี “เบิกน่านน้ำ” เป็นพิธีบวงสรวงพระแม่คงคาและพญานาค เพื่อขออนุญาตใช้แม่น้ำโขงทำการแข่งขันเรือยาว โดยพราหมณ์จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญและคนทรงเจ้าจะทำพิธีบวงสรวงด้วยอาหารคาวหวาน ๗ อย่าง และอัญเชิญเจ้าพ่อฟ้ามงเมืองและเจ้าแม่สองนางสถิต จากศาลประจำเมืองลงมาประทับเรือเจ้าฟ้ามุกดาสวรรค์ จากนั้นเจ้าเมืองจาก ๒ ฝั่งโขง คือผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหารและเจ้าแขวงสะหวันนะเขต พร้อมด้วยคนทรงเจ้าจะลงเรือไปกระทำพิธีเบิกน่านน้ำบริเวณกลางแม่น้ำโขง และจะมีพิธี “ตีช้างน่านอง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของผู้เข้าร่วมแข่งขันเรือยาวจะจัดขบวนเรือแห่อัญเชิญด้วยพระราชนามของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และตามด้วยเรือที่เข้าร่วมแข่งขันอีกกว่า ๕๐ ลำ บรรดาฝีพายจะจ้วงพายลงในแม่น้ำอย่างแรงให้น้ำสาตกระเซ็นเป็นฝอยขึ้นบนอากาศ พร้อมตีกลองตีฆ้องโห่ร้องเอาฤกษ์เอาชัย การกระทำลักษณะดังกล่าวโบราณเปรียบเสมือนโคลงช้างเล่นน้ำ เพื่อเรียกขวัญกำลังใจให้แก่ตนเองและเป็นการขอขมาพญานาคและเจ้าผู้ดูแลรักษาแม่น้ำโขง เนื่องจากการแข่งขันเรือยาวอาจสร้างความแตกตื่นด้วยเสียงดัง ทำให้พญานาคและเจ้าผู้ดูแลรักษาแม่น้ำเกิดความรำคาญ พิธีนี้จึงถือเป็นการบอกกล่าวและคารวะให้ท่านคุ้มครองดูแลไม่พริบ

๔.๓.๒ ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านวัฒนธรรมพบว่า

ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบอย่างที่ยึดปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนกลายเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีตกทอดมาถึงคนรุ่นลูกรุ่นหลานซึ่งได้ถือปฏิบัติตามแบบอย่างเดียวกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขงมีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา แม้ประเพณีต่างๆ ก็เนื่องด้วยการทำบุญในวันสำคัญๆ ตามความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน

อาจารย์ธงชัย สิงอุดม^{๕๒} กล่าวว่าการทำบุญให้ทานของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขงสอดคล้องกันว่า คนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขงจะทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ประจำวันทุกเช้ามิได้ขาด โดยผู้อาวุโสของครอบครัวพร้อมลูกหลานนำข้าวพร้อมกับข้าวมาเย็นเรียงแถวรอพระสงฆ์มาบิณฑบาตที่หน้าบ้านของตนเวลาใส่บาตรจะถอดรองเท้าเสมอ และเมื่อใส่บาตรแล้วผู้อาวุโสก็จะนำลูกหลานกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว **พระหนูกัน นรินโท**^{๕๓} อธิบายว่าการทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ประจำ

^{๕๑} สัมภาษณ์ นางศุภกร รูปดี, ประธานชมชนศรีประเสริฐ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๕๒} สัมภาษณ์ ธงชัย สิงอุดม, รศ.ดร., รองศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อ.เมือง จ.เลย, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระหนูกัน นรินโท, เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ ต.ดอนเข อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ทุกเข้ามิได้ขาดนั้น ก็เหมือนฝากเงินไว้กับธนาคาร แต่การทำบุญตักบาตรเป็นธนาคารบุญ จะได้เก็บผลบุญใช้สอยหลังจากที่เราละโลกนี้ไปแล้ว และยังเป็นการสร้างบารมีอีกด้วยเรียกว่า ทานบารมี **พระครูโพธิวรการ**^{๕๔} ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำบุญตามประเพณีของชาวอีสาน สอดคล้องกันว่าคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในภาคอีสาน ทำบุญประเพณีตามฮีต ๑๒ คือ บุญเข้ากรรม บุญคุณลานหรือบุญกุ่ม ข้าวใหญ่ บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญสงรับ บุญบั้งไฟ และเลี้ยงผีตาแฮก บุญข้าสยะ และเลี้ยงผีปู่ตา บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก (สลากภัต) บุญออกพรรษาได้ประทับและไหลเหือไฟ และบุญกฐิน

อาจารย์ศุภกร สุวรรณรินทร์^{๕๕} กล่าวว่าประเพณีทำบุญขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณหรือประเพณีบุญสงกรานต์นั้นเป็นอุบายรวมญาติ ให้ลูกหลานได้มาพบกันโดยพร้อมเพรียงในครอบครัว สร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้น และเป็นโอกาสที่ผู้อาวุโสในครอบครัวหรือในตระกูลจะได้หาโอวาทอบรมสั่งสอนลูกหลานเพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติให้มีความรัก สามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พร้อมให้ศีลให้พร เกิดเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ในโอกาสเดียวกันลูกหลานก็ได้เล่นสนุกสนาน พบเห็นเพื่อนต่างเพศต่างวัยสร้างความสมัครสมานสามัคคีและสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน

พระครูลัทธิวันคุณากร^{๕๖} กล่าวถึงการทำบุญคุณลานว่า ทำกันเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ก่อนจะนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ มาเจริญพระพุทธมนต์เย็น ตอนเช้าถวายภัตตาหาร แล้วจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญข้าว จากนั้นนำข้าวครอบครัวละกระบุงหรือตะกร้าไปกองรวมกันที่วัดเป็นกองประทายข้าวเปลือกและถวายสังฆทานข้าวเปลือกแล้วจึงนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง หลังจากนำข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว หากต้องการนำข้าวไปขายหรือแบ่งปันให้ใครหรือแม่จะนำไปตำหรือสีเพื่อใช้ประกอบอาหารในครัวเรือนยังไม่ได้ จนกว่าจะผ่านพิธีไขประตูเล่า (เปิดประตูยุ้งฉาง) เสียก่อน

พ่อตม เคหฐาน^{๕๗} กล่าวถึงประเพณีทำบุญพะเหวดหรือเทศน์มหาชาติว่า ประเพณีทำบุญพะเหวดของชาวบ้านตามริมฝั่งแม่น้ำโขงในจังหวัดเลยจะทำการทุกวัด มีกำหนด ๓ วัน ๒ ค่ำ วันแรกเป็นวันโสม (สูกติบ) แห่ดอกไม้เข้าผาม (ประรำพิธี) วันที่ ๒ เป็นวันลงบุญ อัญเชิญพระอุปัชฌาย์เถระ และแห่พะเหวด (พระเวสสันดร) เข้าเมืองและตอนกลางคืนประมาณ ๓ ๔ ๕ แห่ข้าวพันก้อนเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน วันที่ ๓ เทศน์พะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จนครบ ๑๓ กัณฑ์ และแห่กัณฑ์หลอนซึ่งอาจจะมีกัณฑ์หลงตามมาด้วย

พ่อสงวน อรอินทร์^{๕๘} ให้ข้อมูลว่าคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งโขง มักจะพากันไปก่อเจดีย์ทราย ถวายเพลพระสงฆ์ บ้านนอกๆ ออกไปจะมีการกินข้าวป่าที่ริมฝั่งโขง จากนั้น

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวรการ, เจ้าอาวาสวัดกลาง, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม, ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๕๕} สัมภาษณ์ คุณศุภกร สุวรรณรินทร์, อดีตครูโรงเรียนบ้านกองนาง ต.กองนาง อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูลัทธิวันคุณากร, เจ้าอาวาสวัดลัทธิวัน/เจ้าคณะตำบลพิชัย เขต ๒, ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายตม เคหฐาน, ข้าราชการบำนาญ/อดีตสมาชิกสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายสงวน อรอินทร์, กรรมการวัฒนธรรมอำเภอลานนูน ต.ลานนูน อ.ลานนูน จ.อำนาจเจริญ, ๒๖ กันยายน ๒๕๖๒.

มาสร่งน้ำพระประธาน สร่งน้ำพระสงฆ์ ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร ถวายจตุปัจจัยไทยทาน ประพรมน้ำพระพุทธมนต์และรดน้ำดำหัวผู้อาวุโสที่วัด ส่วนวันเนาจะพากันขนทรายเข้าวัดและเล่นสนุกสนานตามประเพณี **อาจารย์ศุภกร สุวรรณรินทร์**^{๕๙} กล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ว่ามีการแห่พระประธานและพระสงฆ์รอบเมือง เมื่ออัญเชิญพระประธานลงประดิษฐานยังปะรำพิธีและสร่งน้ำพระประธานแล้วจึงจะเล่นสาดน้ำกัน ในวันสุดท้ายจะพากันห่มข้าว (แช่ข้าว) นึ่งข้าวและจัดทำข้าวพันก้อนเสร็จแล้วตอดกักๆ จะแห่ข้าวพันก้อนรอบเมืองจนถึงวันที่ ๔ ก็อัญเชิญพระประธานขึ้นประดิษฐานไว้ที่เดิมจึงจะเป็นอันเสร็จพิธี

สรุป ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

๑. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ชุมชนตามลำน้ำโขงในชนบทส่วนใหญ่จะมีการรักษาขนบธรรมเนียมไว้อย่างดี จะเห็นได้จากการที่เยาวชนมีการเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น การแต่งกายมาวัดก็มิดชิดส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุง การประพฤติปฏิบัติตนโดยเฉพาะเยาวชนรับเอาขนบธรรมเนียม ตะวันตกมาใช้มากขึ้น และมองว่าขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ล้าสมัย

๒. ด้านวัฒนธรรม สื่อตะวันตกแพร่เข้ามาอย่างมากจนทำให้วัฒนธรรมไทยดูเป็นเรื่องเก่าล้าสมัย เยาวชนรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ แต่กระแสของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในปัจจุบันค่อนข้างแรง ทำให้การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกลดลงบ้าง

๔.๔ ผลศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า

ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง เป็นที่เกิดของอาณาจักรใหญ่น้อย มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ลุ่มแม่น้ำโขงมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงสังคม วัฒนธรรมที่มีตั้งแต่อดีตกาล บริเวณแห่งนี้เป็นที่เกิดของอาณาจักรใหญ่น้อย มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก สังคมวัฒนธรรมในภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่มีพัฒนาการมาจากรัฐในหุบเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง มีที่ราบแทรกอยู่เล็กน้อย และกระจุกกระจายอยู่ตามแอ่งต่างๆ ของหุบเขา ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดนครรัฐ ที่แยกตัวกันอยู่ แต่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างเอกภาพระหว่างนครรัฐ เพื่อพัฒนาไปสู่อาณาจักรใหญ่ แต่ถึงกระนั้นก็มีนครรัฐบางแห่งสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นอาณาจักรได้ เช่น อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง ขอบเขตวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง มีอาณาเขตกว้างขวาง และศึกษาการรับวัฒนธรรมรวมทั้งการแพร่กระจายวัฒนธรรมในกลุ่มเมืองและอาณาจักรต่างๆ ด้วย

^{๕๙} สัมภาษณ์ คุณศุภกร สุวรรณรินทร์, อดีตครูโรงเรียนบ้านกองนาง ต.กองนาง อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

ภูมิปัญญาต่างๆ ได้มีการพัฒนาทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องชัดเจน โดยพัฒนามีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย สิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง แต่ยังคงความมีอัตตาลักษณ์ ความเป็นตัวตน ความเป็นชนชาติที่เหนียวแน่นด้วยคุณธรรม ความเชื่อดั้งเดิม รวมทั้งการรับเอาพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

๔.๔.๑ ผลการศึกษาเส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาพบว่า

คนในลุ่มแม่น้ำโขงมีวิถีชีวิตที่งดงาม มีระเบียบของชีวิตที่ชัดเจนและมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่สื่อถึงความเชื่อและค่านิยมท้องถิ่น ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมทั้งหลายได้ผ่านกระบวนการวิวัฒนาการจนกลายมาเป็นแอ่งอารยธรรมลุ่มน้ำโขงที่ทรงคุณค่าอารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขงมีการพัฒนาทางประวัติศาสตร์มากกว่า ๑,๐๐๐ ปีก่อนกำเนิดวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและสุนทรีย์ภาพที่มีอัตตาลักษณ์ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองระหว่างรัฐต่อรัฐ เมืองต่อเมือง ชุมชนต่อชุมชน บนความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และเครือญาติที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนเป็นเอกภาพบนความหลากหลาย ในดินแดนที่เป็นแอ่งอารยธรรมที่เรียกว่า "ลุ่มน้ำโขง"

วิวัฒนาการของวัฒนธรรม ก่อให้เกิดอารยธรรมที่หลากหลายก็เพราะเหล่าชาติพันธุ์ต่างๆ ในดินแดนลุ่มน้ำโขงที่ประกอบด้วย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรขอม และระดับรัฐน้อยใหญ่อีกมาก กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมต่างๆ อย่างสืบเนื่องยาวนาน กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตลุ่มน้ำโขง ปัจจุบันสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่ก่อกำเนิดอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ทว่าท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการแบ่งเขตรัฐชาติต่างๆ ในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง และกระแสความผกผันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้วิวัฒนาการทางด้านวัฒนธรรม ไม่เด่นชัดและอ่อนด้อยลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ถูกปิดกั้นด้วยอำนาจรัฐและลัทธิทางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเป็นรัฐชาติและอาณาจักรจะสูญสิ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ในกลุ่มชนต่าง ๆ ก็ยังมีผู้คนบางคนและบางชุมชนที่สามารถดำรงอัตตาลักษณ์ของตนเองและยังสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็ง^{๖๐}

อาจารย์ธงชัย สิงอุดม^{๖๑} ได้กล่าวถึงเส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ประชาชนตามลุ่มน้ำโขงรับเอาพระพุทธศาสนาไว้ในจิตใจแทนการนับถือผี ที่มีอยู่แล้ว การนับถือพระพุทธศาสนาได้มีการนำเอาความเชื่อโบราณมาผสมผสาน ดัดแปลงให้เข้ากับความต้องการของสังคม จนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมพุทธที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ **พ่อสุรจิตต์ จันทรสชา**^{๖๒} อธิบายว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาในสุวรรณภูมิโดยการเผยแผ่พระธรรมของพระโสณะและพระอุตระ มีจุดเริ่มต้นที่นครศรีธรรมราช เข้าสู่กรุงสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง และกระจายไปยังอาณาจักรต่างๆ ในภูมิภาค เช่นอาณาจักรล้านนา แล้วเข้าสู่ล้านช้าง จากนั้นพระพุทธศาสนาก็แพร่หลายไปตามลุ่มน้ำโขงตามอำนาจและอิทธิพลของกษัตริย์ล้านช้างที่แผ่ปก

^{๖๐} จักรพงษ์ คำบุญเรือง, “กลุ่มชาติพันธุ์ในอารยธรรมลุ่มน้ำโขง”, (เชียงราย : มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๘). (อรรถาธิบาย).

^{๖๑} สัมภาษณ์ ธงชัย สิงอุดม, รศ.ดร., รองศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อ. เมือง จ.เลย, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายสุรจิตต์ จันทรสชา, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร/รองประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๒.

คลุ่มลุ่มน้ำโขงจนถึงจำปาสัก นี่เป็นเพียงเส้นทางหนึ่งเท่านั้น ที่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำโขง **พระราชภาวนาโสภณ**^{๖๓} กล่าวว่าศาสนาพุทธเข้ามาทางเขมรก็มี ในสมัยโบราณเขมรนับถือศาสนาพราหมณ์ ต่อมากษัตริย์หันมานับถือศาสนาพุทธ คนสนใจเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรือง ต่อมาพระเจ้าฟ้างุ้มกษัตริย์ลาวได้นำพระสงฆ์จากเขมรไปเผยแผ่ศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง **หลวงปู่บอนตา**^{๖๔} กล่าวว่า ศาสนาพุทธทางฝั่งเวียดนามก็มี เขารับเอามาจากเมืองจีน บางส่วนก็มีแผ่เข้ามาใน สปป.ลาว แต่คนลาวไม่นิยม คงมีแต่คนเวียดนามที่นับถืออยู่ ก็ศาสนาเดียวกันแต่คนละนิกายเท่านั้น **พระอาจารย์เคนคำ**^{๖๕} รากเหง้าของพระศาสนาทางฝั่งลาวมีพื้นมาจากล้านช้าง ในฝั่งไทยก็น่าจะได้รับอิทธิพลนี้ด้วยไม่มากนักน้อย แต่อย่างไรก็ดีความแตกต่างทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาของสองฝั่งมีน้อยมาก เพราะอารยธรรมนั้นเกิดจากความเชื่อและแรงศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธเจ้าและคำสอนของท่าน **พระมหาทินกร อิสสโร**^{๖๖} กล่าวถึงเส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงว่า อารยธรรมเป็นสิ่งที่ดงาม ตัดสินได้จากการที่ประชาชนเห็นว่าดีแล้วจึงกระทำให้สืบทอดต่อกันมาหลายร้อยปี ยิ่งอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วคนตามลุ่มแม่น้ำโขงกระทำให้บูชาพระพุทธเจ้าที่ตนเคารพบูชาและศรัทธาอยู่แล้วย่อมเป็นการกระทำด้วยใจบริสุทธิ์ ปิติ และเบิกบาน แม่น้ำโขงก็เป็นเพียงแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงมวลมนุษย์ แต่ไม่สามารถแบ่งแยกอารยธรรมพุทธออกจากคนไทยและคนลาวได้

๔.๔.๒ ผลการศึกษาการเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาพบว่า

ประมาณ พ.ศ. ๒๓๔ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็น กษัตริย์ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีการส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่พุทธศาสนา ในต่างแดนทั่วทุกสารทิศ โดยในดินแดนสุวรรณภูมิ ให้พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้า นำหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาพุทธที่มีการปฏิบัติจริงและใช้ได้ผล จริงในชีวิตประจำวันเข้ามาเผยแผ่ก่อให้เกิดการตั้งมั่นเจริญรุ่งเรืองและแพร่ขยายตัวไปทั่วทั้งภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตราบจนถึงปัจจุบัน

สำหรับในภาคอีสาน พุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ล้านช้างครั้งแรกในสมัยเจ้าฟ้างุ้ม ขึ้นครองราชย์ที่เมืองหลวงพระบาง (พ.ศ. ๑๘๙๖-๑๙๓๖) โดยนางแก้วเกงยาพระอัครมเหสีของเจ้าฟ้างุ้ม เกิดความสลดใจเมื่อเห็นชาวเมืองฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อบูชาผีฟ้าผีแถน จึงขอให้เจ้าฟ้างุ้มอัญเชิญพระพุทธศาสนาจากกัมพูชา ซึ่งเป็นพุทธศาสนานิกายหินยานแบบลังกาวงศ์ นับจากนั้นมาศาสนาพุทธได้เข้ามาตั้งมั่น และเผยแผ่คำสั่งสอน ซึ่งสอดคล้องผสมกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี ทำให้คนไทยในภาคอีสานซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของล้านช้างในอดีตนับถือพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์และโหราศาสตร์มาตั้งแต่เริ่มแรกนับ เป็นที่มาของการเกิดขึ้นของความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระราชภาวนาโสภณ วิ., เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, เจ้าอาวาสวัดเขากาญจนาภิเษกอารามหลวง, ต.เซกา อ.เซกา จ.บึงกาฬ, ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๖๔} สัมภาษณ์ หลวงปู่บอนตา กันตะวะโล, เจ้าอาวาสวัดป่าชัยมงคล บ้านขอนแก่น เมืองปากกะดิ่ง แขวงบริคำไซ สปป.ลาว, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระอาจารย์เคนคำ ไชยสอน, เจ้าอาวาสวัดเจติยาราม (ธาตุโพ้น) บ้านโพธิ์ธาตุ เมืองไชยโพทอง แขวงสวันนะเขต สปป.ลาว, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาทินกร อิสสโร, ปธ.๙, เจ้าคณะอำเภอขานูมาน/เจ้าอาวาสศรีบุญเรือง ต.ขานูมาน อ.ขานูมาน จ.อำนาจเจริญ, ๒๖ กันยายน ๒๕๖๒.

เรียกว่า ศาสนาชาวบ้าน ศาสนาชาวบ้านของชาวอีสานจึงเป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่นคือ พุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผีต่าง ๆ เช่น ผีแถน ผีเชื้อ ผีนา ผีไร่ ผีปู่ตา ผีป่าเขาลำเนาไพร คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพ รวมถึงเป็นตัวกำหนดการกระทำของบุคคลและสังคมถือเป็น ภูมิปัญญาอันชาญฉลาดที่บรรพบุรุษของชาวอีสานสืบทอดไว้ให้ลูกหลานผ่านมาแล้วหลายชั่วอายุคน

พระราชปรีชาญาณมุนี^{๖๗} กล่าวถึงความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาว่า แม้ว่าศาสนาพุทธมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย หลังจากนั้นจึงเผยแผ่มาสู่ลุ่มแม่น้ำโขง แล้วมาเจริญรุ่งเรืองในภูมิภาคของเราแสดงว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ได้รับการยอมรับของผู้คนตลอดลุ่มแม่น้ำโขง และเป็นศาสนาที่เหมาะสมกับนิสัยของผู้คนในแถบนี้ ความเชื่อมโยงก็คือการสืบทอด เอาเป็นแบบอย่าง ผู้คนทั่วไปเห็นว่าพระธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่สามารถอบรมสั่งสอนคนให้เป็นคนดีได้จริง จึงให้ความศรัทธาจับถือสืบทอดกันมา ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว **พ่อสุรจิตต์ จันทรสชา^{๖๘}** กล่าวว่าคนไทยและคนลาวมีความผูกพันกันมาอย่างยาวนาน ตามตำนานอุรังคธาตุจะเห็นว่าอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างแผ่ปกคลุมสองฝั่งโขงมานาน คนไทย ลาวข้ามโขงไปมาหาสู่กัน ยอมรับวัฒนธรรมของกันและกันมาอย่างยาวนาน ในเรื่องศาสนาพุทธคนทั้งสองฝั่งไม่ถือว่าตนเองเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียว ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งมวลมนุษยชาติ การแผ่ไปของศาสนาพุทธเป็นเรื่องของความเชื่อความศรัทธาที่เชื่อมโยงกันไปจากรุ่นสู่รุ่น **พระครูศรีสุตาลังการ^{๖๙}** กล่าวว่าความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา มีการเชื่อมโยงกันมาอย่างยาวนานทั้งสองฝั่ง แม่น้ำโขงจะไม่อาจกันความเชื่อความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาได้ แต่เมื่อสังคมโลกเปลี่ยนไป ลัทธิการปกครองใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขต แม้ฝั่งลาวจะไม่สนับสนุนในพิธีกรรมทางศาสนาในระยะแรกๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ในปัจจุบันทางการลาวก็ได้ได้บังคับกีดกัน การปกครองกลับทำให้พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมพุทธได้รับการปกป้องจากอารยธรรมตะวันตกในด้านต่างๆ ที่แพร่มาอย่างรวดเร็วและรุนแรง ต่างจากฝั่งไทยที่ได้รับผลกระทบน้อยอย่างรุนแรง

การเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาตามลุ่มแม่น้ำโขง ในจังหวัดมุกดาหารนั้น**พระครูสุทธิภัทรคุณ^{๗๐}** กล่าวว่าในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในสมัยก่อนเมื่อลาวยังไม่เปลี่ยนแปลงการปกครอง การไปมาหาสู่กันของชาวไทย-ลาว มีความผูกพันทางสายเลือด วันพระวัดศีลจะข้ามโขงมาทำบุญกันจนเป็นเรื่องธรรมดา จะมีชาวลาวข้ามมาทำบุญที่วัดไทยจำนวนมากจนเป็นเรื่องปกติธรรมดา พระไทยพระลาวแทบจะหาความแตกต่างไม่ได้ ไปมาหาสู่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ทั้งการด้านปริยัติและปฏิบัติ

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระราชปรีชาญาณมุนี, เจ้าคณะจังหวัดอำนาจเจริญ/เจ้าอาวาสวัดบ่อชะแงง ต.หนองแก้ว อ.หัวตะพาน จ.อำนาจเจริญ, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายสุรจิตต์ จันทรสชา, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร/รองประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูศรีสุตาลังการ ดร., เจ้าคณะอำเภอเขมราฐ/เจ้าอาวาสวัดนาเย็น (สว่างอารมณ์) ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิภัทรคุณ, เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๒.

พระอาจารย์เคนคำ^{๗๑} พูดถึงการเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาว่า ในปัจจุบันพระภิกษุลาวัณย์เข้าไปศึกษาทางศาสนาในประเทศไทยมากขึ้น บางรูปไปศึกษาถึงกรุงเทพฯ ก็มี แต่ก็ยังเป็นผลดีที่พระหนุ่มที่ไปศึกษามากก็มาจะเป็นครูบาสอนธรรมบาลีและความรู้ทางศาสนาให้กับพระชาวลาว แม้ยังไม่มี การตั้งเป็นโรงเรียนโดยเฉพาะก็ตาม

สรุป ผลการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง

๑. เส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนา เส้นทางแห่งความเจริญงอกงามของพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น เป็นผลแห่งการเผยแผ่พระศาสนาที่มาจากหลายด้านด้วยกันทั้งจากทางภาคใต้เข้าสู่สุโขทัย เผยแผ่ไปล้านนา ไปสู่ล้านช้างและแพร่หลายครอบคลุมทั่วลุ่มแม่น้ำโขง ศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรือง สร้างอารยธรรมพุทธให้เกิดขึ้นตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขงโดยการถ่ายทอดบอกสอนต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

๒. การเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา การติดต่อกันของอาณาจักรโบราณในลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำท้องถิ่นแล้ว ก่อให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากเมืองหนึ่งสู่เมืองหนึ่ง จากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดการเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา ระหว่างเมืองต่างๆ ทำให้มีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมือนกัน

๔.๕ สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑. ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรมพบว่า ภาษาธรรมเกือบจะสูญหายไปจากลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว พระภิกษุ สามเณรเรียนภาษาบาลีเป็นหลักสำหรับภาษาถิ่นประชาชนตามลุ่มน้ำโขงยังใช้กันแพร่หลาย แต่คำผญาแทบจะไม่มีแล้ว วรรณกรรมพื้นบ้านแทบจะไม่มีใครนำมาเล่าสู่ลูกหลานฟัง คงมีแต่พระสงฆ์ที่นำมาเทศน์โปรดญาติโยม วรรณกรรมพื้นบ้านจะมีการแพร่หลายโดยหมอลำเป็นหลัก แต่เยาวชนรุ่นใหม่ก็ไม่นิยมหมอลำนัก

๒. ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อและพิธีกรรมพบว่า ประชาชนตามลุ่มแม่น้ำโขงยังเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่มาก ซึ่งเป็นความเชื่อที่ปะปนไปกับความเชื่อท้องถิ่น ความเชื่อนี้รวมไปถึงความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ให้การให้คุณให้โทษของแม่น้ำโขงด้วย โดยการสร้างพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น บางครั้งพิธีกรรมเหล่านี้ก็นำความเชื่อท้องถิ่นไปปะปนกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย

๓. ผลการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม พบว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างเลือนหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด และการที่วัฒนธรรมตะวันตกแพร่เข้ามาทางสื่ออย่างมากมาย เยาวชนไทยก็รับวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ด้วยความเต็มใจ ทำให้ขนบธรรมเนียมที่ดั้งเดิมของไทยถูกละเลย หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมถูกดัดแปลงไปจากเดิม

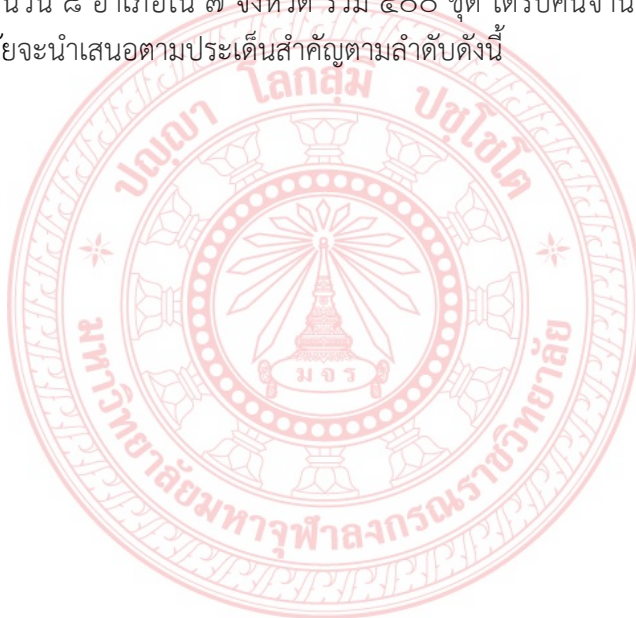
^{๗๑} สัมภาษณ์ พระอาจารย์เคนคำ ไชยสอน, เจ้าอาวาสวัดเจติยาราม(ธาตุโพ้น) บ้านโพธิ์ธาตุ เมืองไชยโพทอง แขวงสุวรรณเขต สปป.ลาว, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๒.

๔. ผลการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทย
 แถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่าการเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงจากหลายเส้นทาง แต่
 เส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขงจะได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้างเป็นหลักแล้ว
 ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตลอดลุ่มน้ำโขง

การวิจัยเชิงปริมาณ

เพื่อให้เกิดความมั่นใจในข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามจากกลุ่ม
 ตัวอย่าง ว่ามีความเห็นอย่างไรในเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยง
 พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างที่ได้ศึกษา ด้วยการแจก
 แบบสอบถามจำนวน ๘ อำเภอใน ๗ จังหวัด รวม ๔๐๐ ชุด ได้รับคืนจำนวน ๔๐๐ ชุด คิดเป็นร้อย
 ละ ๑๐๐ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอตามประเด็นสำคัญตามลำดับดังนี้

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม เพศ ดังนี้

อำเภอ	เพศ	จำนวน (n = ๓๙๘)	ร้อยละ
อ. ปากชม	ชาย	๒๗	๕๔.๐๐
จ.เลย	หญิง	๒๑	๕๒.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๔๘	๙๖.๐๐
อ.ท่าบ่อ	ชาย	๒๐	๔๐.๐๐
จ.หนองคาย	หญิง	๓๐	๖๐.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๕๐	๑๐๐
อ.รัตนวาปี	ชาย	๒๗	๕๔.๐๐
จ.หนองคาย	หญิง	๒๓	๕๖.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๕๐	๑๐๐
อ.บึงโขงหลง	ชาย	๑๖	๓๒.๐๐
จ.บึงกาฬ	หญิง	๓๔	๖๘.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๕๐	๑๐๐
อ.บ้านแพง	ชาย	๑๙	๓๘.๐๐
จ.นครพนม	หญิง	๓๑	๖๒.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๕๐	๑๐๐
อ.เมือง	ชาย	๒๒	๔๔.๐๐
จ.มุกดาหาร	หญิง	๒๘	๕๖.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๕๐	๑๐๐
อ.ชานุมาน	ชาย	๒๗	๕๔.๐๐
จ.อำนาจเจริญ	หญิง	๒๓	๕๖.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๕๐	๑๐๐
อ.เขมราฐ	ชาย	๒๔	๔๘.๐๐
จ.อุบลราชธานี	หญิง	๒๑	๔๒.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม		๔๕	๙๐.๐๐
รวม ๘ อำเภอ	ชาย	๑๘๖	๔๖.๕๐
ใน ๗ จังหวัด	หญิง	๒๐๗	๕๑.๗๕
ค่าเฉลี่ยรวม		๓๙๓	๙๘.๒๕

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงว่าประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๗๕ เป็นเพศชาย ๑๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๕๐ อำเภอปากชม อำเภอรัตนวาปี และอำเภอชานุมาน มีเพศชายตอบแบบสอบถามมากที่สุดอำเภอละ ๒๗ คน

และอำเภอบึงโขงหลง มีเพศหญิงตอบแบบสอบถามมากที่สุด ๓๔ คน ประชาชนทั้ง ๘ อำเภอตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๓๙๓ คน คิดเป็น ร้อยละ ๙๘.๒๕

๒) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.ปากชม จ.เลย (ตารางที่ ๔.๒ - ๔.๕)

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๔๘		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๑.๔๘	๐.๕๐	น้อยที่สุด
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๑๓	๐.๗๐	ปานกลาง
๓.	คนหนุ่มสาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๗๗	๐.๗๒	มาก
๔.	คนหนุ่มสาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๔	๐.๙๐	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำพ้องกันแล้ว	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก
๖.	คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๒๙	๐.๙๗	มาก
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๒๕	๐.๔๔	ปานกลาง
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๓.๐๒	๐.๘๖	ปานกลาง
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๑๗	๐.๓๘	ปานกลาง
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๔.๓๕	๐.๘๖	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๔๐	๐.๖๓	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ปากชม จ.เลย เห็นด้วยว่าการศึกษาภาษาธรรมในลุ่มน้ำโขงอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = ๑.๔๘) การใช้คำพ้องมีแนวโน้มจะเลือนหายไป พระภิกษุ ยังศึกษาและนำวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่นอกจากนั้นวรรณกรรมโบราณมักใช้ในการแสดงหมอลำอยู่มาก ($\bar{X}$ = ๔.๓๕)

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรม และความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๔๘		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๖๕	๐.๘๔	มากที่สุด
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปူตา	๔.๐๒	๐.๑๔	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๓.๕๖	๐.๘๐	มาก
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๒.๙๘	๐.๖๐	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เงือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๐๐	๐.๐๐	ปานกลาง
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๕	๐.๔๘	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๔๒	๐.๖๘	น้อย
๑๘.	พิธีไหว้ผีพนผีฟ้า เป็นความเชื่อที่ผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๐๖	๐.๗๖	ปานกลาง
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๓๕	๑.๐๘	ปานกลาง
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๔๐	๐.๔๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๕๘	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ปากชม จ.เลย เห็นด้วยว่าพิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๔๒$) มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๕$) ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปူตา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๒$)

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรม และความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๔๘		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดิน อยู่มาก	๒.๘๑	๐.๓๙	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๔๖	๐.๗๔	ปานกลาง
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญ ที่วัด	๒.๐๐	๐.๐๐	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๓๑	๐.๖๖	น้อย
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับ ลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๔๘	๐.๕๐	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาว ยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๓.๐๐	๐.๘๓	ปานกลาง
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวต คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๗๙	๐.๙๐	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการ อธิษฐานบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๕๐	๐.๕๑	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติ อยู่	๑.๙๖	๐.๙๒	น้อย
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอา วัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป	๓.๕๔	๐.๕๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๑๙	๐.๖๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ปากชม จ.เลย เห็นด้วยว่าในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๓๑$) ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๘$) ประเพณีบุญพระเวต คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๙$)

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในกลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง	n=๔๘		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๖๙	๐.๔๗	มากที่สุด
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๕๐	๐.๘๑	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๗๑	๐.๘๒	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๔๔	๐.๕๐	ปานกลาง
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๔๐	๐.๔๙	ปานกลาง
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๑๕	๐.๗๔	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๒.๘๕	๐.๗๑	ปานกลาง
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๘๓	๐.๗๕	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๔๒	๐.๙๒	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๗๑	๐.๔๖	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๙๓	๐.๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การศึกษาเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ปากซม จ.เลย เห็นด้วยว่าอารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๙$) อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๑$) และพระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๑$)

๓) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย (ตารางที่ ๔.๖ - ๔.๙)

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรม และความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๔๘		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๑.๔๘	๐.๕๐	น้อยที่สุด
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๒.๙๖	๐.๕๘	ปานกลาง
๓.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๙๐	๐.๘๓	มาก
๔.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๔	๐.๙๐	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำพ้องกันแล้ว	๔.๕๘	๐.๕๐	มากที่สุด
๖.	คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๖๓	๐.๔๙	มากที่สุด
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๒๕	๐.๔๔	ปานกลาง
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๒.๑๙	๐.๖๑	น้อย
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๑๗	๐.๓๘	ปานกลาง
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๒.๙๒	๐.๗๙	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๒๖	๐.๖๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย เห็นด้วยว่าการศึกษาภาษาธรรมในลุ่มน้ำโขง อยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = ๑.๔๘) พระภิกษุ สามเณรใน แถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๒.๙๖) คนแถบ ลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = ๒.๑๙)

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรม และความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๓.๙๒	๑.๐๑	มาก
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปอบ	๔.๐๒	๐.๑๔	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๓.๕๖	๐.๘๐	มาก
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๒.๙๖	๐.๖๘	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เงือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๒.๑๕	๐.๗๑	น้อย
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๕	๐.๔๘	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๐๐	๐.๘๐	น้อย
๑๘.	พิธีไหว้ผีพนผีฟ้า เป็นความเชื่อที่ผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๐๖	๐.๗๖	ปานกลาง
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๒.๔๖	๐.๕๐	น้อย
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๔๐	๐.๔๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๒๘	๐.๖๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้นกลุ่มตัวอย่างใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย เห็นด้วยว่า คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$) เชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$)

ตารางที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรม และความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดิน อยู่มาก	๒.๘๑	๐.๓๙	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๔๖	๐.๗๔	ปานกลาง
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญ ที่วัด	๒.๓๑	๐.๔๗	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๑๗	๐.๗๕	น้อย
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับ ลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๔๘	๐.๕๐	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาว ยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๓.๐๐	๐.๘๓	ปานกลาง
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๙๘	๐.๘๑	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการ อุตสาหกรรมบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๓๕	๐.๔๘	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติ อยู่	๑.๙๖	๐.๙๒	น้อย
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอา วัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป	๓.๕๔	๐.๕๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๒๑	๐.๖๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย เห็นด้วยว่าประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่ อยู่ใน ระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญ แลกเปลี่ยนกัน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๐๐$) วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับ เอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๔$)

ตารางที่ ๔.๙ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษาศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๓๓	๐.๔๘	มาก
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๑๐	๐.๘๑	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๗๑	๐.๘๒	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๑๐	๐.๗๒	ปานกลาง
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๓๑	๐.๔๗	ปานกลาง
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๑๕	๐.๗๔	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๒.๘๕	๐.๗๑	ปานกลาง
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๙๔	๐.๘๔	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๒๙	๐.๙๗	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๔๐	๐.๗๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๘๒	๐.๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่าการศึกษาศาสนาเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย เห็นด้วยว่าในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กัน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๑๐$) อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๘๕$) อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๓$) พระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๑$)

๓) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย (ตารางที่ ๔.๑๐ - ๔.๑๓)

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรม และความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๒.๑๔	๐.๗๐	น้อย
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๖๖	๐.๗๗	มาก
๓.	คนหนุ่มสาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๘๐	๐.๗๓	มาก
๔.	คนหนุ่มสาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๒	๐.๘๙	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำผญากันแล้ว	๔.๒๘	๐.๔๕	มาก
๖.	คำผญาที่มีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๗๔	๐.๕๓	มากที่สุด
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๗๘	๐.๗๑	มาก
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๒.๙๐	๐.๘๙	ปานกลาง
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๖๐	๐.๖๔	มาก
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๔.๓๔	๐.๘๕	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๖๘	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่าด้านภาษาและวรรณกรรมนั้นกลุ่มตัวอย่างใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย เห็นด้วยว่าในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๑๔$) พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๖$) คำผญาที่มีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๔$)

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๖๖	๐.๔๘	มากที่สุด
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปุตตา	๓.๘๘	๐.๓๓	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๔.๕๖	๐.๖๑	มากที่สุด
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๒.๙๘	๐.๕๙	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เงือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๖๒	๐.๗๓	มาก
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๔	๐.๔๘	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๗๐	๐.๔๖	ปานกลาง
๑๘.	พิธีไหว้ผีพนผีฟ้า เป็นความเชื่อที่ผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๐๖	๐.๗๔	ปานกลาง
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๑๘	๑.๐๖	ปานกลาง
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๓๘	๐.๔๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๗๔	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย เห็นด้วยว่า คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๖$) มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปุตตา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๘$) เชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริงอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๖$)

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	๓.๐๔	๐.๕๓	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๕๘	๐.๗๓	มาก
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	๒.๐๐	๐.๐๐	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๓๐	๐.๖๕	น้อย
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๔๖	๐.๕๐	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๒.๙๖	๐.๘๓	ปานกลาง
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวต คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๗๖	๐.๘๙	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๔๘	๐.๕๐	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	๒.๖๒	๐.๖๐	ปานกลาง
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาจนเกินไป	๓.๕๙	๐.๕๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๒๘	๐.๕๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย เห็นด้วยว่าปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๓๐$) การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๘$) ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๘$) ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๖$)

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษเส้นทางการยอมรับและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในกลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางการยอมรับและความเชื่อมโยง	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๔๖	๐.๖๕	มาก
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๑๔	๐.๘๑	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๖๘	๐.๘๒	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๑๘	๐.๖๙	ปานกลาง
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๓๘	๐.๔๙	ปานกลาง
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๑๘	๐.๗๕	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๒.๘๖	๐.๗๐	ปานกลาง
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๘๔	๐.๗๔	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๓๔	๐.๘๙	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๐๘	๐.๙๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๘๑	๐.๗๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่าการศึกษเส้นทางการยอมรับและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในกลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย เห็นด้วยว่าอารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๖$) อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๔$) อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๘$) พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว ($\bar{X} = ๓.๘๑$)

๔) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ (ตารางที่ ๔.๑๔ – ๔.๑๗)

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๑.๔๐	๐.๔๙	น้อยที่สุด
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๖๖	๐.๗๕	มาก
๓.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๗๔	๐.๗๒	มาก
๔.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๒	๐.๘๙	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำพ้องกันแล้ว	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก
๖.	คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๒๘	๐.๙๕	มาก
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๐๖	๐.๖๕	ปานกลาง
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๒.๑๘	๐.๗๗	น้อย
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๒๐	๐.๔๐	ปานกลาง
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๔.๓๖	๐.๘๕	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๓๔	๐.๖๕	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่าด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ เห็นด้วยว่าการศึกษาภาษาธรรม อยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๑.๔๐$) พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๖$) คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๑๘$) นิทานเก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๖$)

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๘๐	๐.๔๐	มากที่สุด
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปุตตา	๔.๐๒	๐.๑๔	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๔.๘๘	๐.๓๓	มากที่สุด
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๓.๐๒	๐.๖๒	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เงือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๖๒	๐.๗๘	มาก
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณค่าต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๔	๐.๔๘	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๗๐	๐.๖๕	ปานกลาง
๑๘.	พิธีไหว้ผีพนผีฟ้า เป็นความเชื่อที่ผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๐๖	๐.๗๔	ปานกลาง
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๗๔	๐.๙๒	มาก
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๓๘	๐.๔๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๘๖	๐.๕๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บึงโขงหลง จ. บึงกาฬ เห็นด้วยว่าคนแถบลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๘๐$) เชื่อว่าในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๘๘$)

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	๒.๘๒	๐.๓๙	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๑๔	๐.๓๕	ปานกลาง
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	๑.๙๒	๐.๒๗	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๕๒	๐.๕๐	ปานกลาง
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๓๔	๐.๔๘	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๓.๖๖	๑.๐๔	มาก
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๔.๐๔	๐.๖๗	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๕๐	๐.๕๑	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	๒.๑๘	๐.๙๖	น้อย
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาจนเกินไป	๓.๖๒	๐.๔๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๒๗	๐.๕๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ เห็นด้วยว่าคนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๘๒$) ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๕๐$) คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๑๘$) เยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๕๒$)

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษาศีลทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๗๘	๐.๕๑	มากที่สุด
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๑๒	๐.๘๐	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๗๖	๐.๘๕	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๕๘	๐.๕๐	มาก
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๘๔	๐.๗๗	มาก
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๑๘	๐.๗๕	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๒.๘๔	๐.๗๑	ปานกลาง
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๘๔	๐.๗๔	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๒๐	๐.๙๙	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๖๒	๐.๔๙	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๙๘	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่าการศึกษาศีลทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ เห็นด้วยว่าอารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๘$) อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๖$) มีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๔$) ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณและฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆ กัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๔$)

๕) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.บ้านแพวง จ.นครพนม (ตารางที่ ๔.๑๘ – ๔.๒๑)

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อ อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๒.๓๐	๐.๙๓	น้อย
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๗๐	๐.๙๑	มาก
๓.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๘๐	๐.๗๓	มาก
๔.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๒	๐.๘๙	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำพ้องกันแล้ว	๓.๙๐	๐.๓๐	มาก
๖.	คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๖๐	๐.๗๖	มากที่สุด
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๕๒	๐.๕๐	มาก
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๓.๐๖	๐.๘๗	ปานกลาง
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๑๖	๐.๓๗	ปานกลาง
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๔.๒๐	๐.๙๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๕๘	๐.๗๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า ด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บ้านแพวง จ.นครพนม เห็นด้วยว่า มีการศึกษาภาษาธรรม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = ๒.๓๐) พระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๐) คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๖๐) พระภิกษุ มักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๑๖)

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๕๘	๐.๕๗	มากที่สุด
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปุต	๓.๙๐	๐.๓๖	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๓.๕๔	๐.๗๙	มาก
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๒.๙๘	๐.๕๙	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เงือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๕๖	๐.๗๖	มาก
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๓.๙๐	๐.๗๙	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๖๔	๐.๖๐	ปานกลาง
๑๘.	พิธีไหว้ผีพ่อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่ามีผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๕๔	๐.๙๓	มาก
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๘๒	๑.๐๘	มาก
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๓๘	๐.๔๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๖๘	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บ้านแพง จ.นครพนม เห็นด้วยว่า คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๘$) พิธีไหว้ผีพ่อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่ามีผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๔$) พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$)

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	๒.๙๔	๐.๔๒	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๓๐	๐.๘๙	ปานกลาง
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	๑.๗๖	๐.๔๓	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๖๘	๐.๔๗	ปานกลาง
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๔๖	๐.๕๐	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๒.๙๖	๐.๘๓	ปานกลาง
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวต คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๗๖	๐.๘๙	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๒๔	๐.๖๙	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	๒.๕๔	๐.๗๓	ปานกลาง
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป	๓.๕๖	๐.๕๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๒๒	๐.๖๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บ้านแพง จ.นครพนม เห็นด้วยว่า เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัดอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๑.๗๖$) เยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๖๘$) ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๖$) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๙๖$)

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษาศีลทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๙๐	๐.๓๐	มากที่สุด
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๑๔	๐.๘๑	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๖๘	๐.๘๒	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๔๔	๐.๕๐	ปานกลาง
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๓๘	๐.๔๙	ปานกลาง
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๑๘	๐.๗๕	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๓.๖๔	๐.๘๓	มาก
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๘๔	๐.๗๔	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๔๔	๐.๙๑	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๗๒	๐.๔๕	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		๔.๐๔	๐.๐๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่าการศึกษาศีลทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.บ้านแพง จ.นครพนม เห็นด้วยว่าอารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๙๐$) ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันอยู่ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๔$) มีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๘$) พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๐๔$)

๖) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร (ตารางที่ ๔.๒๒ - ๔.๒๕)

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๒.๓๖	๑.๐๑	น้อย
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๑๒	๐.๖๙	ปานกลาง
๓.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๗๔	๐.๗๒	มาก
๔.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๖๐	๐.๙๗	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำพ้องกันแล้ว	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก
๖.	คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๖๘	๐.๕๙	มากที่สุด
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๕๔	๐.๕๐	มาก
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๓.๐๖	๐.๘๗	ปานกลาง
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๖๘	๐.๘๗	มาก
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๓.๓๔	๐.๘๕	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๖๑	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่าด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร เห็นด้วยว่า การศึกษาภาษาธรรม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๓๖$) พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๑๒$) คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๔$) คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๘$)

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๕๘	๐.๕๔	มากที่สุด
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปူตา	๔.๐๒	๐.๑๔	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๓.๕๔	๐.๗๙	มาก
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๓.๐๐	๐.๖๔	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เงือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๖๔	๐.๗๘	มาก
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๘	๐.๔๙	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๕๘	๐.๘๖	ปานกลาง
๑๘.	พิธีไหว้ผีพนผีฟ้า เป็นความเชื่อที่ผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๗๒	๑.๐๑	มาก
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๕๔	๐.๘๖	มาก
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๔๒	๐.๕๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๗๔	๐.๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร เห็นด้วยว่า คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๘$) พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๕๘$) พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๔$)

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	๓.๐๖	๐.๖๘	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๙๒	๐.๙๐	มาก
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	๒.๒๐	๐.๔๐	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๓๐	๐.๖๕	น้อย
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๔๖	๐.๕๐	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๓.๖๘	๑.๐๐	มาก
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๘๔	๐.๙๑	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๔๘	๐.๕๐	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	๓.๕๖	๑.๑๘	มาก
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป	๓.๕๒	๐.๕๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๕๐	๐.๗๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร เห็นด้วยว่าคนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๐๖$) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๘$) วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไป เพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๒$) การบายศรีสู่ขวัญ ยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$)

ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษเส้นทางการยอมรับและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางการยอมรับและความเชื่อมโยง	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๒๕	๐.๗๑	มากที่สุด
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๐๖	๐.๘๒	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๗๒	๐.๘๑	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๘๖	๐.๗๖	มาก
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๖๖	๐.๖๙	มาก
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๑๐	๐.๗๖	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๓.๕๖	๑.๐๙	มาก
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๘๐	๐.๗๖	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๔๔	๐.๙๑	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๗๘	๐.๔๒	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		๔.๐๕	๐.๗๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่าการศึกษเส้นทางการยอมรับและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เมือง จ.มุกดาหาร เห็นด้วยว่าอารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๒๕$) พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๘$) อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๒$) อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๖$)

๓) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม ใน อ.ชานุมาน จ.อำนาจเจริญ (ตารางที่ ๔.๒๖ - ๔.๒๙)
 ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อ
 อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๒.๒๘	๐.๙๐	น้อย
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๖๐	๑.๐๙	มาก
๓.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๗๘	๐.๗๔	มาก
๔.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๖	๐.๘๘	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำผญากันแล้ว	๓.๖๘	๐.๔๗	มาก
๖.	คำผญาที่มีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๒๖	๑.๐๑	มาก
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๘๖	๐.๘๘	มาก
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๒.๙๘	๐.๘๗	ปานกลาง
๙.	พระภิกษุ มักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๗๐	๐.๘๙	มาก
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๔.๓๘	๐.๘๕	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๖๑	๐.๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ชานุมาน จ.อำนาจเจริญ เห็นด้วยว่า พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๖๐) คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำผญา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๖๘) พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๖) พระภิกษุ มักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๐)

ตารางที่ ๔.๒๗ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๕๖	๐.๗๐	มากที่สุด
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปอบ	๔.๐๒	๐.๑๔	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๓.๕๔	๐.๗๙	มาก
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๒.๘๖	๐.๙๕	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เงือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๕๐	๐.๘๑	มาก
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๔	๐.๔๘	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๕๘	๐.๘๖	ปานกลาง
๑๘.	พิธีไหว้ผีพนผีฟ้า เป็นความเชื่อที่ผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๕๖	๐.๘๖	มาก
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๔๒	๑.๑๑	ปานกลาง
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๓๘	๐.๔๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๖๘	๐.๗๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ชานุมาน จ.อำนาจเจริญ เห็นด้วยว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปอบ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๒$) พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๕๘$) พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๒$)

ตารางที่ ๔.๒๘ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	๓.๒๒	๐.๗๔	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๔๔	๐.๗๓	ปานกลาง
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	๒.๐๔	๐.๔๕	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๓๐	๐.๖๘	น้อย
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๔๘	๐.๕๐	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๒.๙๖	๐.๘๓	ปานกลาง
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๗๖	๐.๘๙	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๕๐	๐.๕๑	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	๓.๖๒	๑.๑๐	มาก
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาจนเกินไป	๓.๕๖	๐.๕๐	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๓๙	๐.๖๙	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ขานุมาน จ.อำนาจเจริญ เห็นด้วยว่าปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๓๐$) ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๘$) ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๖$) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๒$) เยาวชนส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๐๔$) ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๕๐$)

ตารางที่ ๔.๒๙ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษาศีลทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง	n=๕๐		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๖๐	๐.๖๑	มากที่สุด
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๑๔	๐.๘๑	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๖๘	๐.๘๒	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๔๔	๐.๕๐	ปานกลาง
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๘๒	๐.๘๓	มาก
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๓.๙๐	๐.๗๔	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๒.๘๖	๐.๗๐	ปานกลาง
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๘๘	๐.๗๗	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๑๒	๑.๐๐	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๕๒	๐.๘๔	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๙๐	๐.๗๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๙ พบว่าการศึกษาศีลทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.ขานุมาน จ.อำนาจเจริญ เห็นด้วยว่าอารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๐$) อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๔$) อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๘$) อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้างอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๘๖$) มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$)

๘) ผลการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรมใน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี (ตารางที่ ๔.๓๐ - ๔.๓๓)

ตารางที่ ๔.๓๐ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	n=๔๕		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๒.๒๗	๐.๙๔	น้อย
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๘๐	๐.๘๙	มาก
๓.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๗๓	๐.๗๒	มาก
๔.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๘	๐.๙๒	มาก
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำพ้องกันแล้ว	๓.๙๘	๐.๕๔	มาก
๖.	คำพ้องมีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๒๔	๐.๙๘	มาก
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๕๘	๐.๘๙	มาก
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๒.๙๖	๐.๘๕	ปานกลาง
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๗๓	๐.๘๖	มาก
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๔.๓๘	๐.๘๑	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๖๒	๐.๘๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่า ด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี เห็นด้วยว่า คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๓) คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๒.๙๖) นิทานเก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๓๘) คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำพ้องกันแล้ว อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๓.๙๘)

ตารางที่ ๔.๓๑ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อ อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้วยความเชื่อและพิธีกรรม

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	n=๔๕		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๖๒	๐.๔๙	มากที่สุด
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา	๔.๐๒	๐.๑๕	มาก
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง	๓.๖๐	๐.๘๑	มาก
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ทั่วไป	๒.๘๙	๐.๕๓	ปานกลาง
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เจือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๗๖	๐.๙๓	มาก
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณค่าต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมเกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๘	๐.๔๙	มาก
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๓.๕๓	๑.๑๐	มาก
๑๘.	พิธีไหว้ผีฟ่อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่ามีผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๖๔	๑.๐๗	มาก
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๓๖	๐.๗๔	ปานกลาง
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๒๙	๐.๕๙	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๘๑	๐.๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๑ พบว่า ด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี เห็นด้วยว่าคนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๖๒) พิธีไหว้ผีฟ่อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่ามีผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๖๔) เชื่อว่าเจือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๖)

ตารางที่ ๔.๓๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	n=๔๕		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	๒.๘๗	๐.๕๙	ปานกลาง
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๔๗	๐.๗๖	ปานกลาง
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	๑.๙๓	๐.๕๘	น้อย
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๒๙	๐.๖๖	น้อย
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๓๖	๐.๗๑	มาก
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๓.๖๔	๑.๐๕	มาก
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๘๔	๐.๙๐	มาก
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๒๗	๐.๖๙	มาก
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	๓.๕๘	๑.๖๒	มาก
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากเกินไป	๓.๕๑	๐.๕๑	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๓๘	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๒ พบว่า ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี เห็นด้วยว่าประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๔) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๖๔) ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๒๗) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๘) วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากเกินไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๑)

ตารางที่ ๔.๓๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการศึกษเส้นทางการยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขง

ข้อ	เส้นทางการยธรรมและความเชื่อมโยง	n=๔๕		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๕๑	๐.๗๖	มากที่สุด
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๐๔	๐.๘๐	มาก
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๗๖	๐.๘๓	มาก
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๕๘	๐.๖๙	มาก
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๘๔	๐.๗๗	มาก
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๐๙	๐.๗๓	มาก
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๒.๘๔	๐.๗๔	ปานกลาง
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	๓.๕๘	๐.๗๘	มาก
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๓๘	๐.๙๔	มาก
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๖๐	๐.๗๕	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๙๒	๐.๗๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่าการศึกษเส้นทางการยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มตัวอย่างใน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี เห็นด้วยว่า อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๔) อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๕๑) พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๖๐) ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณและฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆ กัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๘)

๙) ผลการวิเคราะห์อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา (ในตารางที่ ๔.๓๔ – ๔.๓๗)

ตารางที่ ๔.๓๔ แสดงค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ต่อความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องอารยธรรมและความเชื่อมโยง

พระพุทธศาสนา ด้านภาษา และวรรณกรรม

(n = ๓๙๓)

ข้อ	ด้านภาษาและวรรณกรรม	ปาก	ท่าบ่อ	รัตน	บึงโขง	บ้าน	เมือง	ขานูมาน	เขมราฐ	ค่าเฉลี่ย	แปลผล
		ชม		วาปี	หลง	แพง	มุกดาหาร			รวม	
		$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	
๑	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	๑.๔๘	๑.๔๘	๒.๑๔	๑.๔๐	๒.๓๐	๒.๓๖	๒.๒๘	๒.๒๗	๑.๙๖	น้อย
๒	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้	๓.๑๓	๒.๙๖	๓.๖๖	๓.๖๖	๓.๗๐	๓.๑๒	๓.๖๐	๓.๘๐	๓.๔๕	ปานกลาง
๓	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	๓.๗๗	๓.๙๐	๓.๘๐	๓.๗๔	๓.๘๐	๓.๗๔	๓.๗๘	๓.๗๓	๓.๗๘	มาก
๔	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น	๓.๕๔	๓.๕๔	๓.๕๒	๓.๕๒	๓.๕๒	๓.๖๐	๓.๕๖	๓.๕๘	๓.๕๕	มาก
๕	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำผญากันแล้ว	๔.๐๐	๔.๕๘	๔.๒๘	๔.๐๐	๓.๙๐	๔.๐๐	๓.๖๘	๓.๙๘	๔.๐๕	มาก
๖	คำผญามีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	๔.๒๙	๔.๖๓	๔.๗๔	๔.๒๘	๔.๖๐	๔.๖๘	๔.๒๖	๔.๒๔	๔.๔๗	มาก
๗	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด	๓.๒๕	๓.๒๕	๓.๗๘	๓.๐๖	๓.๕๒	๓.๕๔	๓.๘๖	๓.๕๘	๓.๔๘	ปานกลาง
๘	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	๓.๐๒	๒.๑๙	๒.๙๐	๒.๑๘	๓.๐๖	๓.๐๖	๒.๙๘	๒.๙๖	๒.๗๙	ปานกลาง
๙	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	๓.๑๗	๓.๑๗	๓.๖๐	๓.๒๐	๓.๑๖	๓.๖๘	๓.๗๐	๓.๗๓	๓.๔๓	ปานกลาง
๑๐	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่	๔.๓๕	๒.๙๒	๔.๓๔	๔.๓๖	๔.๒๐	๓.๓๔	๔.๓๘	๔.๓๘	๔.๐๓	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๔๐	๓.๒๖	๓.๖๘	๓.๓๔	๓.๕๘	๓.๖๑	๓.๖๑	๓.๖๒	๓.๕๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๔ พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆ ในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ต่อความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องอารยธรรมและความเชื่อมโยง กลุ่มตัวอย่างในอำเภอต่างๆ เห็นด้วยว่าการศึกษาภาษาธรรม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๑.๙๖$) พระภิกษุ สามเณรในแถบกลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๕$) คนแถบกลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๙$)

ตารางที่ ๔.๓๕ แสดงค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆ ในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ต่อความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องอารยธรรมและความเชื่อมโยง พระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อ และพิธีกรรม (n = ๓๙๓)

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	ปาก ชม	ท่าบ่อ	รัตน วาปี	บึงโขง หลง	บ้าน แพง	เมือง มุกดาหาร	ขานุมาน	เขมราฐ	ค่าเฉลี่ย รวม	แปลผล
		$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	
๑๑	คนแถบกลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง	๔.๖๕	๓.๙๒	๔.๖๖	๔.๘๐	๔.๕๘	๔.๕๘	๔.๕๖	๔.๖๒	๔.๕๕	มากที่สุด
๑๒	คนแถบกลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ฝับรรพบุรุษ ผีปู่ตา	๔.๐๒	๔.๐๒	๓.๘๘	๔.๐๒	๓.๙๐	๔.๐๒	๔.๐๒	๔.๐๒	๓.๙๙	มาก
๑๓	คนแถบกลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาค เป็นเรื่องจริง	๓.๕๖	๓.๕๖	๔.๕๖	๔.๘๘	๓.๕๔	๓.๕๔	๓.๕๔	๓.๖๐	๓.๘๕	มาก
๑๔	คนกลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบกลุ่มน้ำโขง จริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธรูปที่มีอยู่ทั่วไป	๒.๙๘	๒.๙๖	๒.๙๘	๓.๐๒	๒.๙๘	๓.๐๐	๒.๘๖	๒.๘๙	๒.๙๖	ปานกลาง
๑๕	คนกลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เจือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	๓.๐๐	๒.๑๕	๓.๖๒	๓.๖๒	๓.๕๖	๓.๖๔	๓.๕๐	๓.๗๖	๓.๓๖	ปานกลาง
๑๖	แม่น้ำโขงมีคุณค่าต่อคนในกลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในกลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	๔.๓๕	๔.๓๕	๔.๓๔	๔.๓๔	๓.๙๐	๔.๓๘	๔.๓๔	๔.๓๘	๔.๓๐	มาก
๑๗	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบกลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	๒.๔๒	๒.๐๐	๒.๗๐	๒.๗๐	๒.๖๔	๒.๕๘	๒.๕๘	๓.๕๓	๒.๖๔	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๓๕ (ต่อ) แสดงค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ต่อความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องอารยธรรมและความเชื่อมโยง
พระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อ และพิธีกรรม (n = ๓๙๓)

ข้อ	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	ปาก ชม	ท่าบ่อ	รัตน วาปี	บึงโขง หลง	บ้าน แพง	เมือง มุกดาหาร	ขานุมาน	เขมราฐ	ค่าเฉลี่ย รวม	แปลผล
		$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	
๑๘	พิธีไหว้ผีพ่อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่ามีผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	๓.๐๖	๓.๐๖	๓.๐๖	๓.๐๖	๓.๕๔	๓.๗๒	๓.๕๖	๓.๖๔	๓.๓๔	ปานกลาง
๑๙	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาท	๓.๓๕	๒.๔๖	๓.๑๘	๓.๗๔	๓.๘๒	๓.๕๔	๓.๔๒	๓.๓๖	๓.๓๖	ปานกลาง
๒๐	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	๔.๔๐	๔.๔๐	๔.๓๘	๔.๓๘	๔.๓๘	๔.๔๒	๔.๓๘	๔.๒๙	๔.๓๘	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๕๘	๓.๒๘	๓.๗๔	๓.๘๖	๓.๖๘	๓.๗๔	๓.๖๘	๓.๘๑	๓.๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๕ พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงต่อความคิดเห็นในเรื่องด้านความเชื่อและพิธีกรรม ของกลุ่มตัวอย่างใน
อำเภอต่างๆ เห็นด้วยว่า คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๕$) คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขง
มีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕$) พิธีไหว้ผีพ่อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่ามีผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่
เย็นเป็นสุข อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๔$) คน แถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี อยู่ในระดับมาก อยู่ในระดับมาก
($\bar{X} = ๔.๓๘$)

ตารางที่ ๔.๓๖ แสดงค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ต่อความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องอารยธรรมและความเชื่อมโยง
พระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม (n = ๓๙๓)

ข้อ	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	ปาก ชม	ท่าบ่อ	รัตน วาปี	บึงโขง หลง	บ้าน แพง	เมือง มุกดาหาร	ชนุมาน	เขมราฐ	ค่าเฉลี่ย รวม	แปลผล
		$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	
๒๑	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	๒.๘๑	๒.๘๑	๓.๐๔	๒.๘๒	๒.๙๔	๓.๐๖	๓.๒๒	๒.๘๗	๒.๙๕	ปานกลาง
๒๒	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	๓.๔๖	๓.๔๖	๓.๕๘	๓.๑๔	๓.๓๐	๓.๙๒	๓.๔๔	๓.๔๗	๓.๔๗	มาก
๒๓	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	๒.๐๐	๒.๓๑	๒.๐๐	๑.๙๒	๑.๗๖	๒.๒๐	๒.๐๔	๑.๙๓	๒.๐๒	น้อย
๒๔	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	๒.๓๑	๒.๑๗	๒.๓๐	๒.๕๒	๒.๖๘	๒.๓๐	๒.๓๐	๒.๒๙	๒.๓๖	น้อย
๒๕	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	๔.๔๘	๔.๔๘	๔.๔๖	๔.๓๔	๔.๔๖	๔.๔๖	๔.๔๘	๔.๓๖	๔.๔๔	มาก
๒๖	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	๓.๐๐	๓.๐๐	๒.๙๖	๓.๖๖	๒.๙๖	๓.๖๘	๒.๙๖	๓.๖๔	๓.๒๓	ปานกลาง
๒๗	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	๓.๗๙	๓.๙๘	๓.๗๖	๔.๐๔	๓.๗๖	๓.๘๔	๓.๗๖	๓.๘๔	๓.๘๕	มาก
๒๘	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	๔.๕๐	๔.๓๕	๔.๔๘	๔.๕๐	๔.๒๔	๔.๔๘	๔.๕๐	๔.๒๗	๔.๔๒	มาก
๒๙	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	๑.๙๖	๑.๙๖	๒.๖๒	๒.๑๘	๒.๕๔	๓.๕๖	๓.๖๒	๓.๕๘	๒.๗๕	ปานกลาง
๓๐	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป	๓.๕๔	๓.๕๔	๓.๕๙	๓.๖๒	๓.๕๖	๓.๕๒	๓.๕๖	๓.๕๑	๓.๕๖	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๑๙	๓.๒๑	๓.๒๘	๓.๒๗	๓.๒๒	๓.๕๐	๓.๓๙	๓.๓๘	๓.๓๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๖ พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆ ในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงต่อความคิดเห็นในเรื่องด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอต่างๆ เห็นด้วยว่า ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา

คนกลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๕$) วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๖$)

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ต่อความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในกลุ่มแม่น้ำโขง (n = ๓๙๓)

ข้อ	ด้านเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง	ปาก ชม	ท่าบ่อ	รัตน วาปี	บึงโขง หลง	บ้าน แพง	เมืองมุก ดาหาร	ชานุมาน	เขมราฐ	ค่าเฉลี่ย รวม	แปลผล
		$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	
๓๑	อารยธรรมของคนกลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	๔.๖๙	๔.๓๓	๔.๔๖	๔.๗๘	๔.๙๐	๔.๒๕	๔.๖๐	๔.๕๑	๔.๕๗	มากที่สุด
๓๒	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	๔.๕๐	๔.๑๐	๔.๑๔	๔.๑๒	๔.๑๔	๔.๐๖	๔.๑๔	๔.๐๔	๔.๑๖	มาก
๓๓	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	๓.๗๑	๓.๗๑	๓.๖๘	๓.๗๖	๓.๖๘	๓.๗๒	๓.๖๘	๓.๗๖	๓.๗๑	มาก
๓๔	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	๓.๔๔	๓.๑๐	๓.๑๘	๓.๕๘	๓.๔๔	๓.๘๖	๓.๔๔	๓.๕๘	๓.๔๕	ปานกลาง
๓๕	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	๓.๔๐	๓.๓๑	๓.๓๘	๓.๘๔	๓.๓๘	๓.๖๖	๓.๘๒	๓.๘๔	๓.๕๘	มาก
๓๖	คนไทยในกลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	๔.๑๕	๔.๑๕	๔.๑๘	๔.๑๘	๔.๑๘	๔.๑๐	๓.๙๐	๔.๐๙	๔.๑๒	มาก
๓๗	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	๒.๘๕	๒.๘๕	๒.๘๖	๒.๘๔	๓.๖๔	๓.๕๖	๒.๘๖	๒.๘๔	๓.๐๔	ปานกลาง
๓๘	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณและฝังลากับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆ กัน	๓.๘๓	๓.๙๔	๓.๘๔	๓.๘๔	๓.๘๔	๓.๘๐	๓.๘๘	๓.๕๘	๓.๘๒	มาก
๓๙	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	๔.๔๒	๔.๒๙	๔.๓๔	๔.๒๐	๔.๔๔	๔.๔๔	๔.๑๒	๔.๓๘	๔.๓๓	มาก
๔๐	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	๔.๗๑	๔.๔๐	๔.๐๘	๔.๖๒	๔.๗๒	๔.๗๘	๔.๕๒	๔.๖๐	๔.๕๕	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		๓.๙๓	๓.๘๒	๓.๘๑	๓.๙๘	๔.๐๔	๔.๐๕	๓.๙๐	๓.๙๒	๓.๙๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๗ พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมอำเภอต่างๆในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงต่อความคิดเห็นในเรื่องด้านเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอต่างๆ เห็นด้วยว่าอารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ =๔.๕๗) อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =๓.๗๑) อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =๓.๕๘)

๔.๖ สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจำนวน ๓๙๓ ชุด พบว่าเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า

๑. ด้านภาษาและวรรณกรรม กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่า

การศึกษาภาษาธรรมในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางมีอยู่น้อยมากและมีแนวโน้มจะหมดไป กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๖๘$) แต่พระสงฆ์ก็ยังการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างก็เห็นด้วยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๔๕$) ในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง ในเทศกาลทางพระพุทธศาสนา แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน เช่น หมอลำเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๓$)

๒. ด้านความเชื่อและพิธีกรรม กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่า

คนในลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก โดยจะแสดงออกโดยการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๕๔$) แม้ว่าจะมีความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ปะปนอยู่ด้วยก็ตาม ความเชื่อนี้ก็จะมีการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาเข้าไปสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ ในกรณีนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๙๙$) ในด้านพิธีกรรมนั้นคนในลุ่มน้ำโขงมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น มีกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มเห็นว่าพิธีบวงสรวงพญานาคไม่ได้เป็นพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๖๔$) แม้จะเชื่อว่าในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงก็ตาม ในเรื่องนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๘๕$)

๓. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่า

บุญเพเห็ดเป็นบุญใหญ่ของคนแถบลุ่มน้ำโขง ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักทำให้เกิดพิธีกรรมที่ต่อเนื่อง กันมาจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าจะได้กุศลมาก ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๘๕$) นอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนในแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลางยังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่มาแต่โบราณ เช่นการบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนแถบลุ่มน้ำโขง ในหลายกรณี ทั้งเพื่อรักษาการเจ็บป่วย เพื่อการปฏิบัติการทางจิตวิทยาสำหรับผู้จะเดินทางไกล ผู้จะต้องจากครอบครัวไปทำงานในต่างถิ่น การต้อนรับการกลับมาของลูกหลาน รวมทั้งการต้อนรับผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง เป็นต้น กรณีนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๔๗$) ในด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น จะเห็นว่าในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมน้อยลงมาก และจะมีไม่มากนักที่จะรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายไปวัดด้วยการนุ่งซิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะการรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายของตะวันตกมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสับสน เกิดความเคยชิน บางครั้งกลายเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่กลับเห็นว่าการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานเป็นเรื่องของยุคสมัยไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๖$)

๔. ด้านเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตคนไทยในลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่า

อารยธรรมของคนตลอดลุ่มน้ำโขงตอนกลางเป็นอารยธรรมพุทธที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ความดีงามต่างๆ ได้รับมาจากการสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.57$) ในด้านความเชื่อมโยงนั้น กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าอารยธรรมพุทธทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง สืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน มีความเชื่อ มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายกัน และในปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังไปมาหาสู่กัน นับว่าเป็นความเชื่อมโยงที่ยังมีให้เห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$)

๔.๗ วิเคราะห์ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

๔.๗.๑ วิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง หลายเส้นทางต่างห้วงระยะเวลาพอสรุปได้ดังนี้

๑) เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘ เมื่อเสร็จสิ้นการทำสงคราม ครั้งที่ ๓ ณ กรุงปาฏลีบุตรแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งพระสมณะชุต ๙ สายออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระโสณะกับพระอุตตระ ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ เชื่อกันว่าเป็นจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน (เส้นทางหมายเลข ๑)

ในปี พ.ศ. ๖๒๐ พระเจ้ากนิษกะมหาราช ทรงอุปถัมภ์การทำสงคราม ครั้งที่ ๔ ณ เมืองชลันธรแล้ว ทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาในเอเชียกลาง ในครั้งนั้นพระเจ้ามิ่งตี้ กษัตริย์จีนทรงนำพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเข้าไปเผยแผ่ในประเทศจีน ต่อมาส่งผลไปยังอาณาจักรน่านเจ้าของไทยด้วย (เส้นทางหมายเลข ๒)

๒) ประมาณปี พ.ศ. ๑๓๐๐ อาณาจักรศรีวิชัยในชวาเรืองอำนาจจึงแผ่อิทธิพลเข้ามาถึงบริเวณเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสุราษฎร์ธานี และอาณาจักรกัมพูชา เป็นผลให้พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งกษัตริย์ศรีวิชัยนับถืออยู่เข้ามาเผยแผ่ในบริเวณนี้ด้วย (เส้นทางหมายเลข ๓)

พ.ศ. ๑๕๕๐ กษัตริย์กัมพูชา ซึ่งได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมาจากอาณาจักรศรีวิชัย ได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่พื้นที่ภาคอีสาน ในยุคนี้นี้มีการนำเอาศาสนาพราหมณ์เข้ามาปนกับศาสนาพุทธ รวมทั้งการเคารพนับถือภูต ผี เทวดา อยู่ก่อนแล้ว (เส้นทางหมายเลข ๔)

๓) พ.ศ. ๑๖๙๖ พระเจ้าปราชญ์พรมหาราช ของลังกา ทรงโปรดให้มีการทำสงครามครั้งที่ ๗ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง พระสงฆ์จากอาณาจักรต่างๆพากันเดินทางไปศึกษาเล่าเรียน ในประเทศไทยมีพระสงฆ์ลัทธิลังกาวงศ์ตั้งสำนักเผยแผ่อยู่ที่นครศรีธรรมราช (เส้นทางหมายเลข ๕)

พ.ศ. ๑๘๒๐ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงอาราธนา พระมหาเถระสังฆราช จากนครศรีธรรมราชมาพำนัก ณ วัดอรุณในกรุงสุโขทัย และ พ.ศ. ๑๘๙๗ พระเจ้าลิไท ทรงอาราธนา พระมหาสมณสังฆราช นาม สุมณะ จากลังกาเข้ามาสู่สุโขทัย (เส้นทางหมายเลข ๖)

พ.ศ. ๑๙๑๓ พระเจ้าก้อนา กษัตริย์ล้านนาส่งราชทูตมาทูลขออาราธนาพระสังฆราชสุมนะเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๑๙๓๙ พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ล้านนา ส่งพระสงฆ์คณะหนึ่งไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา (เส้นทางหมายเลข ๗)

๔) ในปี พ.ศ. ๑๘๙๖ พระเจ้าฟ้าจุ่มมหาราช กษัตริย์ล้านนา ซึ่งเป็นราชบุตรเขยของกษัตริย์กัมพูชา ได้รับพระราชทานคณะสงฆ์ มีพระมหาปาสมันเถระ ที่เป็นอาจารย์ของพระเจ้าฟ้าจุ่ม และพระมหาเทพลังกา เป็นหัวหน้าคณะพร้อมพระไตรปิฎกและศาสนวัตถุอื่นๆ ไปเผยแผ่ศาสนาในล้านนา (เส้นทางหมายเลข ๘)

พ.ศ. ๒๐๙๑ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมหาราช กษัตริย์ล้านช้าง ซึ่งเป็นเป็นหลานตาของกษัตริย์ล้านนา และได้ครองราชย์สมบัติล้านนาต่อจากตา ต่อมาเมื่อกลับมาครองกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้นำเอาพระแก้วมรกต และคณะสงฆ์มาจากเชียงใหม่มาสู่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางด้วย (เส้นทางหมายเลข ๙)

แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงเส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนา เข้าสู่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

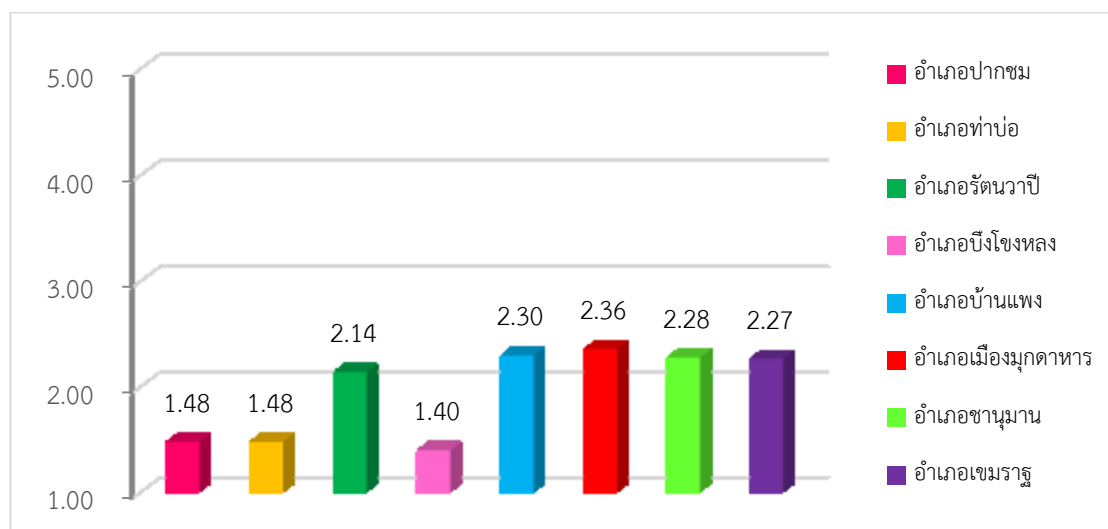
๔.๗.๒ วิเคราะห์ความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา

๑) ความเชื่อมโยงด้านภาษาและวรรณกรรม ภาษาที่มากับพระพุทธศาสนามีทั้งภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เมื่อนำภาษาบาลีมาเขียนในตัวอักษรถิ่น จึงทำให้ภาษาเหล่านั้นเป็นภาษาที่จารไว้ในใบลานบ้าง สลักไว้ในศิลาจารึกบ้าง สำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนบ้าง หรือบันทึกเรื่องราวต่างๆ เรียกอักษรเหล่านี้ว่าภาษาโบราณอีสาน อักษรธรรมนั้นเคยมีชาวอีสานในกลุ่มแม่น้ำโขงที่บวชเรียนได้ศึกษาเล่าเรียนอักษรธรรมจนอ่านออกเขียนได้มีจำนวนมาก และมีอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน จึงถือได้ว่าอักษรธรรมเป็นมรดกทางภาษาของชาวอีสาน อักษรธรรม เป็นตัวอักษรที่แพร่เข้ามาสู่ดินแดนอีสาน สมัยอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นยุคหลังจากอิทธิพลขอมเสื่อมลง ตัวอักษรธรรมที่พบในจารึกต่างๆ สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นยุคสมัย วัฒนธรรมล้านช้าง หรือ วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง อักษรธรรมเป็นอักษรที่พัฒนามาจาก อักษรมอญโบราณ ที่ชาวล้านช้างนำมาจารึกคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งชาดกต่างๆ ด้วย

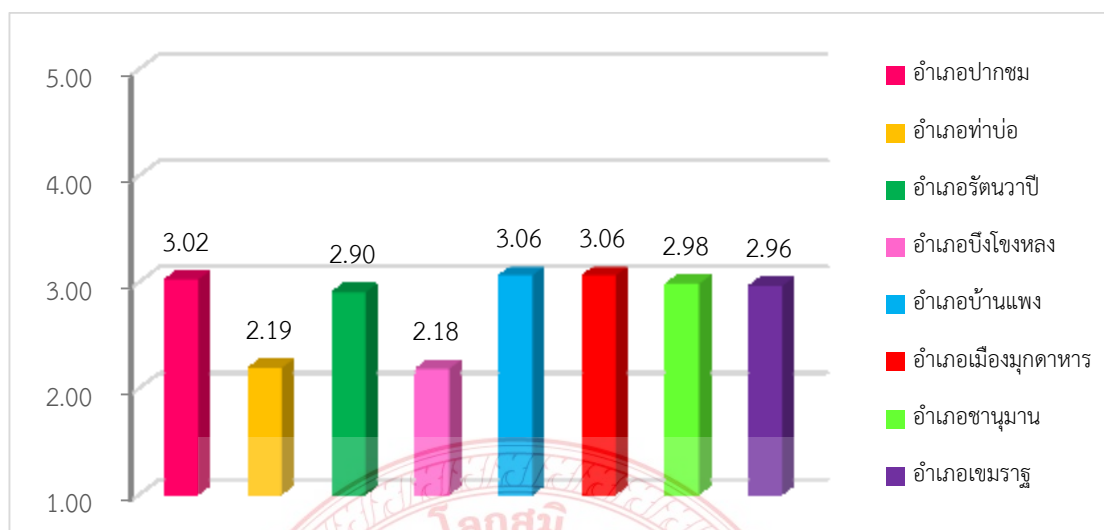
ในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์ล้านช้างทรงรวบรวมชนเผ่าลาว และสร้างอาณาจักรล้านช้างขึ้น ดินแดนอีสานเกือบทั้งหมดก็เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ในตอนเหนือขึ้นไปเป็นอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีรากเหง้าทางภาษาและวัฒนธรรมเดียวกัน จึงนำเอาอักษรมอญโบราณมาเป็นต้นแบบของอักษรวนของอาณาจักรล้านนา และอักษรธรรมของอาณาจักรล้านช้าง ปัจจุบันอักษรธรรมส่วนใหญ่ไม่ได้รับความนิยม และไม่ค่อยจะมีคนสืบทอด พระภิกษุสงฆ์ก็จะนิยมศึกษาบาลี ให้สามารถอ่านออกเขียนได้ เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือในการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่อไป ซึ่งอักษรธรรมน่าจะมีผู้สืบทอดน้อยมาก และมีแนวโน้มว่าน่าจะเลือนหายไป

วรรณกรรมต่างๆ ทั้งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ที่เคยได้รับการถ่ายทอดบอกสอนกันมา ทั้งจากการเทศนาธรรมในโอกาสต่างๆ และการเล่าเป็นคติเตือนใจให้ลูกหลานฟังก็ลดน้อยลงไปมาก นิทาน ชาดกต่างๆ จะมีปรากฏในการเทศน์ของพระภิกษุสงฆ์ หรือเป็นการนำเสนอทางมหรสพ เช่นหมอลำเรื่อง เป็นต้น

แผนภูมิที่ ๔.๒ แสดงระดับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องการใช้ภาษาธรรม

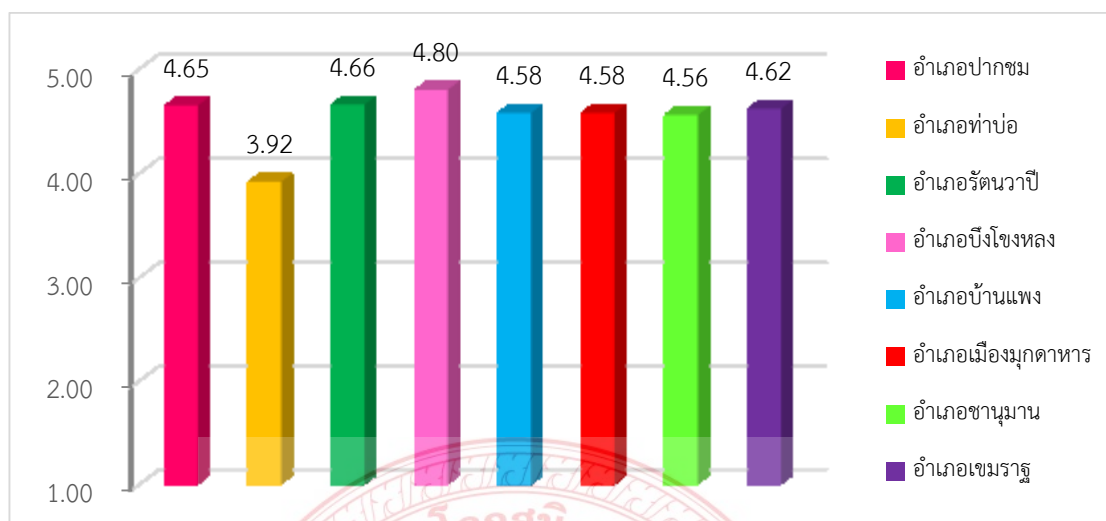
แผนภูมิที่ ๔.๓ แสดงระดับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องการใช้วรรณกรรม

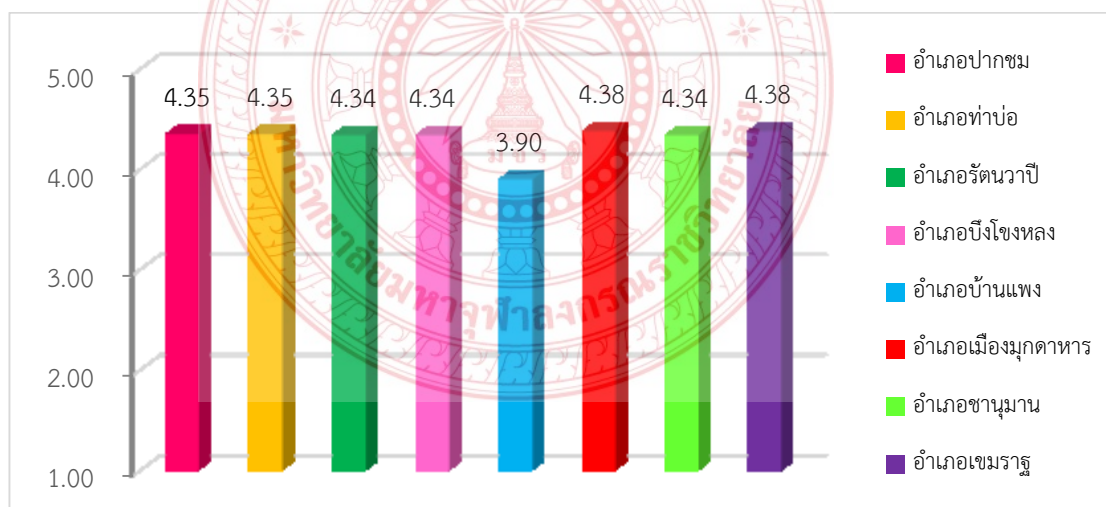
๒) ความเชื่อมโยงด้านความเชื่อและพิธีกรรม ก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามาสู่พื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ประชาชนนับถือ ภูต ผี ปีศาจ เทวดา อารักษ์ เป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว เมื่อประชาชนน้อมรับเอาพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังไม่ทิ้งความเชื่อดั้งเดิม แต่กลับนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกโยงกับความเชื่อดั้งเดิม สร้างพิธีกรรมท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับความเชื่อและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้นคนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางยังยึดมั่นในพระธรรมคำสอนเป็นอย่างสูง จนสามารถที่จะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงตอนกลางเป็นวัฒนธรรมพุทธ ความเชื่อเหล่านี้เป็นการกระทำด้วยความเคารพ ศรัทธา ในสิ่งที่ผู้คนตามลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางนับถือ

ความเชื่อดั้งเดิมก็เป็นความเชื่อที่เกิดจากสำนึกดีของคนในลุ่มน้ำโขงที่มีต่อ บรรพบุรุษ ศาสนา และสิ่งแวดล้อม เช่นการไหว้ผีปู่ตา ที่แทบทุกหมู่บ้านจะเลือกพื้นที่ดอน เป็นที่ตั้งศาลปู่ตา ที่ทุกคนเชื่อว่าเป็นที่สถิตของบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านและคนในหมู่บ้านจะมีพิธีเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี เพื่อขอพรจากปู่ตายายให้คนในหมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนั้นยังมีการทำบุญ ในกรณีที่มีคนในหมู่บ้านเจ็บป่วยไม่ทราบสาเหตุ จะมีการเชิญผีฟ้านางเทียมรักษาผู้ป่วย การรักษาประเภทนี้ต้องใช้หมอแคน และหมอลำทรงผีฟ้า ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่เรียกว่า นางเทียม นั่งล้อมวงผู้ป่วย เมื่อเริ่มพิธี หมอแคนจะเป่าแคน หมอลำก็จะขับลำเป็นทำนองผีฟ้า พวกนางเทียมที่นั่งอยู่จะลุกขึ้นร่ำรอบๆคนป่วย จนกระทั่งผู้ป่วยจะลุกขึ้นฟ้อนรำด้วย ในการขอขมาต่อแม่น้ำโขง ซึ่งถือว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ให้ทั้งคุณและโทษแก่ผู้คนที่ยอาศัยอยู่ริมแม่น้ำ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อว่าเป็นที่อาศัยของพญานาค และมีเงือกอาศัยอยู่ด้วย การบูชาแม่น้ำโขงเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาด้วยเช่นการลอยกระทงสาย การไหลเรือไฟ การก่อกองพระทรายริมโขง เป็นต้น

แผนภูมิที่ ๔.๔ แสดงระดับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา

แผนภูมิที่ ๔.๕ แสดงระดับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องพิธีกรรม

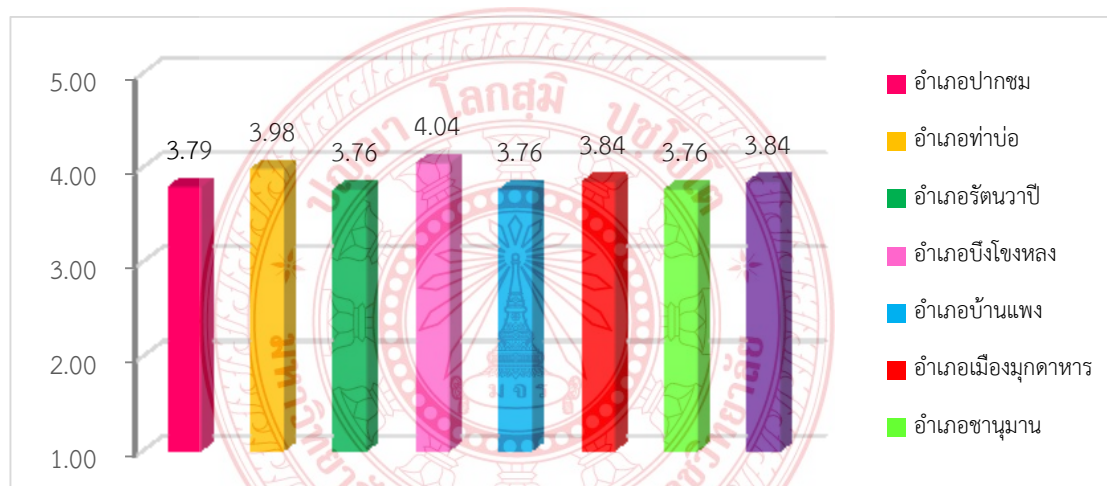
๓) ความเชื่อมโยงด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ก่อนที่สังคมจะกำหนดเป็นขนบธรรมเนียม มนุษย์ต้องมีความเชื่อที่คล้ายกันในเรื่องเดียวกันและจัดการความเชื่อนั้นด้วยการประกอบพิธีกรรม เมื่อเกิดผลสัมฤทธิ์ในทางที่ดีขึ้น จึงกระทำต่อกันมาและพัฒนาให้ดีขึ้น ที่สำคัญคือสามารถตอบคำถามและสนองความต้องการของสังคมได้ สังคมยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันจนกลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี

ในสังคมลุ่มน้ำโขงตอนกลาง มีความเชื่อในเรื่องภูตผี และสิ่งเร้นลับต่างๆ อยู่ก่อนแล้วดังนั้นจึงทำให้เกิดพิธีกรรม การบวงสรวงผีปู่ตาผีบรรพบุรุษเป็นธรรมเนียมมาจนกลายเป็นประเพณีที่ต้องกระทำทุกปีมิได้ขาดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งก็ทำให้เกิดความรักสามัคคี ความผูกพัน ความเป็นคนสายเลือดเดียวกัน มีปู่ตาคนเดียวกันและสืบเชื้อสายมาจากวานวงศ์เดียวกัน

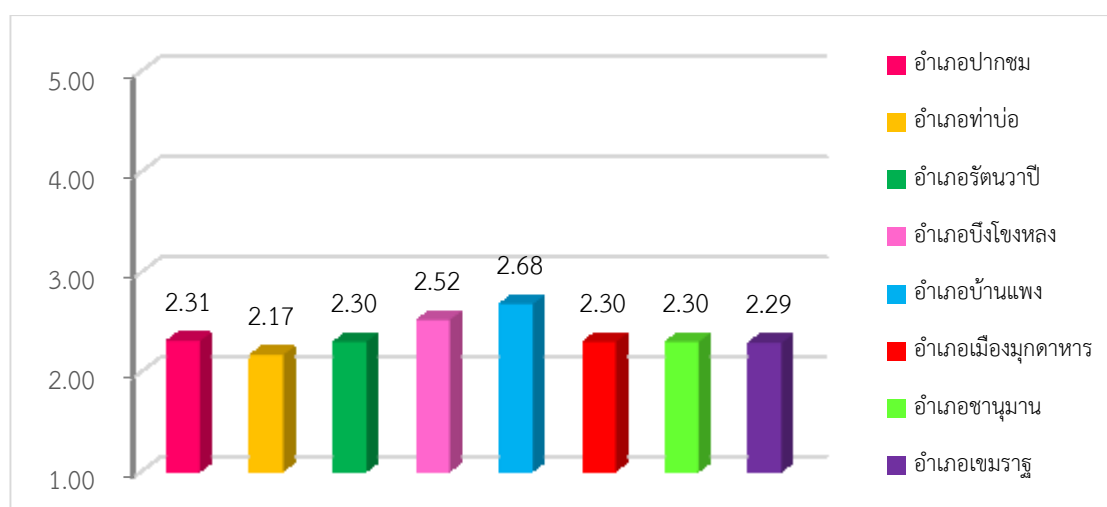
ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางส่วนใหญ่จะเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เช่น ประเพณีบุญพระเวด ที่เป็นงานบุญใหญ่กระทำเหมือนกันตลอดทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงตอนกลาง แต่ประเพณีบางอย่างเช่น ประเพณีไหลเรือไฟ ลอยกระทงสาย เป็นประเพณีที่มีเฉพาะถิ่นไม่ได้ยึดเป็นประเพณีภูมิภาค

ด้านวัฒนธรรมต่างๆ มีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง วัฒนธรรมใหม่เริ่มเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเดิม เพราะความเจริญทางเทคโนโลยี การสื่อสารที่รวดเร็วทำให้เยาวชนในลุ่มน้ำโขงรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกและเกิดการเลียนแบบวัฒนธรรมต่างถิ่นได้ง่ายขึ้น การคล้อยตามวัฒนธรรมใหม่จนลืมขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมบ่อยครั้งจนเกิดความเคยชิน ทำให้เห็นเป็นเรื่องธรรมดา

แผนภูมิที่ ๔.๖ แสดงระดับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องประเพณีทางพระพุทธศาสนา

แผนภูมิที่ ๔.๗ แสดงระดับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องเยาวชนกับความใส่ใจในวัฒนธรรม

ผลการวิเคราะห์ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาใน ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

จากการวิเคราะห์ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง และการเผยแผ่ศาสนาท่ามกลางความเชื่อในภูตผี และการยึดแบบแผนของศาสนาพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในขององค์กร ณ เวลาปัจจุบัน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีผลต่อเส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง เพื่อกำหนดเป็นองค์ความรู้ต่อไปได้ดังนี้

จุดแข็ง : พระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำโขง เริ่มมาจากความศรัทธาของกษัตริย์ในอาณาจักรต่างๆ ที่มีอำนาจ ทำการแผ่แสนยานุภาพออกไปยังดินแดนต่างๆ ได้นำพระพุทธศาสนาไปยังดินแดนใหม่เหล่านั้นด้วย นอกจากนั้นยังการสนับสนุน เชิดชูอย่างเต็มกำลัง จุดแข็งอีกประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือความอ่อนตัว ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัย ไม่กำหนดบทลงโทษแก่ประชาชนทั่วไป ทำให้ประชาชนสามารถเข้ามาศึกษา เข้ามาทดลอง ได้อย่างอิสระ รวมทั้งการจะเลิก หรือออกจากศาสนาก็สามารถกระทำได้ตามความพอใจ ปัจจุบันศาสนาพุทธมีความมั่นคงในศรัทธาของชาวพุทธในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางสูงมาก ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมพุทธฝังรากลึกจนทำให้เป็นส่วนประกอบของชีวิตคนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

การศึกษาพุทธธรรมในปัจจุบันที่มีเครื่องมือในการค้นคว้า มีสถานศึกษาระดับสูงให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาเล่าเรียน เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หรือในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ซึ่งมีวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ เปิดการเรียนการสอนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ทำให้การเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาไม่หยุดลง ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีอาจทำให้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาหายไปบ้าง แต่สำหรับผู้สนใจเทคโนโลยีก็เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกได้เป็นอย่างดี

จุดอ่อน : ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้น อาณาจักรที่อยู่ใกล้ มีอิทธิพลครอบคลุมได้มากที่สุด คืออาณาจักรล้านช้าง แต่อาณาจักรล้านช้างก็ไม่เข้มแข็งมากพอที่จะมีอำนาจเกื้อหนุนศาสนาพุทธให้รุ่งเรืองในภูมิภาคนี้ได้เหมือนอาณาจักรอื่นๆ ที่อยู่ห่างออกไป เช่นอาณาจักรสุโขทัย หรืออยุธยาที่ศาสนาพุทธเจริญงอกงามมากกว่า ในปัจจุบันความสนใจและความใส่ใจในพระพุทธศาสนาของเยาวชนรุ่นใหม่ลดน้อยลงอย่างมาก รวมทั้งช่องว่างระหว่างพระกับญาติโยมเริ่มมีช่องว่างมากขึ้น ทำให้ประชาชนเข้าวัดน้อยลง และไม่ยึดเอาวัดเป็นที่พึ่งทางใจอีกต่อไป

ทัศนคติของเยาวชนส่วนมากในปัจจุบันเกี่ยวกับพระศาสนา ยังไม่สามารถผูกโยงได้อย่างเหนียวแน่น อาจเป็นเพราะการมองไม่เห็นถึงประโยชน์ในทันทีที่จะนำไปใช้ ไม่สนุกสนาน ไร้ใจ การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อเกิดปัญหาจึงจะใช้ศาสนาตามแก้ ซึ่งนับเป็นจุดอ่อนของการเชื่อมโยงพุทธศาสนาในอนาคต

โอกาส : กษัตริย์อาณาจักรล้านช้างได้รับและนำเอาพระพุทธศาสนามาสู่อาณาจักร พระเจ้าฟ้าจัมได้รับพระบางจากกัมพูชามาเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ได้รับพระอริยสงฆ์มาช่วยเผยแผ่พระศาสนา พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อเสด็จกลับจากเชียงใหม่ก็ได้นำพระแก้วมรกตมาไว้ในอาณาจักรล้านช้างด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้นับว่าเป็นโอกาสดีของคนในลุ่มน้ำโขงที่มีสิ่งกลมเกลียวจิตใจตามหลัก

พระพุทธศาสนา ในปัจจุบันสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเปิดกว้างสำหรับบุคคลทั่วไปจะมาแสวงหาความรู้ เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการนำเข้าสู่ความรู้ความเข้าใจทางพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว นับเป็นโอกาสดีสำหรับผู้ศึกษาหาความรู้

เทคโนโลยีนับเป็นโอกาสของผู้สนใจใฝ่รู้ การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ๆทางพระพุทธศาสนา เป็นโอกาสให้เยาวชนหันมาสนใจในภาษา วรรณกรรม พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพุทธ ที่เยาวชนจะสืบทอดได้อย่างถูกต้อง จะไม่ทำให้การเชื่อมโยงขาดลง

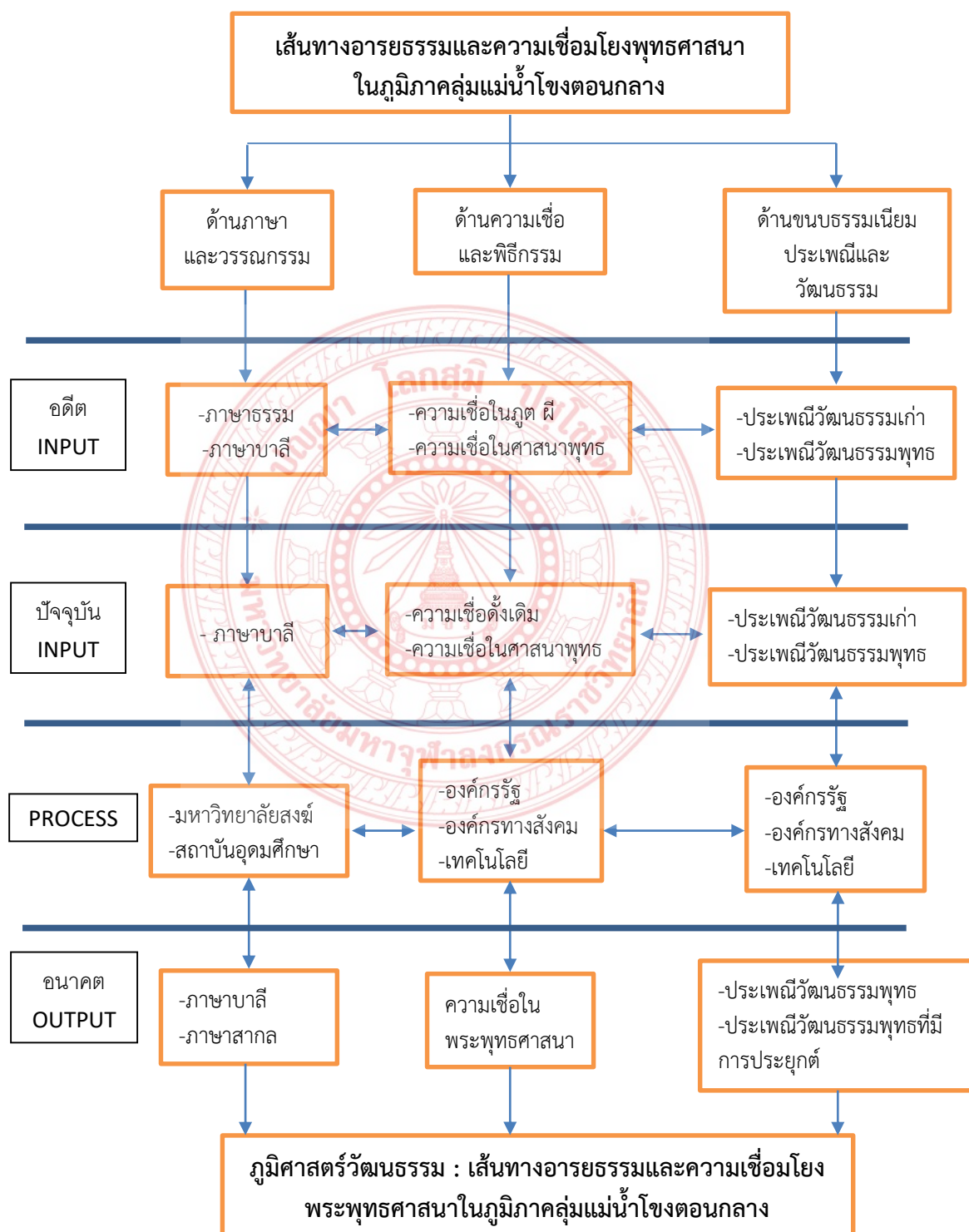
อุปสรรค : ด้วยภูมิรัฐศาสตร์ที่มีแม่น้ำโขงกั้นขวางอยู่ อีกฝั่งหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างจึงมักมีอาณาจักรใหม่ๆเกิดขึ้น ถึงแม้อาณาจักรเหล่านี้จะนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน แต่ความไม่เข้มแข็งของอาณาจักรก็ไม่สามารถทำให้ศาสนจักรเจริญงอกงามได้มากเท่าที่ควร จะเห็นได้จากภาษาธรรมหายไป และในยุคสมัยหลังระบอบการปกครองก็เป็นอุปสรรคต่อความเจริญทางศาสนาด้วยเหมือนกัน จะเห็นได้จากเส้นทางการศึกษาพระธรรมชะงักลง

วัฒนธรรมต่างชาติที่ระบอบเข้ามาอย่างรวดเร็ว ทำให้เยาวชนไทยเพิกเฉยต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาวพุทธ รวมทั้งการไม่ได้ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรม ประเพณี ทำให้กลายเป็นความเคยชิน ไม่ว่ากล่าวตักเตือน แนะนำ จึงทำให้กลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นในสังคมพุทธ เช่น การนั่งกางเกงเข้าวัดของสุภาพสตรี เป็นต้น

๔.๘ องค์ความรู้

แผนภูมิที่ ๔.๘ แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภูมิที่ ๔.๘ แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย อธิบายได้ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า (Input) คือ วัฒนธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม, ด้านความเชื่อและพิธีกรรม, ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งในอดีตคนในภูมิภาคนี้จะใช้ภาษาธรรมล้านนาและภาษาบาลีเป็นหลักสำหรับการศึกษาในศาสนาพุทธ แต่ในปัจจุบันภาษาธรรมไม่มีผู้ใดศึกษาหรือมีจำนวนน้อยมาก ทำให้การศึกษาพระธรรมในปัจจุบันใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก

ในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม เนื่องจากคนในภูมิภาคนี้ยังผูกพันอยู่กับความเชื่อในอดีตในเรื่องภูต ผี เทวดา ทำให้พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาปะปนอยู่กับความเชื่อเก่าอย่างมาก แต่ประชาชนยังมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างสูง

ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของคนในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง มีทั้งประเพณีท้องถิ่นที่ยังผูกพันอยู่กับธรรมชาติเช่นการแห่นางแมว การแห่บั้งไฟ และประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สืบทอดมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาษาธรรมถือว่าเป็นภาษาชั้นสูง เป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ จึงถูกนำไปเชื่อมโยงกับพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ ทำให้พิธีกรรมนั้นเพิ่มความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ในกรณีนี้ แม้ภาษาธรรมจะค่อยๆ หายไป ในปัจจุบันภาษาบาลีก็เข้ามาแทนที่ภาษาธรรม

กรรมวิธี (PROCESS) ในปัจจุบันกระบวนการทางการศึกษาทางศาสนาของไทยขยายตัวอย่างกว้างขวาง ทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใดยขยายการศึกษาออกไปโดยมีสาขาเกือบ ๕๐ แห่งทั่วประเทศ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยของรัฐในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงก็เปิดสาขาการศึกษาพระพุทธศาสนาขึ้นหลายแห่ง ทำให้วิชาความรู้ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้รับการพัฒนาเกือบทุกด้าน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในภาษาบาลีอย่างกว้างขวาง

ในด้านความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยทำให้ความเชื่อเก่าๆ เริ่มลดความสำคัญลง องค์กรต่างๆ พยายามนำความเจริญเข้าไปสู่ชนบท สิ่งเหล่านี้ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างเลือนหายไป

ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งประเพณีเก่าและประเพณีทางพุทธศาสนา นั้น คนในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ได้นำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาสู่พื้นที่ ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม พัฒนาไปตามเทคโนโลยีผสมกลมกลืนจนกลายเป็นประเพณีประยุกต์ใหม่ขึ้นมาหลายอย่างเช่นการลอยกระทงสาย การไหลเรือไฟ เป็นต้น

ผลลัพธ์ (OUTPUT) เมื่อมีการดำเนินกรรมวิธีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามพัฒนาการของสังคมและการนำเทคโนโลยีมีบูรณาการเข้ากับด้านต่างๆ จะสามารถพบแนวโน้มของเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลางได้ดังนี้

ด้านภาษาและวรรณกรรม จะมีการถ่ายทอดและการเรียนรู้ภาษาบาลีกว้างขวางขึ้นทั้งนี้เพื่อการศึกษาศาสตร์ต่างๆ ในศาสนาพุทธ จะมีการเก็บรวบรวมวรรณกรรมเก่าๆ อย่างเป็นระบบ การรื้อฟื้นชาดก นิทานพื้นบ้านให้ออกมาในรูปแบบที่ทันสมัย น่าอ่าน น่าศึกษามากขึ้น นอกจากนั้นการศึกษาพุทธธรรมจะมีการศึกษาเป็นภาษาสากล เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน มากขึ้น

ด้านความเชื่อและพิธีกรรม เทคโนโลยี และการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้นจะมีผลทำให้ความเชื่อดั้งเดิมค่อยๆ หดไป ความเชื่อที่ประชาชนยังมีอยู่อย่างมั่นคงคือความเชื่อในพระธรรมคำสอนว่ามีผลประเสริฐจริง

ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม จากการสนับสนุนขององค์กรภาครัฐและเอกชนที่พยายามเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของประชาชน รวมทั้งการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาเป็นเครื่องดึงดูดให้เกิดความสนใจมากขึ้น จะทำให้ประเพณีใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาแบบประยุกต์เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น มีการนำเอานวัตกรรมใหม่ๆ มาบูรณาการกับประเพณีพุทธจนกลายเป็นประเพณีพระพุทธศาสนาสมัยใหม่

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้วิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Study) โดยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำชุมชน จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้นก่อนจะนำมาสร้างเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มั่นใจ ในเรื่องเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยพบประเด็นที่มีสาระสำคัญดังนี้

๑) การศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๒๑ ท่านพบว่า ภาษาธรรมเกือบจะสูญหายไปจากลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว พระภิกษุ สามเณรเรียนภาษาบาลีเป็นหลัก สำหรับภาษาถิ่นประชาชนตามลุ่มน้ำโขงยังใช้กันแพร่หลาย แต่คำผญาแทบจะไม่มีแล้ว วรรณกรรมพื้นบ้านแทบจะไม่มีใครนำมาเล่าสู่ลูกหลานฟัง คงมีแต่พระสงฆ์ที่นำมาเทศน์โปรดญาติโยม วรรณกรรมพื้นบ้านจะมีการแพร่หลายโดยหมอลำเป็นหลัก แต่เยาวชนรุ่นใหม่ก็ไม่นิยมหมอลำนัก

ในข้อมูลแบบสอบถามที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างพบว่าการศึกษาภาษาธรรมในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางมีอยู่น้อยมากและมีแนวโน้มจะหมดไป กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก แต่พระสงฆ์ก็ยังคงการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างก็เห็นด้วยอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศน์สอนอยู่บ้าง ในเทศกาลทางพระพุทธศาสนา แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน เช่นหมอลำเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

๒) การศึกษาอารยธรรมและความเชื่อโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าประชาชนตามลุ่มแม่น้ำโขงยังเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่มาก ซึ่งเป็นความเชื่อที่ปะปนไปกับความเชื่อท้องถิ่น ความเชื่อนี้รวมไปถึงความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์การให้คุณให้โทษของแม่น้ำโขงด้วย โดยการสร้างพิธีกรรมต่างๆขึ้น บางครั้งพิธีกรรมเหล่านี้ก็นำความเชื่อท้องถิ่นไปปะปนกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย

คนในลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก โดยจะแสดงออกโดยการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุด แม้ว่าจะมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ปะปนอยู่ด้วยก็ตาม ความเชื่อนี้ก็มีจะมีพระพุทธศาสนาเข้าไปสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ ในกรณีนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ในด้านพิธีกรรมนั้นคนในลุ่มแม่น้ำโขงมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น มีกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มเห็นว่าพิธีบวงสรวงพญานาคไม่ได้เป็นพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วย อยู่ในระดับปานกลาง แม้จะเชื่อว่าในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงก็ตาม ในเรื่องนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

๓) การศึกษาอารยธรรมและความเชื่อโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมและประเพณีของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างเลือนหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด และการที่วัฒนธรรมตะวันตกแพร่เข้ามาทางสื่ออย่างมากมาย เยาวชนไทยก็รับวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ด้วยความเต็มใจ ทำให้ขนบธรรมเนียมที่ดั้งเดิมของไทยถูกละเลย หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมถูกดัดแปลงไปจากเดิม

บุญเพเห็ดเป็นบุญใหญ่ของคนแถบลุ่มน้ำโขง ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักทำให้เกิดพิธีกรรมที่ทำต่อๆ กันมาจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าจะได้กุศลมาก ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก นอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางยังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่มาแต่โบราณ เช่นการบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนแถบลุ่มน้ำโขง ในหลายกรณี ทั้งเพื่อรักษาการเจ็บป่วย เพื่อการปฏิบัติทางจิตวิทยาสำหรับผู้จะเดินทางไกล ผู้จะต้องจากครอบครัวไปทำงานในที่อื่น การต้อนรับการกลับมาของลูกหลาน รวมทั้งการต้อนรับผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง เป็นต้น กรณีนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ในด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น จะเห็นว่าในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมน้อยลงมาก และจะมีไม่มากนักที่จะรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายไปวัดด้วยการนุ่งซิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะการรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายของตะวันตกมาใช้ในชีวิตประจำวันทำให้เกิดความสะดวก เกิดความเคยชิน บางครั้งกลายเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิม

แต่กลับเห็นว่าการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานเป็นเรื่องของยุคสมัยไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

๔) การศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

(๑) เส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง พบว่า

พระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาสู่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงหลายเส้นทาง หลายยุคหลายสมัย ขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึงกษัตริย์ผู้ครองอาณาจักร มีอิทธิพลเหนือประชาชนมีอำนาจในการนำพระศาสนาหรือความเชื่อของตนเข้ามาสู่อาณาจักรที่ตนครอบครอง เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้สดับกิตติศัพท์ของพระสงฆ์ลังกาวงศ์ จึงอาราธนา พระมหาเถรสังฆราช เข้ามาสู่กรุงสุโขทัย หรือ พระเจ้าลิไท แห่งกรุงสุโขทัย ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกานามว่าสุมนะ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย หรือบางครั้งกษัตริย์ ที่มีอิทธิพลต่ออาณาจักรอื่นก็น้อมนำส่งเสริมให้ศาสนาเผยแผ่ออกไปได้ เช่น พระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร กษัตริย์เขมรทรงส่งพระมหาปาสมันตเถระ และพระมหาเทพลังกาไปเผยแผ่พระศาสนาที่อาณาจักรล้านช้าง เป็นต้น แต่เนื่องจากผู้คนในอาณาจักรต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางนับถือ ภูต ผี เทวดา และปรากฏการณ์ธรรมชาติมาก่อน และไม่ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม จึงนำเอาพระพุทธศาสนามาเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อของตน แม้ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือชาดกต่างๆ ที่แต่งขึ้นภายหลังก็ถูกสอดแทรกด้วยอภินิหาร สิ่งลึกลับต่างๆ เพื่อสร้างให้เกิดความกลัวในการทำผิดศีลธรรมของศาสนา ดังนั้นศาสนาพุทธในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางจึงผูกพันอยู่กับไสยศาสตร์ กลายเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธารวมกัน เมื่อพิธีกรรมเหล่านี้ไม่ขัดกับหลักศาสนามากนัก และสนองต่อความต้องการตามความเชื่อของประชาชนได้ พิธีกรรมต่างๆ เหล่านั้นจึงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี

(๒) การเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง พบว่า

ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จากฝั่งไทยกับฝั่ง สปป.ลาว จากจังหวัดหนึ่งสู่จังหวัดหนึ่ง รวมทั้งความเชื่อมโยงจากอดีตมาถึงปัจจุบัน การศึกษาพระธรรมในสมัยโบราณกุลบุตร ทั้งบรรพชิตและฆราวาสต้องศึกษาเล่าเรียนให้สามารถอ่านออกเขียนได้ เพื่อการศึกษาพระธรรมต่อไป พระคือผู้เชื่อมโยงทางการศึกษา วัดคือโรงเรียน วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้านคือตำราในการศึกษาเล่าเรียน ต่อเมื่อสังคมเจริญขึ้นสถานศึกษาย้ายจากวัดไปสู่โรงเรียน พระเปลี่ยนบทบาทจากครูผู้สอนวิชาการทุกด้าน มาเป็นผู้ชี้ทางแห่งการพ้นทุกข์เพียงอย่างเดียว ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ห่างออกไป ผู้ศึกษาไปโรงเรียนไม่ได้มาที่วัด หนังสือเทศน์หนังสือธรรมถูกทิ้งไว้ในตู้ไม่มีผู้เอาออกมาศึกษา ความเชื่อในเรื่องภูตผี อภินิหารต่างๆ กลับกลายเป็นว่าพระคือผู้รู้เรื่องผี มากกว่ารู้เรื่องธรรม ทำให้พระบางรูปหันไปศึกษาไสยศาสตร์มากกว่าศึกษาพระไตรปิฎก ทำให้ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาหายไป หรืออ่อนแอลง ในด้านพิธีกรรมที่คนในท้องถิ่นยังมีการ

ปฏิบัติตามความเชื่อ โดยใช้ศาสนาประกอบให้เกิดความน่าเลื่อมใสมากขึ้น ทำให้พิธีกรรมเป็นกึ่งพุทธกิจมี จนแยกกันไม่ออก ความเชื่อโยงพระพุทธศาสนาในสมัยโบราณ พระอริยสงฆ์มาใช้ภูมิประเทศในฝั่งลาวเป็นที่รู้ดั่งค์ แต่พระสงฆ์ลาวกลับข้ามมาศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ความเชื่อโยงทางขนบธรรมเนียมประเพณีพุทธ ถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของประชาชน อาจจะแตกต่างออกไปบ้างตามวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีหลักๆเช่นประเพณีเข้าพรรษา ยังปฏิบัติกันอยู่ทุกแห่ง มากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป ประเพณีรองลงไปเช่นไหลเรือไฟ ลอยกระทงสาย จะปฏิบัติกันเป็นบางแห่งเท่านั้น

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีประเด็นในการอภิปรายจำแนกตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลการศึกษาเส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

มนุษย์สร้างอารยธรรมของตนขึ้นมาเพื่อเป็นรากฐานของความเจริญ อารยธรรมคือสิ่งที่ตั้งตาม ฉะนั้นสังคมมนุษย์จึงลอกเลียนแบบละนำสิ่งที่ตั้งมาจากชุมชนอื่นมาสู่ชุมชนของตน แล้วปรับปรุง อารยธรรมนั้นๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของชุมชน ให้ชุมชนของตนมีความเจริญขึ้นทั้งทางจิตใจ และทางร่างกาย การสืบทอด ถ่ายทอดทางอารยธรรมระหว่างชุมชนหนึ่งสู่อีกชุมชนหนึ่ง จากเผ่าพันธุ์ หนึ่งไปสู่อีกเผ่าพันธุ์หนึ่งเหล่านี้ เป็นการสืบทอดของอารยธรรม เป็นเส้นทางอารยธรรมจากต้นทางสู่ ปลายทาง ที่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปบ้าง แต่ก็มีรากเหง้าที่เหมือนกันคล้ายคลึงกันซึ่งสอดคล้องกับ **ปณณัตถ์ หมอชาติ และสุวิทย์ ไพทยวัฒน์**^๑ ที่กล่าวว่าเนื่องมาจากแหล่งอารยธรรมของโลกส่วนใหญ่ มักจะเกิดขึ้นในนครขนาดใหญ่ๆ คำว่า “อารยธรรม” เป็นคำที่มีความหมายหลายประการตาม ความเข้าใจและการตีความของแต่ละคน ซึ่งในที่นี้ให้ความหมายแบบง่ายๆว่า ความเจริญในด้านต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ และเป็นความเจริญที่สูงกว่าวัฒนธรรมขั้นพื้นฐาน

ความเจริญทางพระพุทธศาสนาจากอินเดีย ถูกนำมาสู่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงหลายเส้นทาง หลายยุคหลายสมัยขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึงกษัตริย์ผู้ครองอาณาจักร จะมีอิทธิพลเหนือ ประชาชนมีอำนาจในการนำพระศาสนาหรือความเชื่อของตนเข้ามาสู่อาณาจักรที่ตนครอบครอง เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้สืบทอดคติศัพทของพระสงฆ์ลังกาวงศ์ จึงอาราธนา พระมหาเถรสังฆราช เข้ามาสู่กรุงสุโขทัย หรือ พระเจ้าลิไท แห่งกรุงสุโขทัย ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกา นามว่าสุมนะ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย หรือบางครั้งกษัตริย์ ที่มีอิทธิพลต่ออาณาจักร อื่นก็น้อมนำส่งเสริมให้ศาสนาเผยแผ่ออกไปได้ เช่น พระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร กษัตริย์เขมรทรงส่ง พระมหาปาสมันตเถระและพระมหาเทพลังกาไปเผยแผ่พระศาสนาที่อาณาจักรล้านช้าง เป็นต้น

^๑ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อารยธรรมมนุษย์, หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐), หน้า ๕.

สอดคล้องกับ**วรุณยุพา สนิทวงศ์ และคณะ**^๒ ที่ศึกษาและพบว่า ชุมชนโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับเอาอารยธรรมอินเดียจากพ่อค้า นักปราชญ์และนักบวชจากชมพูทวีป ทำให้อารยธรรมอินเดียที่แพร่เข้ามาในระยะแรกๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครอง หรือราชสำนักทั้งสิ้น

อารยธรรมพระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาในสุวรรณภูมิหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่นครปาฏลิบุตร โดยส่งพระเถระเดินทางมาเผยแผ่พระศาสนาแต่เนื่องจากผู้คนในอาณาจักรต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางนับถือ ภูต ผี เทวดา และปรากฏการณ์ธรรมชาติมาก่อนและไม่ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม พร้อมกับ **นิโคลาส ทาร์ลิง**^๓ ที่กล่าวว่าก่อนรับเอาอารยธรรมด้านศาสนาจากภายนอกนั้น ผู้คนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยมีแนวคิดสำคัญว่าธรรมชาติ เทวดา และอารักษ์ ล้วนเป็นส่วนที่ผูกติดยึดโยงถึงกัน กล่าว เทวดาและอารักษ์อาศัยอยู่ตามต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา หากมีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ผิดปกติไปจากปกติ ก็ล้วนเกิดจากเทวดา อารักษ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้ทำ อีกทั้งผู้คนในแถบนี้มีความพยายามที่จะสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งการเซ่นไหว้ การบูชา การทำพิธีกรรมตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจมีการฆ่าสัตว์ หรือฆ่ามนุษย์เพื่อบัตร์พลีแก่ธรรมชาติ รวมถึงภูตผี สอดคล้องกับ **สุจิตต์ วงษ์เทศ**^๔ ที่กล่าวว่าคนพื้นเมืองบริเวณสองฝั่งโขงและอีสานนับถือศาสนาผีอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่ยอมรับนับถือศาสนาพุทธ-พราหมณ์ ที่เข้ามาใหม่ เลยถูกเรียกจากชาวชมพูทวีป(อินเดีย-ลังกา) ว่า “นาค” แล้วมีในนิทานว่าต้องปะทะขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มคนเผยแผ่ศาสนาจากชมพูทวีปกับคนพื้นเมือง เรียกปราบนาค และ**สมเกียรติ วัฒนพงษ์กุล**^๕ กล่าวว่า คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังเคารพและบูชาบรรพบุรุษ โดยมีพิธีกรรมในการบูชาบรรพบุรุษ ทั้งยังมีความเชื่อเรื่องความตายและชีวิตหลังความตาย โดยนิยมปลุกศพไว้ในที่สูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการบูชาภูเขา อเล็กซานเดอร์ แห่งโรดส์ มิซซันนารีนิการเยซูดได้กล่าวว่า “ความกตัญญูที่คนในสังคมแสดงต่อวิญญาณ รวมถึงเครือญาติมีมากกว่าสิ่งใด ผู้คนมีความเชื่อและมีความพยายามที่จะเลือกสถานที่ที่เหมาะสม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สำหรับใช้เป็นสถานที่ฝังศพ ต่อมาจึงนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อของตน แม้ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือชาดกต่างๆ ที่แต่งขึ้นภายหลังก็ถูกสอดแทรกด้วยอภินิหารสิ่งลึกลับต่างๆ เพื่อสร้างให้เกิดความกลัวในการทำผิดศีลธรรมของศาสนา ดังนั้นศาสนาพุทธในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางจึงผูกพันอยู่กับไสยศาสตร์ กลายเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธารวมกัน เมื่อพิธีกรรมเหล่านี้ไม่ขัดกับหลักศาสนามากนัก และสนองต่อความต้องการตามความเชื่อของประชาชนได้ พิธีกรรม ต่างๆ เหล่านี้จึงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี สอดคล้องกับ **สุวรรณ สัจจวิรรณ และคณะ**^๖ ที่กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มี

^๒ วรุณยุพา สนิทวงศ์ และคณะ, **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๓.

^๓ นิโคลาส ทาร์ลิง, **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑, จากยุคเริ่มแรกถึงประมาณ ค.ศ. ๑๕๐๐, (กรุงเทพมหานคร : ปรีดีโอโซน จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓๐.

^๔ สุจิตต์ วงษ์เทศ, **นครพนม มาจากไหน?**, (กรุงเทพมหานคร : ชนนิยม, ๒๕๕๖), หน้า ๕๒-๕๓.

^๕ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **อารยธรรมมนุษย์, หน่วยที่ ๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐), หน้า ๓๖.

^๖ สุวรรณ สัจจวิรรณ และคณะ, **อารยธรรมตะวันออกและตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๓.

บทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง แม้ไม่ทราบแน่ชัดว่าศาสนาพุทธเข้ามาถึงดินแดนแถบนี้ตั้งแต่เมื่อไร แต่ก็ยืนยันได้ว่าพระพุทธศาสนานิกายมหายานได้รับการยอมรับนับถือมากกว่านิกายหินยาน ภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาหมดความสำคัญไปจากอินเดียแล้ว แต่ก็ปรากฏว่าศาสนาพุทธยังแพร่หลายในดินแดนแถบนี้มากขึ้น ผู้นับถือพระพุทธศาสนามักจะนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วยเช่นกัน

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางแล้ว กษัตริย์ในอาณาจักรต่างๆ ได้ทะนุบำรุงและให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ศาสนาพุทธในภูมิภาคนี้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ สอดคล้องกับ**สุจิตต์ วงษ์เทศ**^๗ ที่กล่าวว่าพระพุทธศาสนาได้แพร่กระจายไปบริเวณอุตรธานีและหนองหานหลวงที่สกลนครก่อน หลังจากนั้นกลุ่มชนในเขตหนองหานหลวงขยายเข้าไปในเขต อ.ธาตุพนม (จ.นครพนม) แล้วผสมผสานกับกลุ่มชนต่างเผ่าพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นๆ เช่น ทางเหนือและทางตะวันออกของแม่น้ำโขง รัฐเจนละเติบโตขึ้นจากผู้นำคนสำคัญคนหนึ่งนามว่า จิตรเสนะที่ยกย่องนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยมีศาสนาผีเป็นพื้นฐานดั้งเดิมอยู่ด้วย แต่มีความแตกต่างคือ ศาสนาพราหมณ์เป็นที่เคารพนับถือของชนชั้นสูง ศาสนาพุทธเป็นที่เคารพนับถือของสามัญชน ส่วนศาสนาผีมีผสมผสานอยู่ในทุกกลุ่ม **สมพร เทพสิทธา**^๘ ได้ศึกษาและให้ความเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่โบราณกาลกว่า ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ได้ทรงบำรุง รักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา จนพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความรัก สามัคคีในหมู่ชนชาวไทย ที่สำคัญคือชาวไทยประมาณร้อยละ ๙๐ นับถือศาสนาพุทธ มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธศาสนาได้สร้างเอกลักษณ์และคุณธรรมอันดีงามแก่คนไทย เช่น ความเมตตา ความกตัญญูต่อบุคคล ความสุภาพอ่อนโยน ความประนีประนอมกัน อีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานที่สำคัญของศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีของไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรมได้ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศของพระมหากษัตริย์และผู้ปกครอง หลักธรรมเรื่องศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ และขรรยาวาสธรรม ๔ ได้ใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้สังคมของเรามีความสงบเรียบร้อย ประเทศชาติมีความมั่นคงก้าวหน้า และ**พิฑูร มลิวัลย์**^๙ ให้ทัศนะว่าพระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนไทย ซึ่งชาติไทยได้มีความเจริญรุ่งเรือง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบันก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาในพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนไทยให้รักสงบ มีความเสียสละ แก่กล้า อัจฉริยะ รอบรู้ รู้ฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม

^๗ สุจิตต์ วงษ์เทศ, **นครพนม มาจากไหน?**, หน้า ๕๖ -๕๗.

^๘ สมพร เทพสิทธา, **การอภิปรายเครื่องชี้ภาวะสังคมในด้านคุณธรรม, คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ, สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ๒๕๓๘, หน้า ๓๙-๔๐.**

^๙ พิฑูร มลิวัลย์, **พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน ตอนที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗) หน้า ๑-๔.

พระพุทธศาสนานับว่าเป็นศาสนาประจำของภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนกลาง ซึ่งมีพระมหากษัตริย์จากอาณาจักรต่างๆ ทำนุบำรุงและอุปถัมภ์ค้ำชูมาจนถึงปัจจุบัน จาริตประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งแบบธรรมเนียมการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่ถูกนำจากชมพูทวีปก็ถูกพัฒนาให้เหมาะสม เข้ากับวิถีชีวิตของคนในภูมิภาค แม้แต่ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นและพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ก็ถูกนำมาปรับให้พระพุทธศาสนา มีบทบาทในประเพณี พิธีกรรมนั้นๆ ด้วย จะเห็นได้ว่าเส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง จะสืบทอดอารยธรรมกันในภูมิภาคเป็นส่วนใหญ่ มีการนำเอาความรู้ในศาสนาพุทธจากถิ่นอื่นที่มีความเจริญกว่ามาเผยแพร่เป็นระยะๆ แต่ไม่ค่อยจะมีการถ่ายทอดต่อไปยังดินแดนอื่นหรืออาณาจักรอื่นมากนัก

๕.๒.๒ อภิปรายผลการศึกษาคือความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง

๑) ความเชื่อมโยงด้านภาษา

ในสมัยก่อนพระสงฆ์จะศึกษาอักษรธรรม หรือ อักษรล้านช้าง ซึ่งจารไว้บนใบลานเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระธรรมคำสอน พุทธประวัติ ชาดก ต่างๆ เพื่อนำไปเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ซึ่ง **ธวัช ปุณโณทก**^{๑๐} กล่าวว่าอักษรธรรมอีสาน หรืออักษรธรรมล้านช้าง เป็นอักษรที่มีลักษณะคล้าย และได้รับอิทธิพลและสืบทอดมาจากอักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสานใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระธรรมคัมภีร์ จึงถือเป็นอักษรชั้นสูง อักษรศักดิ์สิทธิ์ ตัวอักษรชนิดนี้หากใช้ในประเศลาวจะเรียกว่า ตัวธรรมลาว แต่หากใช้ในภาคอีสานก็เรียกว่า อักษรธรรมอีสาน แต่ทั้งหมดเป็นตัวอักษรชนิดเดียวกัน แต่ในปัจจุบันวิวัฒนาการในด้านสิ่งพิมพ์พัฒนา ทำให้เกิดความสะดวกสบาย คนจารภาษาธรรมลงบนใบลานก็ไม่มีผู้ใดสืบทอด การศึกษาภาษาธรรมก็ขาดผู้สนใจเรียน ดังนั้นภาษาธรรมจึงมีแนวโน้มว่าจะสูญหายไป ภาษาเกิดจากการเรียนรู้ หากขาดการเรียนรู้ภาษานั้นก็หมดประโยชน์ สอดคล้องกับ **ธีรศักดิ์ อัครบวร**^{๑๑} ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือไม่ใช่สัญชาตญาณ แต่เป็นผลรวมของความคิดของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แล้วรู้จักนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต นอกจากเรียนรู้จากธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังเรียนรู้วัฒนธรรมจากสังคมตนเอง จากครอบครัวเพื่อนฝูง และสถาบันทางสังคมอื่นๆ การเรียนรู้ทั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้น ความเชื่อมโยงทางภาษาพูดของคนไทยและคนลาวมีภาษาพูดคล้ายคลึงกัน อยู่หลายกลุ่ม เช่น สำเนียงลาวเหนือ ใช้กันในเมืองหลวงพระบาง ไชยะบุรี อุดมไซ ผังไทยสำเนียงนี้จะใช้ในจังหวัดเลย และอำเภอสังขุม จังหวัดหนองคาย สำเนียงลาวเวียงจันทน์ ใช้ในเวียงจันทน์ บอลิคำไซ ในไทยใช้ในอำเภอเมือง อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอท่าบ่อ และอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย สำเนียงลาวตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้กันในเมืองเชียงขวาง หัวพัน ในประเทศไทยใช้กันในบางหมู่บ้านของจังหวัดหนองคายและจังหวัดสกลนคร สำเนียงลาวกลางถิ่นคำม่วนในประเทศไทย มีใช้อยู่ในจังหวัดนครพนม และบางหมู่บ้านใน อำเภอเซกา อำเภอบึงโขงหลงจังหวัดหนองคาย สำเนียงลาวกลางถิ่นสะหวันเขต มีพูดในจังหวัดมุกดาหาร สำเนียงลาวใต้ ใช้กันในแขวงจำปาสัก สาละวัน เซกอง

^{๑๐} ธวัช ปุณโณทก, **อักษรโบราณอีสาน : อักษรวิทยากรอักษรธรรมและไทยน้อย**, (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔ .

^{๑๑} ธีรศักดิ์ อัครบวร, **กิจกรรมการศึกษา : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓-๔๕.

อัตตะปือ ในประเทศไทยใช้กันในจังหวัด อุบลราชธานี อำนาจเจริญ สอดคล้องกับ **อรพินท์ ปานนาค และคณะ**^{๑๒} ที่กล่าวว่าภาษา คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีภาษาพูดของตนเองก่อนที่จะรับเอาอารยธรรมจากภายนอก นักวิชาการสันนิษฐานว่าภาษาที่ใช้ของคนในแถบนี้มี ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกสันนิษฐานว่า ภาษาของคนในแถบนี้มีลักษณะเป็นคำโดด และอีกกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า เป็นภาษาคำติดต่อ คือมีการเติมคำทั้งข้างหน้า การเติมกลาง และการเติมท้าย และสอดคล้องกับ **สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล**^{๑๓} ได้กล่าวถึงภาษาถิ่นในวัฒนธรรมไทยว่าภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาที่ใช้พูดกันในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือภาคอีสาน โดยทั่วไปอาจเรียกภาษาไทยถิ่นอีสานว่า “ภาษาลาว” ภาษาไทยถิ่นอีสานในประเทศไทยเป็นสำเนียงอีสาน นอกจากสำเนียงอีสานแล้ว ยังมีภาษาถิ่นอีสานสำเนียงหลวงพระบาง และสำเนียงเวียงจันทน์ในลาวด้วย สำหรับภาษาถิ่นอีสานสำเนียงอีสานที่พูดกันในแต่ละจังหวัดอาจมีความแตกต่างกันในเรื่องเสียงหรือคำศัพท์ที่แตกต่างกันไป

ซึ่งจะเห็นได้ถึงการไปมาหาสู่กันและปะปนถึงการมีแหล่งวัฒนธรรมเดียวกัน ความเชื่อมโยงทางภาษาที่มีพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางอีกทางหนึ่งคือการเดินทางไปมาหาสู่กันของพระภิกษุทั้งในประเทศไทยและ สปป.ลาว ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภาษาธรรมที่เคยใช้ร่วมกันมา แต่ในปัจจุบัน

๒) ความเชื่อมโยงด้านวรรณกรรม

วรรณกรรมที่สำคัญในกลุ่มน้ำโขง เช่นตำนานอุรังคธาตุ และนิทานปรัมปราซึ่งมีข้อเท็จจริงแฝงอยู่กับเรื่องราวความรู้ทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง ประเพณีและคตินิยม โดยมีการเล่าขานถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคนสอดคล้องกับ**จารุบุตร เรื่องสุวรรณ**^{๑๔} ที่กล่าวว่า ในปัจจุบันยังมีการถ่ายทอดบอกต่อกันอยู่บ้างโดยเฉพาะการใช้มหรสพเป็นสื่อในการถ่ายทอด เช่นหมอลำหมู่ หมอลำกลอน ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในตำนานอุรังคธาตุ ได้พูดถึงเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่หนองหานหลวงและหนองหานน้อย ทำให้พ่อค้าบางนำประชาชนอพยพไปอยู่เมืองเวียงจันทน์

ในปัจจุบันได้มีการพยายามอนุรักษ์วรรณกรรมอีสานโบราณเอาไว้ แต่ก็ไม่เป็นที่นิยม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ อาจเป็นเพราะเป็นเรื่องเก่าที่เคยได้ยินได้ฟังมานานจึงเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้นผู้อ่านจึงเป็นผู้ที่ศึกษาเพื่อต่อยอดความรู้ของตน มากกว่าจะเป็นการอ่านเพื่อความบันเทิง หรืออ่านเพื่อเป็นคติธรรมสอนใจ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นเรื่องพระเจ้าสิบชาติ หรือเรื่องพระเวสสันดร ในปัจจุบันกลายเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในการถ่ายทอดคตินิยมสู่ประชาชนเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับ **ปิ่นฉัตร หอมยาดี และสุวิทย์ ไททยวัฒน์**^{๑๕} ที่กล่าวว่า ความเชื่อและศาสนา มนุษย์ต้องการความมั่นคงทางจิตใจ ศาสนาเป็นผลจากความต้องการทางจิตใจ การแสดงออกทางความคิด

^{๑๒} อรพินท์ ปานนาค และคณะ, **อารยธรรมตะวันออกเฉียง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕๕.

^{๑๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย**, หน่วยที่ ๓ (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕-๓๘.

^{๑๔} จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ประวัติบางเรื่อง เกี่ยวกับภาคอีสาน”, ใน “**มูลมรดกชนชาติอีสาน**” จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระยอธกัณฑ์พุทธชินนรสถกมหาสังฆปาโมกข์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งราชอาณาจักรลาว, (กรุงเทพมหานคร : (ม.ป.ป.), ๒๕๒๘, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **อารยธรรมมนุษย์**, หน่วยที่ ๑-๗, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐), หน้า ๙-๑๔.

ความเชื่อ และความศรัทธาของมนุษย์ ศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตใจของมนุษย์มีความเข้มแข็งขึ้น ในเวลาต่อมาศาสนาทำให้เกิดพิธีกรรม ประเพณี ระเบียบแบบแผน และข้อบังคับ ทำให้เกิดงาน ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรมฯ ขึ้นอย่างมากมาย ซึ่ง **ธวัช ปุณโณทก**^{๑๖} กล่าวว่าวรรณกรรม พระพุทธศาสนาว่า มี ๒ ประเภท คือ ๑. วรรณกรรมชาดก หรือชาดกนอกนิบาต ที่ดำเนินเรื่องโดยใช้ กลวิธีตามแบบการประพันธ์ชาดก ซึ่งมีลักษณะดังนี้ กล่าวให้ความว่าเป็นเรื่องที่ออกจากพระโอษฐ์ ของพระพุทธองค์ และสาเหตุที่จะทรงเล่าถึงอดีตชาติ, อดีตชาติที่พระพุทธองค์ต้องเกิดเพื่อใช้หนี้ กรรมและบำเพ็ญบารมีต่างๆ เช่น ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา, กล่าวถึงตัวละครต่างๆ ในเรื่อง ที่จะกลับ ชาติมาเกิดใหม่ (ถือชาติ) เป็นพระพุทธองค์ พระนางยโสธรา พิมพา หรือเป็นพุทธบิดา และประพันธ์ ด้วยภาษาบาลี (คาถาบาลี) แทรกอยู่ทั่วไป เพื่อให้เห็นว่ามิใช่เรื่องอยู่ในคัมภีร์บาลีนั่นเอง ๒) วรรณกรรมตำนานพุทธศาสนา ได้แก่ประวัติการสืบพระพุทธศาสนาในดินแดนแหลมทองและล้านช้าง ซึ่งเนื้อหาสาระของเรื่อง กล่าวถึงตำนานพุทธเจดีย์สำคัญในภาคอีสาน ล้านช้าง และล้านนา

๓) ความเชื่อมโยงด้านความเชื่อ

ประชาชนในกลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อและศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่าง สูง ตลอดลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ตั้งแต่จังหวัดเลย จนถึงจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งฝั่ง สปป.ลาวด้วย และยึดถือปฏิบัติต่อกันมาช้านาน สอดคล้องกับ**พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)**^{๑๗} ที่กล่าวถึงความ เชื่อในทางพระพุทธศาสนาว่า ท่านแสดงไว้ในหมวดธรรมคือ พละ ๕ เวสาร์ชชกรณธรรม ๕ อริยวัฑฒิ ๕ สัทธรรม ๗ และอริยทรัพย์ ๗ ซึ่งสรุปใจความได้ว่า เชื่อในคุณของพระพุทธเจ้าว่ามีจริง เชื่อในคุณและโทษของกรรมว่ามีจริง ไตร่ตรองโดยแยบคายแล้ว จึงปลงใจเชื่อในคุณของความดีและ เห็นโทษของความชั่ว เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และเชื่ออย่างมีเหตุผล

ในเรื่องความเชื่อในภูตผี ยังมีความฝังใจในความเชื่อว่ามีอยู่จริงและสามารถดลบันดาล มีผลกระทบถึงตัวบุคคลและส่วนรวมได้ด้วย ดังนั้นจึงเกิดเป็นประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับภูตผี ที่มีอิทธิพลต่อสังคมลุ่มน้ำโขงมากมาย สอดคล้องกับ**วิเชียร รักการ**^{๑๘} ที่ศึกษาพบว่าวัฒนธรรมของ แต่ละสังคมมีที่มาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ปัจจัยทางชีวภาพ ปัจจัยทางจิต ปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อม และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สำหรับวัฒนธรรมไทย มีลักษณะโดยส่วนรวมเกิดจากปัจจัยทาง สังคมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การสร้างวัฒนธรรมมีสาเหตุที่สำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาทั้งในด้านวัตถุและขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ประการที่สอง การลอกเลียนแบบวัฒนธรรมที่แพร่กระจายเข้ามา สอดคล้องกับ **รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปัญญกรัษต์**^{๑๙} ที่กล่าวว่าความเชื่อเป็นปรากฏการณ์นามธรรมที่เกิด

^{๑๖} ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมภาคอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^{๑๘} วิเชียร รักการ, ผศ., **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๕-๓๘.

^{๑๙} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย, หน่วยที่ ๑-๗**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

ขึ้นกับมนุษย์ ความเชื่ออยู่กับมนุษย์มานานเท่ากับการที่มนุษย์มีความรู้สึก นึก และคิด ความไม่รู้ต่อการแสวงหาคำตอบที่ตนสงสัยไม่ได้ หรือแม้เมื่อสามารถหาคำตอบที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุ มีผล แต่มนุษย์ก็ยังมีความเชื่อ ความเชื่อมีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา ความเชื่อมีความยิ่งใหญ่ต่อการก่อสร้างสังคม ตั้งแต่ระดับเล็กระดับครอบครัวไปจนถึงสังคมระดับประเทศและระดับนานาชาติ เกิดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ต่างสร้างสรรค์ปรุงแต่ง

ความเชื่อในแม่น้ำโขง เชื่อว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่มีคุณอย่างมหาศาล แม่น้ำโขงคือความยิ่งใหญ่ที่คนในลุ่มน้ำนี้ต้องยำเกรง เพราะแม่น้ำโขงให้ทั้งคุณและให้ทั้งโทษ เชื่อว่าในแม่น้ำโขงมีสิ่งเร้นลับ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่ค่อยจะเชื่อเรื่องพญานาคมากนัก แต่จะไปให้ความสำคัญกับ เงือก ว่ามีอยู่จริงในแม่น้ำโขง สำหรับเรื่องพญานาค ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าเพิ่งจะเป็นกระแสมาๆ เมื่อประมาณ ๒๐ ปีมานี้เอง แต่ในปัจจุบันคนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าในแม่น้ำโขงเป็นที่อยู่ของนาค ผนวกกับบั้งไฟพญานาคที่ขึ้นในวันออกพรรษา ยิ่งเสริมให้เรื่องพญานาคมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น สอดคล้องกับ **ประชิด สกณะพัฒน์ และคณะ**^{๒๐} ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีของคนในแต่ละภูมิภาค เป็นมรดกที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน และถือปฏิบัติสร้างสรรค์ร่วมกันมา ผู้คนในแต่ละท้องถิ่นมีความภูมิใจมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรักความหวงแหนในวัฒนธรรมของตน วัฒนธรรมพื้นบ้านในแต่ละสาขาในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นแตกต่างกัน ย่อมเป็นตัวชี้สำคัญถึงวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งได้สร้างสรรค์สั่งสมและสืบทอดกันมา ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่างๆ ให้กับผู้คนในสังคม

๔) ความเชื่อมโยงด้านพิธีกรรม

พิธีกรรมเกิดจากความเชื่อเป็นหลัก เมื่อมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้จริง ให้คุณให้โทษได้จริง ทำให้เกิดความคิดที่จะแทนคุณ คิดที่จะขอบคุณ หรือเพื่อการขอ ทำให้เกิดพิธีกรรม พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาเป็นพิธีที่มีแทบทุกหมู่บ้านโดยเฉพาะในชนบทเป็นงานประจำปีเป็นงานเลี้ยงใหญ่เพื่อขอให้ผีบรรพบุรุษได้คุ้มครองให้คนในหมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข หรือหากมีการป่วยไข้ก็จะมาขอ มาบนบาลศาลกล่าวให้ผู้เจ็บป่วยให้ทุเลาเบาบาง และเมื่อหายป่วยไข้แล้วก็จะมาเลี้ยงขอบคุณ ที่เรียกกันว่าเลี้ยงแก้บน พิธีกรรมเหล่านี้ยังมีให้เห็นเสมอๆ นอกจากนั้นยังมีพิธีสู่ขวัญให้เกิดมงคลแก่เจ้าพิธี สอดคล้องกับ **หม่อมเจ้า สุภัทราดิศ ดิศกุล**^{๒๑} ที่กล่าวว่าศาสนา สังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โบราณ นับถือวิญญาณ ภูตผีปิศาจ ซึ่งเชื่อว่าทุกสิ่งในธรรมชาติมีพลังชีวิต เช่นการบูชาพระแม่โพสพ แม่ธรณี เทพเจ้าแห่งพื้นดินเพื่อให้การเกษตรสมบูรณ์

อีกพิธีกรรมหนึ่งที่ยังมีให้เห็นอยู่มาก คือการเลี้ยงผีฟ้อน ผีฟ้านางเทียม เป็นพิธีกรรมเข้าทรงรักษาผู้ป่วย โดยเชื่อว่าการเจ็บป่วยออดๆ แอดๆ เป็นเวลานานเป็นการกระทำของผี ที่มาเข้าสิงในตัวผู้ป่วย พิธีกรรมจะเริ่มที่การตั้งคายยกครู เสร็จแล้วหมอแคนก็จะเริ่มเป่าแคน หมอลำทรงผีฟ้าจะขับร้องทำนองลำผีฟ้า นางเทียมทั้งหลายที่นั่งอยู่รอบๆ ก็จะลุกรำรอบๆ ผู้ป่วย สอดคล้องกับ

^{๒๐} ประชิด สกณะพัฒน์ และคณะ, **มรดกทางวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, (กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

^{๒๑} สุภัทราดิศ ดิศกุล, **หม่อมเจ้า, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐**, (กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐.

อมรา พงศาพิชญ์^{๒๒} ที่กล่าวว่าพิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับ **นางเยาว์ ชาญณรงค์**^{๒๓} ที่กล่าวว่าพิธีกรรม คือ แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆในสังคม ที่คนในสังคมนั้นๆ ได้ยึดถือปฏิบัติตามกันมา เกิดจากความเชื่อต่างๆ ในศาสนาหรือในลัทธิความเชื่อ อันเป็นผลที่เกิดตามหลักศาสนา หรือผู้ก่อตั้งศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ที่เป็นส่วนในพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่า ราชพิธี เป็นต้น เพราะพฤติกรรมทางความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำเนินพิธีกรรมอย่างมาก โดยถือว่าเป็นปทัสถานของสังคมนั้นๆ ให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางกำหนดการดำเนินชีวิต

๕) ความเชื่อมโยงด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียม ประเพณี คือสิ่งที่ดำรงที่คนในลุ่มแม่น้ำโขงถ่ายทอดสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น โดยคนลุ่มแม่น้ำโขงจะปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เรียกว่า ฮีต ที่จะต้องมีการทำบุญตามที่โบราณกำหนดไว้ แต่ก็จะมีหลายประเพณีที่ว่างเว้นไปบ้าง ที่ยังทำกันเป็นประจำได้แก่ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น บุญพะเหวด หรือบุญเดือนสี่, บุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ, บุญเดือนแปด หรือบุญเข้าพรรษา, บุญเดือนเดือนสิบเอ็ดหรือบุญออกพรรษา และบุญเดือนสิบสอง หรือบุญกฐิน ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมากบ้างน้อยบ้าง บางแห่งจัดเป็นงานใหญ่โตเพื่อการท่องเที่ยวด้วย บุญประเพณีนอกจากนี้ยังมีให้เห็นในชนบทซึ่งนับวันจะร่อยหรอลงไปเรื่อยๆ ซึ่งสอดคล้องกับ **พระมหาปรีชา ปริญาโน**^{๒๔} ที่กล่าวว่าประเพณีโบราณไทยอีสาน ได้แก่ “ฮีตสิบสอง” อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา ๑๒ อย่าง คือ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี่ บุญพระเวส บุญสงน้ำ บุญบั้งไฟ บุญข้าสยะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา และบุญกฐิน สอดคล้องกับ **บุปผา บุญทิพย์**^{๒๕} ที่กล่าวว่าขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่นของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นประเพณีบุญข้าวจี่ เป็นประเพณีของภาคอีสาน ทำกันในเดือน ๓ ในวันทำบุญข้าวจี่ ชาวบ้านจะออกไปรวมกันที่วัด ทำบุญถวายข้าวจี่แล้วฟังเทศน์ หลังจากนั้นนำข้าวจี่ส่วนหนึ่งไปเลี้ยงผีปู่ตา เป็นการเซ่นไหว้ตามประเพณีที่ทำกันสืบๆ ต่อมา และสอดคล้องกับ **สุวรรณ เพชรนิล**^{๒๖} ที่อธิบายว่า ขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบกันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่นระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบ กฎ กติกา ประจำต่างๆ ที่พระภิกษุ สามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา

^{๒๒} อมรา พงศาพิชญ์, **พุทธศาสนาชาวบ้าน**, ในชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗๓-๒๗๔.

^{๒๓} นางเยาว์ ชาญณรงค์, **ศาสนากับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔.

^{๒๔} พระมหาปรีชา ปริญาโน, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (อุบลราชธานี : ไม่ปรากฏ, ๒๕๓๐), หน้า ๕๗.

^{๒๕} บุปผา บุญทิพย์, **คติชาวบ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๖.

^{๒๖} สุวรรณ เพชรนิล, **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒.

การล่วงละเมิด ขนบประเพณี แล้วแต่ละสถาบันจะพิจารณาโทษ ตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้ และธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบแบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นผิดถูกชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตามๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรมธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกริยามารยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

๖) ความเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้นำเอาความเจริญแบบตะวันตกเข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำโขง ผลกระทบทำให้เยาวชนมองวัฒนธรรมพุทธเป็นวัฒนธรรมที่ล้าหลัง หรือเป็นวัฒนธรรมที่ผู้ใหญ่นิยมปฏิบัติ จึงทำให้ความใส่ใจของเยาวชนลดลง รวมทั้งการเข้าวัดฟังธรรมด้วย

ในขณะเดียวกันในฝั่ง สปป.ลาว ที่มีการปกครองที่เข้มงวดกับเรื่องวัฒนธรรมตะวันตกนั้น วัฒนธรรมพุทธยังอยู่ในลักษณะที่เรียบง่ายงดงาม เยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น การทำบุญตามประเพณี เทศกาลคนลาวมักจะข้ามฝั่งมาทำบุญในฝั่งไทยจำนวนมาก แม้จะลดจำนวนลงกว่าเมื่อ ๑๕-๒๐ ปีก่อนก็ตาม ส่วนคนไทยก็จะข้ามไปทำบุญในฝั่งลาวบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับ **ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์^{๒๗}** ที่อธิบายว่าหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ในส่วนของลาวได้เน้นเนื้อหาในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ เมื่อเขมรได้ครอบครองลุ่มน้ำโขงไปจนถึงเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งอยู่ทางภาคเหนือ และ ณ ที่นั้นได้พบแผ่นศิลาจารึกของโรงพยาบาลที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สร้างขึ้น นับแต่นั้นมาเขมรรักษาอาณาเขตของตนไว้ได้ถึงครึ่งศตวรรษ และพึงยอมสละเมื่อได้มีการตั้งราชอาณาจักรล้านช้างขึ้น เซเดส มองว่าการที่สุโขทัยอ่อนแอและยอมอ่อนน้อมต่ออยุธยา มีส่วนเกื้อกูลให้มีการตั้งราชอาณาจักรล้านช้างได้ ทั้งนี้โดยพระเจ้าฟ้ารุ่งซึ่งลี้ภัยอยู่ที่นครวัดและได้รับการอบรมพระพุทธศาสนาจากกัมพูชา ได้ประกาศพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ที่เมืองเชียงคองเชียงทอง (หลวงพระบาง)

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะการวิจัยเรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อันประกอบไปด้วย

๑) การศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในด้านต่างๆ หลายด้านแต่ก็ไม่สามารถครอบคลุมถึงอารยธรรมในลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมดได้ ควรมีการ

^{๒๗} ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์, รศ.ดร., ประวัติศาสตร์ลาว หลายมิติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๗.

ส่งเสริมให้มีการจัดเสวนาอารยธรรมลุ่มน้ำโขง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมริมแม่น้ำโขงอย่างจริงจัง

๒) ควรมีการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อารยธรรมของชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ศึกษาหาข้อมูลในระดับมัธยมศึกษาและในระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓) ควรมีการให้ความรู้แก่ประชาชนที่สนใจ โดยการจัดหาตำรา จัดนิทรรศการ แสดงอารยธรรมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ในห้องสมุดประจำอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๔) วัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง เป็นวัฒนธรรมพุทธ ที่อาจมีวัฒนธรรมอื่นเจือปนอยู่ในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงต้องพิจารณาความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) การศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม จำเป็นที่จะต้องศึกษาเป็นระยะ ตามความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

๒) การศึกษาพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน ผู้วิจัยต้องเข้าร่วมในพิธีกรรมนั้นๆ ด้วย เพราะความเข้าใจในจิตวิญญาณชุมชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน หากผู้วิจัยไม่ได้มีถิ่นกำเนิดในที่ประกอบพิธีกรรมแล้ว ความลึกซึ้งอาจจะขาดหายไป

๓) ผู้วิจัยควรจัดทำแบบประเมินการปฏิบัติงานและมีการบันทึกข้อมูลต่างๆ เพื่อเป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานต่อไป

๔) ควรมีโครงการและงบประมาณประจำปีที่แน่นอนเพื่อป้องกันความผิดพลาดเพราะพิธีกรรม ประเพณี บางอย่างชุมชนจะจัดปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น

๕) ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้กับผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดิดามเอาไว

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และถูกต้องในการนำเสนอผลงาน

๒) ควรนำการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอื่นด้วย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับมีประสิทธิภาพหรือแตกต่างกันหรือไม่

๓) ควรศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ควรให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงด้วย เพื่อนำข้อมูลมาบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources)

(๑) หนังสือ :

- กรมการศาสนา. คู่มือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
กรมการศาสนา, ๒๕๔๗.
- _____. การประเมินผลงานการจัดบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๓๓.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓.
- _____. หลักและวิธีการจัดจริยศึกษาและหัวข้อจริยธรรมสำหรับใช้อบรมสั่งสอน นักเรียน
นักศึกษา (ฉบับทดลอง). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๑.
- กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ภาพถ่ายดาวเทียมกับอุทกภัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
พัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, ๒๕๔๗.
- กิริติ บุญเจือ. ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์ สำหรับผู้เริ่มเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.
- กาญจณี ละอองศรี. ความเจริญของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนได้รับอิทธิพลอินเดียและ
จีน, ในอารยธรรมตะวันออก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๒.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- จำนง ทองประเสริฐ, ศ.พิเศษ. วัฒนธรรมไทยภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๒๗.
- ณรงค์ เส็งประชา. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : พิกษ์อักษร, ๒๕๓๙.
- ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์. ความเชื่อและพิธีกรรม, หน่วยที่ ๒ ในเอกสารการสอนชุดวิชา วัฒนธรรม
พื้นบ้านของไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.
- दनัย ไชโยธธา. ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร :
โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๔.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์, รศ.ดร. ประวัติศาสตร์ลาว หลายมิติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕.

ตินาร์ บุญธรรม. พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕.

ดุสิต โสภิตา. ทำไมรัฐธรรมนูญไม่บัญญัติคุ้มครองให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ทวี ผลสมภพ. ปรัชญาศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรณกรรมศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖.

ธวัช ปุณโณทก. ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน, ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____. วรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

_____. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____. อักษรโบราณอีสาน : อักษรวิทยาอักษรตัวธรรมและไทยน้อย. กรุงเทพมหานคร : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, ๒๕๔๐.

ธีรศักดิ์ อัครบวร. กิจกรรมการศึกษา : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๕.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. ศาสนากับสังคม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.

นิโคลาส ทาร์ลิง. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ฉบับเคมบริดจ์ เล่ม ๑, จากยุคเริ่มแรก ถึงประมาณ ค.ศ. ๑๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : ปรีณไอโซน จำกัด, ๒๕๕๒.

บรรจง ชูสกุลชาติ. ทศนะในการปลูกฝังและสร้างเสริมคุณธรรม, ในคู่มือการพัฒนาคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒.

บุปผา บุญทิพย์. คติชาวบ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ และคณะ. มรดกทางวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๕๑.

ปิ่นฉัตร หมอยาดี และสุวิทย์ ไพทยวัฒน์. สมัยก่อนประวัติศาสตร์และจุดเริ่มของอารยธรรม, ในเอกสารประกอบการสอนชุดวิชาอารยธรรมมนุษย์, หน่วยที่ ๑. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. มโนทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ผาสุก มุทเมธา. คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

ฝ่ายวิชาการ. พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. การพัฒนาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมราชาโนวัตร (แก้ว กัณโธภาสเถระ). **ประวัติพระธาตุเชิงชุม**. ในประวัติองค์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. สกลนคร : บริการงานพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระเทพรัตนโมลี (แก้ว อุทุมมาลา ป.ธ.๖). **ประวัติย่อพระธาตุพนม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : เทพรัตน์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

พระมหาปรีชา ปริณญาโน. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖. อุบลราชธานี : ไม่ปรากฏ, ๒๕๓๐.

พระยาอนูมานราชชน. **เรื่องวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (ม.ป.ป.).

พระยาอนูมานราชชน. **ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๑๔.

พวงผกา คุโรวาท. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๙.

พัฒน์ เฟื่องผลา. **ประวัติวรรณคดีบาลี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

พิฑูร มลิวัลย์. **หลักสูตรสำหรับพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓.

พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. **หลักสูตรสำหรับพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๗.

_____. **พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน ตอนที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗.

เพ็ญศรี ดูก และคณะ. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วยที่ ๑-๗**, พิมพ์ครั้งที่ ๖. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

_____. **อารยธรรมมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๗**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐.

_____. **วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย, หน่วยที่ ๒**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

_____. **วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย, หน่วยที่ ๓**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. **วิถีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ทองกราว, ๒๕๔๑.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก. **หนังสือเรียนสังคมศึกษาพระพุทธศาสนา** ชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๘.

วิธาน และสนธิ์ บางยี่ขัน. **ปรัชญาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๓๓.

วิเชียร รักการ. **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๒๙.

วรณยุพา สนิทวงศ์ และคณะ. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม ๑**, กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สมเกียรติ วัฒนาพวงกุล. **อารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**, หน่วยที่ ๔ ในเอกสารประกอบการ
สอนชุดวิชาอารยธรรมมนุษย์. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐.

_____. **ภาษาถิ่นในวัฒนธรรมไทย**, หน่วยที่ ๓ ในเอกสารการสอนชุดวิชาวัฒนธรรมพื้นบ้าน
ของไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

สาโรช บัวศรี. **ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับ
ประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **นครพนม มาจากไหน?**. กรุงเทพมหานคร : ชนนิยม, ๒๕๕๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **วัฒนธรรมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หามงกุฎราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐**. กรุงเทพมหานคร :
สามลดา, ๒๕๔๙.

_____. **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๓.

สุวรรณ เพชรนิล. **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์,
๒๕๓๒.

สุวรรณ สัจจวิวรรณ และคณะ. **อารยธรรมตะวันออกและตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน
สโตร์, ๒๕๒๒.

เสรี พงศ์พิศ. **ไสยศาสตร์ในสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, ในชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทาง
วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๔.

อมรา พงศาพิชญ์. **พุทธศาสนาชาวบ้าน**, ในชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

อรพินท์ ปานนาค และคณะ. **อารยธรรมตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๒.

อานนท์ อาภาภิรม. **สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : แพรวพินทยา, ๒๕๑๙.

อำนวย วีรวรรณ, ดร. **พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕.

(๒) วารสาร – บทความ :

สมพร เทพสิทธิ์. “การอภิปรายเครื่องชี้ภาวะสังคมในด้านคุณธรรม.” ในบทความของคณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ. หน้า ๑๒-๑๗. กรุงเทพมหานคร : สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘.

(๓) งานวิจัย :

ปฐม หงส์สุวรรณ และคณะ. “แม่น้ำโขง : ตำนานปรัมปราและความสัมพันธ์กับชนชาติไท,” รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๑.

โสภี อุ่นทะยา. “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่พรมแดนไทย-ลาว : จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต.” รายงานวิจัย. ชุดโครงการการจัดการชายแดน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๑.

(๔) วิทยานิพนธ์ :

ฉลวยศรี มีใจเย็น. “การใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทวดเทวของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๖.

ธวัช โพธิกุล. “คุณธรรม ๔ ประการ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๘.

นิตยา ศรีจำนง. “การปรึกษากลุ่มต่อการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของนักเรียนวิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘.

ปกรณ สິงตี. “โครงการศึกษาเอกลักษณ์กลุ่มน้ำโขง สู่งานออกแบบภายในศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแม่น้ำโขง”. วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

พรสวรรค์ เพชรแดง. “ความเชื่อเรื่องบาปบุญในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ในเขตกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๘.

ระพิน ชูชื่น. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓.

เรณู ภูมิประดิษฐ์. “การเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึกสมาธิกับนักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนวัดทรงธรรม จังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๔.

ศิริพร สิริวิวัฒน์. “การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
ในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.
สมใจ สุริยกุล. “การสร้างบทเรียนสื่อผสมในวิชาจริยศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ในอำเภอปะเหลียน
จังหวัดตรัง”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ๒๕๒๓

(๕) อื่นๆ

บ้านจอมยุทธ, **ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย**, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : https://www.banjommyut.com/library/thai_culture_custom/index.html (๑๗ ธ.ค. ๒๕๖๒).
จักรพงษ์ คำบุญเรือง, **บทบาทด้านวัฒนธรรมของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวัน จังหวัดเชียงใหม่**.
(ออนไลน์), แหล่งที่มา : <https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/Detail> (๑๗ ธ.ค. ๒๕๖๒).

ภาคผนวก

ผนวก ก
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. พระครูลัญจิวินคุณากร เจ้าอาวาสวัดลัญจิวิน/เจ้าคณะตำบลห้วยพิชัย
ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย
๒. รศ.ดร.ธงชัย สิงอุดม รองศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
๓. นายอินปัน อินทะจร ผู้ใหญ่บ้านสางด ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย
๔. พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี วัดโพนคำ ต.โพนคำ
อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย
๕. นายดม เคนฐาน อดีตกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ปราชญ์
ชาวบ้าน ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย
๖. นางสาวศุภกร สุวรรณรินทร์ อดีตครูโรงเรียนบ้านกอนาง ต.กอนาง อ.ท่าบ่อ
จ.หนองคาย
๗. พระราชภาวนาโสภณ วิ., เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, เจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยาราม
พระอารามหลวง ต.เชกา อ.เชกา จ.บึงกาฬ
๘. พระอธิการธีระ ฐิตสีโร เจ้าอาวาสวัดยอดแก้วศรีบุญเรือง บ้านฝอยลม
ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ
๙. นายพร คำชนะ ประธานชุมชนบ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง
จ.บึงกาฬ
๑๐. พระครูโพธิวรการ. เจ้าอาวาสวัดกลาง ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง
ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง จ.นครพนม
๑๑. พระหนูกัน นรินโท เจ้าอาวาสวัดศรีสุ่มังค์ ต.ดอนเข อ.บ้านแพง จ.นครพนม
๑๒. นายอภิวัฒน์ ราชนาวิ ผู้ใหญ่บ้านดอนแพง หมู่ที่ ๗ ต.บ้านแพง อ.บ้านแพง
จ.นครพนม
๑๓. นายสุรจิตต์ จันทรสชา ประธานสภาวัฒนธรรมมุกดาหาร/รองประธานสภา
วัฒนธรรมแห่งชาติ
๑๔. พระครูสุทธิภัทรคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีสุ่มังค์ ต.มุกดาหาร อ.มุกดาหาร
จ.มุกดาหาร
๑๕. นางศุภกร รูปดี ประธานชุมชนศรีประเสริฐ ต.มุกดาหาร อ.มุกดาหาร
จ.มุกดาหาร
๑๖. พระราชปรีชาญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดอำนาจเจริญ วัดบ่อชะเนง ต.หนองแก้ว
อ.หัวตะพาน จ.อำนาจเจริญ
๑๗. พระมหาทินกร อีสสุโร เจ้าคณะอำเภอขามุนี วัดศรีบุญเรือง ต.ขามุนี
อ.ขามุนี จ.อำนาจเจริญ
๑๘. นายสงวน อรอินทร์ กรรมการวัฒนธรรมอำเภอขามุนี อ.ขามุนี
จ.อำนาจเจริญ

๑๙. พระครูศรีสุตาลังกา	เจ้าคณะอำเภอเขมราฐ วัฒนาศัน (สว่างอารมณ์)
ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
๒๐. พระครูโพธิเขตรคุณ	เจ้าคณะอำเภอโขงเจียม วัดโพธาราม อ.โขงเจียม
จ.อุบลราชธานี
๒๑. พระบอนตา กันตะโว	เจ้าอาวาสวัดป่าชัยมงคล บ้านขอนแก่น เมืองปากกะดิ่ง
แขวงบริคำไซ สปป.ลาว
๒๒. พระเคนคำ ไชยะสอน	เจ้าอาวาสวัดเจติยาราม (ธาตุพนม) บ้านโนนธาตุ
เมืองไซโพทอง แขวงสวันนะเขต สปป.ลาว.

แผนก ข
แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาค
ลุ่มน้ำโขง

คำชี้แจง :

๑. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ผู้วิจัยใคร่ขอความรู้และข้อมูลจากท่านเพื่อการสำรวจเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อันจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่แก่หน่วยงานและประเทศชาติต่อไป

๒. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ อารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม
อารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรมและความเชื่อ
อารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านจารีตประเพณีและ

วัฒนธรรม

เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

๓. คำตอบทุกคำตอบ ข้อมูลทุกข้อมูลของท่านในแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจะถือเป็นความลับที่สุด

๔. ผลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ จะช่วยให้การดำเนินการวิจัยนี้ บรรลุและเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในโอกาสต่อไป

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

พล.ต.ดร.

(ณัฐ สวาสดีรัตน์)

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

๑. ผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

- ☐ พระภิกษุ
- ☐ ผู้นำชุมชน
- ☐ ผู้ทรงคุณวุฒิ
- ☐

๑.๒ ชื่อ..... สกุล.....

อายุ..... ปี หมู่บ้าน/บ้าน.....

.ตำบล/ตาแสง.....อำเภอ/เมือง.....

จังหวัด/แขวง.....โทรศัพท์.....

๒. สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน.....พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา.....น.

๓. สถานที่สัมภาษณ์.....

๔. ผู้สัมภาษณ์ พล.ต. ดร.ณัฐ สวาสดิ์รัตน์

ตอนที่ ๒ รายละเอียดการสัมภาษณ์

คำถามที่	ข้อบ่งชี้เนื้อหาการสัมภาษณ์	บันทึกการสัมภาษณ์
๑.	ในแถบกลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่	
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบกลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่ อ่านและแปลภาษาบาลีได้	
๓.	คนหนุ่มสาว แถบกลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยัง นิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก	
๔.	คนหนุ่มสาว แถบกลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอก เท่านั้น	
๕.	คนแถบกลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำผญากันแล้ว	
๖.	คำผญาที่แนวโน้มจะค่อยๆเลือนหายไปจาก ชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง	
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทาง พุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็น แนวทางมาโดยตลอด	
๘.	คนแถบกลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติ ธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ	
๙.	พระภิกษุ มักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติ ธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ	
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดง หมอลำเป็นส่วนใหญ่	

๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธา ในพระพุทธศาสนาสูง	
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา อารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปุตตา	
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมี พญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟ พญานาคเป็นเรื่องจริง	
๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำ โขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธบาทที่มีอยู่ ทั่วไป	
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เจือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง	
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่ เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความ ผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง	
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณี ของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ	
๑๘.	พิธีไหว้ผีพ่อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่าผีฟ้าจะ ดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข	
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการ บูชารอยพระพุทธบาท	
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตา ของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี	

คำถามที่	ขอขำยเนื้อหาการสัมภาษณ์	บันทึกการสัมภาษณ์
๒๑	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก	
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง	
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด	
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น	
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน	
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่	
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่	
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ	
๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่	
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป	

๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่	
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน	
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย	
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่	
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย	
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี	
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง	
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณและฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน	
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย	
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว	

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอกราบนมัสการ/ขอขอบพระคุณ อย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

พล.ต.ดร.

(ณัฐ สวาสดีรัตน์)

ผู้วิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ๔ ด้านคือ ด้านภาษาและวรรณกรรม, ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ, ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม และด้านเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา

แบบสอบถามมี ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดใส่เครื่องหมาย / ลงในช่อง () ตรงกับข้อความที่เป็นจริง

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวม ๔๐ ข้อ

โปรดใส่เครื่องหมาย / ลงในช่องเพียงช่องเดียว คำตอบของท่านจะใช้เฉพาะการวิจัยเท่านั้น จะไม่นำไปเปิดเผยหรือทำให้เกิดผลกระทบต่อนท่านแต่ประการใด

เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้

๕	หมายถึง	อยู่ในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึง	อยู่ในระดับมาก
๓	หมายถึง	อยู่ในระดับปานกลาง
๒	หมายถึง	อยู่ในระดับน้อย
๑	หมายถึง	อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ข้อที่	ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	เห็นด้วย				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านภาษาและวรรณกรรม					
๑.	ในแถบลุ่มน้ำโขงยังมีการศึกษาภาษาธรรมอยู่					
๒.	พระภิกษุ สามเณรในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อ่านและแปลภาษาบาลีได้					
๓.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอยู่มาก					
๔.	คนหนุ่ม สาว แถบลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเท่านั้น					
๕.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ไม่นิยมใช้คำผญากันแล้ว					
๖.	คำผญาที่มีแนวโน้มจะค่อยๆเลือนหายไปจากชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง					
๗.	พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและยึดถือเป็นแนวทางมาโดยตลอด					
๘.	คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้นำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาสั่งสอนลูกหลานมาตั้งแต่โบราณ					
๙.	พระภิกษุมักนิยมนำวรรณกรรมที่เป็นคติธรรมมาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านอยู่เป็นประจำ					
๑๐.	นิทาน เก่าๆ มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงหมอลำเป็นส่วนใหญ่					
	ด้านความเชื่อและพิธีกรรม					
๑๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง					
๑๒.	คนแถบลุ่มน้ำโขง มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปอบ					
๑๓.	คนแถบลุ่มน้ำโขงเชื่อว่า ในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงและเชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเป็นเรื่องจริง					

๑๔.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังนครในแถบลุ่มน้ำโขงจริง ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธรูปที่มีอยู่ทั่วไป					
๑๕.	คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า เจือกมีอยู่ในแม่น้ำโขง					
๑๖.	แม่น้ำโขงมีคุณค่าต่อคนในลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจึงเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างคนในลุ่มน้ำโขงกับแม่น้ำโขง					
๑๗.	พิธีกรรมบวงสรวงพญานาค เป็นประเพณีของคนแถบลุ่มน้ำโขง มาตั้งแต่โบราณ					
๑๘.	พิธีไหว้ผีฟ้อนผีฟ้า เป็นความเชื่อว่าผีฟ้าจะดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข					
๑๙.	พิธีไหลเรือไฟ คนลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธรูป					
๒๐.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังทำพิธีเชื่อไหว้ศาลปู่ตาของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี					
	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม					
๒๑.	คนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงสืบทอดประเพณีบุญข้าวประดับดินอยู่มาก					
๒๒.	การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนลุ่มน้ำโขง					
๒๓.	เยาวชนในแถบลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงเมื่อไปทำบุญที่วัด					
๒๔.	ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น					
๒๕.	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของไทยกับลาวมีลักษณะใกล้เคียงกัน					
๒๖.	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคนในฝั่งไทยและฝั่งลาวยังเดินทางไปทำบุญแลกเปลี่ยนกันอยู่					
๒๗.	ประเพณีบุญพระเวด คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นงานบุญใหญ่					
๒๘.	ประเพณีสงกรานต์ คนลุ่มแม่น้ำโขงถือเป็นบุญใหญ่ในการอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษ					

๒๙.	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา คนลุ่มแม่น้ำโขงยังถือปฏิบัติอยู่					
๓๐.	วัฒนธรรมไทยบางอย่างเลือนหายไปเพราะการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากจนเกินไป					
	เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยง					
๓๑.	อารยธรรมของคนลุ่มน้ำโขงเป็นอารยธรรมพุทธ เป็นส่วนใหญ่					
๓๒.	อารยธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน					
๓๓.	อารยธรรมพุทธสองฝั่งแม่น้ำโขงยังผสมผสานอยู่กับความเชื่อเรื่องภูต ผี ด้วย					
๓๔.	ในปัจจุบันพระสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังเดินทางติดต่อ ไปมาหาสู่กันอยู่					
๓๕.	ยังมีพระสงฆ์จากลาวเดินทางมาศึกษาพระธรรมในฝั่งไทย					
๓๖.	คนไทยในลุ่มน้ำโขงและคนลาวใช้ภาษาเหมือนกัน ที่มีสำเนียงต่างกันในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถสื่อสารกันได้ดี					
๓๗.	อารยธรรมพุทธตามลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยธรรมที่สืบทอดมาจากล้านช้าง					
๓๘.	ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณและฝั่งลาวกับฝั่งไทยมีความเชื่อคล้ายๆกัน					
๓๙.	มรดกทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย					
๔๐.	พระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตก มากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณในความกรุณาตอบแบบสอบถาม

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดีรัตน์)

ผู้วิจัย

ผนวก ค
หนังสือตอบรับการให้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสังคมวิทยา บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดีรัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสังคมวิทยา ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ใน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็น อย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไป วิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดีรัตน์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลียม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

การบ่มัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดีรัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชา
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง
ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ใน
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่
เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะ
นำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้าและกราบขอขอบพระคุณ
พระคุณเจ้ามา ณ โอกาสนี้

การบ่มัสการความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดีรัตน์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

การบ่มัสการ พระครูจิตฺตวันตฺตนาภรณ์ คณะสงฆ์วัดป่าเลไลยก์ชัยภูมิ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดิ์รัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า และกราบขอขอบพระคุณพระคุณ
เจ้ามา ณ โอกาสนี้

การบ่มัสการความเคารพอย่างสูง

ได้ พ.ศ. ๒๕๖๒

พระครูจิตฺตวันตฺตนาภรณ์

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดิ์รัตน์)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสดิ์รัตน์ ๐๘๔ ๗๗๔ ๔๔๐๐

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลียม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๖ สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน รศ.ดร. อธิชัย สิงห์อุดม.

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดิ์รัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดิ์รัตน์)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสดิ์รัตน์ ๐๘๔ ๗๗๙ ๔๕๐๐

ที่ ร.๓๐๐ ๔๕๐๐
(รศ.ดร. อธิชัย สิงห์อุดม)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน *คุณวิมล อินทร์ อินทจักร*

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยกระผม พอลตรี ดร.ณัฐ สวาสศิริรัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความเคารพอย่างสูง

ในชื่อคุณวิมล

วิมล อินทร์

พอลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสศิริรัตน์)

พ.ล.ด.ดร.ณัฐ สวาสศิริรัตน์ ๐๘๔ ๗๗๔ ๔๔๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๘ สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พ่อตม เคาจิก

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสศิริตัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร. (ณัฐ สวาสศิริตัน)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสศิริตัน ๐๘๔ ๗๗๗๔ ๔๔๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

กราบเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลแด่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า และกราบขอขอบพระคุณพระคุณเจ้ามา ณ โอกาสนี้

กราบเฝ้าฯ ถวายความเคารพอย่างสูง

ร.ณัฐ สวาสต์รัตน์
(พลตรี ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์)

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสต์รัตน์)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ ๐๘๔ ๗๖๓๔ ๔๔๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

การบ่มัสการ พระอัฐมรทิว ชื่อ จิตสำนึก

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดีรัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคชนบทน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า และกราบขอขอบพระคุณพระคุณเจ้า ณ โอกาสนี้

พระอัฐมรทิว จิตสำนึก

การบ่มัสการความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดีรัตน์)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสดีรัตน์ ๐๘๔ ๗๗๔ ๔๔๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาผาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความเคารพอย่างสูง

นายพล ศิวะรัตน์

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสต์รัตน์)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ ๐๘๔ ๗๗๗๔ ๙๙๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

การบนัสนิการ ที่ปรึกษาพิเศษ คณะ: อักษรบัณฑิต

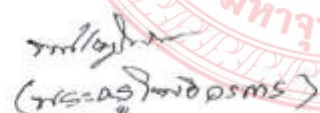
สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า และกราบขอขอบพระคุณพระคุณเจ้า ณ โอกาสนี้

การบนัสนิการความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร.
(ณัฐ สวาสต์รัตน์)

(พลตรี ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ ๐๘๔ ๗๗๕ ๕๙๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเปลี่ยม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๗ สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายอภิวัดน์ วัฒนาวี ผู้ใหญ่บ้านดอนแพง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้โอกาสในการสัมภาษณ์เพื่อบันทึกข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสต์รัตน์)

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสต์รัตน์ ๐๘๔ ๗๗๕ ๔๔๐๐

ที่ พ/๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ อ.เมือง จ.ชัยภูมิ

พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อการวิจัย

เรียน คุณสุวิมล จันทร์สุภา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดิ์รัตน์ อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชา
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการ
วิจัย เรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำ
โขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์และมี
ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้คนและชุมชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากท่านได้โปรดให้การสัมภาษณ์เพื่อบันทึกข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิด
ประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

กระผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอกราบ
ขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

จึงเรียนมาเพื่อกรุณาพิจารณา

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดิ์รัตน์)

ผู้วิจัย

(ดร.สุรจิตต์ จันทร์สาขา)

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร

ที่ พ/๒๕๖๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ อ.เมือง จ.ชัยภูมิ

๒๕๑

พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

กราบมัสการ พระครูสิทธิวิธานคุณ (อัมพนา ฐาจันทร์)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.เนรัฐ สวาสศิริตัน อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชา
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการ
วิจัย เรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำ
โขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้า เป็นผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์
และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้คนและชุมชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้าได้โปรดให้การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์
ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

กระผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้าเป็นอย่างดี และขอ
กราบขอบพระคุณพระคุณเจ้ามา ณ โอกาสนี้ด้วย

จึงกราบมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

ผิน ๑๙/๕/๖๒

พระครูสิทธิวิธานคุณ

๑๕/๕/๖๒

ผ. ๑๕/๖ จ. มหาสารคาม

T ๐๖๒-๔๔๑๙๕๖๕

พลตรี ดร.

(เนรัฐ สวาสศิริตัน)

ผู้วิจัย

ที่ พ/๒๕๖๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ อ.เมือง จ.ชัยภูมิ

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหีสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

กราบนิมัสการ พระอาจารย์ เคนเต้า ไผ่ฟ้าธนะ หัตถวาฬวโรเจติยาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดิ์รัตน์ อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชา
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการ
วิจัย เรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำ
โขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้า เป็นผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์
และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้คนและชุมชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้าได้โปรดให้การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์
ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

กระผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้าเป็นอย่างดี และขอ
กราบขอบพระคุณพระคุณเจ้า ณ โอกาสนี้ด้วย

จึงกราบนิมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

พลตรี ดร.

(ณัฐ สวาสดิ์รัตน์)

ผู้วิจัย

๐๐๖-๙๙๙ ๒๕๖/๒๕๖๒

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๖ สิงหาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหีสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

กราบนิมัสการ พ่อหลวง วิถีวิถีชัยมงคล.

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายเนื้อหาเพื่อสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พลตรี ดร.ณัฐ สวาสศิริรัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กระผมได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระคุณเจ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความผูกพันในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตเคราะหีสัมภาษณ์เพื่อการเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งกระผมจะนำไปวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ทางวิชาการต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุญาตเคราะหีสัมภาษณ์จากพระคุณเจ้า และกราบขอขอบพระคุณพระคุณเจ้ามา ณ โอกาสนี้

กราบนิมัสการความเคารพอย่างสูง

ไฉ่ยุตต์ วัชรวิเศษ
พลตรี ดร. (ณัฐ สวาสศิริรัตน์)
๑๘๔ ๗๓๙๔ ๔๔๐๐

พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสศิริรัตน์ ๐๘๔ ๗๓๙๔ ๔๔๐๐

ผนวก ง
การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ :

- ☒ ด้านวิชาการ
☐ ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม
☒ ด้านสังคม/ชุมชน
☐ ด้านนโยบาย

หน่วยงานร่วมดำเนินการและการบริหารจัดการ:

ประเภท	ชื่อหน่วยงาน	โทรศัพท์	หนังสือยินยอม	จัดการ
ส่วนราชการ	สภาวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร	042613684	หนังสือตอบรับให้สัมภาษณ์	ดำเนินการสัมภาษณ์
วัด	สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ	0823364755	หนังสือตอบรับให้สัมภาษณ์	ให้ข้อมูล - สัมภาษณ์
ส่วนราชการ	ด่านตรวจคนเข้าเมือง ฝอยลม	-	หนังสือขออนุญาตผ่านแดน	ให้ข้อมูลในสปป.ลาว
มหาวิทยาลัย	มจร. วิทยาลัยสงฆ์เลย	0857409681	หนังสือตอบรับให้สัมภาษณ์	ให้ข้อมูล - สัมภาษณ์

ประโยชน์ที่ได้จากการร่วมมือกับภาคเอกชน:

- ☐ พัฒนาบุคลากร
☒ ถ่ายทอดองค์ความรู้
☒ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
☐ อื่น ๆ (กรุณาอธิบาย)

การถ่ายทอดองค์ความรู้ : เป็นการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม ประเพณี จากชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง เป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของชุมชนในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ซึ่งชุมชนต่างๆสามารถนำไปปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติมให้ดีขึ้น

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการถ่ายทอดเทคโนโลยี : เนื้อหาจากผลงานวิจัยเรื่องนี้ชี้ถึงความเปลี่ยนแปลงของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ รวมทั้งภาษา วรรณกรรม ซึ่งเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

๑ สถานศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป สามารถนำข้อมูลไปใช้ประกอบการศึกษาเรียนรู้ในเรื่อง ประเพณี วัฒนธรรมและภาษาของภูมิภาคในกลุ่มแม่น้ำโขง

๒ วัดและผู้สนใจสามารถนำผลงานวิจัยไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดูแล ส่งเสริมและปกป้องพระพุทธศาสนา ด้วยแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓ ผู้นำชุมชน นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อพัฒนา ปรับปรุง และปฏิบัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง รวมทั้งการป้องกันรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

๔ วิทยาลัยสงฆ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่างๆที่อยู่ในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้วิเคราะห์ในเรื่องที่เกี่ยวกับภาษา วรรณกรรม, ความเชื่อ ทศนคติ, ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดวิทยาการใหม่ๆในการศึกษาหาความรู้ต่อไป

รายละเอียดการใช้ประโยชน์:

๑. สามารถนำข้อมูลไปใช้ประกอบการศึกษาเรียนรู้ในเรื่อง ประเพณี วัฒนธรรมและภาษาของภูมิภาคในกลุ่มแม่น้ำโขง

๒. ใช้เป็นแนวทางในการดูแล ส่งเสริมและปกป้องพระพุทธศาสนา ด้วยแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓. เพื่อพัฒนา ปรับปรุง และปฏิบัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง รวมทั้งการป้องกันรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

๔. สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้วิเคราะห์ในเรื่องที่เกี่ยวกับภาษา วรรณกรรม, ความเชื่อ ทศนคติ, ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดวิทยาการใหม่ๆในการศึกษาหาความรู้ต่อไป

แผนก จ
ผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ☐ ต้นแบบเทคโนโลยี
- ☐ กระบวนการใหม่
- ☒ องค์ความรู้
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- ☒ การพัฒนากำลังคน
- ☐ ทรัพย์สินทางปัญญา
- ☐ บทความทางวิชาการ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ระดับอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ☒ ระดับภาคสนาม
- ☐ ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ศึกษาวิจัยเป็นผลมาจากการปฏิบัติการภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์
ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและทันสมัย เป็นการใช้
ประโยชน์เชิงสาธารณะ เพื่อให้เกิดผลในเชิงสาธารณะมากที่สุด

จำนวนผลงาน: ๑ หน่วยนับ:.....เรื่อง.....

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ :

ชื่อผลลัพธ์ :...ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.....

ประเภท:

- ☒ เจริญปริมาณ
- ☒ เจริญคุณภาพ
- ☐ เจริญเวลา
- ☐ เจริญต้นทุน

รายละเอียด:

งานวิจัยเรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน เริ่มด้วยการวิจัยในเชิงเอกสาร แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ และสร้างแบบสอบถามเพื่อทำการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อการวิจัยจำนวน ๔๐ ข้อ แจกแบบสอบถามโดยการสุ่มอย่างง่าย แต่ละข้อจะมี Scale ให้เลือกตอบ ๕ ระดับ คือ เห็นด้วย มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เมื่อได้ข้อมูลจากแบบสอบถามแล้ว จึงนำมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่อไป

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ☐ ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ☐ ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ☐ ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ☐ ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ☒ ผลกระทบต่อสังคม
- ☐ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- ☐ เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- ☐ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- ☐ สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

ผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการจะมีผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่นในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ทั้งด้านพระพุทธศาสนาและประเพณี วัฒนธรรม ที่งานวิจัยจะชี้ให้เห็นถึงการเลือนหายไปของภาษา วรรณกรรม ที่หมายถึงความไม่สนใจไม่ใส่ใจเพราะไม่เห็นถึงการใช้ประโยชน์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะวัฒนธรรมตะวันตกที่มีความแปลกใหม่มากกว่า หรือเพราะเทคโนโลยีที่เข้ามาสู่สังคมลุ่มน้ำโขงอย่างรวดเร็ว เพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมสังคมจึงควรหันกลับมาพิจารณาและนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้เป็นประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม และเพื่อเชิดชูพระพุทธศาสนาต่อไป...

ผนวก ฉ
ภาพการดำเนินงานวิจัย

สัมภาษณ์ พระราชภาวนาโสภณ เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ
เจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยารามพระอารามหลวง ต.เชกา อ.เซกา จังหวัดบึงกาฬ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระอธิการธีระ ฐิตสีโล,
เจ้าอาวาสวัดยอดแก้วศรีบุญเรือง
บ้านฝอยลม
ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ
๙ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ นายพร คำชนะ ผู้นำชุมชนบ้านฝอยลม ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ
๙ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ นายอภิวัดน์ ราชนาวิ ผู้ใหญ่บ้านดอนแพง หมู่ ๗ ต.ดอนแพง
อ.บ้านแพง จ.นครพนม ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์รการ ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแพ่ง เจ้าอาวาสวัดกลาง
ต.บ้านแพ่ง อ.บ้านแพ่ง จ.นครพนม ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระหนุกัน นรินฺโ เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์
ต.ดอนเข อ.บ้านแพ่ง จ.นครพนม ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระครูสิทธิภัทรคุณ
เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์
ต.มุกดาหาร อ.มุกดาหาร
จ.มุกดาหาร
๓ มิถุนายน ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ดร.สุรจิตต์ จันทรสาขา
รองประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร
๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระครูลัญจิวันคุณากร
เจ้าอาวาสวัดครูลัญจิวัน
เจ้าคณะตำบลพิชัย เขต ๒
ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย
๘ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ รศ.ดร.รังชัย สิงอุดม
รองศาสตราจารย์
มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย
๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ นาย ดม เคะฐาน อดีตสมาชิกสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย
ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ หลวงปู่ บอนตา กันตะวะโล เจ้าอาวาสวัดป่าชัยมงคล บ้านขอนแก่น
เมืองปากกะตัง แขวงบริคำไซ สปป.ลาว เมื่อ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระอาจารย์เคนคำ ไชยสอน เจ้าอาวาสวัดเจติยาราม (ธาตุโพน)
บ้านธาตุโพน เมืองไซโพทอง แขวงสวันนะเขต สปป.ลาว เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๒

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล : พลตรี ณัฐ สวาสดีรัตน์
- ตำแหน่ง : อาจารย์ผู้รับผิดชอบสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๒๒/๒ หมู่ ๑๒ ถนนวุฒิประไพ ต.เมืองปัก อ.ปักธงชัย
จ.นครราชสีมา ๓๐๑๕๐ โทรศัพท์ ๐๘-๔๗๗๔-๔๙๐๐
- E-mail : Narat.sw@hotmail.com
- การศึกษา : ครุศาสตรบัณฑิต (บริหารการศึกษา) วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช
: รัฐศาสตรบัณฑิต (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการปกครอง
เปรียบเทียบ) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
: รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: Senior Crisis Management Course
Louisiana State University, USA.